

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN :

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, |Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57—59). AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75. FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40: BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchthrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
dering van buitenlandsche toestanden.
-

VOLKSONTWIKKELING

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN
DOOR HET NUTSINSTITUUT
VOOR VOLKSONTWIKKELING

6e JAARGANG

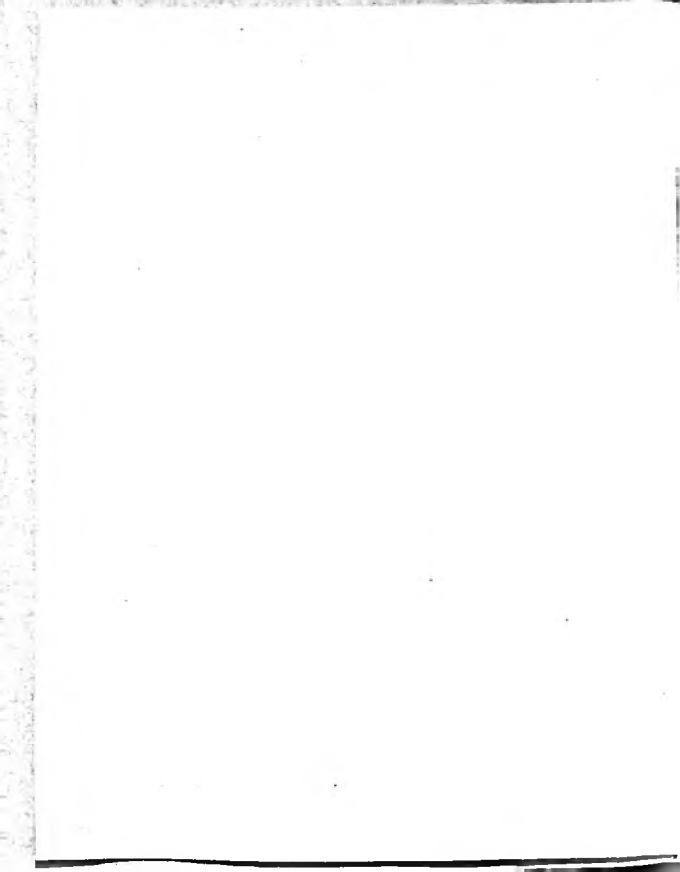
ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wzn.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN · HOOFDKANTOOR: AMSTERDAM
1924—1925

Het tweede jaar van de Arend.

door W. E. VAN WIJK.

Is, Neerland! dit Uw beeld?

HELMERS.

I.

Nu ik mij er dan weder toe zet om een jaar levens van „De Arend” te beschrijven, ben ik er nog meer dan de eerste maal van doordrongen, dat die taak niet gemakkelijk is. Want op mijn „Eerste Jaar”¹⁾ heeft men heel wat af te dingen gehad. Inderdaad echter geloof ik dat veel opvoedkundig werk en wel in ’t bijzonder nog dat der z.g. „vrije jeugdvorming” — daar het uiteraard propagandistisch of idealistisch is — door een gevaar bedreigd wordt, dat men zich n.l. het resultaat rijker voorstelt dan het is. Nu steekt er ongetwijfeld veel schoons in het symbolum van Salzmann²⁾, maar het mag er ons toch niet van afhouden om, behalve ons zelf, óók ons werk én ons materiaal kritisch te bezien. Want het is wel een schoon gebaar een hefboom onder een zwaren last te plaatsen, maar als die last nu eens gruttepap is, dan brengt men er met zijn hefboom toch niet veel van boven. En nu is het mijn indruk, dat de geestelijke leegheid van den gemiddelden volksjongen veel en veel grooter is dan wij vroeger ooit hadden gemeend en dat hij — alle onderwijs, museums, kerken, meetings, enz. ten spijt — geheel en al buiten onze cultuur voortleeft, zooals een geacclimatiseerde Maori zou doen.

Nu moet men niet zeggen, dat dit niet waar is; ook niet simplistisch, dat ’teen gevolg is van de economische omstandigheden. Want in de eerste plaats kan men ook in vele z.g. betere gezinnen een levensholheid constateeren om van te gruwen, maar ook moet men zich wel terdege afvragen of men op deze wijze de economische vraag wellicht

¹⁾ Zie Volksontwikkeling 1923; voor belangstellenden heb ik nog wel een overdrukje beschikbaar.

²⁾ Zie diens „Mierenboekje of Handleiding tot een verstandige Opvoeding der Opvoeders”. Uitgave Wereldbibliotheek, blz. 10.

omkeert. Hoe het zij, wat er noodig is, is o. a. een zoo objectief mogelijk verslag van allen arbeid onder den volksjongen; in dien zin is ook dit verslag weer opgesteld en een apologie of panegyris voor mezelfen bedoel ik hier volstrekt niet.

Het Clubhuis De Arend te Rotterdam, is een instelling van maatschappelijk werk onder volksjongens; het gaat uit van de vereeniging „Instituut voor de Rijpere Jeugd te Rotterdam”, wier voornaamste werkzaamheid en zorg het tegenwoordig is, om het Clubhuis in stand te houden. Ter verwezenlijking van een veel ruimer en breeder programma, dat de oprichters zich hadden gedacht, is het nu helaas niet de tijd; er zijn geen middelen en geen menschen voor. Het huis is in Maart 1922 in gebruik genomen en ging uit van de vooronderstelling, dat den jongen uit de volksklassen niet genoegzaam in het leven de kans geboden werd om door eigen inspanning alleen op een hooger plan te komen en dat hij daaraan toch behoefte zou gevoelen, dat er in 't kort een drang naar ontwikkeling en beschaving in hem levendig zijn zoude of althans gewekt zou kunnen worden.

En inderdaad bleken de jongens op het huis te hebben gewacht; in een ononderbroken stroom zijn zij (vooral in de wintermaanden) aan komen zetten; maar (behoudens doodenkele uitzonderingen) die weliswaar moedgevend zijn, doch niet typisch, zoodat ik er niet over heb te spreken) kwamen zij geen ontwikkeling, geen beschaving zoeken. Wat dan wel? Er waren er, die met een bepaald doel kwamen, b.v. zij die de onderwijsklas bezochten of Engelsche les kregen, de gymnasten, de timmerlui, de dammers bij een wedstrijd e. d. Anderen zochten bewust gezelligheid en de intimiteit van een rustig hoekje met een boekje. Maar het groote meerendeel had hieraan geen behoefte of was er niet toe in staat; bij honderden kwamen ze dagelijks hun landerige verveling brengen, in de verwachting dat het Clubhuis daar raad tegen zou weten, maar vooral zonder dat zij zich zelven daartoe ook maar in 't geringste zouden hebben in te spannen. Verscheidene heb ik er maanden lang, avond aan avond gezien zonder dat 't mij of een ander ooit mogelijk is geweest om er mee over iets anders te praten dan over het allernaaste. Uit dat voortdurende terugkeeren leid ik wel af, dat het huis ook op de meerderheidsjongens een veel dieperen onderbewusten invloed heeft dan de ergste scepticus of de verwoedste enthousiast verwacht en dat het werk in zijn tegenwoordigen vorm eerst tal van jaren zou moeten bestaan voordat wij tot een definitief oordeel kunnen geraken. Maar niettemin: met al hun lawaai, met al hun onrust en gespuug zijn m'n jongens levend dood, niet denkend aan den dag van morgen en koesterend geen enkel ideaal. En dikwijls, op een vollen avond, als honderden van grauwe, roezige

jongens langs me gingen, dan kon ik niets anders zien dan de vallei vol met zeer dorre doodsbeenderen; en Ezechiël voelde ik me niet.

Hoe ziet nu onze „meerderheidsjongen“ er uit? Hij is lang van stuk maar slappedanig. Z'n knieën staan een beetje naar elkaar toe en zijn rug is gebogen of hij voor 't lijntje liep. Als hij staat, staat hij ergens tegen aan en als hij zit, dan hangt hij. Zijn armen slodderen als leege mouwen langs zijn lijf en zijn handen zijn paars en nat en verwaarloosd; ofschoon hij zijn nagels heeft afgeknauwd of -gepulkt, draagt hij aan een der vingers voor hij twintig jaar oud is, een zegelring van hol goud, maar zonder naamcijfer; veelal heeft hij lidteekens en misvormingen aan vingers en nagels. Hij heeft een harde stem en een veronachtzaamd gebit, dat trouwens heel dikwijls ook niet bij zijn mond schijnt te behooren, wat afmetingen en aantal der tanden betreft. Hij loopt slungelachtig op scheefgetrapt schoenen; hij heeft eksterooten en lepelteenen en des winters vuile voeten. Hij voedt zich met aardappelen en een onmatige hoeveelheid wit brood en hij heeft steeds een of andere lichamelijke behoefte: hij moet olienoten eten of caramels snoepen of wateren of rooken of wat ook. Hij draagt verscheidene lagen van ondergoed en des Zondags een stijf grijs pak, waarin hij zich gedwongen beweegt.

Hij is onbeschrijfelijk onhandig; indien dit voldoende werd ingezien dan zou de vraag of handenarbeid al dan niet een facultatief vak op de lagere school moet zijn, bijna in dien zin opgelost worden, dat alle andere vakken eer facultatief zouden worden gesteld dan dit. Sleutels drant hij kapot, schroeven te vast aan, lichtschakelaars den verkeerden kant op, deurknoppen verwringt hij. Als hij schrijven moet dan zit in een oogenblik de heele boel vol inkt en als hij een boek gelezen heeft, ligt 't uit elkaar. Dingen, waarvan men nooit vermoed zou hebben, dat ze ooit kapot zouden gaan, bezwijken bij zijn komst. Ik heb 't hier volstrekt niet over baldadigheid of tuchtelooheid; men behoeft niet tot een endemische vernielzucht te concluderen voor de verklaring van het hier medegedeelde. Zijn handen zijn er, om te bewijzen, dat zijne onhandigheid de oorzaak is van het feit, dat zijn weg geteekend is door kapotte rommel. Hij moet altijd wat koopen en zal dus nooit iets bezitten. Hij is volkomen onkunstzinnig; een jongen van 16 jaar komt niet dan bij groote uitzondering naar goede muziek luisteren, maar hij geniet uren achtereen van een krassende gramfoon en slentert een heelen middag achter een pirement. Een pirement is een draaiorgel. Om een indruk te krijgen over zijn smaak op 't gebied der beeldende kunsten, zie men slechts eens een winkel, waar „schilderijen, echt olieverf, in lijst en per paar“ worden verkocht, of de ansiegtkaarten met vrouwen met een hangslot door den

mond, met sietsende dames met reusachtige zitvlakken, met verzopen kerels met hoge hoeden; of nog erger de als „kunst” aangeboden kaarten: een dame alleen of een heer en een dame met een grijzen achtergrond met palm of een sentimenteel kind. Wat zal toch eens het nageslacht over onze cultuur moeten denken? Men bezie de meubelwinkels, de behangselpapierzaken, de bazars, de wandtexten, het aardewerk. Huis na huis is leelijker naarmate het „mooier” is; er is niets persoonlijks in zijn ouderlijk huis te vinden. Met zijn literairen smaak is het al evenzoo gesteld; hij leest nooit een gedicht en De Kleine Johannes vindt hij flauw. Mooi vindt hij van Raffles, de gentleman-dief, en als geestig accepteert hij uitsluitend, wat als „luimig” aangeboden wordt in zaken, waar z.g. voordrachten verkocht worden. Wie zich eenige illusie mocht vormen over de vaderlandsche boert, hij ga in een voordrachtenwinkel en koope een luimige voordracht, slechts één, onverschillig welke; hij zal voor goed van zijn waan genezen zijn.

Hij kan niet zingen; daar hij stilte niet verdragen kan, gaat hij in plaats daarvan lallen. Hij kan niet tegen de eenzaamheid en is bang in 't donker. Hij is niet geestig en niet fijn; als men hem vraagt voor een vergadering, informeert hij of d'r een glaassie bier bij hoort. Als een raam open staat spuugt hij er uit op de voorbijgangers. Even leuk is hetzelfde van een brug op een schuif. Hij zelf moet goed buiten schot blijven. Als hij gevat wordt ontkent hij; hij loochent alles, zelfs wat zoo klaar als de dag is. Hij wil U liever in een natuurwonder laten gelooven dan in zijn schuld. Want hij is onoprecht. Weinig dingen gaan mij zoo aan 't hart om te moeten constateeren als dit. Het is nu bijna twintig jaren, dat ik me met arbeid onder jongens bezig houd en juist even lang, dat ik deze eigenschap heb waargenomen; hoe ik ook getracht heb om mezelf waar te maken, dat ik ten minste hier verkeerd zag — 't is niet anders. Oneerlijk, in den zin van diefstal, is hij niet; behalve in gevallen, waarin het steelbare kan worden gegeten. Hij is accuraat met geld, dat men hem b.v. heeft meegegeven voor boodschappen, doch hij is zonder eenig eergevoel ten aanzien van verplichtingen, die hij op zich heeft genomen, b.v. met voorgeschoten kampgeld, vergoeding wegens aangebrachte schade en dgl. Neen, gierheid is geen eigenschap van hem; zelfs voor diensten, die hij aan zijn eigen kring bewijst vraagt hij geld: leden van de damvereniging, die de doosjes van de steenen geplakt hadden, van de voetbalvereniging, die de voetbalkeet hadden uitgeboend, spelers, die een koffer met requisieten voor een uitvoering hadden gehaald, zij allen bleven na hun daad staan draaien om te informeren „hoe of dit nou zit met hm, hm . . .”.

Hij is slordig, vooral op boel van een ander. Hij verveelt zich gauw en wordt dan melig en landerig. Hij kankert spoedig en is gemakkelijk ontevreden te maken; maar altijd op „ze” en nimmer op zich zelf.

En hij stelt in geen enkele geestelijke of ideële zaak eenig belang, hij is tot geen enkele geestelijke inspanning in staat. Zonder eenigen weerstand geeft hij zich over aan gewoonten van sleur: rooken, kaarten, dobbelen, op bepaalde avonden bepaalde straten afdrensen (zulke avonden heeten stierenavonden). Het stemt weemoedig als men de verandering nagaat, die opgetreden is in een jongen, dien men als leuk, ferm schoolkind heeft bijgewoond: voor een jongen van 13 jaar zijn de Wolga en de Weichsel concrete begrippen, bestaan er planten en dieren, voor den slungel van 15 is de Maas al ver en wat koop je voor de rest? Wat hê je dran?

Dat men er zich toch voor wachte om den arbeid de schuld van alles te geven; werken kan natuurlijk nooit een oorzaak zijn van lamelendigheid. En als een leeraar aan een hogere burgerschool of aan een muloschool of aan een ambachtsschool dit mocht lezen, hij zal het type ook onder zijn leerlingen wel terugvinden¹⁾.

Geen enkel ideaal — ik zeide het reeds — kent hij; grondig is ieder godsdienstige en ieder nationaal ideaal verwoest. Het lijkt wel, heeft Prof. Casimir eens geschreven, of ons land door evenveel verschillende volkeren wordt bewoond als er godsdienstige of politieke partijen zijn. Een gemeenschappelijk vaderland, welks roem ons allen gelijkelijk dierbaar zou zijn — in veler oog is het een waanvoorstelling. Zoo is ook het werk onder jongeren van partijschap doortrokken.

De S. D. A. P. bouwt, pas in den laatsten tijd, ook aan haar jeugd; zij heeft in de A. J. C. een organisatie in het leven geroepen, die op 't oogenblik het beste is, van wat ons land aan jeugdorganisaties bezit. De heffe des volks bereikt zij niet. Zij heeft haar jongens en meisjes een heel wat flinker wijze van optreden geleerd dan men meestal ziet: naarmate zij groeit zal ze echter steeds meer haar karakter van ontwikkelingsclub tegen dat van ontspanningsvereniging verliezen. En ook hier komt telkens weer een typische karaktertrek van m'n meerderheidsjongens naar buiten: de verwaandheid.

Want zoodra toch niet begint hij aan iets, dat waarlijk tot een hooger plan zou kunnen voeren of daar treedt een zelfgenoegzaamheid op, die zijn pogen verlamt: een jongen, die een vreemde taal of wis-

¹⁾ In een in menig opzicht voortreffelijke brochure van Dr. J. Waterink, predikant te Zutphen: Het verscheiden karakter van den Jeugdarbeid in verband met volks-aard en milieu (uitgave, Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisatie) kan men op pag. 16 de geïkete beschrijving van den fabrieksjongen vinden.

kunde *zal gaan* leeren, praat een week daarop al met *dédain* over taals studie en wiskunde, of hij die al in z'n zak had. Maar tegen dat de werkelijke moeilijkheden komen, gaat hij opzij.

Ziehier het portret voltooid; wie meent dat het met iets anders dan liefderijkheid geteekend is, kent den schrijver niet. Men moet ook niet zeggen, dat ik gechargeerd heb. Ik heb het ook niet over schoolkinderen gehad, maar over de z.g. „rijpere” jeugd en ik vestig de aandacht van een ieder, die zich voor het geval interesseert, in 't bijzonder op het ongemeen snelle verloop van het proces van geestelijk volwassen worden. Tegen elke toast op ons volk, van menschen, „die wel heel andere ervaringen hebben dan de schrijver” — waaraan ik volstrekt niet twijfel — houd ik al bij voorbaat vol, dat zij óf te weinig gevallen onder de oogen hebben gehad óf dat het lot hun steeds de verheugende uitzonderingen getoond heeft.

Ook moet men er niet uit lezen, als zoude ik door de jongens gedesillusioneerd zijn en nu eens echt kwaadaardig tegen hen uitpakken, nu toch blijkt dat de zaak hopeloos is. 't Is waar, de arbeid brengt wel zijne ontgoochelingen mede; zoo was er eens een jongen, waarvan ik veel verwachtte en van wien ik, door zijn schranderheid en hulpvaardigheid, wezenlijk hulp had. Op een avond vroeg hij of hij de schrijfmachine even mocht gebruiken, want hij had wat voor zich zelf te werken. Ik vond 't heel best en weldra was hij ingespannen bezig.

Toen ik een uur later eens kwam kijken, wat of hij toch gebrouwen had, bleek 't dat hij eenige exemplaren van het rijm over een Juffrouw Smit en een Juffrouw Kalleker vervaardigde. Zulke dingen zijn natuurlijk niet prettig, maar hebben niets uit te staan met de beantwoording van de vraag: moeten wij iets doen voor de rijpere jeugd en wat?

En dan zien wij in, dat de toestand heel ernstig is en dat alle opvoeders de handen ineen moeten slaan, om een uitweg te vinden. En de taak van een Instituut voor de Rijpere Jeugd blijkt nog veel verhevener dan men aanvankelijk reeds had gemeend; het moet meehelpen aan het zoeken naar en het beproeven van een methode, die allen opheft en die de besten ontdekt. De leuze: Freie Bahn den Tuchtigen, is valsch als men er mee bedoelt, dat onze maatschappij opzettelijk de bekwamen onder zoude houden. Onze tijd heeft veel te zeer aan leiders behoefte, dan dat hij niet juist alles doen zou om een jongen, die werkelijk geestelijk wil, alle mogelijke kans te geven. Maar juist de wil is er niet; erger: het vermogen om te willen ontbreekt.

II.

Het aantal verschillende jongens, dat in de eerste twee jaren van | zijn bestaan het clubhuis bezocht heeft, bedraagt ruim 2100; van dezen

hebben verscheidenen er zich maar een enkel maal vertoond, terwijl daarentegen velen al dien tijd vrij geregeld, sommigen zelfs practisch dagelijks, gekomen zijn. Den geheelen winter door tot in de tweede helft van April, is het gebouw eigenlijk elken avond overvuld geweest; het is dus duidelijk, dat het zich aan een behoefte van de jongens aansluit en dat het hun vertrouwen heeft. Wil men derhalve iets bereiken, dan zal dus de hoofdlijn die tot heden gevolgd is, moeten worden vastgehouden. Maar evenzeer volgt uit het voorgaande, dat het best wat meer van zijn bezoekers kan eischen om hun practisch van de leer: „voor wat hoort wat” te doordringen. Maar het wat, dat hoort, moet niet geld zijn, tenzij spaargeld voor zich zelf; plicht en gehoorzaamheid zijn begrippen, die ik voor onderwijsbaar houd. Doch laat ik aan mijn feitelijk verslag beginnen.

Er zijn dan twee verschijnselen, die me dit jaar zijn opgevallen: het uitblijven van daadwerkelijken steun en het dalen van het maatschappelijk peil onzer bezoekers. Tusschen deze twee verschijnselen bestaat een verband: de meeste onzer amateur-paedagogen willen les geven, de schoolmeesterij zit ons Hollanders in 't bloed. Maar er ligt een diepe kloof tusschen het aanbod en de vraag; „die vint met se vogeltjes en die juffer met d'r veersies” ze kunnen eenvoudig geen contact met de jongens krijgen. En tegen volledige onverschilligheid is bijna niemand opgewassen; de vrijwillige helpers blijven na een paar malen gewoonlijk weg. Meestal stilletjes, want ze voelen zich als menschen, die een nederlaag geleden hebben.

Ik kan het heusch heel best begrijpen en U hadt niet zoo weg behoeven te blijven; ik dank U nog wel voor de goede bedoeling en voor de vriendschap, die gij mij hebt bewezen!

Maar doordat er weinig toezicht was, kwamen ook dikwijls jongens van het soort, dat weinig toezicht wenscht. Buitengewoon lastig was het dat mijn eenige vaste medewerker en de dame, die een jaar lang de leeskamer had beheerd, beide in Januari vertrokken; dit bracht mede, dat ik dikwijls alleen toezicht had te houden op drie verdiepingen, zoodat ik gelegenheid te over heb gehad om de lafheid van verscheidene jongens en de futloosheid van bijkans al de rest te constateeren. Nooit heeft een jongen het voor het gezag opgenomen, nooit heeft een doen blijken, dat hij een vernieling of andere overtreding afkeurde en meegewerkt om den schuldige op te sporen. „k Sel een ander niet verraje”. Misschien denkt hier een lezer, dat dit toch eenig karakter toont; laat ik hem genezen: 't is niet anders dan bangigheid om in een zaak te worden gemoeid.

We hebben in het huis in het afgelopen jaar de volgende dingen gedaan:

een zaal opengehouden, elken avond, winter en zomer, van zes uur tot half tien, waarin iedere jongen boven de 14 jaar welkom was en waar hij een damspel, een schaakspel, een quartetspel of iets dergelijks krijgen kon. De gedachte was, dat wij daar met jongens een eerste contact zouden kunnen krijgen en dat wij uit dien „vischvijver” jongens voor hooger clubwerk konden verzamelen;

twee avonden per week voortgezet onderwijs gegeven aan jongens, die zich daarom aanmeldden of die wij daarvoor uitnodigden;

vijf avonden per week timmerles gegeven aan jongens, die zich daarvoor aanmeldden;

zes avonden per week aan zooveel jongens als er redelijkerwijze te bergen waren, gymnastiekonderwijs geboden;

een leeskamer opengehouden;

een damvereniging uit de jongens geherbergd;

een voetbalvereniging in 't leven gehouden;

elken Zondagavond een concert door amateurs geboden;

gelegenheid om te sparen gegeven;

een toneeluitvoering gegeven;

een vaderbijeenkomst uitgeschreven en op allerlei andere wijzen contact met ouders gezocht;

de oudsten van de „blijvers” onder de jongens in een afzonderlijke club georganiseerd;

met nieuwjaar tot alle bekende jongens een open brief gericht¹⁾;

benevens tenslotte duizenderlei verschillende werkzaamheden, die kleinere groepen bereikten, als volkstuintjes, wandel- en fietstochten, een zomerkamp, bezoeken thuis, bemiddeling bij het zoeken van een baas, het bijleggen van huiselijke en andere ruzies, advies in vertrouwelijke zaken, enz.

De benedenzaal — speelzaal noemen haar de jongens — bood steeds een merkwaardig, eigenlijk indrukwekkend schouwspel: zooveel jonge menschen, die allen iets zoeken dat buiten het alledaagsche ligt en bijna allen meenen het daaronder te moeten zoeken, terwijl daarboven alleen vrede, rust en genieting wordt gevonden.

De jongens, die in de zaal waren en die overal uit de stad vandaan kwamen, bleken over 't algemeen regeerbaar en koest voor zoolang als zij de aanwezigheid van een opziener voelden; maar zij vonden het erg prettig om iets te doen wat niet mocht, b.v. om centen kaarten met ongelooflijk vieze kaarten, met de damschijven gooien, en dgl. Voor een oningewijde moet het een vreemd gezicht geweest

¹⁾ Afgedrukt in Volksontwikkeling van Mei 1924.

zijn, om de zaal te zien: al de jongens toch hadden harde stemmen en sommige spelen, vooral quartetten, kunnen niet worden beoefend zonder luid schreeuwen. Om allerlei redenen moeten er trouwens voortdurend jongens opstaan en weer anderen trachten opzettelijk een ander te hinderen of een plaaggeluid, b.v. dat eens kraaienden haans, te maken. De ingewijde echter merkte duidelijk hoe knus de meerderheid dikwijls een tijd lang bezig kon zijn, volkomen ongestoord door wat er naast hen geschiedde. Er waren avonden, dat het in de zaal bepaald heel erg gezellig en huiselijk was en er waren ook avonden, dat allen door een roezigheid gegrepen waren, dat men aan jonge honden moest denken. En er waren ook wel avonden, waarop ik schier verdrietig over zooveel onbehouwenheid en onverstand, als ik dan weer had geconstateerd, huiswaarts keerde.

Mijn eindindruk over deze drukste afdeling van ons werk is dat de opzet logisch is en dat zij buitengewoon nuttig en zegenrijk zou kunnen werken, zelfs met Hollandsche jongens, indien er een voldoende aantal frissche en onvermoeibare mannen was, die zich avond aan avond met de jongens wilden occupeeren; maar die zijn er niet. De reden daarvan heb ik reeds vermeld: men kan wel ergens tegen opgewassen zijn, maar men kan niet tegen niets zijn opgewassen. Ik stel daarom aan mijn bestuur voor om de benedenzaal niet voor alle jongens meer open te stellen; meer dan vijftig jaren na Quintin Hogg moeten wij dus nóg onze aandacht afwenden van „the very poorest and lowest classes to those which on the surface may not appear to have been in such dire need of assistance”.¹⁾

Een paar geboden, die lastig te handhaven waren, bleken dat om blootshoofds in de zaal te zijn en dat om niet te rooken. Het leek wel of er des te meer petten kwamen nademaal men er des te meer afrukte en of er des te meer sigaretten kwamen, naar mate we er meer vertrapten. Ik had te voren nooit bedacht, dat iemand zoo'n drang naar rooken kon hebben, als de jongens bleken te hebben en ook niet, dat 't mogelijk zou zijn, om op zooveel plaatsen van het lichaam of van de kleeren een brandende sigaret weg te stoppen. Ik begon me af te vragen of ik er eigenlijk wel goed aan deed om groote mannen van dikwijls tegen de 20 jaar te dwingen om als kleine jochies sigaretjes te verstoppert: want dáár kwam de handhaving van het verbod ten slotte op neer. De jongens voelden het rookverbod alleen en uitsluitend als een plagerij; ik zelf had al dikwijls geconstateerd, dat op dagen waarop het rooken wél was geoorloofd (n.l.

¹⁾ Zie: Ethel M. Hogg: Quintin Hogg. Londen, Constable 1906, p. 199. Over dezen merkwaardigen voorganger op het gebied van jongensclubwerk hoop ik binnenkort eenige mededeelingen te publiceren.

op de Zondagen na afloop van de muziek) de stemming zooveel genoeglijker werd. Ik heb derhalve gedecreteerd, dat er voortaan door jongens van 15 jaar en daarboven, behalve in de leeskamer, wel mocht worden gerookt. Ik herinner er aan, dat hiermede slechts de oorspronkelijke toestand in huis werd hersteld en dat het rooken pas later was verboden, omdat het zoo'n onsmakelijk gespuug met zich bracht; deze vieze gewoonte schijnt echter ook veel aanwensel zonder meer te zijn.

In dezelfde zaal werd des Zondags de muziek gegeven; er waren ongeveer 100 stoelen, maar door ook de tafels goed te arrangeeren en de vensterbanken te benutten, konden wij tegen de 200 jongens bergen, die er — tenzij bij mooi weer — dan ook elke week ruimschoots waren. Het ontging mij echter niet, dat het gehoor grootendeels uit jonge jongens, van 14 jaar en van zulke als bij hoog en bij laag verzekerden, dat ze al 14 jaar waren, bestond. De grooten echter zag men er alleen uit nood, omdat ze werkelijk niet wisten, waar of ze zich dan anders op zoo'n avond konden ophouden. Dikwijls zaten ze zelfs dan nog te kaarten, heel geheimzinnig onder de knieën door. En bijna elkeen, groot en klein at apennootjes, die hij zoo zachtes mogelijk in zijn zak kraakte of moest zuurtjes, balletjes of brokken eten. Van tijd tot tijd verordeneerde ik eenvoudig de grooten, om ook te komen; ze stonden dan achter in de zaal als Speenhoff's schutterij en verdwenen als 't eerste kwartier om was allen tezamen stilletjes in een ganzenpas. Te midden van allen zaten de ware liefhebbers, een en al aandacht; het zien van slechts één zoo'n jongen reeds moest ieder musicus al dankbaar stemmen, dat hij zoo iets als zijn kunst aan anderen mag schenken.

Het presideeren of regeeren van een muzikuitvoering is physisch de zwaarste taak, die ik ken. Het is alsof men een lekke stoomketel met de handen moet dichthouden, terwijl er onder steeds door gestookt wordt. En is dan het oogenblik gekomen, waarop men de handen mag wegdoen — dan ontsnapt ook de stoom uit alle naden en kieren: overdreven applaus, geschuif van stoelen, geravot als van paarden, die van een schip komen. Slechts een heel enkel maal hadden werkelijk de musici zelf de leiding. Natuurlijk waren dit de beste avonden; in 't bijzonder valt hier een uitvoering te vermelden, waarbij een gezelschap een illustratie ten beste gaf van Haydn's lieflijke *Schöpfung*.

De jongens hadden, als elk publiek, ten slotte, een fijn gevoel voor de waardeering van wat werd geboden; als de muziek goed was en de voordracht op peil, dan was, gedurende de uitvoering, de zaal absoluut stil. Zonder eenigen twijfel is muziek het hoogste bescha-

vingsmiddel. Het is zonde om haar ook als ontspanningsmiddel te laten dienst doen.

Van zeer groote waarde was ook de leeskamer — helaas ook weer voor de jonge jongens. De groote meerderheid der oude jongens leest niet meer. Ik heb het met de leeskamer dit jaar slecht getroffen, daar de leidster in Januari helaas moest vertrekken; maar 't is wel belangwekkend om te zien wat of de invloed van een behoorlijke leiding is. Zoolang als er elken avond een zelfde in- en toegewijde leidster was, was de leeskamer steeds vol met werkelijke lezers, die tot op den grond toe zaten. Maar toen ze weg was — toen bleven ook de lezers weg. De leeskamer moet blijven bestaan en de ware lezers moesten worden aangespoord om gaandeweg van de groote bibliotheek gebruik te gaan maken.

Onder de vereenigingen, die geheel door de jongens waren gesticht, bekleedde onze damvereeniging de eerste plaats; daar zat wel iets in en nadat de eerste simultaanséances gehouden waren, steeg het ledenaantal onrustbarend; in een paar weken had het de honderd overschreden. Nu is dammen een diepzinnig en moeilijk werk, dat geleerd moet worden, maar dat dan ook wel de moeite loont. Het was eenvoudig verbazingwekkend welke vorderingen of verscheidene jongens in korten tijd maakten; we deden er ook alles aan: materiaal werd aangevuld, een demonstratiebord gemaakt, we werden lid van den Dambond en er kwamen instructeurs. Ofschoon de jongens, die lid werden van de damclub, ongetwijfeld meer waren dan de meesten der anderen, werd toch het feit dat er inspanning vereischt werd, voor de meesten de aanleiding, om ('t zij onder een of ander voorwensel, 't zij stilletjes) af te vallen. Ook met die instructeurs was er altijd wat; ten eerste is het nog niet hetzelfde: goed kunnen dammen of goed les geven. De heeren zagen den jongens altijd veel te veel naar de oogen. En dan stonden ze altijd te draaien om een geldelijke belooning te krijgen: ze hadden 't wel allemaal graag voor de jongens over en ze zouden het ook wel even graag voor niets doen, enz. De aardigheid gaat er op deze wijze zoo af. Het is me toch voortdurend opgevallen hoe weinig of ouderen voor de jongens werkelijk over hadden: alles moest betaald, de geringste dienst. Er kon geen spijkertje worden geslagen, geen lijntje geteekend of d'r kwam iemand om geld. Meestal werd 't „aan m'n beleefdheid overgelaten“.

Maar 'k had het over onze damvereeniging.

Dammen — en vrijwel iedere sport — schijnt slecht op het humeur te werken en ieder oogenblik werd er vergaderd, om nieuwe commissarissen van materiaal te verkiezen. Maar in den grond deugt het

democratische stelsel niet, daar het — hoe zeer ook het tegendeel voor de hand schijnt te liggen — het verantwoordelijkheidsgevoel verkleint door het bevorderen van de ambtenarij. Het is veel beter, dat de leider van een vereeniging, niet alleen feitelijk, maar ook in naam iedere beslissing aan zich houdt en voor iedere concrete opdracht zijn menschen aanwijst.

Zij die doorgezet hebben, hebben er wel voldoening van gehad. Zoo werd b.v. het tweede tiental kampioen van de derde klasse van den Dambond. Dit is toch wel opmerkelijk, daar onze tegenstanders steeds allen volwassen mannen waren.

* *

Het belangwekkendste deel van onze taak lag natuurlijk in onzen arbeid onder de grootste jongens; ik herhaal het uit den treure: men moet geen gevolgtrekkingen maken voor den omgang met jongens boven 15 jaar uit ervaring met schoolkinderen en jongens onder de 15.

Er waren dan onder de jongens, die op De Arend kwamen, natuurlijk ook, die meer onze aandacht trokken dan anderen, hetzij door de regelmatigheid van hun komst, hetzij door den gunstigen of rustigmakenden invloed, dien zij op anderen uitoefenden, door hun hulpvaardigheid of hoe dan ook. Deze jongens begonnen zich op den duur in de gemeenschappelijke zaal beneden minder thuis te voelen en trokken zich in de hoekjes van het huis terug. Mij leek zoo langzamerhand het tijdstip aangebroken om een tweede, hoogere klas te maken en op Zondag 29 Juli 1923 richtten wij de club De Arend op, welke club een fraai vertrek, voor zich alleen, kreeg toebedeeld. Het doel van de club zou zijn ontwikkeling harer leden tot menschen na te streven, in arbeid voor anderen in het clubhuis De Arend. De eerste (11) leden werden door de meesters aangewezen, de volgende zouden worden gekozen bij vrije stemming door de bestaande leden; de meesters van het clubhuis hadden hierbij een recht van veto. De leden van de club kregen ook privilegiën; zoo mochten zij rooken, kaarten en andere jongens introducereen. Als verplichting werd hun o.a. opgelegd, om alle diensten in het huis te bewijzen, die hun door de meesters zouden worden opgedragen, b.v. toezicht houden in de leeskamer en dgl.

Het mocht gezegd worden, dat zij van hunne rechten inderdaad gebruik gemaakt hebben; er zaten elken avond jongens in „de Kamer” en zij zaten altijd te rooken en zij zaten altijd te kaarten. Voor deze laatste bezigheid hadden zij zoo’n belangstelling, dat het me wel overkwam, dat ik zelf in de Kamer kwam en een der jongens iets vroeg of opdroeg en volkomen genegeerd werd. „Jij komt uit met

klavers" of zoo iets was het bescheid, dat ik kreeg. (Zulke excessen bleken geneesbaar). Ook het recht van introductie gaf moeilijkheden, daar bij voorkeur jongelieden geïntroduceerd werden, die niet aan allen even welkom waren. Ieder oogenblik kwam er een bij me klagen; hier ging ik natuurlijk weinig op in, daar m.i. de jongens juist moeten leeren om elkander te verdragen. In hunne plichten schoten ze echter te kort en leelijk ook. Het huis heeft aan zijn groote jongens niets gehad. Wel deden ze natuurlijk wat hun opgedragen werd, maar nooit ruiterslijk, nooit ferm. Er viel niet op te rekenen. Nooit stonden ze voor een taak; ze deden alleen wat hun was opgelegd op de wijze van een slecht ambtenaar, die alleen z'n reglementen toepast.

Een ontegenzeggelijk gunstigen invloed heeft een dansclubje uitgeoefend, dat door jongens van de Kamer was opgericht en waartoe ik eerst met weinig gerustheid in 't harte mijn toestemming had verleend. Maar als iets me meegevallen is, dan is het wel de dansles. Men weet, dat er tegenwoordig heele moeilijke dansen bestaan, van eene, twee, vier, vijf, zes, op naargeestige muziek. En elken Zondagmiddag waren alle jongens present en ze waren dan echt aan 't studeeren met doordernstige gezichten. Ook het honorarium van den dansmeester werd regelmatig opgebracht; het kwam per jongen en per meisje op ongeveer een kwartje per week. Er kón dus iets — als ze zelf maar wilden.

De dansleeraar was ook erg voor zijn taak berekend en hij wijdde zijn volle aandacht aan de maintien: een dame wordt met hoffelijkheid bejegend en niet in den rook gezet. De dames waren meisjes uit de kringen der jongens; de jongens hadden veel liever dames uit een vreemden kring gehad en wij hadden met de jongens reeds geregeld hoe of zij dan bij de ouders dier meisjes hun opwachting moesten maken. Helaas hoefde het niet; de organisaties, die wij om meisjes vroegen, vonden het plan te frivool. In den aanvang zaten de jongens altijd op een klit bij mekaar aan deze zijde van de zaal en de meisjes aan de andere; gaandeweg werden ze een beetje minder stijf; nooit echter los.

Het besluit van een dansles vormt een bal; dit wisten ze ook en tijden lang zag ik ze over een plan broeden. Ten slotte werden de onderhandelingen met de directie geopend; het deed mij genoegen, dat het niet dan schoorvoetend ging, want hun plan miste alle oorspronkelijkheid: d'r moesten voordrachten wezen en een buffet met port.

M'n meening over de voordrachten heb ik al gegeven en wat de port aangaat, ik beschouw juist de huidige jeugdbeweging als een groote kracht in den strijd tegen het drankmisbruik, daar zij door de daad toont, dat er plezier, gezelligheid en ontspanning bestaan kan geheel en al

buiten den alcohol om.¹⁾ We zouden 't dus zonder port doen en het buffet moest buiten bezwaar van de schatkist des huizes zijn; in een oogwenk brachten 20 jongens daarvoor f 25.— op.

Het geviel echter dat een andere groep jongens een serieus stuk aan 't instudeeren was om op het jaarfeest te vertoonen; in hoofdzaak waren dit jongeren, want de grooten wilden niet meedoen daar 't niet iets „lolligs” was. Maar toen ik bemerkte, dat de grooten zelfs de tooneelclub gingen tegenwerken, toen werd natuurlijk de toestemming voor hún feest ingetrokken. Groote consternatie, gevolgd door een interessante capitulatie: als ik een stuk zou aanwijzen, dan zouden zij dat, zonder eenig voorbehoud, spelen op het jaarfeest van de Arend, enne of ze dat dan ook mochten spelen op het feest van de dansclub. En zoo hebben de groote jongens dit jaar een echt Hollandsch blijspel (De Wiskunstenaars van Langendijk) opgevoerd en ze hebben het heel goed gedaan ook.

Toch spelen de jongens alleen de buitenkant van het stuk; wat er feitelijk in zat liet hen volkomen koud, niettegenstaande de pogingen van mij en van anderen om hun daarbij tot gids te dienen.

Het bal zelf heeft ook plaats gehad en was buitengewoon aardig. Het moet ertoe bijdragen, dunkt mij, dat zij later bij hun eigen feesten niet meer zoo gauw tevreden zijn.

In den middag van den eersten Kerstdag, houden wij met de Kamer ons Kerstmaal; dit heeft iets buitengewoon plechtigs, de lange witte tafel, de verlichting door kaarsen, het glimmende tin, kán zijn bekoring op de jongens ook niet missen, al heb ik bij die gelegenheid uit hun mond nooit iets anders dan een banaliteit gehoord. Dit jaar besloten we aan de eeretafel, dat er, onder leiding van mijn vrouw, in de Kamer een wekelijksche leesavond zou zijn en ze beloofden allen daar getrouw aanwezig te zullen zijn. De eerste maal waren er inderdaad ook verscheidene en ze lazen De Kleine Johannes en ze zeiden allemaal dat ze 't heel mooi vonden. Maar de tweede week waren er minder jongens en de derde maal was er nog slechts een, „de anderen vonden 't allemaal kinderachtig”. We hebben 't daarna met andere boeken en verhalen geprobeerd, b.v. met uitgezochte verhalen uit Poe, met Latzko, met het Gulden Boek der Zee, met verhalen van reizen en ontdekkingen, met sagen, met bespreken van actualiteiten. Een hooggeschatte vrijwillige medewerker hield een keer een toespraakje, waarvoor hij alle 24 leden had opgeroepen, hetgeen de aanwezige twaalf goedgunstig aanhoorden; de volgende maal loonden zij zijn moeite door hem voor de leege stoelen te laten komen. Een ander vrijwillig mede-

¹⁾ Van alle jeugdorganisaties plaatsen alleen sommige Roomsche-Katholieke patronaten zich niet op den basis der geheelonthouding.

werker, op een dergelijke bejegening niet gebrand, liet hen eerst schriftelijk om zijn terugkomst verzoeken; hij heeft door dit flink optreden wal bereikt, dat zij zich wachttten, om hem een volgend maal zoo voor 't hoofd te stooten. Maar van een werkelijke belangstelling in eenige geestelijke aangelegenheid, welke dan ook, is geen sprake geweest.

III.

Toen nu het voorgaand relaas geschreven was heb ik er, opdat het als jaarverslag ook practisch bruikbaar zou zijn, een melodisch staartje aangebonden; zoo toebereid heb ik het aan verschillende vrienden en kennissen ter lezing gegeven. Algemeen was men van oordeel, dat mijne gevolgtrekking (die in de slottirade voorkwam) dat het werk krachtig moest worden voortgezet, niet logisch uit de waarnemingen volgde. Ik moet dit toegeven en zie hier de reden, weshalve ik hier reeds thans met eenige aanschouwingen voor den dag kom, die ik gaarne nog een tijdlang, ter nadere uitwerking, onder me had gehouden.

Het verschijnsel dan, dat we aan onze jongens kunnen waarnemen, is het verdwijnen van de belangstelling in geestelijke dingen na het veertiende jaar, een uitgegrocid raken van het bevattingsvermogen. Dit is niet in overeenstemming met de voorstelling, die wij gewoon zijn ons van den wordenden mensch te maken, n.l. als zoude juist na zijn veertiende jaar een nieuw leven voor hem aanvangen en zijn eigenlijk mensch-zijn, in verheven, in geestelijken zin dan pas beginnen.

Aan de juistheid der hierboven vermelde feitelijkheden valt natuurlijk niets af te dingen. Maar evenmin aan de vele kostelijke waarnemingen omtrent den puberteitsleeftijd; zegt niet Stanley Hall van denzelfden jongen, dien ik hierboven beschreven heb: de heldenvereering wordt levendig in hem; hij wenscht uit te blinken, in 't eerst in den kampstrijd der atleten, dan ook in dien van den geest (II, 73).

„Wie reimt es sich zusammen?“

Dat een volwassene geen nieuwe gedachte meer kan omvatten is bekend; waarschijnlijk beter aan een propagandist voor een of ander idee, dat voor hem de waarheid en het leven beduidt, dan aan iemand anders. Het is de stabiliteit onzer samenleving en de oorzaak der troebelheid van schier alle propaganda. Er moet in de propaganda altijd wat beloofd worden, al is het ook maar iets voor een toekomstig leven. Een zuiver geestelijke bekeering, een sublimatie, van een volwassene, heeft zij ooit plaats? Ik denk bijvoorbeeld aan den heiligen Franciscus, aan Emanuel Swedenborg. Hun inkeer was het gevolg van sexueele uitspattingen, zeggen anderen. Maar het feit alleen, dat er namen te noemen vallen, terwijl volkeren bekeerd zijn geworden wijst er toch wel op, dat het geval zeldzaam is.

Wanneer is de mensch volwassen? Hier laat de literatuur ons in den steek. We lezen, dat er verschil is bij verschillende volken en individuen; graphieken toonen ons, dat na hun 25ste jaar de meeste menschen niet meer in de lengte groeien. De tijd, waarop de mensch geslachtelijk rijp is, is aan buitengewoon groote verschillen bij de afzonderlijke individuen onderworpen. Zoo vindt men voor den leeftijd waarop de eerste menstruatie bij meisjes plaats vindt, 10 tot 28 jaar vermeld.

Het lijkt mij nu duidelijk en van zelf sprekend, dat ook de geestelijke vorming van den mensch op een gegeven tijdstip beëindigd zal zijn en dat voor den eenen mensch en den anderen die tijdstippen ver uit elkaar liggen. Onder geestelijke vermogens wil ik hier niet de automatische-intellectuele verstaan (men kan b.v. een 80-jarigen schipper nog heel best voor portier opleiden) maar die voor rationeel denken, hooge logische correlaties, persoonlijke meening en overtuiging, hooge aesthetische genoogens, weloverwogen keus en beraden handeling.¹⁾

Het is nu mijn werkhypothese, dat voor het overgrootste meerendeel der menschen deze „geestelijke top“ kort na hun veertienden verjaardag wordt bereikt; voor een gedeelte komt het fatale tijdstip later en wel naar een, met den leeftijd snel afnemend percentage en voor een heel enkelen komt het nooit. Uit den aard der zaak zullen de bepaalde kringen der bevolking bestaan uit in hoofdzaak personen van dezelfde geestelijke capaciteit en zullen de maatschappelijke standen naar die critische leeftijden geordend zijn. Dit laatste laat zich echter niet zonder meer omkeeren; in 't bijzonder zullen de eigenlijke dragers en scheppers eener cultuur, dit zijn zij, wier geestelijk-verder-kunnen niet of althans zeer laat ophoudt, niet onder de allerrijkste (tenzij door een merkwaardige coincidentie) aangetroffen worden, daar voor hen het stoffelijk bezit niet langer als het hoogste, zelfs niet als een hoog goed geldt. Als wat ik hier beweer juist is — en ik twijfel daar geenszins aan — dan kan dat niet zonder invloed op onze verwachtingen van menschen zijn; ten aanzien der volksopvoeding b.v. zullen wij zeer nederig gestemd worden en de antieke verwachting, dat ooit datgene wat aan groote kunst en groote ideeën de eeuwen doorstaan heeft volksbezit zal worden, moeten we als dwaasheid verwerpen. Want het volk, dat is de menigte, de menigte van hen, die na, zeg 14½ jaar, geen idee meer kunnen omvatten.

Laat me thans probeeren of ik de hier verkondigde theorie ook door argumenten kan schragen; zooals ik echter reeds heb gezegd deel ik haar slechts uit nood mede. De zwakte der argumentatie kan niet op tegen de kracht mijner overtuiging, dat de zaak wel zoo moet zijn.

¹⁾ Cf. Stanley Hall I p. 111.

Vooraf echter vragen we ons af of het bij een mensch ook bijgeval ergens aan te zien of te merken is, dat zijn geestelijke ontwikkeling tot staan gekomen is.

Het einde der lichamelijke groei toch is door meting te vinden. Het geslachtsorgaan is natuurlijk ook op een gegeven tijdstip klaar en er is geen specifiek verschil tusschen kinderen, die door jongens en door ouden van dagen verwekt zijn. Practisch is dit oogenblik al heel lastig te vinden, omdat men uiteraard voor de bepaling ervan op waarneming van secundaire geslachtskenmerken is aangewezen¹⁾. De voltooiing van het geestelijk orgaan is nog vele malen moeilijker waar te nemen, daar de werkzaamheid ervan zoo uitermate gecompliceerd is; hier zijn we zeker op indirecte waarneming aangewezen. Toch lijkt het mij, dat we een indice hebben. „Allheilende Natur" dan vergeet ook hier hare kinderen niet en vergoedt het verloren gaan van een toch zeker kostelijk vermogen door het schenken dier eigenaardige zelfgenoegzaamheid, die den niet-wetenschappelijken mensch of, wellicht beter nog, den niet-wijsgeerigen mensch kenmerkt²⁾. Zij uit zich in het verdwijnen van den zin voor verwondering of in het rondwandelen met den maarschalksstaf. Opleiding noch studie kan er voor beschermen, evenmin als men door welke voeding dan ook iemand altoos door maar zou kunnen laten groeien³⁾. Wij kennen ze allen: ingenieurs en dokters voor wie de Natuur geen geheimen meer heeft, onderwijzers, die de diepste diepten van het menschelijke weten peilen, schilders, die „juister zien" dan de Ouden, ouderlingen, voor wie Gods Zoon nog eens extra gestorven is, opvoeders en opvoedsters, wier kinders nooit zouden doen, wat de kinderen van N. hebben gedaan, in 't kort we zijn omringd van voortreffelijkheden.

We moeten dus verwachten, dat menschen, wier geest nog in den groei is, een jeugdig optreden misschien zelfs wel uiterlijk, zullen hebben.⁴⁾

1) Belangrijk is het onderzoek door W. Scheidt ingesteld: Somatoskopische und Somatometrische Untersuchungen an Knaben des Pubeszenzalters (Z. f. Kinderforschung XXVIII (1923).

2) Cartesius in zijn verhoog over de Rede zegt, dat er op de wereld niets beter verdeeld is dan het gezonde verstand en dat zich nog nooit iemand over beklagend heeft, daarvan te weinig te hebben ontvangen.

In alle geval is maar weinigen de erkenning mogelijk, dat hun denkvermogen zoo buitengewoon gering is en houdt iedereen zijn eigen meening voor even goed als die van 'n ander.

3) Lukas XII: 2: Wie van U kan door bezorgd te zijn een el aan zijn lengte toevoegen?

4) Een losse opmerking van Stanley Hall, bij het overzicht, dat hij geeft van de jongelingsjaren in literatuur en biographie is in dit verband merkwaardig:

Gifted people seem to conserve their youth and to be all the more children,

Omgekeerd zien we zoo dikwerf de gezichtsuitdrukking van een jong-mensch reeds de harde trekken aannemen, die dat zijns vaders ver-toont. Een leeraar aan een H. B. S., zonder twijfel toch een plaats waar aan de intellectuele vorming geofferd wordt als nergens anders, ziet van de eerste naar de vijfde klasse een groot aantal zijner leer-lingen tot geestelijken stilstand komen en wel naar verhouding meer van maatschappelijk slecht gesitueerde gezinnen dan van betere. Multatuli's stekelige vraag: waar blijven toch de „knappe“ kinderen? (Idee 74) is hier beantwoord. Ook bij De Candolle (Histoire d. Sc. 2 p. 9) komt een opmerking in dezen geest voor, waar hij zegt:

Il est utile, sans doute, qu'on enseigne, mais il l'est bien plus qu'on apprenne, et pour apprendre il faut de la curiosité, des efforts individuels, des recherches faites un peu au hasard, suivies de réflexions. C'est pour cela que l'enseignement, même avec de bonnes méthodes, ne produit jamais ce que les enthousiastes se flattent de le voir produire.

In schoonen vorm drukten ook de Klassieken het uit, als zij aan hunne Goden een eeuwige jeugd toekennen. Maar wij gewone menschen zijn allerminst onsterfelijk en, waar we dikwijls al meenen, dat we toch heusch heel vlijtig geweest zijn, kunnen we ons eenvoudig geen voorstelling maken van de inspanning des geestes, die de werkelijke denkers der Menschheid hebben verricht. De zeventienjarige Thompson liep dagelijks twaalf kilometer om colleges te Cambridge te volgen, Jefferson studeerde op denzelfden leeftijd vijftien uur per dag. Newton zegt zelf, dat hij — indien hij het publiek door zijn werk een dienst mocht hebben bewezen — dit alleen toeschrijft aan zijn eigen vlijt en geduldigen denkbaarheid. Inderdaad schijnt hij nog tijden lang na de voltooiing zijner *Principia* ernstig overwerkt te zijn geweest. Heeft men zich wel eens gerealiseerd welke hoeveelheid aan noesten handen-arbeid er in de (ik meen) 55 deelen van Voltaire's literaire nalaten-schap schuilt of in de folianten van een Scaliger en t.q.? Wie wel eens een stukje voor den drukker heeft gereed gemaakt aanziet dit met huiverende bewondering. De ware groote geest stoft niet op zijne verrichtingen; het zou hem ook niet mogelijk zijn om dit te doen, want hij kan nu eenmaal niet anders dan voortdurend denken en hij doet dit in het nederige besef zijner eigen eindigheid.

Michael Faraday heeft veel tegenspraak verwekt, toen hij over *mental inertia* in natuurkundigen zin heeft gesproken, Ostwald ge-bruikt de uitdrukking Altersversteifung des Denkvermögens (Gr. M. I. 400), beiden geheel in den zin als ik hier heb gemeend, doch zonder

and perhaps especially all the more adolescents intensely, because of their gifts, and it is certainly one of the marks of genius that the plasticity and spontaneity of adolescence persist into maturity. (I. 547).

dat zij in beschouwing treden over den leeftijd, waarop het verschijnsel bij den mensch optreedt. Het verschijnsel treedt nu — naar ik me dan de zaak in alle bescheidenheid voorstel — veel vroeger op, dan men meestal heeft gedacht en daardoor kunnen vele andere zaken worden verklaard, d. w. z. onder een hoofd worden gebracht. Ik denk hier b.v. aan de mogelijkheid of onmogelijkheid van onderwijs aan volwassenen, aan het feit, dat jonge menschen, die geen opgedragen werk hebben, weken, jaren kunnen rondloopen zonder iets, hoegenaamd, te doen.

Ik denk aan de merkwaardigheid, dat, terwijl alle goede boeken der eeuven om niet te krijgen zijn uit de openbare boekerijen, verreweg de meeste oude jongens en volwassenen zich tevreden stellen met de allerwaardeloosste rommel; ja, daaraan verre de voorkeur geven. Kikeriki wordt b.v. heel wat meer gelezen dan Dante.

Er zijn nu twee richtingen, die men als de ideeële en de biologische¹⁾ zou kunnen onderscheiden: de aanhangers der eerste verwachten, dat dit alles zich ten beste zal keeren en dat het oogenblik zal komen, waarop Philosophie den Bau der Welt zusammenhält, die der tweede, dat de onderlinge verhouding der menschen zich in den loop der tijden slechts weinig zal wijzigen. De laatste kunnen zich op een ervaring, die nu zoo omtrent vijfduizend jaar oud schijnt te zijn, beroepen.

Tusschen deze twee meeningen gaapt een kloof, waaraan geen overbruggen is. Het bouwen van kaartenhuizen is nu eenmaal 's menschen deel en tot het einde aller dingen zal de eerste categorie aan de tweede stof ter observatie leveren en aan de gansche menscheid de onverwoestbare kracht van het Ideaal blijven toonen; voorwaar een verheffend schouwspel.

De groote vraag is echter of een aanhanger der biologische school. waartoe b.v. schrijver dezes zich moet erkennen te behooren, wel van harte mee kan doen aan pogingen tot het brengen van beschaving aan de massa. Met een onderzoek naar dit punt wil ik dan mijn verslag besluiten.

IV.

Onder de vele tientallen van jonge jongens onder de veertien jaar, die in het Clubhuis steeds weer versch binnenvallen, zijn er velen, zoo ze het al niet allen zijn, die den indruk wekken van de allerhoogste potentialiteit. Aardige, frissche (al zijn ze dikwijls een beetje vies ook) ventjes met schrandere gezichten, in hooge mate hulpbaar-

¹⁾ Men vergelijke hier de rede door Prof. Erwin Bauer in Groningen gehouden op 2 Juni van dit jaar (verslag N. R. Ct. 4 Juni ochtendblad A).

dig en belangstellend. Als ik ze zoo zie, dan komt mij telkens het vers van Heine in de gedachten:

Du bist wie eine Blume
So hold und schön und rein;
Ich schau' dich an, und Wehmut
Schleicht mir ins Herz hinein.

Mir ist als ob ich die Hände
Aufs Haupt dir legen sollt'
Betend, dass Gott dich erhalte
So rein und schön und hold.

Maar het leven heeft zijn loop en wat zooveel beloofde wordt tot een meerderheidsjongen, voor hij 15 jaar oud is meestal. Komt men bij andere jeugdorganisaties, die hare leden uit andere klassen recruteeren, b.v. bij de A. J. C. of bij padvindersonorganisaties, knapenvereenigingen en bij middelbare scholen en gymnasia, dan valt de gemiddelde leeftijd, waarop de spontaneïteit opdroogt, later, waardoor de indruk die het geheel maakt, zoo fleurig kan zijn. En toch verlopen zij alle in 't zand. Men moet hier niet somber over worden; jeugdwerk moet vanzelf ophouden als de jeugd voorbij is en de jeugd gaat veel sneller voorbij dan men meestal meent. Iedere jeugdorganisatie moet dan ook een snel verloop met het stijgen der leeftijden vertoonen en iedere jeugdorganisatie vertoont het ook. Hoe hooger de eischen voor de toelating geweest zijn, zoo te geringer zal het verloop wezen. De bekwaamheid, de geestdrift van den leider kunnen er het leven niet inhouden evenmin als de beste arts den patiënt in het leven zou kunnen houden van wien 's levens raderwerk op is.

Menschen vormen, karakters vormen — hoe durft men 't zeggen. Dat is toch immers geen menschenwerk! Wij hebben niet anders te bieden dan ons zelf. Maar laat ons dat tenminste ook doen!

Hier dan blijkt tenslotte de diepe zin van den jeugdarbeid; de mensch heeft behalve een (in bijna alle gevallen reeds in zijn jongelingsjaren afstervend) scheppend vermogen ook een reproduceerend, een imiteerend vermogen. En er is geen grond, om althans niet te hopen, dat ten slotte het goede voorbeeld niet eer navolging zal vinden dan het kwade. Men moet daarom de jeugd brengen op plaatsen, waar een hoogere standaard geldt, waar b.v. aan versiering, aan een feest, aan muziek, aan den aard van spel dat toelaatbaar geacht wordt, enz. eischen worden gesteld. Indien men er in kan slagen, om zulk besef aan de jongens bij te brengen, dan is er natuurlijk heel

wat bereikt en heeft men wezenlijk bijgedragen tot het verhoogen van het levensgeluk van de jongens voor altoos. Het is hier moeilijk om den juiste weg te vinden en ik geloof wel, dat De Arend hier iets bereikt. Toch zullen we om praktische redenen de eischen der toelating een beetje moeten verzwaren, er komen n.l. dikwijls zooveel jongens, dat het werk om deze allen te ontvangen, voor de daartoe beschikbare menschen te vermoeiend wordt. Maar men moet goed begrijpen: dat er een laag is, die er niet meer komen kan. Waarlijk niet, omdat zij het dubbeltje, dat ik nu per week van de bezoekers zal gaan verlangen, niet zouden kunnen opbrengen (ze geven allen, zonder uitzondering vrij wat meer geld per week aan „genotmiddelen" uit), maar ten slotte — hoe zwaarwichtig het ook moge klinken — naar eeuwige wetten der Natuur. Bij elk soort van werk dat men voor anderen onderneemt, past weer een bepaald soort van bezoekers of aanhangers. De Arend heeft dan ook zijn jongens bereikt en heeft hun geleerd binnen hun gezichtskring zoo scherp te zien als mogelijk. Geen kracht ter wereld kan 's menschen horizon verruimen, geen systeem, geen reis, geen geestdrift, geen lijden. Nooit zal de menigte kunnen inzien, wat de enkelen geschouwd hebben.

Maar binnen den engen kring ligt reeds zooveel wat van waarde is; al ware het slechts, dat iederen jongen, die De Arend kent, voor immer de herinnering bij zal blijven, dat de stad zijner inwoning tenminste één plaats biedt, waar hij om zich zelfs wille welkom is en waar het hoogste van hem verlangd en verwacht wordt. Bovendien kan het Clubhuis elken jongen, die verder kan willen¹⁾ ook verder helpen, in den zin van den weg wijzen. In de eenvoudigste gedaante komt dit beroep hierop neer, dat het hun de vereenigeningen wijst, die meer bij hunne behoeften passen dan De Arend alleen en er zijn al heel wat jongens door De Arend heen gegaan, die nu leden zijn van andere jeugdorganisaties. Die jongens zelf hebben dan een tijd gehad, dat zij zich in De Arend niet meer zoo thuis voelden en dikwijls heb ik gemerkt, dat de leiders van andere organisaties meenden dat zij de jongens kregen door de voortreffelijkheid van hun stelsel of van de leus, die zij aanhangen. Laat ons veeleer inzien, dat de zank niet zoo eenvoudig is en dat De Arend op zijne wijze óók zijn eigen plaats heeft in de groote Harmonie aller dingen en hopen dat hij zijn gezegend werk met kracht kan blijven voortzetten.

¹⁾ Een vertoog, dat men in verband met wat hier beweerd is vooral moet lezen is de nog zeer zeker niet verouderde brochure van Dr. H. Cannegieter: Alzonderlike Scholen voor meerbegaafde leerlingen (Baarn 1910). De schrijver zoekt daarin naar een criterium voor meerbegaafdheid en komt tot de conclusie, dat deze gelegen is in een geestelijk willen. Beter zou nog zijn geweest: het vermogen om geestelijk te willen.

Want er valt nog heel wat te leeren voor elken jongen, dat het leven dat hij nog voor zich heeft voor hem zelf rijker, voor de menschen waarmede hij in aanraking zal komen, van meer waarde zal maken. Er zijn in huis telkens en telkens weer resultaten te bespeuren van het steeds weer insisteren op het nakomen van plicht, bijzonder belangwekkende pogingen tot het navolgen van een gegeven goed voorbeeld. Onze jongens, die er lang zijn, zijn niet meer dezelfde, die ze in het begin waren, wat vooral te bemerken is, als ze zich eens tusschen nieuwelingen bewegen. Zij stellen werkelijk eischen aan zich zelf en aan hun omgeving. En er ontstaat zoo langzamerhand een zeker Hero Worship en op den duur zal De Arend voor veel jongens een symbool worden, een houvast in later leven.

Voor een jaarverslag is dit inderdaad lang uitgevallen; men houde het mij ten goede, maar het lijkt mij niet zonder belang om eens te trachten te analyseeren wat of we aan 't doen zijn. De wonderlijkste kant toch van al dezen opvoedenden arbeid heb ik niet genoemd en zij onttrekt zich ook aan iedere analyse: wie zich aan opvoeding wijdt doet iets, dat hij door een sterke drijfveer gedreven, toch niet laten kan en een analyseeren van zijn werk kan hem nooit tot de erkenenis van het vruchteloos van zijn taak voeren. Zooals de nu overleden Professor Holwerda bij zijn ambtsaanvaarding getuigd heeft: het valt moeilijk voor een kind dezer eeuw in te zien, dat wij in onze beste oogenblikken handelen naar een aandrift waarvan de oorsprong voor ons in het verborgen ligt; en toch — eerst de erkenning van het mysterie kan ons vrij maken.

De organisatie van een Nederlandsche School met losser klasse-verband

door P. A. DIELS

Het komt mij voor, dat de beschouwingen over de mogelijkheid van een losser klasse-verband nu van het stadium van onderzoek naar de beginselen in dat van een nadere practische belijning met het oog op Nederlandsche toestanden en verhoudingen zijn gekomen. Zij, die als schrijver dezes, overtuigd zijn dat het Dalton-Plan au fond geen buitenlandsche nieuwigheid is, maar een gelukkige belichaming van wat ook onze Hollandsche onderwijzers reeds lang intuïtief hebben gevoeld en soms, door den nood gedrongen, op gebrekkige wijze hebben gedaan, voelen den plicht te zoeken naar een voor ons land aannemelijke oplossing van de vele moeilijkheden, waarvoor een verlaten van het zuiver klassikale systeem ons plaatst.

Bij het lezen van de hiervolgende uiteenzetting van een algemeen ontwerp voor een school-organisatie met losser klasse-verband gelieve men te bedenken, dat uit den aard der zaak slechts enkele groote lijnen kunnen worden aangegeven: de duizend en één vragen over detail-kwesties kunnen begrijpelijkwijze slechts al doende worden beantwoord. Ook kan het heel wel mogelijk zijn, dat een verdere uitwerking of een — hierbij van harte welkom geheeten — critiek mij aanleiding kan geven verschillende onderdeelen te wijzigen. Verder heb ik natuurlijk vermeden in te gaan op heel wat belangrijke kanten der zaak, die met de *organisatie* der school echter slechts zijdelings in verband staan. En eindelijk heb ik mij niet verdiept in moeilijkheden, die deze organisatie van de zijde der onderwijswet enz. zouden kunnen belemmeren.

De organisatie van het individueel onderwijs, zooals wij het tot nu toe kennen, is van tweeërlei aard. De eerste is het z.g. daltoniseeren van een *klasse*, zooals die ook reeds in Engeland door Kate Rose, John Radcliff e.a. is toegepast. In dezelfde richting beweegt zich de proef met het z.g. Persoonlijkheidsonderwijs door den heer L. Groeneweg te Amsterdam. Verscheidene onderwijzers, die oog hebben voor het verschil in aanleg, werktempo enz. hunner leerlingen, pogen steeds binnen het kader van het klassikale onderwijs aan de eischen der individualiteit tegemoet te komen. Vandaar dat zij met eenigen wrevel sommige als nieuw uitgekreten dalton-elementen als oude bekenden herkennen. Om verschillende redenen acht ik deze oplossing van het vraagstuk van het individueele onderwijs niet de beste, al waardeer ik de inzichten en het werk dezer pioniers.

In de eerste plaats draait *dit* individueele onderwijs te veel om den leider der klasse. Ongetwijfeld zullen de resultaten — in den meest uitgebreiden zin des woords — van de voortrekkers in deze richting uitstekend zijn. Ik twijfel er geen oogenblik aan, of de proef van den heer Groeneweg b.v. slaagt. Maar mijn bezwaar geldt het toevallige van het experiment. Deze proef staat en valt met den leider. Zij bewijst alles en zij bewijst niets. Zij bewijst, dat het onderwijs in de hoogste mate samengeweven is met de persoonlijkheid van de leerkracht — iets, wat wij reeds lang wisten — en dat eminente paedagogen zonder vrijheid van handelen niet kunnen arbeiden. Zij bewijst echter niet, dat de doorsnee-onderwijzer, ook de niet-eminente, ook de middelmatig begaafde, ook de niet-geestdriftige dit hoogst verantwoordelijke en moeilijke werk kan doen. Terwijl de Engelschen een enkele klasse daltoniseeren, omdat de omstandigheden het doorvoeren voor een geheele school *als geheel* onmogelijk maken, acht de Heer Groeneweg dit laatste minder juist en vindt *binnen* de geïndividualiseerde klassen zijn arbeidsveld. Met andere woorden: de Dal-

tonianen gaan uit van de *school* als organisatie-eenheid, de Heer Groeneweg van de *klasse*.

Bij de uiteenzetting mijner denkbeelden zal blijken, dat ik het eerste verkies boven het laatste. Het daltoniseeren der afzonderlijke klassen brengt mee een school met evenzoovele republiekjes of koninkrijkes als er klassen zijn. Een natuurlijk verband tusschen deze eenheden bestaat niet. Een school kan evengoed uit één als uit duizend van die klassen bestaan. Naar mijn meening is een dergelijke wijze van handelen als stelsel verkeerd. De persoonlijkheid van één onderwijzer is daarbij zoo'n beslissende factor, dat de voordeelen van het individuele onderwijs gevaar loopen. Daarbij komt, dat de mogelijkheid om in een grooter verband de sociale opvoeding meer dan tot nu toe geschiedt tot haar recht te doen komen, in een systeem als dat van den Heer Groeneweg geheel ontbreekt.

Niettemin hebben dergelijke proefnemingen groote waarde. Zooals alle ernstige uitwerkingen van het o. i. i. juiste grondbeginsel zal ook deze richting ons op het juiste pad helpen. Ook nu nog leiden vele wegen naar Rome.

*
*
*

Een tweede organisatievorm van het individueel onderwijs vindt men in scholen als die van Mr. A. J. Lynch te Londen, waar na een drie-jarigen klassikalen onderbouw het Dalton-beginsel voor de drie hoogste leerjaren is uitgewerkt met vakonderwijzers en vaklokalen. Aan deze oplossing, die, zooals hierboven is gezegd, de school tot eenheid neemt, geef ik de voorkeur. Het is m.i. anti-sociaal een aantal kinderen, soms jaren lang, door dezelfde leerkracht met zijn deugden maar helaas ook met zijn gebreken, te doen onderwijzen. Ieder van ons heeft zijn speciale gaven en zijn bijzondere tekortkomingen: het is niet meer dan billijk, dat het kind van de gezamenlijke talenten der onderwijskrachten der school profiteert. Voornamelijk voor den ouderen leerling, die misschien straks het leven zal moeten ingaan, klemt deze eisch. Het leven eischt van den individu, dat hij zich aanpast aan de verschillende medemenschen, die hij op zijn levensweg ontmoet en de school moet ook hierin haar taak begrijpen. Mijn bestek gedooft niet, in te gaan op de andere sociale voordeelen, die een systeem à la Lynch biedt boven een à la Groeneweg, ik hoop dat de lezer zal begrijpen en hopelijk billijken, dat ik voor mijn plan het eerste gekozen heb.

Bij het overdenken van de organisatie, zooals ik mij die voorstel, vond ik de volgende prealabele voorwaarden, die m.i. voor het gelukken van een eventuele proef noodzakelijk vervuld moeten worden:

1. *Schoolbevolking.* De leerlingen moeten een monster zijn van de doorsnee-schoolbevolking. Dus geen uitgezochte kinderen uit de z.g. betere standen, noch een samenraapsel uit de onderste. Te verkiezen zijn kinderen van „gezeten“ werklieden, beambten, ambtenaren, winkeliers e. d.

2. *Reglementen.* De school moet binnen de bepalingen der algemeene onderwijswet de grootst mogelijke vrijheid genieten en niet gehinderd worden door bureaucratische maatregelen.

3. *Waarborgen.* De school waarborgt, dat de leerlingen, wat hun schoolkennis betreft, in geen enkel opzicht achter staan bij die der „traditioneele“ en verzekert de aansluiting met deze en de inrichtingen voor voortgezet onderwijs.

Daartoe worden de resultaten geregeld door proefwerk, tests enz. gecontroleerd.

4. *Ouders.* De ouders worden van te voren volledig ingelicht omtrent doel, werkwijze en aard der school. Slechts met hun toestemming wordt het kind geplaatst. Naar een nauw contact met de ouders wordt gestreefd.

5. *Personeel.* Het personeel moet uit ervaren krachten bestaan, bereid om van harte aan de proef mede te werken. Een nauwe samenwerking en geregelde besprekingen zijn noodzakelijk.

Naar mijn meening zijn dit eenige van de meest belangrijke voorwaarden, waar aan voldaan moet worden alvorens een school met losser klasseverband te stichten. Er zijn er natuurlijk nog meer: het gebouw, het meubilair, de leerboeken etc. zijn ook gewichtige factoren voor het slagen, maar zullen waarschijnlijk gemakkelijker te verkrijgen zijn — het is immers „dood“ materiaal — dan de zoo hoog noodige ruimte van beweging.

Ik stel me voor een school met 12 halfjaarlijksche klassen. De eerste drie leerjaren — dus 6 klassen — ontvangen klassikaal onderwijs. Het is n.l. voor mij de vraag of voor jonge kinderen, die zich nog niet behoorlijk met boeken etc. kunnen redden, het individueel onderwijs op het oogenblik het juiste is. Aan de studie daarvan moeten wij nog beginnen. Dat sluit niet uit, dat in den onderbouw in de richting van het individueel onderwijs kan gewerkt en gedacht worden. Hoogstwaarschijnlijk zal deze school zeer spoedig dit deel van de praktische uitwerking der Daltongedachte in studie nemen en 't lijkt me onwaarschijnlijk, dat het zuiver klassikaal onderwijs in de eerste leerjaren zich lang zal handhaven. Maar als opzet is voor den onderbouw het klassikaal onderwijs behouden, omdat we als voorzichtige menschen den sprong in het duister niet wenschen te wagen. Het leggen van de fundamenteën der hoofdvakken is zeer

duidelijk aangegeven voor het klassikaal onderwijs — de methode voor het individueele moet nog opgebouwd worden. Toch zullen onder de noodige waarborgen stellig proeven genomen dienen te worden.

Op dien voorloopig klassikalen onderbouw volgt een gedaltoniseerde bovenbouw, met gedeeltelijk vakonderwijzers en vaklokalen. In mijn plan zijn zes leerkrachten (behalve het hoofd en een of meer onderwijzers voor speciale vakken) beschikbaar.

Gedaltoniseerd — d.w.z. een combinatie van klassikaal en individueel onderwijs — worden de vakken *lezen, schrijven, rekenen, taal, aardr., kennis der natuur* en *teekenen*. Klassikaal worden gehouden de vakken *geschiedenis, zingen, lichamelijke oefening* en *handenarbeid (handwerken)* ¹⁾. Het kan zijn, dat men mij vraagt, waarom geschiedenis niet gedaltoniseerd wordt. Het zou me te ver voeren deze vraag hier uitvoerig te beantwoorden; alleen deze opmerking: zoolang men nog in het onzekere verkeert omtrent de juiste plaats en den juiste aard van het geschiedenisonderwijs op de lagere school, acht ik het beter dit vak geheel in handen van den onderwijzer zelf te laten. Maar 't kan best zijn, dat het personeel der school er anders over denkt en 't vak wel voor daltonisatie geschikt acht. In mijn opzet brengt dit dan geen grondige verandering.

Ik houd dus voorloopig *zeven* gedaltoniseerde vakken voor zes leerkrachten. Stellig kan *schrijven* bij een der andere vakken b.v. bij teekenen worden ondergebracht.

Elken morgen wordt van 9—10½ uur klassikaal gewerkt, daarna een kwartier pauze, dan volgt van 10¼—12 uur individueele arbeid.

's Middags van 2—3 uur individueele arbeid, van 3—4 klassikaal onderwijs. Het algemeene schema voor den bovenbouw voor een dag ziet er dus als volgt uit:

<i>Uur</i>	
9 — 10½	klassikaal
10½ — 10¾	pauze
10¾ — 12	individueel
2 — 3	individueel
3 — 4	klassikaal

Er zijn 6 ochtenden en 4 middagen. Van de 26 schooluren wordt de verdeeling dus:

¹⁾ Handenarbeid (handwerken) wordt in den tijd voor klassikaal onderwijs aan de geheele klasse gegeven. Binnen het kader der klasse wordt natuurlijk geïndividualiseerd. Zoo één vak dan is zeker handenarbeid (handwerken) daarvoor aangewezen.

Klassikaal werk	$6 \times 1\frac{1}{4}$ uur	$+ 4 \times 1$ uur	$= 13$ uur
Individueel	$6 \times 1\frac{1}{4}$ "	$+ 4 \times 1$ "	$= 11\frac{1}{2}$ "
Pauze	$6 \times \frac{1}{4}$ "		$1\frac{1}{2}$ "
Totaal			26 uur

Uit het bovenstaande overzicht blijkt, dat de beschikbare tijd ongeveer gelijk tusschen het klassikale en het individuele werk verdeeld is met een kleinen doorslag naar het klassikale (13 tegen $11\frac{1}{2}$).

De verdeling der *klassikale uren* denk ik mij als volgt:

Lezen	$2\frac{1}{4}$ uur
Rekenen	$1\frac{1}{4}$ "
Taal	$1\frac{1}{4}$ "
Geschiedenis	$1\frac{1}{4}$ "
Aardrijkskunde	1 "
Kennis der natuur	$\frac{3}{4}$ "
Handenarbeid (handwerken)	2 "
Lichamelijke oefening	$1\frac{1}{4}$ "
Zang	1 "
Totaal	13 uur

Voor het *individuele onderwijs* geschiedt de tijdverdeling door den omvang der taken. Precies af te mikken is dat natuurlijk niet, maar ik stel me voor dat de taken voor individueel werk moeten opgesteld worden naar het hieronder volgende schema:

lezen	2 uur.
schrijven	$\frac{1}{2}$ "
rekenen	$2\frac{1}{4}$ "
taal	$3\frac{1}{2}$ "
aardr.	1 "
kennis der natuur	$\frac{3}{4}$ "
teekenen	$1\frac{1}{2}$ "
totaal	$11\frac{1}{2}$ uur.

De taken dienen dus een omvang te hebben, die beantwoordt aan de verhouding in bovenstaand overzicht gegeven, al zullen we over een kleine verschikking der uren niet kibbelen.

Het rooster van werkzaamheden van een der klassen van den bovenbouw zou als volgt kunnen luiden:

<i>Maandag</i>	<i>Dinsdag</i>	<i>Woensdag</i>	<i>Donderdag</i>	<i>Vrijdag</i>	<i>Zaterdag</i>
9 — 9 ³ / ₄ lezen	taal	lezen	rekenen	kennis der nat.	taal
9 ³ / ₄ —10 ¹ / ₂ rekenen	geschiedenis	lich. oefening	geschiedenis	lezen	lich. oefening
10 ¹ / ₂ —10 ³ / ₄ pauze					
10 ³ / ₄ —12 individueel	werk				
2—3 individueel	werk				
3—4 handarb. (handw.)	aardrijkskunde		handarbeid (handw.)	zang	

Nu ben ik mij ten volle bewust, dat het in elkaar zetten der roosters voor de zes klassen geen kleinigheid is en dat er zich puzzles zullen voordoen, die heel lastig zijn op te lossen. 't Kan best zijn, dat er hier en daar van het schema moet afgeweken worden en daarom zou het verkeerd zijn bij de beoordeeling uit te gaan van de minuten-tellerij, die tot dusver nogal in de mode is geweest. De school moet de noodige vrijheid hebben, om dit lastige karweitje zonder veel bureaucratischen omslag op te knappen.

Hierboven heb ik enkele richtlijnen aangegeven, die bij de organisatie van een Nederlandsche school met losser klasse-verband naar mijn meening in het oog moeten gehouden worden. Het aantal moeilijke kwesties is hiermede echter nog lang niet uitgeput. Zoo zou de practijk eerst moeten uitmaken of er kinderen zijn, zoo ja hoeveel, die het individueele onderwijs niet kunnen verdragen en of daarvoor een bepaalde maatregel, zooals Lynch met zijn „adjustmentroom“ getroffen heeft, noodzakelijk is. Verder zal het personeel zich moeten uitspreken of het wenschelijk is week- of maandtaken te gebruiken, of binnen de uren voor individueel werk ook nog een voorgeschreven rooster zal gevolgd moeten worden of dat de leerlingen daarin geheel vrij worden gelaten. Een belangrijke zaak is nog: zullen de vakonderwijzers alleen hun eigen vak ook klassikaal onderwijzen of moet een gemengd systeem (klasse-onderwijzer en vakonderwijzer) worden gevolgd.

Maar dit zijn overwegingen van meer internen aard, die beter aan de inzichten van het personeel worden overgelaten.

Wordt de proef onder de noodige waarborgen genomen, dan zal zij ongetwijfeld slagen en gevolgd worden door meerdere. En zoo uitgebreid zouden we kunnen komen tot een stelselmatige Dalton-organisatie, dus tot een *systeem*, al is het niet star en al biedt het de noodige soepelheid om zich aan te passen aan de omstandigheden. Want naar mijn innige overtuiging kan slechts een *systeem* voor ons

volksonderwijs waarde hebben, indien men het niet wil overleveren aan
..... den chaos.

Het klassikale stelsel was met al zijn gebreken een mechaniek. Een mechaniek, dat liep. Wij moeten ons er voor hoeden het op zolder te zetten zonder er een verbeterd exemplaar voor in de plaats te stellen. Aan eenige losse stangen en radertjes heeft men niets.

Wil men dus het klassikale stelsel vervangen door iets anders, dan zoeke men naar een beter *systeem*. Elk systeem heeft echter zijn speciale eischen van mechanischen aard, evenals de loop der treinen of het vervoer der post.

In welke richting naar mijn meening gezocht moet worden trachte ik in dit opstel aan te duiden.

Feiten en Pogingen.

Roomse jeugdorganisatie in ons land.

In 't *Jaarboek van het onderwijs en de opvoeding der r.-k. jeugd in Nederland en Koloniën 1924*, uitgaaf van 't „R.-k. centraal bureau voor onderwijs en opvoeding” in Den Haag, schrijft B. H. de Groot, rektor te Amersfoort, op blz. 229—255 over: *De roomsch-katholieke jeugdwerkorganisatie in Nederland*. Dit overzicht over 't jaar 1923 begint met 'n herinnering aan 't roomse jeugdkongres van Augustus 1922. En de vraag wordt gesteld, of er resultaten van dit kongres zijn aantewijzen; resultaten, vooreerst met betrekking tot de uiterlijke groei van de roomse jeugdbeweging: ten tweede met 't oog op de toen gehouden besprekingen, n.l. of deze nieuwe gedachten hebben gevekt, die dan bovendien in daden zijn omgezet. Hoewel 't genoemde kongres pas kort geleden gehouden is, en daardoor voor de groei en de ontwikkeling eigenlijk noch te weinig tijd is verstreken, wil de schrijver toch trachten de gestelde vragen te beantwoorden.

Wat 't antwoord op de eerste vraag betreft: de cijfers en de feiten wijzen op 'n geleidelijke en regelmatige ontwikkeling. Wat de roomse jeugdverenigingen „met algemeen vormend doel” aangaat, deze tonen sedert 't genoemde jeugdkongres 'n vooruitgang „van onge-

veer 260 verenigingen met ruim 10.000 leden”. Veel groter noch is de vooruitgang van de „zuiver godsdienstige verenigingen”; en wel met niet minder dan 50.000 leden! Natuurlijk is de appreciatie van dit cijfer afhankelijk van de levensbeschouwing: terwijl wij — gezien de 10.000 tegenover de 50.000 — zo onze eigen gedachten hebben omtrent de opvatting van roomse zijde aangaande 't werk van de jeugd- en dus de volksontwikkeling. Verwonderen doet 't ons echter niet dat de schrijver van 't overzicht de volgende opmerking maakt over de laatst genoemde vooruitgang; waarin dan ook trouwens alleen maar gesproken wordt van *jeugdverzorging*, niet van *jeugdontwikkeling*. Hij schrijft: „Met één slag hebben de zuiver godsdienstige verenigingen het terrein in de jeugdvorming veroverd en duidelijk komt wel in onze Roomsche jeugdverzorging naar voren, dat — in tegenstelling met de moderne jeugdbeweging — wij de opvoeding voor God het uitgangspunt en doel van ons jeugdwerk willen doen wezen. Waar die vooruitgang hier zoo sprekend is, zou zelfs een oogenblik de vraag kunnen gesteld, of dit verschijnsel mogelijk niet wijst op een kentering in de opvattingen over de Roomsche jeugdverzorging en niet het gevolg kan wezen van een meer veldwinnende meening, om de zuiver godsdienstige vereniging

het uitgangspunt van alle jeugdwerk te maken."

Nu 't antwoord op de andere vraag, de belangrijkste, ook volgens de schrijver, van de twee. "Doel van genoemde kongres was: de eenheid in de roomse jeugdbeweging te bevorderen. 't Was toen, volgens rektor Moller, een van de sprekers, min-of-meer 'n chaos; en de vrees bestond „dat door al die details de groote lijnen der jeugdorganisatie werden verdoezeld, dat er van het geheel geen overzicht was te verkrijgen en op het geheel en al zijn onderdeelen geen toezicht was te houden." Verscheidenheid — best; maar eenheid nummer één.

Wat de concentratie betreft, werd er op 't kongres 'n tweevoudige eenheid voorgestaan. „Voorerst concentratie (eenheid) van leiding in het jeugdwerk en vervolgens concentratie (eenheid) der leden door concentratie der jeugdverenigingen". Onder de eerst genoemde concentratie „werd begrepen al datgene, wat in het algemeen zou kunnen leiden tot eenheid van wetgeving, van bestuur en organisatie op het gebied der jeugdvorming, zoowel plaatselijk, diocesaan als nationaal." 't Kongres gaf daarvoor scherp en duidelijk de grote lijnen aan.

En in dit opzicht meent de overzichtschrijver te kunnen zeggen „dat in menig opzicht het begrip over de noodzakelijke concentratie van leiding meer verhelderd is geworden en ook in vele kringen aan de tot standkoming van die eenheid met kracht is en wordt gewerkt." Zo is dan de betekenis van de bisschoppelijk ingestelde diocesane jeugdkommissies zeer versterkt. „Zij hebben zich thans in alle Bisdommen niet slechts ontwikkeld tot een commissie van advies, doch zijn werkelijk geworden colleges van bestuur en centrale leiding, aan wie krachtens Bisschoppelijk gezag is overgedragen de wetgevende en ten deele ook de uitvoerende macht inzake het werk voor de rijpende jeugd in het Bisdom." Met feiten, aan diocesane rapporten ontleend, wordt dit aangetoond. En in de bisdommen Haarlem en Den Bosch, en in 't aartsbisdom Utrecht is ook de concentratie van 't plaatselijk en gewestelijk jeugdwerk 'n groot eind gevorderd. 't Ideaal is, dat de plaatselijke en gewestelijke jeugdkommissie tegenover de aange-

sloten jeugdafdelingen dezelfde plaats inneemt als de diocesane jeugdkommissie tegenover 't jeugdwerk in 't bisdom. In 't bisdom Haarlem is de concentratie op 't ogenblik 't sterkst doorgevoerd.

De praktijk heeft echter uitgewezen dat de concentratie niet verder gaat dan 't bisdom; en dat de ideeën van leiding door de interdiocesane jeugdkommissie „voor geen verwezenlijking vatbaar is". „Wanneer het jeugdwerk behoort tot het terrein der directie zelfzorg, dan behoort de leiding daarover ook aan den eigen Bisschop, die voor zijn eigen Diocees en eigen onderdanen volgens behoeften van personen en omstandigheden in de verzorging der rijpende jeugd voorziet." Volgens deze overzichtschrijver is er voor de interdiocesane jeugdkommissie noch genoeg werk als adviserend lichaam, en voor de bestudering van vraagstukken betreffende jeugdwerk. Ook wat 't diocesane jeugdwerk aangaat, is de schrijver geen voorstander van 'n te sterke concentratie.

Er volgt dan, in woord en beeld, 'n schets van 'n plan van concentratie, opgemaakt door 't R.-k. centraal bureau voor onderwijs en opvoeding."

De tweede door 't kongres voorgestane concentratie: die van de leden door de concentratie van de jeugdverenigingen — beoogde plaatselijk de instelling van één jeugdvereniging, verdeeld in drie groepen volgens de schoolontwikkeling. En in die ene jeugdvereniging zou dan de jeugd moeten vinden „al hegeen buiten de school voor haar opvoeding tot katholieke saamhorigheid, voor haar karaktervorming en voor de verzorging harer belangen worden gedaan of dient gedaan te worden." Dit idee nu is, ten gevolge van historische en praktische bezwaren, onuitvoerbaar gebleken — wat door de schrijver niet wordt betreurd. Immers, hij is van mening dat „te sterk doorgevoerde concentratie van het plaatselijk jeugdwerk zoo gemakkelijk het eigen initiatief [kan] dooden en door het samenbrengen van te veel arbeid in één orgaan, de volle ontplooiing van werkzaamheid in den weg staan."

Ten slotte geeft de schrijver aan, wat er noch overblijft om te doen, op 't gebied van 't roomse jeugdwerk.

In 't zelfde *Jaarboek* vinden we op blz. 811—870 'n tabellaries „overzicht van het jeugdwerk in de onderscheidene parochien van het aartsbisdom en de

bisdommen van Nederland", met tot slot de „stand van het r.-k. jeugdwerk in Nederland." Ik laat hier van deze laatste tabel de totalen volgen.

JEUGDVERENIGINGEN.	Totaal aantal	
	afd.	leden.
Jongenspatronaten	405	25176
Meisjespatronaten	201	10974
Jonge Vrouwenbond	25	1674
Burgerjongelingsverenigingen	35	1633
Jongstudentenverenigingen	9	551
Verenigingen als Jonge Werkman, J. Volksb., J. Brabant, J. Limburg	87	2881
St. Jozefsgesellensverenigingen	80	4950
Jonge Middenstand	6	343
Godsdienstige verenigingen (jongens)	255	20300
Godsdienstige verenigingen (meisjes)	238	21651
Godsd. verenigingen niet gespecificeerd (jongens (en/of) meisjes)	169	17188
Sobriëtas (jongens)	174	7809
Sobriëtas (meisjes)	207	11677
Sportbeoefening (jongens)	199	11073
Sportbeoefening (meisjes)	9	480

v. E.

Boekbespreking.

Fr. H. Foerster, *Jugendseelen, Jugendbewegung, Jugendziel*. (Erlenbach-Zürich. Rotapfel-Verlag.)

Dit boek is geschreven ter wille van de duitse jeugdbeweging, en geeft daarvan tevens 'n overzicht. Voornamelijk om die laatste reden verdient 't hier 'n aankondiging. Over 't boek als geheel hoop ik elders wat uitvoeriger te kunnen handelen. In 't *Voorwoord* wijst Foerster erop, dat de duitse jeugdbeweging iets aparts is; dat die anders is dan in andere landen. In Duitsland was en is 't in waarheid 'n strijd, tenminste 'n reaktie, tegen *onderdrukking*; 'n onderdrukking zowel van zedelijke als van intellectuele aard. 't Was dan ook niet toevallig dat de vrije jeugdbeweging daar opkwam in 1913/14, in dezelfde tijd dat de oorlog uitbrak: zowel tegenover 't binnenland als tegenover 't buitenland had 't pruisiese stelsel z'n hoogtepunt bereikt. De lucht was overal geladen; 't moest tot buigen of barsten komen. Vooral ook hierom

meent Foerster 't buitenland met z'n boek ervan te moeten overtuigen, dat de zedelijke vernieuwing van 't duitse volk in en door z'n jeugdbeweging tot werkelijkheid moet en kan worden. Meer dan eenmaal richt hij zich dan ook met nadruk tot 't buitenland.

Wat nu 't hier gegeven overzicht van de duitse jeugdbeweging betreft, dit is van enigzins bijzondere aard, en moet — zo is mijn indruk ervan tenminste — enigzins krities worden gelezen. 't Is ten dele objektief; in zover de schrijver de verschillende richtingen van de jeugdbeweging door citaten tracht te doen kennen. Maar Foerster heeft 'n te sterke overtuiging, en heeft daarbij te veel temperament, om met die citaten, en verder desnoods met 'n objektieve samenvatting, te kunnen volstaan. Hij geeft ook — haast schreef ik: vooral — z'n eigen opvatting; geeft daardoor natuurlijk zulke citaten die voor z'n betoog dienstig zijn ('t zij om ze tegenispreken, 't zij om ze te beamen); en dit alles is tot 'n zekere

eenheid verwerkt, en zo suggestief geschreven, dat men — ik herhaal 't — bij de lezing ervan zeer voorzichtig moet zijn. Daar komt noch iets bij. Foerster is op latere leeftijd rooms geworden. Nu heeft hij uit vroeger jaren noch 'n min-of-meer liberale opvatting behouden, waardoor 't hem tot op zekere hoogte ook nu noch mogelijk is met waardering over andere opvattingen te schrijven. Maar de roomse jeugdbeweging krijgt in z'n boek niet alleen 't leeuwen-aandeel, maar wordt wel wat heel erg opgebeld.

Bij enkele andere gelegenheden heb ik al eens een-en-ander over de duitse jeugdbeweging in dit tijdschrift megedeeld (zie o.a. III, blz. 193 vgg.); en ik zal dus op 't ogenblik naar aanleiding van 't boek van Foerster geen bijzonderheden geven.

Op één belangrijk punt — 'n principiële kwestie — wil ik alleen noch even de aandacht vestigen. Ik zeg hier: 'n principiële kwestie — 'n ander is misschien eer geneigd te spreken van: 'n meer-of-minder. 't Betreft de eeuwenoude vraag, wat *vrijheid* is. Onder 'n *vrije* jeugdorganisatie wordt, meen ik, vrij algemeen verstaan 'n vereniging, die door de jeugd zelf is gesticht, buiten toedoen en buiten medewerking van volwassenen. 'n Vereniging dus, waarin de jeugd onderworpen is aan 'n zichzelf-opgelegde discipline; voor welker instandhouding en bestuur ze zelf haar leiders kiest. Over 't al-of-niet wenselijke hiervan, spreken we nu niet. Foerster doet zich voor als 'n zeer geestdriftig voorstander van de „vrije“ jeugdbeweging.

Maar bij hem is die „vrijheid“ wel zeer betrekkelijk. Want niet alleen dat hij met z'n boek zich als geestelijk adviseur over de duitse jeugdbeweging opwerpt; hij is ook 'n tegenstander (voor iemand die rooms is, heel natuurlijk) van de zelf gekozen leiding. En hij grondt zich daarbij op 'n argument dat hij blijkbaar zeer belangrijk acht, want hij brengt 't meer dan eens te berde, en dat zo op 't eerste

gezicht ook wel steekhoudend lijkt, maar 't toch m.i. niet is: te weten op de overweging, dat de jongelui in hun latere leven ook niet zullen werken onder zelfgekozen leiding — wat dan voor hun 'n ontgoocheling, in ieder geval 'n moeilijk te verduren toestand met zich zou brengen. Ik zeg, oppervlakkig beschouwd lijkt dit werkelijk te pleiten tegen zelfgekozen leiding voor de jeugdbeweging. Maar men moet niet vergeten, dat dit niet de enige leiding voor de rijpere jeugd is: ze heeft in huis, op school, in werkplaats, en op kantoor (en in de kerk) noch genoeg gelegenheid, de invloed van niet-zelfgekozen leiding te ondergaan. 't Komt me dan ook voor dat dit argument door Foerster is gekonstrueerd, om de eis van de roomse kerk; dat men altijd en bij alles aan de kerkelijke leiband heeft te lopen — te kamoufleren.

Want 't is bovendien niet eens waar, dat de jeugd in later jaren haar leiders niet zou kunnen kiezen. Zeker: geen architecten of ingenieurs of chefs onder wie ze zal moeten werken. Maar — en dit is voor haar van veel meer belang, en ligt daarenboven ook geheel in de lijn van haar zelfgekozen jeugdleiding — wel haar leiders op geestelijk, religieus, filosofisch, kunstgebied. Hier zal de vrije keus haar later wel degelijk openstaan. Maar over deze mogelijkheid vond Foerster 't maar beter te zwijgen! Immers, ook hier bestaat voor Rome de vrije keus niet.

Foerster is 'n te ernstig pedagoog, dan dat in dit boek niet 'n aantal beharigenswaardige opmerkingen en beschouwingen zouden voorkomen — al kan men, ook zelfs van goeie pedagogie, wel eens z'n bekost krijgen! Maar voor 't doen kennen van de moderne duitse jeugdbeweging, geloof ik dat er onder de massa literatuur op dit gebied wel beter leiders zijn te vinden, dan dit 420 bladzijden dikke boek.

P. L. van Eck jr.

INHOUD VAN AFLEVERING 1.

	Bladz.
Het tweede jaar van de Arend, door W. E. van Wijk . . .	1
De organisatie van een Nederlandsche School met losser Klasverband, door P. A. Diels	22
Feiten en Pogingen.	
Roomse Jeugdorganisatie in ons land, door v. E. . . .	29
Boekbespreking.	
Fr. W. Foerster, Jugendseele, Jugendbewegung, Jugendziel, door P. L. van Eck Jr.	31

ouders!

Kent gij **SCHOOL EN HUIS**,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, - GRONINGEN, DEN HAAG

DE NIEUWE WERELD

AMERIKA 1923

REISBRIEVEN VAN N. A. DE VRIES

Met een voorwoord van Prof. R. CASIMIR
Prijs, gebonden (Geïllustreerd) . . . f 3.25

Men voelt, dat hier de man schrijft, die in Nederland zijn leven besteedt aan maatschappelijk en staatkundig werk en voor wie de verheffing van het geheele volk levenstaak is. Zoo zijn de brieven niet alleen voor ons, drankbestrijders belangwekkende lectuur geworden, maar voor ieder, die leering voor eigen land wil putten uit vergelijking met vreemde toestanden.

De gevoeligheid en de levendigheid, waarmee ze zijn geschreven, de vlotte stijl en het korte schetsen, dat nimmer verveelt, maken dit boekje niet slechts tot een leerzame, maar ook tot een aangename lectuur.

Prof. R. CASIMIR

WERKEN VAN

JAN LIGTHART

VERSPREIDE OPSTELLEN (Volksuitgave).

Twee bundels, met portret, geb. 3e druk à f 1.50

IN ZWEDEN (Volksuitgave).

Met portret, geb. 3e druk f 1.50

OVER OPVOEDING (Volksuitgave).

Twee bundels, met portret, geb. 6e dr. à f 1.50

JEUGDHERINNERINGEN (Volksuitgave)

Met portret, geb. 8e druk f 1.50

De paedagogische werken van JAN LIGTHART zijn thans weer alle uit voorraad leverbaar en tegen een prijs, die ze binnen het bereik van iedereen brengt.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG

VOLKS ^{77B 3869} **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING**

ONDER REDACTIE VAN :

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0,75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57—59). AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75. FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke eenzijdig zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter behandeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons land levende oude en nieuwe vruchtbrenkende gedachten op het gebied der volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen Nederland en het buitenland te versterken, eenzijdig door bevordering van het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestudeering van buitenlandsche toestanden.
-

Wells als volksopvoeder

door IDA HEIJERMANS.

Op mijn schrijftafel kwam reeds een poos geleden te liggen *The story of a great schoolmaster* van Wells. Naar aanleiding van dit boek wilde ik iets schrijven in *Folksontwikkeling*. Maar tusschen het plan en de uitvoering ervan schoven zich mijn reis in de zomervacantie en heel veel buitengewone beslommeringen. Doch ik had nog tusschen alles in den tijd om een ander werkje van Wells te lezen. Daardoor weet ik, dat wil er de aandacht gevestigd worden op de eerst genoemde studie, dit niet anders kan gebeuren dan door te wijzen op datgeen, wat als een roode draad door alles heen loopt, wat Wells ons gaf: het noodzakelijke van volksopvoeding.

Er zijn meen ik vijf werken, waarin het duidelijkst die roode draad te volgen is en wel: *The History of Mr. Polly*, *Mr. Britling sees it through*, *Joan and Peter*, *The Outline of History* en *The story of a great schoolmaster*. In chronologische volgorde zijn de boeken hier genoemd. *Mr. Polly* is van 1910, het laatste werk van 1924. Tusschen beide in ligt de wereldoorlog. Daaraan danken hun ontstaan *Mr. Britling* en *Joan and Peter*. Voor het doel, dat deze beschouwing wil bereiken, zijn echter beide werken minder belangrijk. Wells richt zich hierin vooral tot het Engelsche publiek. Hij toont in het eene werk aan, hoe ziende blind Engeland was voor den oorlog en dat alleen een nieuwe wereld verrijzen kan uit een heden, waarin zij, die oorlog voerden, elkander vergiffenis schenken. In *Joan and Peter* stelt de schrijver een Engelsch opvoedingsprobleem. In een land met *empire's-idealen* moeten jongens en meisjes opgevoed worden volgens *empire's-opvattingen*, die niet breed genoeg kunnen zijn en naar inzichten, welke de wereld als een geheel beschouwen.

Al zijn beide boeken ook heel belangrijk voor niet-Engelschen, van de allergrootste internationale beteekenis zijn zij uit den aard der zaak echter niet.

Wel zijn dit de drie andere.

In *Mr. Polly* wordt de ellende van een leven geschetst, dat bleef „onder de schaduw van zijn opvoeding“.

The Outline of History laat zien in welke richting tot nu toe het wereldgebeuren ging en hoe het zich verder ontwikkelen kan en zal om te voeren naar een wereldgemeenschap.

The Story of a great Schoolmaster predikt de les, dat goede opvoeding de weg is, die naar het doel van geluk voor individu en maatschappij leidt.

Met *Mr. Polly* is Wells nog in het stadium van het symbool en de romantiek. In zijn *Outline* is hij man der wetenschap en ziener. Zijn *Great Schoolmaster* is niets dan een levensbeschrijving van een paedagoog: Sanderson, die in Oundle werkte. Toen de wegen van beide mannen elkander kruisten, — het was in 1914 — begreep Wells, dat de opvoeding van een volk werkelijkheid alleen kan worden door de daad zelf der opvoeding.

Er dient nu echter geschreven te worden over de boeken, hier genoemd als stadia in den ontwikkelingsgang en het door de jaren gerijpte inzicht van den prediker, die Wells is.

Mr. Polly, — de naam reeds is typeerend, — is een van die duizenden en duizenden menschen uit den kleinen middenstand, wier opvoeding de schrijver aldus typeert. „Hij ging naar de *National School*, toen hij zes jaar was, en hij verliet de bijzondere op dertienjarige leeftijd, en toen was zijn geest in ongeveer denzelfden staat als waarin gij zoudt wezen, lieve lezer, indien ge geopereerd moest worden voor blinde-darm-ontsteking door een oververkten en te laag betaalden slagersknecht, die het goed meende en alles wel aandurfde en op het beslissende oogenblik van de operatie bijgestaan werd door een linkschen klerk met prachtige beginselen, maar onbeheerschte bewegingen. De bekoorlijke nieuwsgierigheid en gewilligheid van een kind, waren wildweg weggesneden of verminkt, — de chirurgen hadden de sporen van hun onbekwame onhandigheid nagelaten — en *Mr. Polly* had heel veel verloren van zijn natuurlijke vertrouwelijkheid, waar het betreft letters en wetenschappen en talen en de mogelijkheden van allerlei te leeren. Hij dacht over de wereld, waarin we leven, niet meer als over een wonderland van ondervindingen, maar als iets van aardrijkskunde en geschiedenis, van herhaling van namen, moeilijk om uit te spreken, en lijsten van voortbrengselen en bevolkingen en hoogte en breedte, en van lijsten en data. . . . O, een onbeschrijflijke verveling. Hij beschouwde godsdienst als het opzeggen van meer of minder onbegrijpelijke woorden, moeilijk om te onthouden, en de Godheid als een grenzenloos wezen, dat den aard van een schoolmeester had en een oneindig aantal regels maakte,

bekend en onbekend, regels, die alle dwangmaatregelen waren en met een oncindige kracht om te straffen, afschuwelijk om aan te denken en van een grenzenlooze macht tot bespieden."

Zoo ongeveer zegt Wells het in Hollandsch, dat zoo goed mogelijk het persoonlijke in zijn woorden tracht weer te geven.

Mr. Polly groeit nu op tot den volwassene, die er zich van bewust is of het langzamerhand wordt, dat hij met zijn ontwikkeling zich in de schaduw bevindt, doch dat er ook een land van licht en gezondheid is, waarvan de poort voor hem gesloten is. Dit bewustzijn voltrekt in hem de geestelijke wedergeboorte. Zijn opvoeding heeft zijn ziel verminkt, maar vermocht niet haar te doodden. In hem is een voortdurend ongestild verlangen naar het schoone van hemel en aarde, de schatten van kennis en wetenschap. Het doet hem een winkelzaakje opzetten, niet in een sombere buurt van Londen, maar in een plaats aan zee; het laat hem boeken verslinden, die zijn geschonden verbeeldingskracht voedsel geven. In hem is er dus strijd tusschen duisternis en licht. De mist van het grauwe steeg er uit zijn opvoeding, zijn omgeving. Het licht straalde er uit de eeuwig werkende krachten in een menschenziel, in de mogelijkheden, altijd weer opnieuw gelegd in een kind, een onvolgroeiden mensch.

Het zou buiten het kader van deze beschouwing komen te vallen, wanneer er nu nagegaan werd hoe de volwassene, die leefde onder den druk van verstompende opvoeding, conventie en traditie, zich bevrijdt. We zijn hier, meen ik, met Wells in de sfeer der symboliek. Het zwaartepunt ligt in de worsteling van den door zijn opvoeding verminkte, om den weg naar de bevrijding te vinden en zijn ervaring, dat alle kwaad en alle ellende te bestrijden is. De les, die Wells predikt, is dat menschelijk en maatschappelijk geluk niet te vinden is in een wereld, waar een kind niet al zijn zielsvermogens kan ontwikkelen, niet naar lichaam en geest verzorgd wordt.

Zoo stelt Wells de kwestie in zijn geschiedenis van Mr. Polly, een mensch, zooals er duizenden en duizenden om ons heen zijn, al missen zij ook de kracht om zich uit de banden te bevrijden, als een knellend pantser om hun ziel en lichaam geslagen.

Wells schreef, gelijk gezegd, deze symboliek-romantische geschiedenis over één uit de velen in 1910. Spoedig daarna barstte de wereldoorlog uit en de geloovige, die Wells is, geloovend in het onverwoestbare van de aangeboren krachten in de menschenziel, gaf na *Mr. Britling*, en na *Joan and Peter*, die ik reeds kenschetste als speciaal Engelsche opvoedkundige romans, het geestesgewrocht, door hem *The Outline of History* genoemd. Hij heeft dien reuzenarbeid niet geheel alleen volbracht. In het werk zijn de namen te vinden van hen, die mee

hielpen bouwstoffen aan te brengen. Maar hij maakte het plan; hij schreef het geheel. Het is mij of zijn Mr. Polly, zijn figuur van mystiek-romantische realiteit nu de menschheid zelf is geworden. Wells gaat na, hoe zij worstelt en geworsteld heeft om tot inzicht te geraken, zich te bevrijden van de kluisters, om haar heen gesmeed soms door zichzelf, door denkbeelden, die bij een vorig stadium van ontwikkeling hoorden.

Dezelfde geloovige, die zijn Polly ondanks alles en allen gelukkig laat worden in een omgeving van natuurschoon en werk, dat beantwoordt aan eigen aard, is aan het woord in de heele geschiedenis van de menschheid. Hij ziet worsteling, terugvallen soms in diepten, waaruit het moeilijk weer omhoog klimmen is, maar door alle rampen en alle tekortkomingen heen, weet hij, dat er een gestadig voortgaan is op den weg, waar het voor allen beter zal en moet worden. Tot de schoonste bladzijden van den omvangrijken arbeid, als zonder vermoeienis, met nooit verslappende energie geschreven, door den steun der schoone visie, behooren, volgens mij, die van het laatste hoofdstuk, door Wells genoemd *The next stage of history*.

Hij legt uit, hoe de wereldoorlog menschen ziende heeft gemaakt, die eerst blind waren voor het gebeurende om hen heen. Als een der belangrijkste factoren in het menschelijk geluk noemt hij opvoeding, niet meer genomen in den zin, die het woord had in de 19e eeuw, toen men er geen grootsch doel mee wilde bereiken, een leidend beginsel er aan ontbrak. Tot een volkenbond, betoogt hij, kan men alleen komen langs den weg der vorming van het kind. „Het geheele menschenras moet opgevoed worden, en niet enkel sommige klassen en volken. De meeste ouders zullen, indien dit ingezien wordt, technische kennis hebben van opvoeden. Geheel onafhankelijk van de plichten, die het ouderschap oplegt, zullen 10 % of meer van de bevolking der volwassenen op het een of andere oogenblik van hun leven werkers zijn voor de organisatie van de wereldopvoeding. En opvoeding, zooals de nieuwe eeuw ze zal opvatten, zal het heele leven voortgezet worden, zal niet ophouden op een bijzonderen leeftijd. Mannen en vrouwen zullen werken aan hun eigen opvoeding en individueele leerlingen of leeraren zijn als zij ouder worden.”

In een toekomst, als Wells ziet rijzen uit gebeurtenissen en veranderd inzicht van heden, zullen kinderen den steun hebben van gezondheid en verzorging, waardoor menschelijke krachten zullen vrij komen, die nu, ook door het militarisme, tot geen enkel doeleind, nuttig voor het menschenras, worden aangewend. Er kunnen weer tijdperken van bloei aanbreken als in het Athene van Pericles, het Florence van de Medici, het Engeland van Elisabeth, de groote daden

van Asoka, de Tang en Ming-perioden in de kunst. Slechts de enkelen konden zich ontwikkelen, hielden vol, hoe groot de tegenwerking ook was. Maar zij kunnen onmogelijk de geheele intellectuele oogst van hun geslacht zijn. Engeland in de laatste drie eeuwen moet hebben voortgebracht een reeks van Newton's, die nooit leerden lezen, honderden van Darwin's, Bacon's en Huxley's, die in sloppen wegwijnden, of nooit de gelegenheid kregen te toonen wat er in hen stak. Over de gansche wereld moeten er myriaden van onderzoekers geweest zijn, uitnemende kunstenaars, scheppende geesten, in wie de bezielende vonk gedooft werd.

In de mogelijkheden, die Wells schouwt, wanneer er geen menschen-materiaal verkwist meer wordt, is ook die, dat de machine steeds meer den eentonigen arbeid van den mensch zal hebben overgenomen. „Dat beteekent echter niet,“ zegt hij, „dat de menschen zullen ophouden te werken, maar dat zij onder dwang geen arbeid meer zullen verrichten, die alle geluk rooft, doch zij zullen in vrijheid werken, ontwerpen, plannen verwerkelijken, in overeenstemming met hun aard en gaven.“

Er zullen nog wel rampen over de menschheid komen, maar de geschiedenis zal steeds meer en meer het relaas geven van den strijd tusschen opvoeding en catastrophen.

Slechts hier en daar heb ik een greep gedaan uit het magistrale hoofdstuk; beperking was noodzakelijk, omdat niet de historieschrijver, niet de fantast, niet de dichter in deze beschouwing geschetst wordt, doch alleen de volksopvoeder. Het licht wordt hier alleen geworpen op die zijde der machtige persoonlijkheid, waarin wij dien opvoeder het scherpst herkennen, al spreekt het vanzelf, dat zonder het universcele, dat Wells kenmerkt, hij nooit de prediker had kunnen worden, die hij is. De groote geesten hebben te allen tijde geweten en begrepen, dat op den bodem van alle vraagstukken dat der opvoeding ligt. Zij mogen Goethe of Morris heeten, Romain Rolland of Wells, zij hebben allen het onverbreekelijke, het vitale verband gezien tusschen opvoeding en het geheele beschavings- en ontwikkelingscomplex.

Het is echter het bijzondere van Wells, dat hij voor de prediking van zijn denkbeelden op alle verschijnselen het licht laat vallen, die propagandistische waarde hebben voor zijn beschavings-ideaal.

Daardoor komt het, dat hij het boek heeft gegeven, waarin hij het leven en de denkbeelden schetst van Sanderson van Oundle, „a great Schoolmaster“. In *Polly* vertelde hij van de verwoesting, in een menschenziel aangericht door zijn opvoeding en de neerdrukkende omstandigheden, maar wij beleven met dien mensch zijn opstanding door de bevrijdende krachten, die er in iedereen willen en kunnen werken.

In *The Outline* schouwt en voorspelt de ziener, die Wells is. In zijn levensverhaal van den grooten schoolmeester is er de werkelijkheid zelf, na de intuïtieve psychologie, na het visionaire.

Ik weet wel, dat er Engelsche critici zijn, die zeggen, dat Wells niet *de* biograaf is van Sanderson, omdat hij te weinig vermeldt, dat de Engelsche opvoedingsrenaissance niet bij den grooten zoeker van Oundle begint of eindigt. Doch daar gaat het niet om voor wie in Wells den machtigen volksopvoeder bewondert. Het is ten slotte zoo iets schoons, dat iemand als deze schrijver het niet beneden zich acht om een geheel boek aan een schoolmeester te wijden, een, die werkelijk heeft bestaan, niet slechts leefde door de fantasie van den verteller. Zie, er ware een gansche studie te schrijven over het type van den schoolmeester in de boeken voor volwassenen en kinderen. Hij gaat er doorheen in afschrikkende en ideële uitbeelding. Maar een biografie van een werkelijken schoolmeester is tot nu toe alleen gegeven door schoolmeesters zelf of geleerden. Er is altijd een breede kloof geweest tusschen de Fröbels, Ligtharts, enz. enz. en de eigenlijke literatoren.

Het is een feit van groote cultureele beteekenis, dat Wells, de romanschrijver, de filosoof, de geleerde, een schoolmeester belangrijk genoeg vond om een boek over hem te geven. Hij moest er nog meer dan anderen toe komen door den aard van zijn persoonlijkheid en zijn overtuiging. Doch hij kwam er toe. Hij deed het.

Dit is van blijde beteekenis voor hen, voor wie het politieke spel met school en kind gespeeld, een pijnlijk iets is en was. De onverschilligheid tegenover opvoedingskwesties aan den dag gelegd in dit politieke spel demonstreerde, dat nog het inzicht rijpen moest, hetwelk begrijpt, dat het kind van nu de mensch van morgen is. Uit studies over groote schoolmeesters, die werkelijk bestonden, door mannen als Wells gegeven, hoe onvolledig ze ook mogen schijnen in de oogen van sommigen, blijkt, dat er met kwesties van opvoedkunde andere wegen ingeslagen worden. Zulke studies leiden naar oorden, waar alleen kind en mensch gedijen kunnen, omdat al wat opvoeding is, er in het centrum der belangstelling komt te staan. De groote schoolmeesters, ook de gewone, zijn er geen menschen meer, met wie ouders en maatschappij zich niet meer te bemoeien hebben. Zij zijn werkers in het land der opvoedkunde, waar allen mee te maken hebben: kind en adolescent, zij met, en zij zonder kinderen, staatslieden en dichters, industrieëlen en filosofen, kleine en machtige luiden.

De combinatie Wells-Sanderson is daarom iets van diepe beteekenis. Natuurlijk was er in het werk van dien grooten schoolmeester een

element van bekoring, dat voor Wells in het bijzonder aantrekkingskracht had. De volksofvoerder zag, dat zijn ideaal van wereldbeschaving nooit werkelijkheid zou kunnen worden, wanneer elke mensch geen bouwsteen werd, waaruit het geheel van wereldvrede, wereldontwikkeling, wereldverdraagzaamheid op te trekken is.

Het valt alweer buiten het kader van deze beschouwing om het levensverhaal van Sanderson, zooals Wells het geeft, geheel te volgen. Ook nu kan volstaan worden met enkele grepen, die toelichten waarom deze bijzondere biograaf wel aangetrokken moest worden door den arbeid in Oundle door een anderen opvoeder verricht. De beschrijver zag er de jongens de menschen worden, die dragers van zijn idealen konden worden en bouwers aan en in een nieuwe maatschappij. De leerlingen werden er als leden van een schoolgemeenschap beschouwd, die gezamenlijk als kameraden werkten. „Dit groepen-systeem van werk”, vertelt Wells, en ik volg hem hier als in andere citaten, niet letterlijk, geef zoo goed mogelijk slechts zijn ideeën weer, „was op natuurlijke wijze gegroeid uit het laboratorium-onderwijs, en het was tot ontwikkeling gebracht, omdat het van zoo groote opvoedkundige beteekenis was; maar toen het groeide werd het Sanderson meer en meer duidelijk, dat zijn invloed verder ging dan verstandelijke volmaking. Er kwam een ingrijpende verandering door alles in den geest van de school. Niet alleen daardoor, omdat de geest van coöperatie zijn intrede had gedaan. Die was er al geweest op de voetbal- en cricket-velden. Maar de jongens waren aan het werk om iets na te gaan en niet om iets te winnen. Het was de scheppende geest, die nu de school doordrong.

„En hij bemerkte ook, dat de jongens, die hij nu het leven liet ingaan, dien scheppenden geest noodzakelijk in zich moesten omdragen en een rol zouden spelen, geheel verschillend van die der eierzuchtige jongens, welke de wereld introkken van uit de oudere methoden. Zij zouden een nog geheel onberekenbaar aandeel hebben in de redding van de wereld uit de orgieën van naijver, waaronder ze nu leed. In een van zijn karakteristieke preeken gaf hij zijn gerijpte opvatting over deze zijde van zijn werk. Hij had gesproken, misschien wat idealiseerend, over de oude gilden. De school, verklaarde hij, zou niet langer een arena zijn, maar een gilde. Want dit was een gemeenschap van met elkander werkende arbeiders en geen wedstrijd. Het rustte alles op het leerlingwezen en gemeenschappelijke arbeid. De leerlingen hielpen den meester op alle mogelijke wijzen; zelfs de meesters hadden zich in groepen vereenigd van onderlinge hulp. Heden, in deze dagen van opbloei, keeren wij terug tot het doel en de methode van de gilden. Jongens moeten leerlingen zijn en meester-

arbeiders en kameraden-arbeiders. In een gemeenschap moet dit noodzakelijk zoo zijn. Wij zullen allen tot een bepaald werk geroepen worden, allen die het voorrecht hebben hier te zijn, het werk van leven te wekken in de jongens, aan onze zorg toevertrouwd. Niemand kan er zich aan onttrekken door elders werk te zoeken. Nemesis achterhaalt hen, die alleen voor zichzelf willen leven. Zij kunnen probeeren te werken, maar hun arbeid is onvruchtbaar. De gemeenschap eischt energie en inspanning van allen. Wij beginnen eenigszins te leeren wat dit alles beteekent. Het beteekent niet een verwaarloozing van de beste vroegere methoden. Maar het beteekent, dat wij ons hebben in te leven in de nooden en problemen van dezen tijd, en deel te nemen aan den arbeid.

„Het doorwerken van deze denkbeelden zien wij reeds in het leven buiten de school. Wij zien het, als het voetbalspel wordt voorbereid. Wij zien de onderlinge hulp, de vrijwillige oefening, de overleggingen van de *captains* met anderen. Wij zien het ook in de voorbereiding van *Midsummer Night's Dream*. Wij zien het in den nieuwen arbeid voor de bibliotheek, en wij zien het zoo duidelijk mogelijk in de voor een conversazione Zoo zien wij den wedstrijd-geest verdwijnen. Jongens zullen hun werk zoo goed mogelijk doen zonder de eerezucht elkander voorbij te streven We hopen, dat jongens werkers zullen worden met belangstelling en ijver in eenig deel van het veld van scheppende kracht en onderzoek, dat het waarachtige leven is. Uit zulke werkers groeien onderzoekers; de ziel van het volk ontplooit zich dan. Wij willen eerst den geest van de school veranderen, dan de jongens, die tot mannen opgroeien — en meisjes, die van uit de scholen tot vrouwen opgroeien, — zij, die de school opeischen voor dit werk, zullen den geest van de heele school en de heele wereld veranderen.”

Doch elke groote opvoeder is een wijsgeer geweest. Wells, — er werd op gewezen, — is ervan overtuigd, dat opvoeding zonder overtuigings-ondergrond niets wekken kan. Het is daarom te begrijpen, dat de wijsgeer Wells aandachtig luistert naar den wijsgeer Sanderson, die ook dit in een van zijn toespraken zeide: „Het is vooral onze plicht den geest Gods te openbaren in de dingen van de wetenschap en het practische leven. Hierin ligt een nieuwe openbaring, een nieuwe taal, een onmiddellijke symboliek. Wetenschap, gelijk kunst en muziek, kan materialistisch zijn, — wetenschap kan slechts mechanische volmaking en wereldsche weelde nastreven, wat heelemaal geen echte weelde is, — gelijk ook kunst enkel genoegen, genot en huiskamerwaardering kan willen geven. Maar dit hoeft niet zoo te zijn. Niemand op een verantwoordelijke plaats kan lang wetenschap

onderwijzen zonder de openbaring van een nieuwe stem, een nieuwe wijze van uitdrukken, een nieuwe kunst, die veranderde waardestandaarden openbaren, gansch nieuwe beteekenis van datgeen wat wij cultuur, schoonheid, liefde, rechtvaardigheid noemen. Een nieuwe stem spreekt tot de zielen van mannen en vrouwen, voorspellend een nieuwe eeuw met haar veranderde betrekkingen en mogelijkheden.

„Met oogen, geopend voor deze nieuwe kunst kunt ge dwalen door het wetenschapsgeschrift en het een nieuwen Bijbel vinden, een nieuw boek Genesis. Dit is onze plicht en ons vertrouwen. In dit Paradijs zijt ge geplaatst om het te behouden.”

In 1920, in een groote vergadering, zeide Sanderson: „Scholen zouden miniatuur-copieën van de wereld moeten zijn. Wij vinden dikwijls, dat methoden in scholen aangenomen, in den Staat moesten worden toegepast. Wij zouden inderdaad, het schoolleven zoo willen inrichten, dat het invloed had op de maatschappelijke en industriële toestanden. Ik wil er een voorbeeld van geven op welke wijze de idealen en methoden van het schoolleven invloed kunnen hebben op het arbeidsleven. Ik zal een werktoestand nemen, die nu erkend wordt als de grootste tragedie. Het is de langzame afsterving van den aanleg van groepen mannen en vrouwen, die het gevolg is van hun soort werk, — de tragedie van de onontwikkelde gaven. Zoo gewoon is het, dat wij het nauwelijks meer zien; maar niemand kan een fabriek binnen gaan zonder arbeiders werk te zien doen, dat ver beneden hun begaafdheid is. Het verval openbaart zich, en de dood van talent en geestdrift, de bezielers tot scheppenden arbeid. Eenig nadenken zal ons ervan overtuigen, dat het ontwaardingsproces van teer en vitaal organisme als de hersenen tot gevolg moet hebben de overheersching van wreede, verterende en verwoestende krachten, die zich voor lange jaren van den mensch meester maken. Het is een reusachtig groot verlies van menschelijk vermogen tot strijden en een onvergefelijke wreedheid. Het is een tragisch verderf, dat de oorzaak is van allerlei onrust. Als de jaren verder gaan, treedt er een geestelijke versufing op, en er is vrede, maar de vrede van een individu op laag levensniveau. Het verlies voor de gemeenschap door dit verderf is onmetelijk, want de menschheid zou ontzaglijk veel meer kunnen bereiken.

„Scholen zouden jongens in de wereld der industrie moeten sturen, wier doel het zou zijn om deze tragedien te bestudeeren en door proeven, nieuwe uitvindingen, organisatie, en, hopen we, door eigen schoolondervindingen trachten het verderf tegen te gaan. Ik meen, dat dit het schoonste doel moet zijn van de scholen in den toekomstenden tijd.”

Is het te verwonderen, dat de ziener, die Wells is, luisteren moest naar den man van de practijk, die idealisme omzette in opvoedingsdaden en indien de dood niet plotseling hem weggenomen had, aan zijn school een *House of vision* had toegevoegd, daartoe in staat gesteld door een rijken industrieel, wiens zoon in België, in den wereldoorlog gesneuveld was! Het zou geworden zijn een museum waar alle wetenschap en alle nijverheid overzien had kunnen worden en de jongens den arbeid als wijding zouden leeren begrijpen en liefhebben om de wereld en zich zelf wijzer en gelukkiger te maken.

Wells is natuurlijk geen biograaf in den gewonen zin van het woord in zijn boek. Hij is niet de paedagoog met historischen zin, die in Sanderson den voorlooper van anderen ziet, of den man, die onafhankelijk van wat tijdgenooten ook zochten en vonden, denkbelden predikt van dezelfde beteekenis als die van deze ouderen.

Het kan slechts herhaald worden, dat dit in geen enkel opzicht de waarde van *Deze* biografie verkleint, waarin een schrijver met een wereld-reputatie het beeld van een schoolmeester geeft en diens werk naar de waarde schat, die het heeft voor mensch en menschheid.

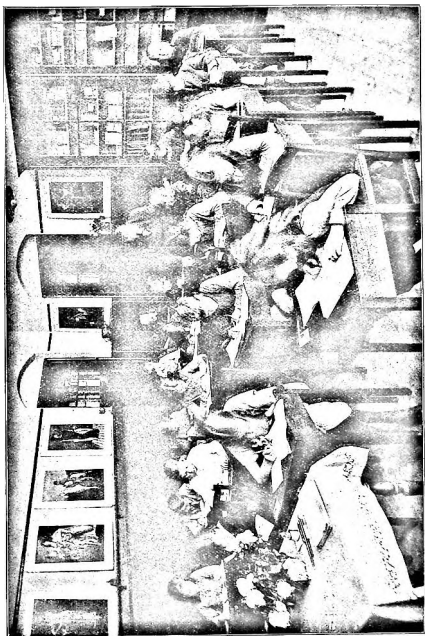
Mr. Polly — The Outline of history — The Story of a great School-master, drie werken op verschillende tijden geschreven, zijn één geheel, één zelfde groeiprocess in Wells.

Door romantische intuïtie en visionaire wetenschap heen, kwam hij tot het inzicht in de beteekenis van één school in Oundle, de waarde van alle opvoedend werk voor de toekomst der geheele wereld.

Een plan tot Daltoniseering

door R. A. OVERDIEP.

Het Daltonstelsel heeft in den korten tijd van zijn bekendheid hier te lande reeds veel voor- en tegenstanders, maar wellicht nog meer twijfelaars gevonden. Het hoofdargument van de sceptici is, dat de theoretische opzet wel heel mooi is, maar dat de praktische uitwerking op zeer groote bezwaren zal stuiten. Vooral de samenstelling der taken lijkt sommigen een arbeid, alleen bestemd voor hem, die de speciale capaciteiten en studielust bezit van een schrijver van schoolboeken. En waar het hier geen bekende wegen geldt en dus baanbrekend werk moet worden verricht, acht men een poging in die richting gedaan, op een gewone school, door een gewonen onderwijzer, al bij voorbaat mislukt. Niet zelden hoort men de meening verkondigen, dat hier geheel nieuwe methodes noodig zijn. Ik geloof, dat deze

Een kupaie in onze klas.

opvattingen in de hand worden gewerkt door het Daltonrapport en door de lezingen over dat onderwerp. Het Daltonstelsel nu staat en valt met de taken; meent de school geen kans te zien, deze te maken, dan zullen alle pogingen om het stelsel populair te maken vruchteloos zijn. Nu geloof ik, dat de ervaring leert, dat men het eerst tot nieuwe methodes overgaat, als die zooveel mogelijk aansluiten bij tevoren gebruikte. De mogelijkheid om met geringe veranderingen het Daltonstelsel in te voeren, bestaat zeer zeker en is m.i. niet sterk genoeg belicht in het voortreffelijke Rapport. Deze leemte kan worden aangevuld, wanneer zij, die op grond van bestaande methodes en met de aanwezige middelen, de beginselen van Dalton voor hun school hebben uitgewerkt, die plannen publiceeren.

De school, waarvoor het hieronder in korte trekken uiteengezette plan moet dienen, is een door het rijk gesubsidieerde bijzondere neutrale school voor U. L. O. (wet 1878); er zijn 20 à 25 l.l. per klasse. Het plan berust op de volgende grondslagen:

a. Voorloopig worden alleen klasse 6 en 7 gedaltsoniseerd, waarna geleidelijke uitbreiding over klasse 5 en 4 zal volgen; dan zal de mogelijkheid van de sub-Daltonklassen in aansluiting op de kleuter-klasse onder de oogen worden gezien;

b. De gedaltsoniseerde vakken zijn: Ned. Taal, Rekenen, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Wiskunde, Fransch, misschien uit te breiden met Natuurkennis b. v. in den tijd van het werken aan het herbarium, waarvan elk kind zijn eigen exemplaar op slójd heeft gemaakt;

c. Eén lokaal zal speciaal worden ingericht voor de vakken Rekenen en Geschiedenis, het andere voor taal en Aardrijkskunde;

d. In Ned. Taal, Rekenen en Fransch wordt 1 uur per week *klassikaal* les gegeven, in de overige vakken $\frac{1}{2}$ uur.

De punten, die naast deze algemeene opzet om een oplossing vroegen, waren speciaal die aangaande de taken, de adjustment-room en de kosten.

De taken zullen er in den eersten tijd zeer eenvoudig uitzien en, naast een algemeen minimum, een individueel aangegeven toelichting en uitbreiding van de leerstof bevatten. Deze beide elementen worden streng gescheiden gehouden, ook in het takencahier. Elk kind heeft zijn eigen takencahier, waarin het zelf zijn minimumtaak schrijft n.l. voor ieder vak op een rechter bladzijde. Deze zal ongeveer en in korte trekken de leerstof aangeven, die volgens het klassecadier het vorig jaar met de klas is behandeld en daarnaast enkele aanwijzingen geven omtrent de volgorde der sommen, in verband met de klassikaal te behandelen types, de nummers en cijfers waarmee de Aardr. namen zullen worden aangeduid, en dergelijke praktische wenken. Vragen, toelichtingen, algemeene regels etc. worden hier niet gegeven.

De linkerbladzijden zijn bestemd om door den onderwijzer te worden bijgeschreven. Hierop worden voor elk kind verschillende, en individueel geschikte toelichting en uitbreiding gegeven, die grootendeels ontstaan tijdens de hulp, de persoonlijke correctie of het overhooren. Voor elk vak hebben we naast de gebruikte methode zooveel stof voor meerdere oefening, aanvulling, verdieping en uitbreiding verzameld, dat het zeer gemakkelijk is bij elk deel der minimumtaak iets nieuws of speciaals te voegen. Het maken van aantekeningen en opstellen door de kinderen zal hier, onder voortdurende hulp en controle van den onderwijzer, tot zijn recht komen. Een leerling met een sterke voorliefde voor een bepaald vak, zal zich daaraan kunnen geven, na en ook tijdens het maken van de verplichte minimumtaak.

De werkwijze moge nog niet aan het ideaal van alle Daltonisten beantwoorden, ze is zeker practisch, want ze sluit aan bij wat er op school is, ze is eenvoudig en kan door elken onderwijzer zonder veel moeite worden toegepast.

Uit het voorgaande zal ook gebleken zijn, dat alle leerlingen tegelijk weer met een nieuwe maandtaak beginnen. Het is m.i. noodzakelijk voor de klassikale lessen, dat voor de minimumtaak de individuele vrijheid beperkt blijft binnen de grenzen van een betrekkelijk korte periode. Er zullen kinderen zijn, die in een maand met hun taak niet klaar kunnen komen en anderen, die haar ver binnen den bepaalden tijd af zouden hebben. De eersten hebben veel steun nodig, de laatsten veel leiding. Omdat nu die steun en die hulp vaak verder moet gaan, dan in de klasse mogelijk is, hebben we een helplocaal ingericht, dat hierin van de adjustmentroom uit het D. R. verschilt, dat het niet enkel hospitaal bedoelt te zijn, maar tevens voor uitblinkers dient. Hiermee bereiken we een tweeledig doel: ten eerste rust op de l.l. van deze helpklasse niet het odium van domheid en ten tweede zijn het speciaal de heele goede leerlingen, die naast hun eigen werk tijd overhouden om zich met de zwakkeren te bemoeien (ik denk hier aan overhooren, moeilijke worden dicteeren, dicte's vergelijken, ontleden, enz.)

Omdat de school 7 klassen en 7 lokalen + gymnastiekzaal heeft, hebben we onze toevlucht tot een hulpmiddel moeten nemen: de spreekkamer wordt voor helplocaal ingericht, het bureau wordt in een hoek geschoven en in het midden staan de „banken“. Eigenlijke banken heb ik in de Daltonklassen niet, het zijn lessenaartjes met stoelen, die gemakkelijk verplaatsbaar zijn, die in elk opzicht beter voldoen dan de vroeger gebruikte eenpersoonsbanken en bovendien veel goedkooper zijn. De kinderen vinden ze heerlijk, ze hebben hart voor hun eigen lessenaar en stoel, behandelen ze met groote zorgvuldigheid: bezwaren van schuiven, stommelen, inkt morsen enz. zijn zeker niet

grooter en wellicht kleiner dan bij gewone schoolbanken. Bij mooi weer verhuizen we met de heele klasse naar buiten, bij de natuurkundes en het vertellen schuiven allen hun stoelen gezellig om mijn tafeltje; wie samen willen werken gaan naast elkaar zitten, wie last van de zon heeft of van het licht, gaat met zijn rug naar de ramen zitten. Bovendien kunnen de bladen met klosjes horizontaal gezet worden en vormen naast elkaar geplaatst een practische en gezellige slojdtafel.

U begrijpt nu ook hoe mijn helplocaal in een paar minuten weer in een spreekkamer wordt veranderd.

Ten slotte de kosten; deze zijn laag en voor wie in de gunstige omstandigheid verkeert en evenals wij wegens toeneming van het l.l. aantal, bij het gemeentebestuur aan kan kloppen voor nieuwe banken, al zeer gering. Wij hebben geen nieuwe boeken aangeschaft, behalve dan enkele exemplaren van methodes, die voor aanvulling en uitbreiding dienst zullen doen. Maar er is een derde leerkracht bij noodig. Wij hebben de oplossing gezocht in de aanstelling van een adsistent (een dame met einddiploma gymnasium), daar de veel verminderde subsidie niet toeliet nog een volledig gesalarieerde leerkracht op eigen kosten aan te stellen. De nadeelen aan het adsistentenwezen verbonden bestaan hier niet of in veel mindere mate. De leiding van de klasse blijft bij den klasseonderwijzer, deze regelt de gang der lessen en ook de orde, het groote struikelblok voor pasbeginnenden, terwijl bovendien zooals het D.R. zoo juist uiteenzet, het ordervraagstuk een geheel anderen aanblik krijgt.

Dit zijn in 't kort de plannen aan onze school, we hebben ze de Kroon¹⁾ ter goedkeuring voorgelegd en wachten met ongeduld op de beslissing; dan gaan we vol vertrouwen met ons nieuw systeem in zee.

¹⁾ Naar mij kortgeleden bleek heeft de Minister een circulaire verzonden aan de Inspecteurs van het L.O. waarin hij hun de bevoegdheid toekent een leerplan en lesrooster goed te keuren, zooals die noodig zijn om te daltoniseeren.

Over volksontwikkelingswerk in Leipzig

door P.L. VAN ECK Jr.

In de volgende bladzijden zal ik een-en-ander meedelen over theorie en praktijk van de volksontwikkeling in de stad Leipzig; omdat deze me in menig opzicht van belang toelijkt.

Ik kan dit doen aan de hand van 'n kort geleden verschenen boek, getiteld *Ereie Volksbildungsarbeit. Grundsatzliches und Praktisches vom*

Volksbildungsamt der Stadt Leipzig; in Gemeinschaft mit vielen Mitarbeitern von Hermann Heller.')

Bij 't volgende bedenke men, dat Leipzig met z'n 630000 inwoners in grootte ligt tussen Rotterdam en Amsterdam in.

Vanaf 't begin van 1919 dagtekenen de pogingen van de gemeenteraad van Leipzig tot stichting van 'n departement voor volksontwikkeling. De moeilijkheden waren vooral gelegen in 't vinden van 'n geschikte directeur voor de te stichten afdeling. Deze en noch enkele andere omstandigheden waren oorzaak, dat eerst in 1922 de zaak tot stand kwam. De 14e Maart van dat jaar besloot de raad tot de instelling van 't departement voor volksontwikkeling in aansluiting aan de volksuniversiteit, onder toekenning van 'n maksimum van 100,000 M. voor de twee eerste semesters; terwijl de leiding werd opgedragen aan Dr. Heller. De 23e Maart deelde de rektor van de universiteit mee, dat de academische senaat de 21e besloten had voeling te houden met de volksuniversiteit op grond van de overgelegde statuten van deze. De 1e April d.a.v. begon de afdeling voor volksontwikkeling z'n werkzaamheden, en opende de 3e Mei de volksuniversiteit.

Ter aanduiding van de geest waarin de nieuw gestichte afdeling werkzaam is, geeft Dr. Heller 'n uitvoerige uiteenzetting van zijn inzichten betreffende volksontwikkeling. 't Gaat moeilijk hiervan 'n korte, en toch min-of-meer volledige samenvatting te geven. Vandaar dat ik slechts enkele grepen doe, die me ter aanduiding van z'n standpunt 't meest van belang toelijken. Ik laat ze hier volgen als stellingen, zonder hun verband tot de uiteenzetting als geheel.

De zware taak van de leider die ontwikkeling zal brengen, bestaat bovenal hierin „voor konkrete mensen uit de grote massa van de hun omgevende kultuurgoederen enige zeer bepaalde uitkiezen, die naar aard en vorm getigend zijn, in deze mensen tot ontwikkelingsgoederen te worden.”

„De verzoening tussen de pedagogies geëiste individualisering en de sociaal verlangde groeppenvorming is slechts mogelijk, doordat 't geestelijk bezit van verschillende individuen de uitdrukking is van 'n gemeenschappelijke wereld waarin ze zich bewegen.”

„De konkrete ontwikkelingsituatie wordt verwezenlijkt, de ontwikkelingsgemeenschap wordt levend door 'n massa factoren waarvan we hier in 't bijzonder noemen 't bijzondere kultuurmilieu, de historische kultuurtoestand, de natie, de klasse, 't beroep, de sekse, en de leeftijd. De differentieële individuele psychologie moet derhalve dringend aangevuld worden door 'n psychologie van de sociale verschillen, welker

¹⁾ Verlag der Werkgemeinschaft Leipzig 1924.

noodzakelijkheid de vrije volksontwikkeling als ontwikkeling van volwassenden veel dringender gevoelt dan de schoolpedagogiek. De bijzondere cultuurgemeenschap, waarin en waardoor 't individu zich ontwikkelt, moet gezien worden; maar daarboven uit moet 'n beslissing genomen worden, wat uit deze gemeenschap in de toekomst worden zal."

Religieuze, politieke, economische, en andere strijdvragen, behoren zeer zeker in 't middelpunt van de vrije ontwikkelingsarbeid. Daartegenover is echter 't tot-'n-partij-behoren geen verband dat in 't wezen van de mens ligt, maar 'n (tegenwoordig noodzakelijk) doelverband, dat dikwels veranderd wordt. De verhouding van de afdeling voor volksontwikkeling tot de partij was derhalve die van Gottfried Keller: „Wie zich hovaardig boven de partijen waant, die staat er in hoofdzaak veeleer aanmerkelijk onder. Trau keinem, der nie Partei genommen und immer im Trüben ist geschwommen! Doch wird dir jener auch nicht frommen, der nie darüber hinaus will kommen."

„De eenheid der cultuurprestaties die zich bij alle verandering van de cultuurtoestanden 't duidelijkst aftekent, noemen we *natie*. 'n Ontwikkeling die cultuur voortbrengt en niet enkel geniet, moet derhalve de uit lotsgemeenschap gegroeide cultuurgemeenschap van de natie erkennen, als een van de meest beslissende verwezenlijkingen van de konkrete ontwikkelingsituatie, die hier bepaald is zowel door 't landschap, als door 'n (zich voortdurend ontbindend en vernieuwend) standhouden van 't ras, en door 'n zich over veel eeuwen uitstrekkende cultuuroverlevering."

„Bij de bourgeoisie wordt noch altijd niet erkend — men leze eens onze pedagogische literatuur — dat heden ook de sociale klasse 'n hoogst konkrete en beslissende zijde van de ontwikkelingsituatie vormt." 't Probleem van de vrije volksontwikkeling is in de grond van de zaak 'n probleem van de arbeidersontwikkeling.

„Met 't bestaan van deze reusachtige proletarische massa, die tegenwoordig inderdaad vreemd tegenover de cultuur staat, is historisch eerst de beweging voor vrije volksontwikkeling ontstaan."

't Komt er op aan de ongevormde massa der bandarbeiders te helpen in 't aannemen van 'n vorm; 't komt er op aan 'n arbeiderscultuur te helpen tot stand-brengen, en daarmee 't gebeel der nationale en europese cultuur te redden.'"¹⁾

„Met 't oog op deze noodzakelijkheden moet de vrije volksontwikkeling in de eerste plaats arbeidersontwikkeling zijn; en deze moet worden aangevat, niet in de struisvogelhouding, maar met 't radiecale inzicht, dat 't niet daarom gaan mag, de arbeidersklasse haar individuen met

¹⁾ Kursivering van de schrijver.

flinke ontwikkeling te doen verliezen, maar integendeel daarom, deze arbeiders juist uit hun klasse voor hun klasse te vormen."

't Citeren uit dit gedeelte zal ik hierbij eindigen. De schrijver geeft dan 'n vluchtige, maar interessante en goed geziene karakteristiek van de denkvormen van de socialistiese arbeider uit de grote duitse stad.

'n Belangrijke faktor bij de ontwikkeling van volwassenen is, in tegenstelling met die van de jeugd, 't beroep. Beroep en ontwikkeling moeten op de een-of-andere wijze met elkaar in verband worden gebracht. De grote moeilijkheid zit 'm hierbij in 't hoe. Met nadruk wordt er echter op gewezen dat in 'n maatschappij met sterk doorgevoerde arbeidsverdeling voor de overgrote meerderheid, zowel van de hoofd- als van de handarbeiders, geen sprake kan zijn van 'n samenvallen van beroep en roeping. In dit opzicht delen de beide categorieën van arbeiders 't zelfde lot. 't Voor de proletarieër biezondere leed is gelegen in de omstandigheid, dat z'n beroep tenslotte elke „ontwikkelings situatie totaal vernietigt."

Ook aan de leeftijd wordt 'n beschouwing gewijd. Doordat de vrije volksontwikkeling hoofdzakelik ontwikkeling van volwassenen is, kan 't voorkomen dat de levenservaringen van de hoorder rijker zijn dan die van de leraar. De omgang tussen deze beiden kan en moet dan ook 'n kameraadschappelijke zijn.

Maar de arbeidersontwikkeling mag niet enkel ontwikkeling van volwassenen zijn. „Niet alleen behoort de jeugd beslist ook in de volksuniversiteit, maar de vrije volksontwikkeling moet de buitenschoolse jeugdontwikkeling principieel voor zich opeisen."

Wat nu de organisatie betreft, teneinde geen kracht en geld te verspillen moet de volksontwikkeling zich zoveel mogelijk centralizeren. Toch dient rekening gehouden te worden met bestaande instellingen. En daarom mag 'n departement voor volksontwikkeling niet in de eerste plaats als centralizerend bestuurslichaam optreden. „Bij de tegenwoordige stand van de vrije volksontwikkeling zal 't slechts resultaat bereiken met eigen prestaties op 't gebied van de volksontwikkeling, die gewoonlik al enkel door hun bestaan 't voorhanden zijnde tot betere prestaties nopen; en zo niet, dan verschaft de toeloop van ontwikkeling-zoekenden aan de instellingen van 't departement 'n machtspozitie, en daarmee tevens 't archimediese punt tot 't beïnvloeden van de algemene ontwikkelingsarbeid van de stad."

Wat nu 't hier bedoelde departement voor volksontwikkeling betreft, dit heeft in de korte tijd van z'n bestaan, en met zeer beperkte middelen in alle opzichten veel werk verricht. Behalve de hoofdwerkzaamheden, waarvan verder dit boek verslag geeft, heeft 't ook noch

'n massa klein werk ten uitvoer gebracht; in 't biezonder met betrekking tot de „Schundbekämpfung“ in verbinding met 't „Wohlfahrtspolizeiamt.“

Van de verhouding tot andere bestaande ontwikkelingsverenigingen vermeld ik hier de poging tot verkrijgen van de medewerking van de leeszalen voor 'n bepaalde leergang van de volksuniversiteit.

Zo zijn we langzamerhand gekomen tot de praktijk. Er volgt nu 'n bespreking van de volksuniversiteit in Leipzig. In de eerste plaats wordt aangegeven wat de volksuniversiteit niet is, en wat ze wel is of moet zijn.

„Ze is geen vakschool of school voor voortgezet onderwijs; ze behoort hoegenaamd geen onmiddellijk geldswaardige kennis aan te brengen, geen onderwijs in elementaire vakken, vreemde talen, stenografie, enz. te geven. Alles was zum Bildungsbegriff der Verkehrsgesellschaft, zum Bildungsbegriff des Herrn Kommerzienrats gehort, gehört ebensovienig auf die Volkshochschule, wie die Bildung des Gesellschaftsverkehrs, die dem Bildungsbegriff der Frau Kommerzienrat entspricht.“

De schrijver wil de volksuniversiteit in dienst hebben van de mensvorming. 't Kultuurgoed moet daar niet aangeboden worden in abstracte geïsoleerdheid; maar er moet naar gestreefd worden 't te geven in z'n betekenis bij de samenhang van 't geheel. Ieder feit moet dus in verband worden gebracht met 't totaal van 't persoonlijke en 't gemeenschapsleven. „'t Bewustzijn van deze samenhang moet de leraar van de volksuniversiteit in zich dragen, en 't is tevens 't doel van de ontwikkeling, door de volksuniversiteit te brengen. Slechts uit dit bewustzijn zal de volksuniversiteit de kultuur bevorderen.“

En zo geeft de leipziger v.u. dan ook geen dingen die „men“ weten „moet“; ze zal de hoorders geen wereldgeschiedenis of duitse kunst in zes lessen trachten bij te brengen, en hun ook geen omsamenhangend stuk wetenschap bieden. „Maar in 'n *sistematis opgebouwd* leerplan zal ze de stof van 'n groter wetenschappelijk gebied trachten in te delen in ongeveer zes gedeelten elk voor ongeveer 24 lessen. Ze zal door beperking van 't aantal toehoorders aan de leraar de mogelijkheid geven, zich bezigt te houden met 't individuele intellekt en gemoed van elke toebehoorder afzonderlijk. 't Beginsel van de studiekлуб („Arbeitsgemeinschaft“) moet de hoorder gelegenheid geven tot zelfstandigheid.“

Met 't oog op de arbeiders, die langzamerhand tot 't inzicht komen dat hun toenemende politieke invloed zonder ontwikkeling tot „onhoudbare dwang“ voert, zal een van de belangrijkste punten van de taak der v.u. bestaan in de verdieping van 't sociologische inzicht.

In 'n aanhangsel zijn de leerplannen gepubliceerd van de leipziger

v.u. van April 1922 tot Julie 1924. Ze beslaan de bladzijden 182—215: er is dus geen denken aan, ze hier overnemen. Ik vermeld daarom alleen maar hun indeling in verband met de terreinen van wetenschap waarover ze zich uitstrekken. De meeste kurzussen waren studiekлубs, n.l. (232 tegenover 57 gewone kurzussen,) met beperkt aantal toehoorders (30—40); 'n deel waren jeugd-studiekлубs. I. Beginselen van 't geestelik leven. A. wereld- en levensbeschouwing. B. jeugdbeweging en opvoeding. C. godsdienstwetenschap. II. Beginselen van 't maatschappelik leven. B. volkenkunde en volkpsychologie. B. rechts-staats- en maatschappijleer. C. staathuishoudkunde. D. geschiedenis. III. Natuurkennis. A. wiskunde. B. fysika. C. natuurlike historie. D. aardrijkskunde en kosmografie. IV. Kunst en literatuur. A. beeldende kunst. B. muziek. C. literatuur. V. Praktiese kunstbeoefening.

Dr. Heller zelf zegt van deze leerplans, dat ze 't ideaal zelfs noch niet benaderen; waarbij in aanmerking moet genomen worden de korte tijd van 't bestaan van de leipziger v.u.; en dat 't noch niet mogelijk was leraren te vinden die op 't beoogde doel waren ingesteld. Wel is uit deze leerplans bewust uitgeschakeld alle aanvulling van de schoolkennis; en ook alle beroepsvorming. 't Eerst genoemde, dat zeer zeker noodzakelik is, wordt gedeeltelik verricht door kurzussen voor onderwijs aan arbeiders. Wat is opgenomen kan, als 't in geschikte vorm wordt behandeld, begrepen worden, zonder verdere school- of beroepsontwikkeling, door elke ervaren mens die in 't leven staat.

De leergangen omvatten 30 „Doppelstunden“ in 't jaar, en getracht werd ze over meer jaren met elkaar verband te doen houden.

Uit de sifers die gegeven worden omtrent de bezoekers, laat ik hier de totalen volgen, met de verhouding tussen de minder en meer ontwikkelden.

	totaal aantal bezoekers.	met lagere schoolontw.	met verdere ontw.
Winterhalfj. '22/'23	2617	58 %	42 %
Zomerhalfj. '23	1476	53.5 %	46.5 %
Winterhalfj. '23/'24	2250	69.7 %	30.3 %

Onder de leraren waren alle geestelike en politieke schakeringen te vinden.

De ledevergadering van de v.u. wordt gevormd door vertegenwoordigers van stads- en rijksbestuur, en van plaatselike ontwikkelings- en vakverenigingen; 't bestuur bestaat uit vertegenwoordigers van 't stadsbestuur, van enkele arbeidersorganiezaties, van de toehoorders, de leraren, de universiteit, met de leider. In deze laatste hebben de genoemde vertegenwoordigers zoveel vertrouwen, dat hij de grootste onafhankelikheid geniet.

Langzamerhand was er onder de toehoorders van de leipziger v.u. 'n gemeenschappelijke geest gegroeid, waardoor 't mogelijk was dat er zich in 't begin van 1924 'n „Volks-hochschulgemeinschaft" van hoorders vormde, waartoe ieder kan toetreden die de geest van de v.u. is toegedaan. De taak van deze gemeenschap zal bestaan in:

„t Stichten van 'n eigen gelegenheid voor gemeenschappelijk werken en leven, in 't biezonder ook voor de jeugd die 'de v.u. bezoekt.

't Zelfstandig organiseren van feesten en plechtigheden.

't Doen houden van uitvoerige, boven de partijen staande, uiteenzettingen over vraagstukken die van levensbelang zijn voor de maatschappij.

't Medewerken aan de opstelling van 't leerplan.

't Tot-stand-brengen van 'n geestelijke uitwisseling met buitenlandse volksuniversiteiten."

Toehoorders van de meest verschillende richtingen verheugden zich over 't tot-stand-komen van deze gemeenschap. Prof. Johannes Niemeyer ontwierp 'n model voor 'n gebouw voor de gemeenschap; waarvan de tekeningen en ook 'n reproductie in dit boek worden gepubliceerd. 't Maakt op mij 'n nochal kubistische indruk; maar 't doet de naam die 't dragen moet: „Der Stern des Bundes", alle eer aan.

* * *

'n Andere instelling van 't departement voor volksontwikkeling is de „Schule für Wirtschaft und Verwaltung". Deze school wil de jeugdige arbeider 'n zodanige ontwikkeling geven, als de tegenwoordige maatschappij van hem eist. In de eerste plaats inzicht in bedrijf en produktie, in verband met medezeggenschap (bedrijfsraden); verder die kennis die nodig is voor funktionarissen van de arbeidersbeweging, voor leiders en vertegenwoordigers van de gemeentelike en de staats-politiek.

De school is gedacht als 'n 3-jarige kursus, met gemiddeld 35 weken van 6 lesuren. Toegang hebben personen van beiderlei geslacht tussen 21 en 35 jaar, die in 't bezit zijn van biezondere bekwaamheden, onafhankelijk van eventueel hogere ontwikkeling dan de lagere school geeft. Kandiedaten worden opgegeven door vakverenigingen, jeugdbonden, leraren van de v.u.; ook kunnen ze zichzelf aanmelden. Alle toehoorders blijven in hun beroep: de ene leerang is van 's morgens 7—9, de andere wordt 's avonds gegeven. Dit is gedaan vooral uit de pedagogiese overweging, dat deze hoorders die aan denkarbeid niet gewoon zijn, niet met leerstof overladen moeten worden; maar dat hun tijd gelaten moet worden, deze te verwerken. En ook is 't gewenst dat ze zich iedere dag blijven bewegen in de geestelike sfeer van hun vakgenoten.

Ziehier de cijfers. De school werd geopend in November 1922. De ochtendkursus begon met 44 toehoorders, waarvan er op 't eind van 't derde halfjaar noch 12 over waren. Voor de avondkursus waren deze aantallen resp. 47 en 18. Voor de tweede jaargang van de school, die alleen maar 'n avondkursus heeft, werden 42 toehoorders aangenomen.

In 't begin van 1924 verenigden zich 'n groot aantal toehoorders uit eigen beweging tot 'n klub, die alle 14 daag 'n avond samenkomt ter bespreking van belangrijke vraagstukken van 't openbare leven. Deze avonden werden goed bezocht.

Wat de leerstof betreft, in 't eerste semester werd tot Kerstmis uitsluitend maatschappijleer en arbeidsrecht onderwezen; daarna kwam er bedrijfsleer bij. In 't tweede semester werden maatschappij- en bedrijfsleer voortgezet; en kwam er duitse taal en sosiale politiek bij. In 't derde semester werden maatschappij- en bedrijfsleer en arbeidsrecht voortgezet; en kwam er geschiedenis van de vakverenigingen, sociaal bestuur, en na Kerstmis algemene staats- en maatschappijleer bij.

* *

'n Belangwekkende instelling zijn de „Volkshochschulheime“. Daaraan is ook de uitvoerigste bespreking in dit boek gewijd. De arbeiders leven in zoon „Heim“ tien maanden gemeenschappelijk met iemand van ontwikkeling; waarbij ze tesamen 't dagelijks lief en leed delen. Voor de vrouwelijke bezigheden is 'n huishoudster aanwezig. Ze leven er uiterst eenvoudig; bekostigen dan ook volkomen 't onderhoud van zichzelf en van 't „Heim“ — zodat er van enigerlei „welddadigheid“ geen sprake is. 't Zelfde beginsel als bij de al vermelde kursussen, is ook bij deze „Volkshochschulheime“ toegepast; n.l. dat de arbeiders overdag hun gewone beroep uitoefenen. En om dezelfde reden: teneinde 't kontakt met de geestelijke sfeer waarin hun medearbeiders leven, niet te verliezen.

't Eerste „Heim“ werd gesticht door Gertrud Hermes, in 't laatst van 1922; en dan bestaan er noch twee, 't ene dagtekenend van Augustus 1923, 't andere, voor meisjes, geopend Januari 1924.

In de eerste plaats over 't „Heim Hermes“. Er wordt in 't boek gezegd dat de geest, 't wezenlike, 't eigenlikste, innerlikste leven van deze gemeenschap niet met woorden is te schilderen. En daarom worden enige citaten gegeven, aan verschillende schrijvers ontleend, die door de samenwonenden, als biezonder waardevol en treffend werden voorgelezen of in 't huisboek ingeschreven. We vinden er onder staan Lasalle, Marx, Fichte, Nietzsche, Mattheus-evangelie, Dostojewski, Amos, Goethe, Romain Rolland, Strindberg, Herder, Lessing, Rückert.

't Verslag over de eerste kurzus in dit „Heim” is in drieën ingedeeld; maar de grenzen van deze onderdelen zijn niet scherp te trekken. 't Zijn: 1. De woning en de mensen. 2. De mensen en 't werk. 3. 't Werk en de kultuur. Ik kan er hier natuurlijk slechts enkele bijzonderheden uit vermelden.

't Verblijf is niets meer dan 'n vierkamer-woning in 'n grootsteeds huurhuis. Maar 't ligt in 'n voorstad, onmiddellijk bij bos en wei, met snelle en geregelde verbinding met 't stadcentrum. Daar nu woonden voor 10 maanden 7 jonge handarbeiders uit verschillende industrieën met 2 hoofdarbeiders samen; terwijl 'n vrouw voor de huishouding zorgde. 't Gelukte dit keer niet, deze laatste hun levensgemeenschap te doen delen; maar 't ligt wel in de bedoeling, en wordt mogelijk geacht.

De handarbeiders gingen iedere dag naar hun gewone werk in de stad; zo ook de oudste van de hoofdarbeiders, n.l. de leidster van 't „Heim”.

De 7 handarbeiders woonden en sliepen in twee grote kamers; die tevens dienst deden voor 't onderwijs, voor besprekingen, voor zang- en leesavonden. De leidster en haar assistent hadden ieder 'n kleiner vertrek, om te werken en te rusten. Dit laatste is noodzakelijk met 't oog op hun geestelijke arbeid; maar komt in zekere zin in konflikt met 't streven naar levensgemeenschap. Deze kwestie zou kunnen worden opgelost in 'n groter huis, waar ieder z'n eigen vertrek kon hebben. Maar ten eerste is dit op 't ogenblik financieel niet mogelijk; en ten tweede is daartegen 't bezwaar, dat later de arbeider zich deze weelde van 'n afzonderlijk studeervertrek toch niet zou kunnen veroorloven. Er zijn noch enkele zijden aan deze kwestie; zodat dit 'n probleem gebleven is. Toch lijkt 't me toe, dat dit in de tweede kurzus heel natuurlijk, en dus ook eenvoudig, opgelost mag genoemd worden. In 'n noot toch wordt meegedeeld, dat nu de jongere hoofdarbeider 't slaapvertrek met de handarbeiders deelt; en dat er 'n algemeen vertrek voor studie is, waar dan ook niet gesproken mag worden.

De „huisgenoten” waren van verschillende individualiteit in zake sociale, politieke, en kunst-opvattingen. Maar ze waren in de leeftijd van 20—26 jaar; waren beïnvloed door de jeugdbeweging; waren, in verband met hun leeftijd, noch in hun „problematiese” jaren — zodat er, ondanks allerlei verscheidenheid, toch 'n zekere grondstemming aanwezig was. Hierdoor viel 't voor de jonge hoofdleder gemakkelijk, in de groep meeteleven; terwijl de leidster, die op 'n leeftijd was waarin de wereldbeschouwing 'n zekere vaste vorm heeft aangenomen, de voor dit geval noodzakelijke ruimte van opvatting had, om zich vol begrijpen aan deze kring aan te passen.

De jonge hoofdarbeider die, met z'n academische vorming, in de mening verkeerd had, te zullen optreden als de gever aan de armen van geest, kwam tot de ervaring dat hij te doen had met eisers, die ook hem wat te geven hadden. Wat tot gevolg had: 'n werkdadige kameraadschap door uitwisseling van geestelijke waarden. En hierdoor, en door 't samenwonen, werd 't werkelijk tot 'n gemeenschappelijk leven; wat bovendien noch bevorderd werd doordat ze onder elkaar allerlei dingen, als de huishouding, de studie, feestavonden, uitstapjes, moesten organiseren op demokratiese wijze. Zo beleefden ze de verhouding tussen persoonlijkheid en gemeenschap.

Nu zal ik hier over de opvoedkundige betekenis van 't „Heim” verder zwijgen; om noch iets mededelen over 't leerplan. In deze eerste kursus moest met 't onderwijs pionierswerk verricht worden. Men moest in zekere zin tastend 'n weg zoeken; en de ervaring moest doen gevoelen wat niet en wat wel mogelijk was. En door de trouwe medewerking van alle „huisgenoten” kan als belangrijke winst van dat jaar worden vermeld: „dat in dit boek ontwerpen kunnen worden gepubliceerd voor systematische ordening van de stof, voor de aanbieding ervan, en voor 't verband ervan met alle zijden van de „Heim”-gemeenschap, doordacht na ontwikkelingswerkzaamheid in bijzondere en volgens algemene zin.” Deze leerplannen naderen 't ideaal van 'n leerplan voor 'n volksuniversiteit, waarvan enige bladzijden terug sprake was.

In 't boek wordt vooraf 'n uitvoerige en belangrijke inleiding tot de leerplannen gegeven; die er zich niet toe leent, in 'n uittreksel te worden weergegeven. Ik laat hier alleen iets volgen over de verdeling van de stof.

De stof is verdeeld in vier onderdelen: 1. de revolutie van 1918 (20 studie- en 10 (literaire) werkavonden). 2. de revolutie van 1848 (als voren). 3. de revolutie van 1789 (16 studie- en 8 werkavonden). 4. de hervorming (12 studie- en 6 werkavonden). Vanuit 't oogpunt van de kultuurleer, en juist bij 'n sosiologische beschouwingswijze, lenen zich de revoluties, als de keerpunten in de gang der kultuur, uitstekend als concentratiepunten, waarom heen de stof gegroepeerd kan worden. Deze groepering wordt verder in 't kort aangegeven; maar ook hierover kan in dit overzicht niets worden meegedeeld.

Na afloop van 't eerste jaar werd, op verzoek van de leerlingen, noch 'n kultuur-morfologies overzicht gegeven, te beginnen met de oudheid. En na 'n tweede kursus, ter aanvulling van de eerste, zal dan de leerling met kennis van zaken zich z'n eigen gebied zoeken, waarop hij zich wil verdiepen. De mogelijkheid daartoe moet de v.u. hem bieden. 't Eveneens belangrijke verslag over 't andere „Volks-

hochschulheim", dat ook met 'n interessant leerplan besluit, ga ik hier zonder meer voorbij; om noch even iets meefedelen over 't „Heim" voor meisjes.

Uit de meeste verzoeken van jonge arbeidsters om opname in 'n „Heim" was opmerkelijk de beweegreden: n.l. zichzelf verder te kunnen ontwikkelen, teneinde daarna anderen te kunnen helpen. Hier sprak de vrouwelijke karaktertrek om, met terzijdestelling van 't eigen ik, anderen van dienst te willen zijn.

Samenhangende kennis, 'n diepere klare geestelijke grondslag, ontbreekt aan de jonge arbeidster noch meer dan aan de jonge arbeider. En evenals deze worstelen ook zij, om zich 'n wereld- en levensbeschouwing te veroveren. Ook voor haar is dus 'n „Heim" in de tegenwoordige kultuurkrisis 'n noodzakelijkheid.

't Werd bezocht door ongeveer 15 arbeidsters en vrl. kantoorbedienden en twee vrl. studenten; allen tussen 18 en 22 jaar. Doordat 't noch maar kort bestaat zijn er niet veel bijzonderheden over te vermelden. Maar de ervaring heeft al geleerd dat 't leven en 't werk in 't „Müchenvolkshochschulheim" zodanig moet zijn, dat 't op de volgende resultaten zal kunnen wijzen:

1. Negatief: 'n Bestrijding van 't individualisme, dat de nieuwe gemeenschapsgeest en daarmee 'n nieuwe gemeenschapskultuur in de weg staat. 't Overwinnen van de al te sterke sensibiliteit en de „welfremde" jeugdige ideologie, die voornamelijk door de jeugdbeweging tot ontwikkeling zijn gekomen.

2. Pozitief: 't Verblif in 't „Heim" moet 'n schat van objectieve waarden in de arbeidster scheppen; en daardoor helpen, om de voor onze tijd tekenende „spanning tussen objectieve kultuur en persoonlijke ontwikkeling", uit de weg te ruimen. 't Moet helpen de afzonderlijke persoonlijkheid sterker, en haar wereld- en levensbeschouwing klaarder te maken; 't moet opwekken tot werkzaamheid die er toe leidt zelf iets te scheppen, en 'n levendig verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de volks- en klassegemeenschap wekken en versterken."

* * *

't Plan tot stichting van 'n „Schule der Arbeit", over welks uitvoering in 't voorjaar van 1923 beraadslagingen werden gehouden (en waarvoor Prof. Niemeyer ook al ten dele ontwerpen had getekend, die in 't boek gepubliceerd zijn), moest door de tijdsomstandigheden tot 'n plan blijven. De gedachte zat daarbij voor, dat deze ontwikkelingsinstelling in overeenstemming moest zijn met de beroepzijde van de ontwikkelingsituatie van de arbeider uit de grote stad; dat de kultuurgoederen waarmee en waartoe hij zich ontwikkelt, beant-

woorden aan z'n emotionele en rationele levens- en denkvormen. „De vrije volksoontwikkeling is tot heden altijd de weg gegaan van 't geschapen, vormvast geworden kultuurgoed tot de ontvangende mensch.” Maar „vrije volksoontwikkeling moet en kan niet enkel kultuur-receptief zijn; als ze kultuur-produktief zal worden, dan moet ze ook trachten de weg te gaan van de mens tot 't kultuurgoed van de toekomst; d.w.z. de ekonomies-techniese zijde van 't arbeidersleven als 'n zeer wezenlik vormelement in de ontwikkelingsarbeid betrekken.” En zo zou deze instelling moeten worden 'n ekonomies-produktieve school van de arbeid; waarvan tevens voor de vooruitgang van de arbeiders-ontwikkeling, van de arbeidstechniek, en van de bedrijfsregeling in de richting van 'n gemeenschapsbedrijf, veel verwacht zou kunnen worden.

Teoretiese beschouwingen, en ook 'n plan voor zoon school, zijn in 't boek gepubliceerd. Maar alleen de praktijk zal kunnen uitwijzen — wat ook de schrijver als zijn mening te kennen geeft — of 't in werkelijkheid tot die resultaten kan voeren, waartoe 't op grond van de teoretiese overwegingen in staat zou moeten zijn.

* * *

De school voor werklozen die eind Oktober 1923 werd geopend, heeft veel goed werk gedaan. Die voor jeugdigen tussen 16 en 18 jaar, zonder betrekking, die niet is gegroeid, maar gemaakt uit hoofde van 'n wettelijke verordening, is 'n mislukking geworden.

Wat de eerste betreft, laat ik hier noch 'n paar getallen volgen, geput uit de gepubliceerde statistiese overzichten.

De gegevens lopen over 16 weken — van 29 Oktober '23 tot 1 Maart '24. Gedurende dit tijdsverloop werden gegeven 26 kurzussen voor „Wesensbildung“, 39 voor „Wissensbildung“, en 24 voor „Fachbildung.“

Aan deze groepen kurzussen namen resp. deel 746, 1489 en 727 bezoekers, of 25.2, 50.3, 24.5 % van 't totaal.

Ten slotte noch deze sifers:

	totaal aantal kurzussen		totaal aantal deelnemers		procent van 't totaal aantal werklozen in Leipzig.	
	van 1 tot 5	van 6 tot 10	van 11 tot 15	van 16 tot 20	van 21 tot 25	van 26 tot 30
Nov. '23.	41	62	960	1337	2.30	3.45
Des. '23.	58	64	1119	2490	2.91	7.35
Jan. '24.	62	75	2678	2545	8.53	9.83

* * *

Ten einde te kunnen voorzien in 't gebrek aan geschikte mede-

werkers voor de vrije volksontwikkelingsarbeid, werd er aan de universiteit van Leipzig 'n seminarie gesticht voor 't vrije volksontwikkelingswezen. De theoretiese taak van dit seminarie, de stof dus waarmee 'n wetenschappelijke leer van 't vrije volksontwikkelingswezen zich heeft beziggehouden, is te rangschikken onder de begrippen: ontwikkelingsdoel, kultuurgoed, personenkring, en methode.

't Lijkt me van belang de medelingen omtrent de werkzaamheden van dit seminarie, gedurende 't eerste semester van 'z'n bestaan, hier in hoofdzaak te laten volgen. Ze betroffen de theorie en de praktijk.

„De theoretiese arbeid werd begonnen in twee reeksen van oefeningen onder leiding van de leider van 't seminarie en van de assistente. 't Seminarie van de leider behandelde uit de groep vraagstukken der wetenschappelijke leer van de vrije volksontwikkelingsarbeid vooreerst 't begrip ontwikkeling, en hield zich daarna bezig met de voorwaarden en de betekenis van de vrije volksontwikkelingsarbeid. In 't biezonder werden individueel-typologische problemen in navolging van Spranger behandeld: eveneens sociaal-psychologische vraagstukken betreffende ras, natie, en klasse. De laatste gaven aanleiding tot 'n zich verdiepen in de problemen van de arbeiderspsychologie.

In 't seminarie van de assistente werd begonnen met de praktische morfologie van de vrije volksontwikkelingsarbeid. Gedurende 't hele semester was de volksuniversiteit en verwante onderwijsinstellingen, in 't biezonder hun leerplannen en leerwijze, 't onderwerp van behandeling. De konkrete instelling vormde altijd 't uitgangspunt; van hieruit werd beproefd, de gedachtegang dieper op de theoretiese grondslag te doen doordringen. Meermalen werden vertegenwoordigers van bestaande instellingen voor volksontwikkeling uitgenodigd; opdat de seminaristen 't bestaande niet enkel op grond van medelingen zouden leren kennen, maar 't in onmiddellijk geestelijk verkeer met 'z'n dragers beter zouden kunnen leren verstaan.”

Door de grote moeilijkheden, aan 'n eerste begin verbonden, konden de systematische opgaven niet volledig verwerkt worden. De kring van toehoorders beperkte zich niet enkel tot studerende in de filosofiepedagogische wetenschap; maar er kwamen er ook uit andere fakulteiten, eveneens uit de kringen van de praktische volksontwikkelingsarbeid, en bovendien noch 'n aantal seminaristies gevormde onderwijzers. Die verscheidenheid kwam natuurlijk de besprekingen ten goede.

De theoretiese arbeid van 't seminarie werd door praktische oefeningen aangevuld, waaraan onder leiding van de assistente bezoekers van de beide seminarieën deelnamen. Zulk prakties werken is, juist voor akademies gevormden, zeer noodzakelijk. „Tot dat doel werd 'n klasse van 'n volksuniversiteit gevormd, die elke week in 't gebouw van 't

seminarie bijeenkwam tot 'n studiekclub. 'n Lid van 't seminarie leidde deze club, de andere seminaristen namen als toehoorders deel. Daarop werden besprekingen gehouden. 't Lukt spoedig 't gedwongen van de situatie te overwinnen, en alle deelnemers, de leerlingen van de volksuniversiteit zo goed als de seminaristen, in 'n vrije gedachte-wisseling te verenigen. In 't belang van de leerlingen van de v.u. leek 't wenselijk, geen afzonderlike onderwerpen zonder onderlinge samenhang te laten behandelen, maar in 'n onderwerpenreeks verschillende mogelijkheden samenvattend te verenigen. Men koos 't onderwerp „gemeenschap en individu”; en liet 't door de vertegenwoordigers van de verschillende wetenschappen, en ook door 'n kunstenaar, onder de gezichtshoek van hun wetenschap of kunst en hun opvatting behandelen.

'n Andere arbeid van praktische aard werd in 't leven geroepen door de verbinding tussen 't seminarie en de kurzussen voor arbeidersonderwijs, van de enige grotere aan de universiteit bestaande studentenvereniging, die arbeid op 't gebied van de volksontwikkeling heeft ter hand genomen.

De gemeenschappelijke arbeid bestond gedurende 't semester voornamelijk in de behandeling van algemene vragen van volkspedagogische aard. Op grond van ervaringen werd daarna de methodische scholing van die studenten, die als kurzusleider bij 't arbeidersonderwijs meewerken, in 't oog gevat en voorbereid."

Verschillende maatregelen zijn beraamd om in 't komende semester deze beide soorten van praktische arbeid uittebreiden en noch beter te organiseren.

* *

De laatste instelling van 't leipziger departement voor volksontwikkeling, is de „Kinderlandbewegung”; waarover ik ten slotte noch iets meedeel.

't Doel ervan is, om invloed uitte oefenen op de jeugdbeweging en op de school; met 't ideaal voor ogen, van de volksgemeenschap 'n opvoedingsgemeenschap te vormen.

Als geheel is de „Kinderlandbewegung” 'n gemeenschap van leiders, kinderen, en ouders. De eerste vormen de „Führerschar”; in Leipzig op 't ogenblik bestaande uit 35 leiders en 10 helpers, jonge mensen uit verschillende sociale kringen. Eens per week komen deze samen ter onderlinge bespreking van hun taak, ter onderlinge gedachte-wisseling over dingen die hun na aan 't hart liggen, ter onderlinge opbouw. Eens in de drie weken hebben „Führerfahrten” plaats, bij wijze van „religieus beleven”. Ook worden er „Kolonisationsfahrten” gehouden, ten einde in andere plaatsen — men bepaalt zich voorlopig tot Sachsen — afdelingen te stichten.

„De „Kinderschar“ (250 kinderen boven de 10 jaar) is ingedeeld in groepen. Ieder leider neemt 4—10 kinderen onder z'n hoede. Ook hier is 't doel levensgemeenschap. Wekelijks wordt 'n groepenavond gehouden. Maar men komt in de meeste gevallen veel vaker bijeen.

De groep is de sel van de hele beweging. „Hier wordt de hoogste arbeid verricht, die 'n mens ooit doen kan; er worden mensen gewekt, tot zich zelf gebracht.“

Verder blijft de groepsleider in voortdurend kontakt met de ouders, en zoveel mogelijk ook met de school, met de klasseonderwijzer.

Eens in de drie weken hebben er Zondags „Gruppenfahrten“ plaats; in de zomer spelen de kinderen iedere Zaterdagmiddag buiten; en eens in de drie weken is de „Kinderfahrt“ van de hele beweging 't glanspunt.

Dan is er de „Jungschar“; 'n gemeenschap van kinderen die met Pasen de school verlieten. Ze komen tweemaal per week samen. „Ze omvat op 't ogenblik 22 mensen, die in gemeenschappelijke arbeid en in volkomen openhartigheid de moeilijke vragen onder de ogen zien, die juist deze belangrijkste periode van de geslachtelijke rijpheid tot hun brengt.“ [v. E.]

Ook worden er eens in de drie weken ouderavonden gehouden, waarop vragen uit de opvoeding in „Kinderlandgeist“ worden besproken. Zelfs heeft zich al 'n „Elternschar“ (ongeveer 22 ouders) gevormd, die geheel in de geest van de leiders, iedere week haar avond heeft.

Ziehier 't voornaamste uit de „Kinderlandbeweging.“ In 't boek is natuurlijk 't een-en-ander te lezen over de geest waardoor deze zich kenmerkt.

En hiermee ben ik tevens aan 't eind van m'n medelingen. Uit 't boek, waaraan deze zijn ontleend, kreeg ik de indruk dat 't jonge leipziger departement voor volksontwikkeling niet alleen met geestdrift en toewijding z'n taak heeft aangevat; maar dat er ook in de theoretische beschouwingen waarvan wordt uitgegaan, en vooral in de praktische werkzaamheden, wel 't een-en-ander is, dat voor belangstellenden in de volksontwikkeling, en in 't bijzonder voor wie daarbij 'n leidende functie vervullen, 'n ernstige overweging waard is.

Persoverzicht.

Binnenland.

Onze roomse jeugd. De Junie-aflevering van 't roomse tijdschrift *de*

Beiaard is geheel gewijd aan de resultaten van 'n door de redaksie gehouden „jeugdenquête“. In de eerste plaats zijn er in afgedrukt de ingekomen 21 ant-

woorden op de vraag van de redaksie; waarna de redaksie-sekretaris, Prof. Dr. Gerard Brom, naar aanleiding van die antwoorden 'n naschrift geeft. 't Lijkt me van belang toe uit deze aflevering enkele dingen mede te deelen, omdat deze enquête ons in zekere zin 'n antwoord geeft op de vraag: wat hebben we van deze roomse jeugd te verwachten?

Enigzins vreemd deed 't me aan (en ongebruikelijk in zoon geval is 't ook wel), in de aflevering van de enquête nergens de vraag (met eventuele toelichting) afgedrukt te vinden. Op m'n verzoek was de redaksie-sekretaris zo welwillend me te berichten, dat die vraag „opzettelijk algemeen was gehouden en nergens werd gepubliceerd. De bedoeling was de geest van de kath. jeugd en vooral van de voorhoede te leren kennen". De vraag zelf (met eventuele toelichting) kan ik dus aan de lezers van dit overzicht niet mede deelen. 't Schijnt dat de vraag tot alle lezers(?) van 't tijdschrift gericht is geweest; tenminst in 't naschrift lezen we: „Juist omdat niemand voorzien kon, welke kringen aan de proef zouden deelnemen, waartoe allen uitgenodigd waren, zijn de getuigenissen misschien nog sprekkender."

Zoals men ziet, voor de buitenstaander blijft én de vorm van de enquête, én tot wie hij gericht was, enigzins in 'n geheimzinnige nevelachtigheid gehuld; vanwege de „algemeenheid" met betrekking tot deze beide punten.

Ik herinner er even aan, dat de „Bond ter behartiging van de belangen van het kind" al 'n enquête gehouden had „inzake vooruitgang of achteruitgang in het geestelijk en zedelijk gehalte van de rijpere jeugd;" waarvan de resultaten in 1923 in 'n Rapport, getiteld *Is onze rijpere jeugd in wezen anders dan vroeger?* waren gepubliceerd.

En nu ter zake. Ik kan hier natuurlijk uit de antwoorden slechts enkele m.i. belangrijke of karakteristieke uitspraken laten volgen.

W. van Andrichem, Centr.-president van de St.-Josephsgezellen-vereniging in Nederland, merkt o.a. 't volgende op: „in Duitschland merken we op bij de jeugd: een krachtig pacifisme, een streven naar zelf-doen, een bewust-

en* uitgesproken wil om een nieuw en beter geslacht te vormen, een terugkeer tot eenvoud en tot de natuur. Van dit alles is onder onze jonge mannen maar weinig te bemerken". 't Belangrijke wat deze schrijver meent te kunnen opmerken is: „een verdieping van het godsdienstig leven. Ze zijn matig, ze leven rein, hebben belangstelling voor religieuze vragen, ontvangen veelvuldig de H. Communie, gaan gaarne op retraite, komen krachtiger dan het vroeger geschiedde, voor hun overtuiging uit en toonen ijver voor propaganda." En door dit alles meent hij te zien groeien „een geest van zelfstandigheid bij meerdere levenscrachten". Dit is 't beste deel. De anderen trachten „twee heeren te dienen. Ze worden onweerstaanbaar aangetrokken door de hedendaagsche genotzucht" — wat schr. als 'n groot gevaar van 't opkomend geslacht beschouwt. Bemoedigend is, dat 't ledetal van de St. Josephsgez.-ver. stijgt, en er 'n opgewekt leven heerst.

E. Beekman geeft z'n kijk op de studentewereld (te Delft), en meent dat, vooral als gevolg van de mobilisatietijd, de enge gezichtskring van de studentemaatschappij zich heeft verbreed; dat er belangstelling is gekomen voor vraagstukken, waarover vroeger de studenten zich 't hoofd niet braken; dat ze minder egoïsties zijn geworden, minder bang om plichten op zich te nemen.

Ook deze schrijver constateert 'n verdieping van 't religieuze leven (ook bij protestanten en joden).

Gerard Bruning geeft als antwoord op de vraag van de redaksie, 'n korte samenvatting van 't enigzins radikaal en onafhankelijke streven van „de Valbijl, maandschrift der katholieke jongeren".

Uit 't antwoord van Mr. F. A. Bijvoet, oud-bestuurslid van de roomse studentenvereniging te Amsterdam, en oud redakteur van 't roomse studentenblad, en tegenwoordig bestuurslid van 't „Genootschap voor opbouwende staatkunde", geef ik hier ter kenschetsing alleen deze periode: „Eerlijkheid, vertrouwen en oprechtheid in het openbare leven; een gezond, krachtig nationaal bewustzijn,

een centrale, sterke executieve, die doelbewust arbeid en zich niet laat intimideeren, dit is het, wat velen der jongeren thans wenschen en waarom, nu ze dit in het openbaar leven niet verwezenlijkt vinden, ook niet in de R.K. Staatspartij, ze zich niet gelukkig gevoelen."

Zr. Eugénia van de kweekschool voor onderwijzeressen te Tilburg, wijst o.a. op 'n vermindering van de lust tot zelfstandig werken, naast 'n spoedig klaar staan met 'n beslist uitgesproken oordeel.

Fé Haye, lerares lyceum voor meisjes, en directrice van de R. k. school voor maatsch. werk, vindt te Amsterdam, de belangstelling van 't meisje van de middelbare scholen, erg egocentrisch. Haar huishoudelijke, maatschappelijke, en godsdienstige belangstelling is gering. Bij de vrouwelijke studenten blijft dit veelal zo; uitgezonderd de godsdienstige belangstelling, die dan wel 'n verdieping ondergaat. „De belangstelling en het medeleven en medewerken met alles wat buiten eigen studie, eigen ontwikkeling en eigen ontspanning staat, is gering. Zelfs meerderen, die na haar schooltijd zich geheel of gedeeltelijk aan maatschappelijk werk geven, werken om te voldoen aan eigen lust"; zodat, als 't plezier daarin over is, 't met 't werk ook meteen uit is.

A. Hoogstraaten, S. J. heeft 'n tekort aan godsdienstkennis gekonstateerd; maar tevens, dat er bij „jongelingen uit den netten burgerstand" 'n streven valt waartoe men naar „een soort van superioriteit boven de lagere standen, door meer onderlegd te zijn."

Aalmoezenier G. Huys heeft onder de miliciens geen „verwilderde jeugd" kunnen ontdekken. Al is de jeugd van nu anders dan die van vroeger, ze is niet slecht, en toont zelfs „meer karakter en beslistheid."

Gerard Knuvelde oordeelt o.a.: „De jongere Katholieken kunnen 'n macht van betekenis worden in de restauratiebeweging der katholieke beschaving in Nederland. Er leeft 'n prachtig élan, dat m.i. slechts durend gericht moet blijven op de wezenlijke inhoud van 't beschavingsleven, om zich binnen luttele jaren in intense daden te demonstreren. Dit richting-geven is gedeeltelijk 'n zaak van zelf-bestuur en individuele priesterlike zieleleiding, gedeeltelijk hangt 't af

van de leiding daarbuiten. Dit laatste is misschien voor velen overwiegend. De leiding der Katholieke ouderen-in-leef tijd, die door de jongeren geensins a priori afgewezen wordt, zal allereerst moeten zijn: erkenning van hun bestaansrecht en hun bedoelingen, en zichzelf diensvolgens bepalen tot 't werkelijk leiden", d.i. in goede banen sturen der beweging".

Stans Kuller meent 'n herleving te zien in de roomse studentewereld. „De [roomse] studentenvereniging wankelt, omdat de student wankelt. Hij dreigt zijn middelpunt te verliezen. Hij is er niet ver meer van af te ontdekken dat werkelijk godsdienstig zijn beteekent sociaal zijn".

'n „Leeraar aan een Katholiek Internaat" ziet bij de jeugd in de laatste jaren 'n „merkbaar achteruitgang in sociaal gevoel"; en „van intellectuele verdieping is, voor het oogenblik ten minste, totaal geen sprake". Schmerkt ook op van mening te zijn, dat „de jeugd steeds volgt, en bijgevolg, zoo er op dit oogenblik sprake is van koersverandering, heeft er niets anders plaats dan een wisseling van leiders. De voornaamste taak van 't oogenblik rust dus bij de vroegere voorgangers; zij moeten eerst eigen geweten onderzoeken: bij 'n mogelijk tekort in eigen mentaliteit, dit aanvullen en verbeteren, of daarentegen, eigen opvattingen, niet zwak, maar krachtig handhaven. Want, bedriegen de teekenen niet, dan zal binnenkort de jeugd gevoeliger blijken voor „waarheid" dan voor „vrijheid."

'n „Overste van een Meisjes-Pensioonaat" zegt dat 't oordeel „onzer zusters" over de interne leerlingen in 't algemeen hierop neerkomt: „Zucht naar onafhankelijkheid, geest van kritiek, weinig eerbied voor het gezag".

Fr. S. Rombouts meent geen reden te hebben de toekomst donker in te zien. „Alles te samen genomen lijken ons de jongelui van tans minstens niet slechter dan die van 25 jaar geleden. Ze zijn gezeglijker, handelbaarder, minder lastig, minder vlegelachtig, minder tuchtelooz; godsdienstiger ook en meer afkerig van retorika en elicht".

Uit 't antwoord van L. G. A. Schlichting. „Twee trekken, die zich in de physionomie van het jeugdstreven

ontwikkelen, mogen nog worden aangeduid. De eerste is viriliteit, die zich van het debat afkeert en zich gereed maakt voor het drama, die uit het cerebrale heen-en-weer uitbreken wil tot „eenvoud en hartstocht“. Inderdaad ziet men hier en daar eenvoud wederkeeren, wonderbaar om te zien.

De andere is een nieuwe, bijna schrikachtige gevoeligheid voor het leven, en voor het zijn met anderen; Whitman (om het kort te zeggen) zonder de braveur van de uitbundigheid van zijn camaraderie, maar met meer van het „sprakeloos erbarmen“ der liefde.

De dingen zijn reeds niet meer van gisteren, doch onder ons zeer nieuw.

Ten laatste: een bewustzijn en saamhorigheid van jongeren als jongeren (een zeer opmerkelijk verschijnsel) en daarom neiging van de leiding van „hartstochtelijke voorzichtigheids“ los te breken. De drang tot vrijheid en de overtuiging, in de vrijheid iets tot stand te zullen brengen. Ook dit is nieuw.

P. van den Tempel, O. P. vindt 't opvallend dat dezelfde „individualistische en onafhankelijke jongelui toch gaarne steun zoeken bij oudere en meer ervaren personen“; en hij gelooft „dat de tegenwoordige jongelui betere en fikscher kerels en strijders worden dan die van vroeger dagen. I sprekt ook vanzelf, dat het ruimer en rijker onderwijs van onze dagen een factor is, die dit bewust-zich-gevoelen verhaast heeft.“

Tot zover de antwoorden op deze enquête. Nu noch iets uit 't *nachrift* van Dr. Gerard Brom. Die begint met erop te wijzen dat, nu deze jeugd-enquête niet zo volledig uitgevallen is als verwacht was, 't resultaat slechts voorlopig kan zijn, en niet in 'n stellige konklusie kan worden vastgelegd. De schr. ziet er 'n gunstig teken in, dat 't jongere geslacht zelf bouwen wil aan de toekomst. En er is gelukkig *leven* onder hun; al zijn er, met name bij de roomsen, noch te veel onbewuste en onbeduidende elementen onder. Misschien ten dele 'n gevolg van O.W., „De feiten bevestigen, tegen alle protesten van verontwaardigde geloofsgenoten in, de recente verzekering, dat onze eigen cultuur grotendeels toekomstmuziek moet heten.“ Verder treffen we deze uitspraak aan: „Moeten anders-

denkenden, die in vrijheid zwemmen en verdrinken, nu gewezen worden op een onmisbaar houvast, het zou kunnen zijn dat Katholieken, voor wie gezag en overlevering het zwaartepunt vormen, gerust de nadruk op een lijke meer vrijheid van beweging mogen leggen.“ Dan wordt 't organisatie-leven behandeld, sociaal en politiek, en tenslotte wordt met vreugde gekonstateerd dat „de rijkste beïlofe van 't opkomend geslacht met dat al zijn vroomheid is, een niet altijd even eenvoudige of smaakvolle, nog minder evenwichtige of ingetogen, maar hartstochtelijke en uitbundige vroomheid.“

v. E.

BUITENLAND.

Bestendigheid in opvoeding en politiek.

Met instemming nemen wij het volgende artikel uit The Times over:

De plotselinge politieke crisis en het beroep, door Mac Donald na zijn verpletterende nederlaag gedaan op het land, betreft, misschien, evenzeer de opvoedingskwestie als andere politieke zaken. De komende verkiezing is even ontstellend voor de opvoedingskwestie als voor alle andere takken van nationaal belang en het is een goed ding, dat opvoeders zullen weten, waar zij vóór het eind van de maand aan toe zullen zijn. De opvoeding, evenals de buitenlandsche politiek, behoeft bestendigheid en bescherming tegen plotselinge politieke veranderingen, en om deze reden zijn allen, die betrokken zijn in opvoedingsvraagstukken zóóver gekomen, dat zij veelvuldige verkiezingen en de, daaruit voortvloeiende, veranderingen vreezen. Er is echter één goede trek in den tegenwoordigen crisis en het plotselinge beroep op het land. Er was een tijd, toen de nationale opvoeding het verwaarloosde kind de Asschepeester van de nationale huishouding was, maar op het hedendaagsche politieke bal zal de opvoeding verschijnen als een prinses, ofschoon wij nog niet weten, wie de rol zal vervullen van den Prins, die het glazen muiltje vindt. Maar de tegenwoordige verkiezing is geen sprookje, en de toepassing van

het oude verhaal is, dat alle drie Staatspartijen tegenwoordig de opvoeding zoo ernstig mogelijk opvatten. Een grondige studie van de drie verkiezingsmanifesten maakt het zoo duidelijk, als politieke zaken kunnen zijn, dat er geen gevaar is, dat welke partij ook de teugels van het bewind in handen zal krijgen, er een herhaling zal voorkomen van de Geddes geschiedenis.

Het is een hoogst beteekenisvol feit, dat dit zoo is. In de dagen van het verleden zijn de kinderen van het land al te vaak de speelbal geweest van een verkiezing, en groote worstelingen werden gestreden door de machtige politieke leiders van de 19de eeuw met niet het minste besef van het feit, dat de kinderen van heden de volwassen burgers zullen zijn van morgen, en dat de toekomst van het land, waarmee toch alle verkiezingen zich hoofdzakelijk moeten bezighouden, afhangt, niet indirect, maar direct en absoluut van het karakter der opvoeding, verschaft aan de kinderen van het tegenwoordige geslacht.

Ook zou het kunnen zijn, dat, als één partij de opvoedingskwestie buiten rekening had gelaten, vele eenvoudige burgers, denkend, zooals zij gerechtigd zijn te denken, aan de toekomst van den Staat, hun natuurlijke politieke neigingen zouden hebben veranderd om zich te vergewissen, dat de opvoeding bevestigd zou zijn tegen zulke aanvallen van onwetenden, als geuit werden in de Geddescampagne van „zuinigheid“. Maar die vrees bestaat niet langer.

Sinds 1921 hebben de kiezers als één man de beteekenis besef van de natie van een hoog ontwikkeld opvoedingssysteem. Geen eminent staatsman van heden durft de onwetendheid bekennen, die drie jaren geleden heerschte in de politieke wereld. De manifesten toonen dit duidelijk aan. Wat ook de fouten van de Labour Regeering op een ander gebied mogen zijn, het is voorzeker waar, dat Mr. Trevelyan ernstig heeft gepoogd de Wet van 1918 uit te voeren en zijn best heeft gedaan voor de scholen, de kinderen, de onderwijskrachten en de leiders der opvoeding. De verwijzing naar „meer universele opvoeding“ in de troonrede,

het aandringen op kleinere klassen, op de vergrooting van het getal van volkomen voor hun taak berekende onderwijskrachten, de verwijdering van financiële beperkingen, de ontwikkeling van het beginsel van steun voor arme leerlingen, hebben een standaard opgericht, welken Mr. Trevelyan's opvolger, als het tegenwoordige bestuur niet aan de regeering blijft, van het grootste nut zal vinden. Men heeft dikwijls de vrees uitgedrukt, dat een nieuwe regeering opnieuw de politiek van de vorige zou omverwerpen. Die vrees bestaat heden niet. Of er een conservatief, of een liberaal, of een Labour regeering aan 't bestuur is, Mr. Trevelyan's werk zal niet te vergeefs zijn geweest. Het manifest, geteekend door Mr. Asquith en Mr. Lloyd George bewijst dit".

Aldus schrijft het liberale blad *The Times*. De tegenstander van de Labourpartij erkent, dat er door haar voor de opvoeding van het kind en den jongere goed en noodzakelijk werk verricht werd en dat die arbeid voortgezet moet worden, daar het om *dat kind, dien jongere* gaat.

Dat inzicht, dat bewustzijn, welke het ideale goed, hetwelk opvoeding is, losmaken van allen politieke strijd of liever het plaatsen in het centrum van de volksbelangstelling, omdat het heele volk er mee te maken heeft, — dat sturen naar continuïteit in het naspreken van het goede, hetwelk reeds bereikt werd, — die prediking welke zegt, dat er in de omgeving van het kind in de eerste plaats rust moet zijn, waarin er paedagogisch nagedacht en gehandeld kan worden, — dit alles het heeft ons Hollanders ook wat te zeggen.

We hebben allen noodig opvoedingskwesties op te lossen in den geest, als waarvan het liberale blad, dat *The Times* is, doordrongen blijkt. Het is een steun ook voor ons allen, die begrijpen wat opvoeding is of behoort te zijn, dat er in het groote Engelsche wereldrijk een wedijver is bij de groote partijen om hun paedagogischen plicht tegenover de massa te begrijpen en te vervullen.

IDA H.

INHOUD VAN AFLEVERING 2.

	Bladz.
Wells als volksofvoeder, door Ida Heijermans	33
Een plan tot Daltoniseering, door R. A. Overdiep	42
Over volksontwikkelingswerk in Leipzig, door P. L. van Eck Jr.	46
Persoverzicht.	
Binnenland. — Onze Roomse Jeugd, door v. E.	60
Buitenland. — Bestendigheid in opvoeding en politiek, door Ida H.	63

ouders!

Kent gij **SCHOOL EN HUIS**,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, - GRONINGEN, DEN HAAG

WOORDENBOEKEN NIEUWE TALEN

Elk deel afzonderlijk verkrijgbaar

ENGELSCH K. TEN BRUGGENCATE
Twee deelen in 1 of 2 banden f 7.50
Elk deel afzonderlijk f 3.75 Se druk.

DUITSCH I. VAN GELDEREN
Twee deelen in 1 of 2 banden f 8.50
Elk deel afzonderlijk f 4.25 Se druk.

FRANSCH C. R. C. HERCKENRATH
Twee deelen in 1 of 2 banden f 7.50
Elk deel afzonderlijk f 3.75 Se druk.

Het eenige Fransche Woordenboek,
dat bij ieder woord de uitspraak
phonetisch aangeeft.

NEDERLANDSCH M. J. KOENEN—Dr. J. ENDEPOLS
In 4ën deel f 5.50 14e druk
Prijs der 4 Woordenboeken „Nieuwe Talen” p. st. best. f 28.-

Zoo juist verschenen:

P. R. BOS—J. F. NIERMEYER

SCHOOLATLAS DER GEHEELE AARDE

Herzien door B. A. KWAST

Negen en twintigste verbeterde en
vermeerderde en van een alfabetisch
: register voorziene druk :

Prijs, gebonden f 7.50

In dezen druk zijn enkele nieuwe bladen opge-
nomen, en verscheidene nieuwe economische en
natuurkundige bijkartjes ingelascht.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57—59), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75, FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.

2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.

3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.

4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.

5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbare gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.

6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
dering van buitenlandsche toestanden.

De meerderheids-jongen.

Naar aanleiding van het belangwekkende artikel van Dr. Van Wijk over het tweede jaar van den Arend, zijn in courant en vergadering tal van opmerkingen gemaakt, die bewezen hoezeer de beschouwingen van den schrijver het publiek gepakt hebben of tot tegenstand opgeschud.

Wij hebben gemeend, dat niet zoozeer een polemiëk, maar wel een uitspreken van gedachten, die bij de lezing van het artikel werden wakker geroepen, in ons tijdschrift te moeten mogelijk maken en beginnen met hieronder, drie uitspraken te plaatsen, te weten een van ons redactielid Prof. Dr. J. H. Gunning Wzn., een andere welke de Heer H. Gordeau Jr., Algemeen Secretaris van den Ned. Jongelingsbond zoo vriendelijk was ons op ons verzoek te geven en in de derde plaats een die wij overnamen uit het November-nummer van het Maandblad Hoenderloo van de hand van Mr. H. de Bie, Voorzitter van het doorgangshuis Hoenderloo. De belangrijkheid van het probleem doet ons hopen dat meerderen, die in de praktijk van het werk staan, er hun meening eens over willen neerschrijven.

DE REDACTIE.

Het tweede jaar van De Arend.

Het hoogst belangrijke verslag, dat dr. van Wijk in nr. 1 van dezen jaargang onder bovenstaanden titel van zijn arbeid onder fabrieksjongens te Rotterdam gegeven heeft, en dat terecht ook afzonderlijk verkrijgbaar is gesteld, is waarlijk wel wat meer dan een voorbijgaande belangstelling waard. Hoezeer het aanstonds de aandacht heeft getrokken, en wel juist van de eerst belanghebbenden, medearbeiders en andere geïnteresseerden bij den jeugdarbeid, is wel overtuigend gebleken op de conferentie, gehouden te Amsterdam, 18 Oct. j.l., belegd door het Nederlandsch Jeugdleidersinstituut, en het is aan te nemen, dat die belangstellenden, onder elkaar nog menigmaal de vragen zullen bediscussieeren, die het artikel van dr. van Wijk deels rechtstreeks opwerpt, deels suggereert. Maar het mag o.i. daarbij niet blijven; zij moeten ook voortgaan in het openbaar behandeld te worden.

Daarover waren alle redactie-leden van „Volksontwikkeling“ het eens. En ook hierover, dat dit Tijdschrift er voor aangewezen was te zorgen en te helpen zorgen, dat de zaak niet in het vergeetboek zou geraken, maar aan de orde van den dag bleef.

Desnoods door zelf het voorbeeld te geven.

Toen dus van mijn medeleden der redactie tot mij de uitnoodiging uitging om, als niet inmiddels anderen zich aanmeldden, de rij te openen, kon ik mij daar moeilijk aan onttrekken. ofschoon ik mijzelf geenszins als den meest aangewezen man kon beschouwen. Immers de omstandigheden hebben mij nu eenmaal gestempeld tot een theoreticus der paedagogiek, en ofschoon ik op andere onderdeelen van dat gebied misschien het recht zou hebben die qualificatie als voor het minst éézijdig af te wijzen, op het terrein van het „jeugdwerk“ kan ik inderdaad niet verlangen onder een anderen titel toegelaten te worden, daar mij hier alle practische ervaring ontbreekt. Het werk in De Arend ken ik zelfs niet eens bij aanschouwing.

Met deze eenigszins apologetische inleiding bedoel ik niets anders dan den lezer er op voor te bereiden, dat ik mij volstrekt niet aanmatig een „bijdrage“ tot de door dr. van Wijk's artikel aan de orde gestelde kwestie of kwestien te leveren, maar eenvoudig daarop eenige kantteekeningen wil maken, en daarbij trachten de vragen, die in zijn mededeelingen en beschouwingen opgesloten liggen, alsmede die, welke de lezing bij mij deed oprijzen, er uit te halen en wat scherper te omlijnen, een en ander in de hoop, dat anderen, meer bevoegden, er nader en breeder op zullen ingaan.

Wat van iedere pennevrucht, klein of groot, geldt, dat geldt vooral voor een geschrift als dit: men moet zich hoeden voor den eersten, algemeenen indruk en zich daarvan los maken door een herhaalde lezing, waarbij men zorgvuldig acht slaat op onderdeelen en bijzonderheden. De eerste indruk, dien het geschrift van dr. van Wijk nalaat, is ongetwijfeld een trieste, een van pessimisme, althans van geresigneerdheid. Het is een hopeloos geval: het materiaal is wanhopig slecht, onverbeterlijk, men kan geen ijzer met handen breken, en indien ook al, de daartoe bekwame en gewillige medearbeiders ontbreken ten eenenmale.

Nu is deze totaalindruk echter absoluut valsch. En dat staat ook met zooveel woorden in de brochure te lezen. Eu wel juist aan het slot, dat toch gewoonlijk bij de lezers den sterksten indruk nalaat. De geheele laatste paragraaf (bl. 19—22)¹⁾ is volgens blz. 19 gewijd

¹⁾ Ik citeer volgens de pagineering van ons tijdschrift, de tusschen haakjes geplaatste cijfers duiden daarop; de bezitters der brochure moeten die getallen met twee verhoogen.

aan de beantwoording van de vraag, of iemand, die als de schr. bekent te behooren tot de aanhangers van de „biologische” richting, welke in principe de wereld neemt zooals ze nu eenmaal is en niet geloofst aan een wezenlijke verbetering en vooruitgang van het genus „mensch”, „wel van harte mee kan doen aan pogingen tot het brengen van beschaving aan de massa”. Het antwoord nu, dat de schr. tenslotte daarop voor zich zelf geeft, is, dat hij het eenvoudig niet laten kan. Dat noemt hij „den wonderlijksten kant van al den genoemden opvoedenden arbeid, die zich ook aan alle verdere analyse onttrekt”, een „mystericuze”, innerlijke drijfveer, die zoo sterk werkt op den arbeidende, dat „een analyseeren van zijn werk hem nooit tot de erkenning van het vruchteloze van zijn taak kan voeren” (22). Als dat niet de taal is van den geboren — haast zeide ik: van den onverbeterlijken — optimist, dan weet ik het niet. Het is de taal van het Abrahamsgeloof, die volgens Paulus (Rom. 4, 18) „op hoop tegen hoop geloofd heeft”; het is de taal der christelijke barmhartigheid, die van louter optimisme pessimistisch wordt en van louter pessimisme optimistisch. En dat optimisme barst dan ook uit alle poriën uit. In die slotparagraaf wordt uitdrukkelijk geconstateerd, dat De Arend *niet*¹⁾ vruchteloos gearbeid heeft en werkt. „De Arend heeft dan ook zijn jongens bereikt en heeft hun geleerd binnen hun gezichtskring zoo scherp te zien als mogelijk” en „binnen dien engen kring ligt reeds zooveel wat van waarde is, al ware het slechts, dat iederen jongen, die de Arend kent, voor immer de herinnering bij zal blijven, dat de stad zijner inwoning ten minste één plaats heeft, biedt, waar hij om zichzelf wille welkom is *en waar het hoogen van hem verlangd en verwacht wordt*”. En dan wordt er terecht op gewezen, dat voor velen De Arend het doorgangshuis is geweest tot iets hoogers²⁾ m. a. w. dat de vruchten van den daar verrichtten arbeid vaak eerst later en elders openbaar worden — wat in het geestelijke nu juist geen zeldzaamheid is. En hoe vaak worden zij *niet* openbaar en bestaan toch! Wie aan werken van barmhartigheid en menschenliefde, van volksofvoeding en volksverbetering doet, moet zich altijd inspireeren met het woord van den Prediker (17, 1) „Werp uw brood uit op het water”, zelfs zonder diens bemoedigende motiveering erbij te nemen: „want gij zult het wedervinden na vele dagen”, moet zich altijd voelen als de zaaiër,

¹⁾ Alle cursiveeringen zijn van mij. G.

²⁾ Noot bij de correctie. Zooeven bereikt mij de „Memorie”, waarin het Bestuur van De Arend zijn verzoek om subsidie aan den Rotterdamschen Raad toelicht. Behalve meer lezenswaardigs bevat dit ook een uiteenzetting, hoe talloze jongens *via* De Arend, die hen daartoe als het ware had opgeleid, lid zijn geworden van velerlei jeugdverenigingen, waaronder ook confessioneële.

die uitgaat om te zaaien met de wetenschap, dat veel zaad niet in de goede aarde terecht zal komen, en als de landman, die, nadat hij gezaaid heeft, gaat slapen om het zaad te laten groeien (Mark. 4, 26/7). Geldt dit eigenlijk ook niet voor alle opvoedingswerk ¹⁾?

De conclusie is dan ook, „dat De Arend op zijne wijze óók zijn eigen plaats heeft in de groote Harmonie aller dingen” en dat het dus te hopen is „dat hij zijn *gezegend* werk met *alle kracht* kan blijven voortzetten. (2).

En nu weet ik wel, dat ook deze bladzijde, gelijk het geheele stuk, doorspekt is met zeer sterk pessimistisch klinkende uitlatingen, maar ook, dat deze hier en overal met de optimistische afwisselen, waarbij de schrijver zich telkens in hoogst verblijdende tegenspraak met zichzelf wikkelt. En daarbij zijn de pessimistische uitlatingen veelal zoozeer in strijd met de feitelijke gegevens van de geschiedenis der menschheid, dat men uitroept: „Dat kan hij immers niet zoo bedoelen!”, terwijl de optimistische juist regelmatig aan de feitelikheden der praktijk zijn ontleend. Enkele voorbeelden. Op diezelfde bl. 23 lezen wij: „Geen kracht ter wereld kan 's menschen horizon verruimen, geen systeem, geen reis, geen geestdrift, geen lijden.” „En het Christendom dan?” zoo vragen wij. „Adres aan de geschiedenis der menschheid. En wat van een paar jaartjes arbeiden in De Arend? Adres aan.... den heer van Wijk!” ²⁾.

En op de vorige bladzijde stond: „Er is geen grond om althans niet te hopen, dat ten slotte het goede voorbeeld niet eer navolging vinde dan het kwade. (De echte spraak van het optimisme!) Men moet daarom de jeugd brengen op plaatsen, waar een hogere standaard geldt.” Volgens blz. 7 zouden wij dat een hopeloos werk moeten achten, immers daar staat dat „bijna alle (bezoekers) meenen het daaronder (onder het niveau van het alledaagsche) te moeten zoeken, terwijl daarboven alleen vrede, rust en genieting wordt gevonden”; maar in de onmiddellijk voorafgaande woorden wordt verklaard, dat dan toch al die jonge menschen iets komen zoeken dat *buiten* het alledaagsche ligt en dat dit *steeds* een merkwaardig, eigenlijk *indrukwekkend* schouwspel” aanbod. Hoe kan dat, wanneer dat zoeken eronder niet ware een uiterlijke schijn en het zoeken erboven toch het innerlijke wezenlijke? Had de schr. dan niet een beetje den mond

¹⁾ Verg. Verz. Paed. Opstellen II 283 v. v. „Lankmoedigheid”.

²⁾ Eenzelfde vraagteeken plaatsen wij achter de in den vorm eener rhetorische vraag gehulde ontkenning van „zuiver geestelijke bekeeringen, een sublimatie van een volwassene.” (15)

vol genomen, toen hij verklaarde: „Geen enkel ideaal kent hij; grondig is ieder godsdienstig en ieder nationaal ideaal verwuoest?" (5). Was hij niet dichter bij de waarheid, toen hij te voren het vermoeden uitte: „dat het huis ook op de meerderheidjongens *een veel dieperen onderbewustent invloed* heeft dan de ergste scepticus of de verwuoedste enthousiast verwacht" ? (2).

Die pessimistische totaalindruk, dien het artikel bij eerste lezing achterlaat, is zeker voor een niet gering deel te wijten aan de meesterlijke schildering van den doorsnee-arbeidersjongen, den „meerderheidsjongen", zooals de schr. hem noemt, die de bladzijden 3—5 vult. Op die schets kom ik nog terug; hier wijs ik op een aantal uitspraken, die niet daarmede concordeeren. Van diezelfde jongens, die ons eerst als zoo volkomen ledige vaten, volstrekt onaandoenlijk voor al het hoogere, waren afgeschilderd, heet het op blz. 10: „De jongens hadden, als elk publiek, ten slotte een fijn gevoel voor de waardeering van wat er werd geboden; *als de muziek goed was en de voordracht op peil*, dan was, gedurende de uitvoering, de zaal absoluut stil." Op blz. 13 wordt de voor den leider zelf verrassend gunstige invloed van een dansclubje geschetst, en op de volgende de geschiedenis van een toneelclub, daarmede eindigende, dat de eerst zoo afzijdige grootere jongens ten slotte Langendijk's „De Wiskunstenaars" hebben opgevoerd, „en heel goed ook". En dat waren diezelfde grootere jongens, waarvan één bladzijde vroeger peremptoir verklaard was: „Het huis heeft aan zijn groote jongens niets gehad." Zelfs al ware dit zoo, en bewijsbaar, dan nog zou de wedervraag gelden: „Ook de jongens niets aan het huis?" een vraag, die wij reeds bevestigend hoorden beantwoorden en hier wederom, waar de schr. als zijn meening uitsprekt, dat zoowel het bal als de toneeluitvoering er toe „moeten hebben bijgedragen, dat zij later bij hun eigen feesten niet meer zoo gauw tevreden waren".

Komt ook niet wat de schr. zegt over het gebrek aan geschikte medewerkers, in mindering van zijn pessimisme betreffende de jongens? De goede invloed van werkelijk goede leiders wordt herhaaldelijk in het licht gesteld. Van het werk in de groote zaal, „deze drukste afdeling", deelt hij bl. 9 als zijn „eindindruk mede, dat de opzet logisch is en dat zij buitengewoon nuttig en zegenrijk zou kunnen werken, *zelfs met Hollandsche jongens*, indien er een voldoende aantal frissche en onvermoeibare mannen was, die zich avond aan avond met hen willen occupceeren". De dansclub, wij hoorden het reeds, was een succes, maar: „de dansleeraar was ook erg voor zijn taak berekend". En op bl. 13 heet het: „Zoolang als er elken avond een zelfde in- en

toegewijde leidster was, was de leeskamer steeds vol met werkelijke lezers, die tot op den grond toe zaten" ¹⁾)

Als men zulke dingen leest, dan voelt men zoo recht duidelijk het nut en de noodzakelijkheid van een inrichting als het Nederlandsch Jeugdleidersinstituut te Amsterdam en vraagt men zich onwillekeurig af, of het werk in De Arend misschien ook begonnen is met terzijdestelling van de waarheid, dat men zijn instrumenten zorgvuldig uitzoeken en zorgvuldig slijpen moet, eer men met een werk begint?

Eveneens komt m.i. in mindering, waar er gewezen wordt op gebreken, die ook aan volwassenen eigen blijken te zijn. Ik denk hier vooral aan de op bl. 4 aan de kaak gestelde inhaliheid. Niets willen die jongens doen dan voor geld jawel, maar ook „de ouderen hebben niets voor de jongens werkelijk over; alles moest betaald worden, de geringste dienst" bl. 11. En zoo meer.

Dit brengt mij tot de reeds aangehaalde meesterlijke karakterbeschrijving van den „meerderheidsjongen". Dat deze schets geen charge is, wordt niet alleen door den schr. uitdrukkelijk verzekerd (8) maar op de conferentie werd door de meest bevoegde deskundigen het portret zonder voorbehoud als gelijkend erkend. Ik zal mij dus wel hoeden van mijn ondeskundigheid uit daarop af te dingen, ik wil ook hier slechts kantteekeningen maken en vragen stellen. Maar dan wil ik toch in de eerste plaats opmerken, dat het wel heel opvallend is, dat wij hier voor het eerst dit portret opgehangen vinden, en tot nog toe geheel andere te zien kregen van arbeiders in den wijngaard van het jeugdwerk. Daartegen heeft onze schr. zich bij voorbaat *gevrwaard*: „Tegen elke toast op ons volk van menschen, „die wel heel andere ervaringen hebben dan de schrijver" — *waaraan ik volstrekt niet twijfel* — houd ik al bij voorbaat vol, dat zij óf te weinig gevallen onder de oogen hebben gehad óf dat het lot hun steeds de *verheugende* uitzonderingen getoond heeft" (6).

Nu goed, laat ons dus aannemen, dat die anderen de uitzonderingen hebben gehad en dr. van Wijk den regel, de werkelijke doorsnee; zeker staat hij in dat opzicht sterk door het feit, dat hij met zoo groote massa's gewerkt heeft: in de twee eerste jaren is De Arend door ruim 2100 jongens bezocht, en wel door de meesten geregeld, door sommigen praktisch dagelijks (6/7). Maar dat groote aantal kwam toch feitelijk uit één en hetzelfde milieu, uit een en dezelfde maatschappelijke laag, een feit, waarop ook de schr. zelf althans zinspeelt, (5, 6e al. 16, 3e al.). Daar er nu gegronde reden bestaat

¹⁾ Van bezoekers vernam ik, dat ook de timmercursus een succes was, ook alweer, omdat die geleid werd door een geschikt persoon, die ook strenge discipline hield.

voor de onderstelling, dat die andere arbeiders in hoofdzaak onder andere kringen, en wel van eenigermate hooger niveau, gewerkt hebben, zoo is reeds daarmede verklaard, dat hun ervaringen niet geheel met de zijne strooken.

Welk nu precies het milieu is, waaruit hij zijn jongens trekt, wordt door den schr. niet duidelijk omschreven. Met den term „den jongen uit de volksklassen” (2) zijn wij niet heel veel verder. Terecht wordt door Dr. Waterink in zijn, ook door Dr. van Wijk (5) aangehaalde en geprezen brochure, geleerd, dat men rassen en levenskringen moet onderscheiden en worden dienovereenkomstig achtereenvolgens behandeld de „arbeidersjeugd”, de „boerenjeugd” en de „studeerende jeugd”. De eerste zoekt Dr. Waterink onder de groote-stads-kinderen en ongetwijfeld behooren daartoe ook de klanten van De Arend; zij zijn zelfs afkomstig uit een zeer bepaalde stad, uit de havenstad Rotterdam, een stad, die in velerlei opzicht een eigen kleur heeft. Ik kan echter niet gelooven, dat het ambacht een noemenswaard contingent levert; uit het feit, dat Dr. van Wijk in zijn evenbedoelde verwijzing naar de brochure van Dr. Waterink diens „arbeidersjeugd” vervangt door „den fabrieksjongen”, leid ik af, dat zijn clientèle in de eerste plaats uit de fabrieksarbeiders gerecruteerd wordt. En daar de plaats der handeling Rotterdam is, zullen er zeker ook wel jeugdige havenwerkens, lossers en derg. bij zijn.

De „meerderheidsjongen” is dus in ieder geval niet het type van den gemiddelden Nederlander en bij zijn beoordeeling — gelijk ook bij zijn behandeling — zal men terdege rekening moeten houden met het bijzondere milieu, waaruit hij stamt. Nu zegt Dr. van Wijk in den aanhef (2): „Ook in vele z.g. betere gezinnen kan men een levensholheid constateeren om van te gruwen, maar ook moet men zich terdege afdragen, of men op deze wijze (n.l. door alles te wijten aan de economische omstandigheden) de economische vraag wellicht omkeert”. Met vreugde neem ik akte van deze uiting; zij bewijst, dat de schr. niets wil weten van een theorie, die den mensch maakt tot *uitsluitend* produkt van zijn levensomstandigheden; zij involveert zelfs, dat de erfelijkfactoren erbij nog niet toereikend zijn ter verklaring, maar dat de mensch zelf ook zijn milieu schept en dus daarvoor verantwoordelijk is. Maar toch kan daarmede onmogelijk bedoeld zijn, dat men inderdaad de zaak volle 180° om kan keeren en zeggen: „de mensch schept zijn milieu, de economische toestanden zijn een gevolg van wat de menschen zijn”. Men zal toch altijd, zooals ik boven deed, er minstens het woordeke „ook” in moeten voegen, en beter en duidelijker nog, de woorden „tot op zekere hoogte”. Er is ongetwijfeld wisselwerking; maar den eenen keer valt meer de

nadruk op de werking in de eene, den anderen keer meer op de werking in de andere richting.

Ik wil maar zeggen, dat wij in een geval als dit m. i. wel degelijk het recht hebben, en meer dan dat, den plicht, die jeugdige bezoekers van De Arend in de eerste plaats te beschouwen als produkten, d. w. z. als slachtoffers, van hun milieu. Het komt mij voor, en ik geloof, dat dr. van Wijk de laatste zal willen zijn om het te loochenen, dat dit het eerste vereischte is om met eenige goede kans op ze in te werken. Wat ze ook mogen geworden zijn, het zijn menschen, menschen van gelijke bewegingen als wij, — laat ik het zeggen zooals ik het bedoel: beeld dragers en kinderen Gods, evengoed als gij en ik; en als we wat voor ze willen doen — niet voor hun uiterlijk lot, maar voor hen zelf — dan kan dat niets anders beteekenen dan te trachten, den vaarachtigen mensch, den beeld drager en het kind Gods, weder in hen te voorschijn te roepen. Maar dan moeten wij eerst weten, wat hen zoo gedefigureerd heeft, en dan komen wij van zelf op het milieu. Daarover straks nog iets meer.

Eenigermate in strijd met het voorgaande schijnt het volgende. Ik zie in die jongens toch ook niet alleen typische Rotterdamsche fabrieksjongens, maar ook typische Hollanders en in zooverre toch wel degelijk algemeen nederlandsche „meerderheidsjongens”. Reeds wees ik er op, dat dr. van Wijk trekken in hen blootlegt, die wij ook bij de volwassenen, speciaal bij onze dierbare landgenooten, aantreffen. Naast de inheligheid, de geldzucht, het materialistische op-den-penning-zeventien zijn, behoort daartoe zeker ook de door dr. van Wijk met ware zielsmart geconstateerde onwaarachtigheid, de „onoprechtheid” (6). En dan m. i. niet minder die slapperigheid, die zich vooral in de lichaamshouding zoo karakteristiek uitdrukt, en die door dr. van Wijk (blz. 3) zoo meesterlijk geteekend en met het schilderachtige „slappedanig” gekarakteriseerd wordt.

Ik weet zelf niet recht, waar ik met deze opmerking heen wil; ik weet alleen, dat zij zich terstond bij de eerste lezing aan mij opdrong en ook terstond den aandrang bij mij wekte om haar aan den man te brengen. Ik denk, dat mijn onderbewustzijn er iets mede bedoelt als dit: allerlei typische hollandsche eigenschappen zien wij in deze onbehouwen jongens om zoo te zeggen in hun natuurstaat, ongebreideld, ongewasschen, onvermengd, en daardoor ook veel scherper, veel harder, veel afzichtelijker dan in den meer „beschaafden” Nederlander. Maar ons aandeel hebben we allen er aan. Als dit echter zoo is, dan behooren wij dus in het door dr. van Wijk geschilderde portret van den „meerderheidsjongen” ons eigen nationaal portret te herkennen, en dat beteekent, dat ons hier hoogst belangrijke vingervijzingen

gegeven worden omtrent de gebreken in onze „volksontwikkeling” en de fouten in onze volksopvoeding. Een voorbeeld zal verduidelijken wat ik bedoel en ons tevens op een nieuw punt brengen.

Mij dunkt, dat de schilderij van Dr. van Wijk ons opnieuw en met nadruk herinnert aan de schrikbarende achterlijkheid onzer nationale lichamelijke opvoeding. Neen, ik ben niet van meening, dat lichaams oefening zonder meer voert tot, laat staan reeds een deel is van, de zedelijke opvoeding, dat lichaams oefening = karaktervorming. Dat wordt reeds daardoor weerlegd, dat, gelijk ook onze schrijver opmerkt (1), de sport zeer vaak en in menig opzicht veeleer karakterbedervend werkt. Maar niet minder ben ik overtuigd, dat er altijd een wisselwerking is tusschen uiterlijk en innerlijk, tusschen het lichamelijke en het geestelijke. Ik ben vast overtuigd, dat, wanneer men die slungels van De Arend maar eerst zoo ver had, dat zij hadden wat de Franschman „maintien” en de Engelschman „poise” noemt, en waarvoor wij niet veel anders hebben dan „een goede houding”, wij een heel eind met hen zouden opgeschoten zijn op den weg hunner geestelijke verheffing. Diep, diep zit het ons in het bloed, en wanhopig duidelijk komt het in deze jongens tot uiting, dat zich-laten-gaan, dat zich laten meedrijven op den stroom van eigen lust- en onlustgevoelens en anderer gewoonten en meeningen, dat alle inspanning als de pest schuwt en absoluut alleen reserveert voor enkele buitengewone oogenblikken. Het aannemen en handhaven van een goede houding nu — vooral wanneer daarmede gepaard gaat, wat zich evenwel steeds haast vanzelf daaraan paart: zelf-tucht in de taal, die men spreekt — is één aanhoudende strijd tegen dat zich-laten-gaan.

Daarom geloof ik, ten eerste, dat, wanneer al deze jongens op school behoorlijk en rationeel gymnastiekonderwijs genoten hadden, zij een heel anderen aanblik zouden opleveren; ten tweede, dat, wanneer zij zulk een onderricht alsnog wilden aannemen, hun geheele verschijning in korten tijd een aanmerkelijke verbetering zou ondergaan ten derde, dat, wanneer alle schoolmeesters getrainde gymnastiekonderwijzers waren en zelf het gymnastiekonderwijs gaven (inclusief spelleiding natuurlijk), dat dan hun eigen houding veel minder zou doen denken aan een geretoucheerd beeld van de jongens van De Arend, en ten vierde, dat de schoolmeesters niet de eenige Nederlanders zijn, die aan die jongens een verderfelijk voorbeeld geven van „slapedanigheid”.

Ik mag als algemeen bekend onderstellen, dat ik niet de man ben, die alle verbetering in de eerste plaats van de school verwacht en verlang. Maar als ik hierboven die jongens heb voorgesteld als althans

tot op belangrijke hoogte, de slachtoffers van het milieu, waaruit zij stammen en het milieu, waarin zij leven, dan hield dat toch ook in, wat ik nu uitdrukkelijk wil uitspreken, dat zij óók de slachtoffers zijn van de groote gebreken, die onze schoolopvoeding aankleven.

Hieromtrent ware natuurlijk nog veel meer te zeggen, maar daarvoor is het nu de gelegenheid niet; slechts wil ik er mijn voldoening over uitspreken, dat ook dr. van Wijk, uit kracht van en met een beroep op zijn ervaringen in *De Arend*, concludeert tot de absolute noodzakelijkheid van een spoedige en algemeene verplichte invoering van den handenarbeid op de school (3).

Misschien kan men den triesten, matten indruk, die ook na aftrek van al de bemoedigende verschijnselen, die ik boven releveerde, toch wel van de lezing van dr. van Wijk's brochure overblijft, het best aldus motiveeren: „de arbeid in *De Arend* heeft die jongens niet wezenlijk bereikt; ze zijn wel gelokt, zelfs (min of meer) *gehoed*, maar *gepakt* zijn ze niet, op enkele individueele gunstige uitzonderingen na.

Is dat nu echter een feit, waar men zich bij moet nederleggen?

Ik geloof het niet. Ik verstout mij de onderstelling uit te spreken, dat men zich in *De Arend* tot nog toe niet genoeg rekenschap heeft gegeven van wat het eigenlijk is, wat een jongen, en vooral een jongen van den geschilderden leeftijd, „pakt”. Ook hiermede raak ik een punt van schoolhervorming aan, want de onbekendheid met, de verwaarloozing van dezen factor is een der voornaamste oorzaken van de onvruchtbaarheid, die als een vloek op een groot gedeelte van ons schoolonderwijs ligt.

Ik kan het hier echter slechts aanduiden; het begrip en het nadenken van den lezer moeten zelf aanvullen en uitwerken wat ik er van te zeggen weet. Want het is ook niet gemakkelijk onder woorden te brengen, noch zonder lange uiteenzettingen duidelijk te maken. Gelukkig kan ik verwijzen naar de boeken van John Dewey, die één en al variatie zijn op het door mij bedoelde thema. Met dien verstande, dat Dewey het meer sociologisch paraphraseert, terwijl ik wil trachten het meer individualistisch te doen.¹⁾

En dan zeg ik dit: gepakt, gegrepen wordt een kind in het algemeen, en speciaal de jongen in de overgangperiode, alleen door datgene *wat realiteit voor hem heeft*, wat voor hem persoonlijk, in zijn eigen leven, iets beteekent. Wie dat niet begrijpt, die moet maar eens gaan informeerden aan een goede ambachtschool, waar een geest van eenheid heerscht, zoodat ook de gewone schoolvakken er gegeven

¹⁾ Vergelijk ook mijn: „Volkschool of Vakschool,” *Verz. Paed. Opst. N. R.* bl. 165.

worden in enge en juiste aansluiting aan het ambachtsonderwijs. Hij zal dan vernemen, dat hetzelfde onderwijs, dat in ander verband den jongens de keel uithangt, bijv. in wiskunde, hen hier levendig interesseert, omdat het een onmiddellijke en tastbare beteekenis voor hen heeft. Zooeven heb ik weder, voor de zooveelste maal, een goed woord ingelegd voor onmiddellijke en algemeene invoering van sljdonderwijs; toch zou ik mijn hart vasthouden, wanneer dat werkelijk zoo vlot ging, omdat ook ons sljdonderwijs nog maar al te zeer — maar er zijn belangrijke teekenen van komende verbetering — ligt onder den vloek der schoolschheid, waardoor zelfs die arbeid voor het kind geen waarachtige realiteit heeft.

Daarom geloof ik — het is misschien heel aстранterig van mij, maar tot op bewijs van tegendeel veroorloof ik mij het aan te nemen — dat ook deze jongens wel te pakken zouden zijn, indien men eerst nauwkeurig onderzocht, waar zij zich over dag mee bezig houden, wat de arbeid is, waarmede zij hun brood moeten verdienen, en dan dáárin aanknoopingspunten zocht voor dieper indringen en breedere uitplooiing. Zulke punten zijn altijd te vinden, in elken, ook den meest eentonigen, den meest geestdoodenden arbeid. Arbeid is op zichzelf nooit geestdoodend, hij wordt het eerst door het onvermogen om er zulke punten — ik zou ze de „oogen“ willen noemen, evenals de „oogen“ van een aardappel — in te vinden. Dat de „meerderheidsjongen“ niet in staat is, die zelf te vinden, is hem waarachtig niet kwalijk te nemen; de meeste volwassenen kunnen dat niet eens. Te weten, zonder vreemde hulp; maar meestal is voor hen een handreiking, vaak een kleine aanwijzing, een „Anregung“ genoeg, om ze op streek te helpen. Zulke „Anregungen“ biedt onze tegenwoordige samenleving in overvloed aan, maar ze worden te weinig gekend, ontdekt, gewaardeerd. Hier is hulp noodig, en hier heeft vooral de pubescent hulp noodig. Ik kan natuurlijk hier geen aanwijzingen in het bijzondere geven, maar ik maak mij sterk, dat er weinig jongens zijn, in wie er niet een veer zou opspringen, indien men slechts op het juiste plekje drukte. Niemand echter verbeelde zich, dat hij dat plekje wel kan raden; er moet naar gezocht worden.

Er moet ernstig *onderzoek* naar gedaan worden. En dan komt men vanzelf ook tot wat mij ook zoo broodnoodig schijnt bij al dit werk: de persoonlijke aanraking met de enkelingen. Zonder aan het punt te denken, dat ik hier speciaal op het oog heb, zegt dr. Waterink daaromtrent op bl. 17/8 uiterst nuttige en volkomen op ons onderwerp toepasselijke dingen, weshalve ik daarheen verwijs; zijn brochure is er toch een, die ieder, die zich voor jeugdwerk interesseert, gelezen moet hebben, en die de practische jeugdleiders steeds naast zich moeten hebben liggen.

Zooeven stelde ik de vraag, of wij ons bij het feit, dat de De-Arend-jongens zoo apathisch zijn, maar moeten neerleggen. Ik beantwoordde die vraag ontkennend, en Dr. van Wijk doet dat *practisch* ook (zie boven). Maar hij heeft in zijn brochure alle mogelijke aanleiding gegeven tot de meening, dat hij ze in *theorie* bevestigend beantwoordt.

Immers, dat zou de noodzakelijke gevolgtrekking moeten zijn uit de eigenaardige theorie, die hij, vooral in § 111, opstelt omtrent den menschelijken ontwikkelingsgang. Dat is misschien het belangrijkste punt uit zijn geheele brochure, en daarom heb ik dit voor het laatst bewaard.

Volgens die theorie komt er in den geestelijken groei van den mensch evengoed op een zeker tijdstip een stilstand als in den lichamelijken groei. En wel ligt dat tijdstip veel vroeger, dan men gewoonlijk aanneemt, n.l. op ong. 14-jarigen leeftijd, dus met het intreden van de puberteit. Natuurlijk kan hij niet loochenen, dat het bij vele, zeer vele, individuen belangrijker later valt, maar hij schijnt dit, als ik hem goed begrijp, te houden voor een zeker retardatieproces, door maatschappelijke en economische verhoudingen veroorzaakt en bevorderd, maar waarvan alleen die profiteeren, die toevallig daartoe door de omstandigheden in de gelegenheid gesteld worden. De groote massa blijft daarvan onbewogen en vertoont dan ook het natuurbeeld: „het volk, dat is de menigte van hen, die na, zeg 14½ jaar, geen idee meer kunnen omvatten” (16).

Nu wil ik beginnen met op te merken, dat het eerste deel dezer stelling, die het noodzakelijk fundameut is voor het tweede, volstrekt niet als algemeen erkende waarheid kan aangemerkt worden. Autoriteiten heb ik op het oogenblik niet bij de hand,¹⁾ maar ik herinner mij toch, menigmaal bij bevoegde onderzoekers gelezen te hebben, dat er geen bekende leeftijds grens is voor 's menschen geestelijken groei en dat er zelfs reden is om te onderstellen, dat de hersenen zich het gehele leven door blijven ontwikkelen. Of althans, kunnen blijven ontwikkelen; want dat dit geenszins bij allen het geval is, dat voor de groote meerderheid geldt, wat Dr. van Wijk bl. 17 van hen zegt, dat n.l. de „allheilende Natur” hun den geestelijken stilstand vergoedt door het „kostelijk vermogen eener eigenaardige zelfgenoegzaamheid”, dat zal zeker niemand tegenspreken. Maar het is volkomen genoeg, wanneer de *mogelijkheid* van voortdurenden geestelijken groei maar vaststaat. En daarvan biedt toch ieder tijdvak, iedere

¹⁾ Misschien zou ik kunnen wijzen op Stanley Hall's „Senescence” en Tarde's „Verte Vieillesse”. In beide boeken vindt men althans genoeg materiaal.

beschaving en iedere generatie een zeer bemoedigend aantal luisterrijke voorbeelden.

In de tweede plaats kon het ook dr. van Wijk niet ontgaan, dat deze zijn voorstelling in lijnrechten strijd is met de tegenwoordig meest gangbare omtrent den overgangsleeftijd, n.l. dat de eigenlijke mensch daarin eerst geboren wordt; volgens dr. van Wijk daarentegen is dit het tijdstip, waarop hij ophoudt te groeien. „Wie reimt sich das zusammen?“ vraagt hij zelf terecht (15); m.a.w. hij erkent, dat wij hier staan voor een probleem, dat door hem is gesteld, maar niet opgelost. Bij zijn — provisioneele en individueele — oplossing behoeven wij ons dus niet maar zonder meer neer te leggen.

Toch kan en mag niet ontkend worden, dat er een waarheidselement schuilt in zijn beweringen, gelijk ook niet anders kon, aangezien hij zich op observatie grondt. Er zijn dan ook in de paedologische onderzoekingen van de laatste jaren tal van gegevens aan den dag gekomen, die in dezelfde richting wijzen. Van vele kinderlijke begaafdheden, bijv. van supranormale teekenbegaafdheid, weten wij, dat zij vaak met 12, 13 jaar plotseling en voor goed ophouden. Merkwaardig is ook, en meer overeenkomend met de waarnemingen van dr. van Wijk, dat de leeslust zeer vaak op dezen leeftijd ophoudt; zie daaromtrent de onderzoekingen van W. Quast, Ztsch. f. ang. Psych. XXI, 1/3, geëxcerpeerd in Het Kind van 30 Aug. en van 27 Sept. j.l. De resultaten van het omvangrijke testonderzoek, vooral in Amerika en Duitschland, geven aanleiding tot de meening, dat het menschelijk intellect inderdaad op den 14, 15 jarigen leeftijd volwassen is. Maar dat beteekent niet, natuurlijk niet, dat een mensch na dien tijd niets meer leeren kan, ook niet, wat dr. van Wijk beweert, dat hij na dien tijd geen idee — bedoeld zal wel zijn nieuwe ideeën — meer vatten kan (15), want dat is met alle bekende feiten in strijd. Maar het beteekent alleen dit, kan slechts dit beteekenen, dat alleen het gebruik, dat van het instrument kan gemaakt worden, nog voor verbetering — en dan voor groote verbetering — vatbaar is, maar dat het instrument zelf af is. Het geheugen bijv., zoo neemt men tegenwoordig veelal aan, groeit, wordt sterker en vertrouwbaarder, tot op ong. 15 jarige leeftijd; daarna is het niet meer voor kwalitatieve verbetering vatbaar. Maar blijkbaar wel voor meerdere vulling!

Door vele onderzoekers is ook tusschen den kinderleeftijd en den puberteitsleeftijd vaak een zekere korte stilstand geconstateerd, die ook in vele grafieken tot uitdrukking komt.

Laat ons dit laatste vasthouden. Want dit feit is natuurlijk volkomen overeenigbaar met de meening van Rousseau, Stanley Hall *e tutti quanti*, dat de puberteitsovergang vergelijkbaar is met een tweede geboorte,

in welke eerst de eigenlijke mensch ontstaat, die dus dan eigenlijk eerst *begint* zich te ontwikkelen. Het is volkomen begrijpelijk, dat de natuur, eer zij zoo grootsch een werk onderneemt, als het ware even stilstaat om het jonge organisme, alvorens het aan een zoo ingrijpend reorganisatieproces te onderwerpen, een oogenblik van respijt, van verademing, van — laat ons het woord trancheeren, want wij hebben het hier noodig — van *apatbie*, te gunnen.

Dat reorganisatieproces nu is, *wat het geestelijke aangaat*, ongetwijfeld hoofdzakelijk product, voorwaarde en esch der cultuur. Dat zien wij duidelijk, als wij den blik richten naar de zgnd. natuurvölker, waar met puberteit ook de burgerlijke en de geestelijke volwassenheid intreedt en erkend en gevierd wordt. Een omstandigheid, waarvan bij ons, gelijk ieder lezer van Stanley Hall weet, nog talrijke sporen zijn aan te wijzen.

Combineeren wij dit met het bekende verschijnsel van „infantilisme“, dat niets anders is dan stilstand in het organisme, dan wordt het ons begrijpelijk en aannemelijk, dat die stilstand, waar dr. van Wijk van spreekt, niets anders is dan de op dat tijdstip natuurlijke stilstand, die dus op zichzelf niets abnormaals heeft, maar hierdoor geweldig abnormaal wordt, dat zij bij deze individuen niet van tijdelijken, maar van blijvenden aard is — of schijnt te zijn.

Blijkbaar is dat het gevolg van het ontbreken en uitblijven van de noodige factoren en inwerkingen, die hen over dien tijdelijken stilstand heen hadden moeten helpen. Deze zijn hun niet aangeboden, niet aangebracht; niet smakelijk gemaakt ook, veel eer hebben de omstandigheden heel spoedig een zoodanige afstompende werking op hen uitgeoefend, dat de apathie een blijvend karakter heeft aangenomen en nu ongeneeslijk schijnt, als een natuurphenomeen.

Het is echter, naar ik blijf gelooven en hopen, en waarvoor ik vertrouwen in het bovenstaande eenige argumenten aangevoerd te hebben, geen natuurphenomeen, geen fataliteit. Maar als het geen fataliteit is, dan is het een *onrecht*, een grievend onrecht, dezen geestelijken *paria's* aangedaan.

Hier heb ik niets bij te voegen¹⁾. Want nu zijn wij gekomen bij wat wij van te voren allen reeds volkomen zeker wisten, n.l. dat het werk in De Arend, en alle dergelijk werk, daarom zoo noodzakelijk,

¹⁾ Bij meer plaats en tijd had ik gaarne nog iets gezegd omtrent de religieuze behoeften van dezen leeftijd, den leeftijd, waarin, volgens de door mij gedeelde meening van velen, de religieuze ontwikkeling eigenlijk eerst begint. Misschien is er later gelegenheid dit aan te vullen; voorloopig verwijs ik naar het eerlang in de „Paedagogische Studien“ verschijnend artikel van den heer Deelen over het Jeugdwerk.

daarom zoozeer plicht is, omdat daarmede een gedeelte, en ach, hoe klein gedeelte nog maar! wordt ingehaald, van wat wij aan de „rijpere jeugd“ door veeljarige veronachtzaming zijn te kort gekomen.

J. H. GUNNING Wz.

Geachte Redactie.

Natuurlijk heb ook ik met groote belangstelling het artikel van den heer van Wijk in Volksontwikkeling gelezen. Het doet allerlei vragen bij mij rijzen. Als deze b.v.: Is het verschijnsel, dat de schrijver signaleert, waar te nemen bij alle opgroeiende jongens, of bij den volksjongen in 't bijzonder? Is het een verschijnsel van dezen tijd of is het misschien altijd zoo geweest bij de massa, terwijl het ontstellende alleen is, dat eindelijk iemand het eens ronduit zegt? Ligt de top der geestelijke ontwikkeling voor de meesten, waarlijk even boven het veertiende jaar? Of is het misschien zoo, dat het dertien, veertienjarige kind, *als kind* meestal af is en dus ook in staat te reproduceren, terwijl daarna een nieuwe periode intreedt, bij wier aanvang we inderdaad niet mogen rekenen op veel reproductie en actie, maar gansch natuurlijk het passieve ontvangen weer begint, evenals bij het begin der eerste jeugd, terwijl het zeer goed mogelijk is, dat vele „slungels“ later, wanneer ze als jonge man meer af zijn, toch nog blijken belangstellende menschen te zijn geworden? En, als de milieuteekening juist is, waar ik niet aan twijfel, en dit proletariërskind dus niets eigens heeft in gezin, noch woning, juist in den tijd dat zich de persoonlijkheid gaat vormen, zij het dan ook grootendeels nog receptief, zou het dan geen juister methode wezen, hem niet opnieuw massaal te bewerken, maar individueelen arbeid op hem toe te passen; althans hem in zeer klein groeps- of clubverband te brengen, met aantallen van ten hoogste veertien tot twintig? Doet zich, zoodra we een vrij groot getal samen brengen, niet dadelijk de psychologie de la foule gelden, waarvan we zeker nog heel weinig weten, maar toch wel zoo veel, dat ze den mensch niet makkelijk boven zijn milieu, noch minder boven zichzelf uit licht, en is het daarom niet beter het heil van de psychologie de l'individu te verwachten?

Hoewel ik uit onze kringen zekere ervaring heb, ben ik toch over al deze en dergelijke vragen nog niet tot klaarheid gekomen, vandaar dat ik mij niet waag aan het poneeren van stellingen, of stellingen. Van allerlei maakt het trekken van conclusies zoo uiterst moeilijk. Wij hebben gemiddeld den jongen niet veel meer dan anderhalf uur per week, en dan doet zich ook bij ons het verschijnsel voor, dat de twaalf-, dertienjarige jongen makkelijker iets „levert“ dan die van vijftien tot zeventien b.v. Maar wat wij hem vragen te leveren is

bijna altijd iets intellectueels, een voordracht, een opstel, een kleine bespreking. De vraag blijft, als we eens ergens anders aanknoopen, bij zijn vakbekwaamheid b.v. of bij zijn karakterkracht, gelijk we een enkelen keer doen, zou dan het resultaat niet beter zijn? Maar reeds het stellen van die vraag veronderstelt weer veel meer het individu dan de massa. En dan rest nog de kwestie, hoe is de jongen al de dagen en uren, waarin we hem niet gadeslaan? Is hij wezenlijk als vereenigings- of clublid op zijn best, of heeft hij nog kwaliteiten, welke onder heel andere omstandigheden, dan te midden van zaalpubliek tot uiting komen? Als organisatiemensch heb ook ik natuurlijk graag, dat de jongen als organisatie-lid slaagt. Maar is dat het eenige slagen? Zelfs wel het beste? Ik stel die vraag met temeer onzekerheid, omdat het zoo dikwijls blijkt, dat de jongen die begint met zoo aardig naar voren te komen, die waarlijk belooft een kracht te zullen worden, toch op den duur tegenvalt, terwijl een ander, die altijd in de schaduw bleef, later, opeens, na een lange periode van schijnbare onbeduidendheid, toch de werkelijke kracht blijkt te wezen.

Het is evident dat er „jongensnood” is; dat eigenlijk nog niemand den jongen heeft probeeren te naderen onder wie de heer Van Wijk nu twee jaar gearheid heeft; en ik geloof dat we nog in het stadium verkeerden, met alle jongenswerk, waarin zich meer de vragen vermenigvuldigen, dan dat we oplossingen vinden. Maar is de ongerustheid die gelukkig meer en meer wakker wordt in vele harten, en die zeker ook weer eens voedsel gekregen heeft door het Artikel-Van Wijk, toch ook niet het allereerste waar het toe moet komen, zullen we met onze vrije jeugdvorming ooit iets bereiken? Moge het velen, zooals mij, weer bij vernieuwing aan het eerlijk stellen van de vragen zetten en tot de erkenning brengen: we moeten werken, en al werkend leeren, want weten doen we nog zoo goed als niets.

H. GORDEAU Jr.

Een geruchtmakend jaarverslag.

Jaarverslagen worden meestal slecht gelezen, wat vaak jammer is. Het is daarom toe te juichen, dat Mr. P. A. van Toorenburg in het Tijdschrift voor Armwezen de aandacht op het meest belangrijke in diverse jaarverslagen op het gebied der Kinderbescherming heeft gevestigd. Er is voor den een meestal wel wat te leeren uit de ervaringen van den ander.

Een verslag echter, dat men, als men eraan begonnen is, in één stuk uitleest, is het tweede jaarslag van het Clubhuis De Arend te

Rotterdam, geschreven door den leider Dr. W. E. van Wijk en opgenomen in het Tijdschrift Volksontwikkeling van de vorige maand. Het is als afzonderlijke brochure uitgegeven door het Nuts-Instituut voor Volksontwikkeling en in den boekhandel verkrijgbaar. (Patria—Amersfoort).

Onder het motto: „Is, Neêrland, dit Uw beeld?” geeft Dr. van Wijk in zijn zeldzaam levendigen en fijnen stijl een critiek op de groote meerderheid van de jongens, die zijn Clubhuis bezochten, die inderdaad vernietigend is. Innerlijk noch uiterlijk blijft er een stuk van heel. Citeeren gaat bijna niet; men kan niet een stukje uit een schilderij knippen en dit vertoonen als bewijs, hoe treffend het schilderij is; men moet het geheel zien en ieder die op eenigerlei wijze met de schoolvrije jeugd in aanraking komt, moet de beschouwingen van Dr. van Wijk, die nu ongeveer 20 jaren in den arbeid voor den volksjongen hier en elders heeft meegewerkt, lezen en overwegen.

Scherp wordt geteekend de tegenstelling tusschen den 13-jarige, voor wien de Wolga en de Weichsel concrete begrippen zijn, voor wien nog planten en dieren bestaan en den 15-jarige, voor wien de Maas al ver is en „wat koop je voor de rest? Wat hè je dran?” En hij eindigt zijn Ie deel, waarin hij den toestand van den jongen in het algemeen schildert, met deze woorden: „onze tijd heeft veel te zeer aan leiders behoefte, dan dat hij niet juist alles doen zou om een jongen, die werkelijk geestelijk wil, alle mogelijke kans te geven. *Maar juist de wil is er niet; erger: het vermogen om te willen ontbreekt*”.

In het IIe deel verhaalt Dr. van Wijk van wat in het Clubhuis gedaan werd en gebeurde, bereikt werd en niet bereikt.

De roode draad, die hier doorloopt is: gebrek aan hulpkrachten. Vaste medewerkers verlieten den arbeid en losse bleken erg los en gaven het spoedig op en zoo rustte de taak om voor honderden jongens iets te zijn (heel den winter door was het gebouw eigenlijk elken avond overvuld) vrijwel alleen op Dr. van Wijk. Er waren gelukkig geslaagde uitvoeringen, er waren moeilijkheden, teleurstellingen, waar heeft men ze niet bij jeugdwerk? Alleen... niet ieder weet het een en het ander zoo smakelijk te beschrijven als de leider van de Arend!

Maar nu komt het IIIe deel van het verslag, dat verre de grenzen van de beteekenis van een overzicht van de werkzaamheden van een jeugdorganisatie overschrijdt en een stelling poneert van zoo ontstellende beteekenis, dat er wel algemeene aandacht op vallen mag.

Op grond van zijn 20-jarige ervaring onder den volksjongen, bevestigd door hetgeen hij in deze twee jaren in de Arend beleefde, komt Dr. van Wijk tot de conclusie (pag. 18), dat voor het over-

grootte meerendeel der menschen de(ze) „geestelijke top” kort na hun veertienden verjaardag wordt bereikt; voor een gedeelte komt het fatale tijdstip later en wel naar een met den leeftijd snel afnemend percentage en voor een heel enkelen komt het nooit”. En verder: „Ten aanzien der volksofvoeding b.v. zullen wij zeer nederig gestemd worden en de antieke verwachting, dat ooit datgene wat aan groote kunst en ideeën de eeuwen doorstaan heeft, volksbezit zal worden, moeten we als dwaasheid verwerpen. „Want het volk, dat is de menigte van hen, die na, zeg 14¼ jaar, geen idee kunnen omvatten”.

De practische slotsom voor de Arend is: „Men moet goed begrijpen, dat er een laag is, die er niet meer komen kan”.

Daarmee wordt dus een breede laag van onze volksjongens losgelaten. En dat noem ik ontstellend.

Men begripte mij wel: ik heb het opendeur-systeem van Dr. van Wijk bij zijn gebrek aan hulp nooit bewonderd en meen met hem, dat het veel beter is, om er 200 goed te helpen en verder te brengen dan 2000 in vrijheid te laten rondhangen in de zalen, maar ik betreur het zoo, dat hij de onderste laag loslaat.

Wanneer zijn werkhypothese, zijn theorie, juist is, dan is daarmee ook onze arbeid en de arbeid van allerlei voorgedijvoerende verenigingen, die hun kinderen uit gedepreveerde stadsgezinnen krijgen, met machteloosheid geslagen. Als het waar is, dat even zeker als de jongen of het meisje op zekeren leeftijd lichamelijk volgroeid is, even zeker bij de groote meerderheid van deze kinderen de geestelijke groei is afgeloopen en men evenmin hun hoogere belangstelling kan bijbrengen als een el tot hun lengte toedoen, dan vind ik dit de troosteloosheid zelve en is zeker al de zorg en moeite aan hen besteed, om ze intellectueel, zedelijk en geestelijk vooruit te brengen, vergeefs.

Maar is wat Dr. van Wijk voor volgroeid zijn aanziet, nu inderdaad alzo? Hij constateert die merkwaardige verandering van den frisschen schooljongen in den suffen, we zouden haast zeggen negativistischen, slungel van 14, 15 jaar. Wij kennen dat verschijnsel ook; wordt het op de Stichting niet aangeduid met het woord: grof worden? De baard in de keel, geen weg weten met armen en beenen, groot denken te zijn, boven alles verheven en dan de stemming van: wat heb je dran? De groote vraag is nu maar: is dat eindpunt of doorgangsperiode? En dan meen ik in alle bescheidenheid te mogen zeggen, dat het naar mijne overtuiging nog altijd het laatste, niet het eerste is.

Kan het niet met tal van voorbeelden gestaafd worden uit onze eigen practijk, die toch voor een belangrijk deel werken moet met hetzelfde materiaal als Dr. van Wijk, dat het gebleken is een door-

gangsstadium te zijn? Na eenigen tijd komt het aanpakken op de werkplaats, soms, het is waar, heel laat, zóó laat dat het een toer wordt, om den jongen nog op behoorlijken leeftijd in de maatschappij te doen terugkeeren, maar het komt toch en het blijkt, dat dat grof worden geen eindpunt was. Er komt ook belangstelling voor andere ideele dingen, er komt ook een belangstelling voor het zuiver geestelijke, wonderlijk soms, nu eens af- dan weer aanwezig, maar op den duur breekt zich toch een levensrichting baan, een evenwichtstoestand en als men later brieven krijgt van oud-verpleegden, dan blijkt soms pas, dat, zooals de directeur het in het vorig Maandblad in het Overzicht zeide, zij met de teere kant van het leven levende waren in het verborgen, ook toen zij hun ruwe critiek en hun hardheid uiterlijk toonden. Onverschilligheid is zoo dikwijls brandie, die eigen onvrede en onrust bedekken moet.

Het is, meen ik, op de vergadering van het Jeugdleidersinstituut te Amsterdam, waar natuurlijk het verslag ter sprake kwam, ook gezegd: er is geen kwalitatief verschil tusschen de jongens uit verschillende kringen; en ik ben het daarmee eens.

Zooals de menschen in ons decadente Europa en in Centraal-Afrika in wezen dezelfde zijn en de jongens uit de dagen van Piet Heyn en Michiel de Ruyter niet anders dan die van de twintigste eeuw, zoo meen ik ook, dat de jongens uit de zoogenaamd culturele kringen in wezen dezelfde zijn als de knapen aan onze zorgen en aan die van dr. Van Wijk toevertrouwd. Allen hebben echter, wil wat in hen leeft, tot ontwikkeling komen, leiding noodig en nu vraag ik, of hier niet voor een deel schuilt de verklaring van Dr. Van Wijks sombere theorie, dat hij, ondanks zijn groote liefde en zijn groote gaven, niet in staat is geweest, om aan zooveel leiding te geven *bij gebrek aan onmisbare hulp*.

Jeugdwerk kan en moet naar zijn wezen zijn aanvullend werk: het gezin moet de haard van zedelijke en geestelijke ontwikkeling zijn, school en jeugdorganisatie zijn slechts behulpzels en hoe meer nu de eigenlijke haard tekortschiet in het geven van warmte, des te hooger eischen worden aan school en jeugdwerk gesteld. Als er in het gezin 90 pCt. aan de opvoeding ontbreekt, zal er meer zorg aan de knapen besteed moeten worden dan wanneer de volle 100 pCt. thuis reeds genoten worden en de jeugdorganisatie nog wat extra-ontwikkeling en ontspanning moet bieden.

Dit is toch ook de gedachte, die aan het ook in de gestichten doorgevoerde groepssysteem ten grondslag ligt: er moet zooveel gedaan worden aan de jongensziel, dat één man maar voor een beperkt aantal iets van beteekenis wezen kan.

Kan dit nu vervangen worden door massa-uitvoeringen en opeenhoopingen van jongens, waaronder de psychologie der menigte ook haar groote rol gaat spelen?

Ik heb bij den opzet van het Instituut voor de rijpere jeugd, waarvan de Arend het eenige clubhuis is, steeds gepleit tegen een groot gebouw voor massa-hulp, doch vóór kleinere clubgebouwen in de buitenwijken, waar meer eenheid, meer contact met de individuen zou worden verkregen.

Wanneer wij weer in onze praktijk zien, hoe door groote zorg en volharding op den duur uit een verwilderd kind, dat later misschien een slungel is geworden, op wien de beschrijving van Dr. van Wijk volkomen paste, een flinke kerel is gegroeid met belangstelling niet alleen voor zijn werk, maar ook voor andere belangen, dan zal wellicht Dr. van Wijk antwoorden: dan is het geen „meerderheidsjongen” geweest, maar gebleken een uitzondering te wezen. En als wij nu eens gezegd hadden: daaraan beginnen wij niet, die „laag” mag er niet meer komen?

Schuilt er tenslotte toch misschien nog een diepliggend principieel verschil in onze beschouwing van een mensch, ook van een jongen? Zien wij hem, als een die geboren wordt, om weer te sterven en wiens leven in die spanne tijds zoo rijk en gelukkig mogelijk moet worden gemaakt of zien wij hem als een die naar Gods beeld en gelijkenis geschapen, hoe ook door de zonden der vaderen en eigen zonde gezakt, toch voor de eeuwigheid is bestemd en daarom waard is, dat aan zijn leven gearbeid wordt met alle kracht?

Juist omdat die jaren van 14 tot 18 jaar zoo beslissend zijn voor heel het verdere leven, mogen wij die jongens niet loslaten, maar vastgrijpen moeten wij ze en vasthouden, zoolang het kan.

Ligt er niet een ernstige aanklacht in dit jaarverslag tegen ons allen, ook tegen de Kerken, die belijden, dat Christus voor *allen* gestorven is?

DE B.

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

L De Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, Oliefabrieken „Calvé-Delft”, Lijm- en Gelatinefabriek „Delft”, te Delft.

De Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, de Oliefabrieken „Calvé-Delft” en de Lijm- en Gelatinefabriek „Delft”, hebben gezamenlijk ingesteld een Commissie voor Ontwikkeling en Ontspanning. De kosten, welke het instellen van deze Commissie met zich medebrengt, worden

door de drie fabrieken gedragen. Deze Commissie heeft onder haar beheer een bewaarschool, een leesbibliotheek, een naaischool en twee leesgezelschappen. Zij verstrekt subsidies in den vorm van gratis lokalen en geldelijke bijdragen aan vereenigingen, die door deze Commissie erkend zijn. De vereenigingen zijn en blijven geheel zelfstandig en moeten alleen aan eenige voorwaarden voldoen, waarvan de voornaamste is, dat een zeker percentage van het aantal leden moet behooren tot de gezinnen van bovengenoemde ondernemingen.

De Chef van de Afdeeling Belangen van het Personeel van de Gistfabriek en Oliefabriek heeft als Voorzitter van deze Commissie practisch de leiding in de aangelegenheden van Ontwikkeling en Ontspanning.

De methode van werken van deze Commissie, welke sinds 40 jaren practisch dezelfde is gebleven, is gebleken goed te zijn, vooral omdat zij alleen steun verleent aan vereenigingen, die uit het eigen initiatief van een groep leden van het personeel ontstaan zijn.

Speeltuin. Van het Agnetapark is een ruim stuk afgescheiden en tot speeltuin voor kinderen ingericht, welke voorzien is van verschillende ontspanningswerktuigen als wippen, schommels en diverse gymnastiek-toestellen. Voor de heel jonge kinderen is een overdekte zandbak opgesteld, waarin de kleinen, onder toezicht, naar hartelust kunnen graven, bouwen en vormen.

Schoolfeest. Jaarlijks, sedert 1870, heeft een schoolfeest plaats, waaraan wordt deelgenomen door alle schoolgaande kinderen van leden van het personeel van de meergenoemde fabrieken. Prijzen worden uitgereikt naar gelang van gedrag en vlijt, terwijl ook gelet wordt op willekeurig schoolverzuim.

Op het schoolfeest, gehouden in November 1924, waren totaal 1370 kinderen aanwezig.

Kinder-Bibliotheek. In de bibliotheek bevinden zich een groot aantal boeken, welke voor kinderen en jongelieden geschikt zijn. Eenmaal per week kunnen deze daar gratis boeken ter leen ontvangen, waarbij zorg gedragen wordt, dat hun geen ongeschikte literatuur in handen wordt gegeven.

Bewaarschool. In het gebouw „De Gemeenschap”, staande in het Agnetapark, bevinden zich o.m. twee ruime, lichte en luchtige lokalen die tot bewaarschool zijn ingericht, welke van uitstekende leermiddelen is voorzien en waar z.g. voorbereidend lager onderwijs door bevoegde vrouwelijke leerkrachten gegeven wordt. Deze bewaarschool, die in 1885 werd ingesteld, is alleen toegankelijk voor kinderen (beneden 6 jaren) van leden van het personeel der genoemde fabrieken.

Onderwijs in handenarbeid. Voor zoons van leden van het perso-

neel der drie fabrieken bestaat sedert 1884 gelegenheid, wekelijks onderwijs te ontvangen in z.g. slöjd, het bekende zweedsche onderwijs in handenarbeid (beverking van karton, papier en hout) onder leiding van daartoe bevoegde leeraren. Dit onderwijs wordt gegeven door de te Delft gevestigde Vereeniging tot Bevordering van het Onderwijs in Handenarbeid, (kartonwerk, houtbewerkingen boekbinden). De ondernemingen betalen haar voor iederen deelnemenden zoon of dochter van een lid van het personeel, den kostprijs. Thans (1924) nemen ongeveer 70 „fabriekskinderen“ van de verschillende ondernemingen aan dat onderwijs deel.

Handelsonderwijs. In 1892 werd deze instelling begonnen met het geven van eigen cursussen in het gebouw „De Gemeenschap“. In 1908 werd hiermee opgehouden, aangezien door den Gemeentelijken Handelskursus te Delft in de behoefte kon voorzien worden. De kosten aan het bezoeken der lessen verbonden worden door de hier meergenoemde ondernemingen grootendeels voor hare rekening genomen. Toen later een R.-K. Handelskursus en een Christ. Handelsavondschool tot stand kwamen, werd op gelijke wijze ten aanzien van deze inrichtingen gehandeld bij kantoorleerlingen die den wensch uitspraken de lessen aan een dezer instellingen te mogen volgen. Een commissie houdt toezicht op dit onderwijs.

Leden van het kantoorpersoneel, wier salaris een vastgesteld bedrag niet te boven gaat, kunnen, na al dan niet een handelskursus bezocht te hebben, nog een gedeeltelijke vergoeding ontvangen voor privaantlessen die zij in het belang hunner functie nemen. De belanghebbende moet zich daartoe tot een der leden van de voornoemde commissie wenden.

Een tegemoetkoming kan worden gegeven voor het volgen van lessen in vreemde talen: Fransch, Duitsch en Engelsch en in bijzondere gevallen ook andere talen; verder voor lessen in het boekhouden, handelsrekenen en handelsrecht, stenographie en andere handelsvakken.

Als vergoeding wordt thans gegeven: 80% van het lesgeld, tot een maximum van f 1,60 per les en per week; neemt men tegelijkertijd nog les in een tweede vak, dan kan daarvoor bovendien 40% van het lesgeld, tot een maximum van f 0,80 per week en per les, ontvangen worden.

De tegemoetkoming wordt, behoudens uitzondering, alleen gegeven aan leden van het kantoorpersoneel, wier salaris het bedrag van f 2400,— per jaar niet overschrijdt.

Naai- en Breischool. Voor dochters o.a. van leden van het personeel der fabrieken is in het gebouw „De Gemeenschap“ eene uit twee ruime, lichte lokalen bestaande school voor vrouwen-arbeid ingericht, waar in het bijzonder geleerd wordt de naald te hanteeren, (naaien,

knippen, herstellen, breien enz.). Ook deze cursussen ondervinden groote belangstelling bij de vrouwelijke jeugd (6—16 jaar). Een klein schoolgeld wordt gevraagd, voornamelijk teneinde de belangstelling en het schoolbezoek levendig te houden.

Eene aparte cursus in de voornoemde huishoudelijke vakken wordt gehouden voor meisjes, ouder dan 16 jaren, tevens voor jonge of aanstaande huismoeders.

Bibliotheek. Behalve op de ontwikkeling van de „hoopdertoekomst”, de zonen en dochters van de leden van haar personeel, houden de drie ondernemingen ook hare aandacht gevestigd op die der volwassenen, hare personeel-leden zelven en hunne echtgenooten. Met dat doel wordt in de eerste plaats eene bibliotheek in stand gehouden (in 1878 door de Gistfabriek opgericht) en wordt deze geregeld aangevuld. De leden van het personeel alsmede die van hunne gezinnen, kunnen daar, gratis, boeken ter leen ontvangen. Behoudens het door den lezer tegen een kleine vergoeding aanschaffen van een catalogus en boekenomslag, is daarbij de eenige voorwaarde, dat de boeken, binnen een bepaalden tijd, weder ongeschonden, niet gescheurd of besmeurd, worden teruggebracht.

Op 1 Januari 1924 bevatte de bibliotheek 2500 deelen van den meest verschillenden aard: schoone letteren en wetenschap, ernst en luim, voor volwassenen en jongelieden. Er wordt geregeld een zeer druk gebruik van gemaakt.

Leesportefeuilles. Naast de bibliotheek bestaan de z.g. „portefeuilles”, of „leesgezelschappen”, twee in getal. Het eerste leesgezelschap voert den naam van „Samenwerking” en doet onder hare 64 leden de voornaamste buitenlandsche en binnenlandsche tijdschriften circuleeren, zooals: l'Illustration, Je sais tout, Velhagen & Klasings Monatshefte, Elsevier's Maandschrift, de Gids, Nederland, Strand Magazine, Punch, London News e.a., totaal 24 in aantal.

Het leesgeld is verschillend: voor Groep A., die de tijdschriften het vroegst ontvangt, f 3,25 per kwartaal, voor groep B., die ze eerst na circulatie bij groep A. ontvangt, f 1,25 per kwartaal.

Het tweede leesgezelschap, bestaande uit 70 leden, is „De Kleine Portefeuille”. Het ontvangt 12 tijdschriften van meer eenvoudigen inhoud dan bij „Samenwerking”, te weten o.a.: De Prins, Het Leven, Nederland, Kath. Illustratie, Revue der Sporten, Onze Tuinen, Klein Veeteelt e.a.

Het leesgeld voor dit gezelschap bedraagt f 0,05 per week.

De portefeuilles voor beide leesgezelschappen worden éénmaal per week verwisseld en door een looper aan huis gehaald en gebracht.

Voordrachten. Door de Centrale Commissie voor Ontwikkeling en

Ontspanning worden op winteravonden voordrachten van populair-wetenschappelijken aard georganiseerd, waarin sprekers van binnen en buiten den kring der fabrieken onderwerpen behandelen van den meest verschillenden inhoud.

Het Agnetapark. De vroegere President-Directeur der fabrieken, de heer *J. C. van Marken*, koesterde sinds lang den wensch, te wonen te midden zijner ambtenaren en arbeiders in eene omgeving, welke niet op het eerste oog de „arbeiderswijk” zou verraden. Met dat doel kocht hij reeds in 1879 in de onmiddellijke nabijheid van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek een weiland, hetwelk hij in 1882 door den tuin-architect Zocher in een lieflijk park met vijvers, bloemperken en jong bosch deed herschapen. In dat park bouwde hij tachtig aan voor dien tijd hooge eischen voldoende arbeiderswoningen, alle door een tuintje omgeven, en in het midden dier woningen zijn eigen huis.

Het Agnetapark is 4 H.A. groot. Het jonge bosch is in den loop der veertig jaren van zijn bestaan, zwaar geboomte geworden, het geheel een lieflijke wandelplaats, waarvan, daar zij publiek is opengesteld, ook door de burgerij van Delft een trouw gebruik wordt gemaakt, doch in de eerste plaats natuurlijk door de bewoners van het Park. Bij feestelijke gelegenheden wordt het Park, dat dan voor het publiek afgesloten wordt, vaak in een feestterrein herschapen, waar de mannen van de Gistfabriek en hunne gezinsleden te zamen met die der Oliefabriek en die der Lijmfabriek, hunne ontspanning vinden.

Behalve het woonhuis van de familie *Van Marken* en de arbeiderswoningen, bevinden zich in het Agnetapark o.m. de verenigingsgebouwen „De Tent” en „De Gemeenschap”, een manufactuurwinkel en een kruidenierswinkel van de N.V. „Gemeenschappelijk Eigendom”, ¹⁾ een kinderspeeltuin en een kegelbaan.

Op welke wijze de drie fabrieken bovendien in de behoefte aan woningen haar personeel tegemoet komen, kan hier niet beschreven worden.

Groentuinen. Terwijl de arbeiderswoningen in het Agnetapark alle aan de voor- of achterzijde een tuintje bezitten, waar door de bewoners, vrijwel zonder uitzondering, bloemen en sierplanten worden gekweekt, staan, naast het Agnetapark gelegen, ter beschikking van

¹⁾ Alle aandelen der N.V. „Gemeenschappelijk Eigendom” behoorden oorspronkelijk aan den stichter dier vennootschap, den heer *J. C. van Marken*, werden echter na diens overlijden overgenomen door de Ned. Gist- en Spiritusfabriek en de Oliefabrieken Calvé-Delft. Thans behooren alle aandelen aan de Gistfabriek. Het doel der vennootschap is de voorziening in de eerste levensbehoeften (woning, kleding, voeding) van de leden van het personeel der onder Directie van haren stichter gestaan hebbende ondernemingen.

de liefhebbers 243 groententuintjes, ieder groot $\pm 100 M^2$, welke door de leden van het personeel tegen een zeer matige vergoeding kunnen worden gepacht, teneinde daarop groenten te verbouwen. Op kleine schaal begonnen, nam de liefhebberij voor dezen landbouw in het klein vooral toe in de oorlogsjaren, toen de levensmiddelenvoorziening groote moeilijkheden opleverde. Doch ook nadat die moeilijkheden hadden opgehouden, bleef de eenmaal opgewekte liefde voor het zelf-kweken van groenten bij zeer velen bestaan, zoodat op 1 Januari 1924 het aantal pachters van stukjes land van de Gistfabriek 152 bedroeg en van de Oliefabriek 91.

Op dit gebied heeft niet de gewone samenwerking tusschen de verschillende ondernemingen plaats en verhuurt iedere onderneming de tuintjes aan eigen personeel.

De Tent. Het ontspanningsgebouw „De Tent“, gelegen in het Agnetapark, is een fraai steenen gebouw, dat voor alle mogelijke bijeenkomsten van leden van het personeel der Gistfabriek, Oliefabriek en Lijmfabriek gratis ter beschikking wordt gesteld. Het staat, evenals het gebouw „De Gemeenschap“ onder het dagelijksch bestuur van de Centrale Commissie voor Ontwikkeling en Ontspanning. Het bevat een tooneelzaal, welke aan 360 personen plaats biedt, een welvoorzien tooneel en een buffet. Van „De Tent“ wordt een zeer druk gebruik gemaakt door de verschillende personeel-vereenigingen.

De naam „De Tent“, die op het huidige fraaie steenen gebouw weinig toepasselijk is, stamt uit den tijd, toen op de plaats van dit tegenwoordige gebouw een zeer eenvoudig houten gebouw stond, dat echter in 1914 door het thans bestaande werd vervangen, naar het ontwerp van *Prof. Evers* te Delft.

Twee biljartclubs maken van het biljart in de koffiekamer een druk gebruik.

De Gemeenschap. Het gebouw „De Gemeenschap“ bevindt zich eveneens in het Agnetapark en is zoowel voor de ontwikkeling als voor de ontspanning van het personeel der drie fabrieken ingericht. Het is een fraai massief gebouw, dat twee groote en zes kleinere zalen (waarvan twee op de verdieping) bevat. Twee der beneden-lokalen zijn ingericht als bewaarschool, een als gymnastieklokaal, twee als naai- en breischool, een als bibliotheek en een als vergaderzaal. De inrichting van het gebouw en van de verschillende benedenzalen, welke alle slechts door groote, breede deuren van elkander gescheiden zijn, is dusdanig, dat door verwijdering dier deuren, hetgeen in zeer korten tijd kan geschieden, één groote zaal gevormd wordt, welke een 400 personen kan bevatten.

Het gebouw „De Gemeenschap“ is in 1892 gesticht door de ge-

zamenlijke Directies van de fabrieken, alsmede door een gift van Hare Majesteiten Koningin Emma en Koningin Wilhelmina, die in 1892 het Agnetapark met haar bezoek vereerden, en bijdragen van enkele belangstellende particulieren.

Muziek. Op initiatief van den heer *Van Marken* werd in 1883 door eenige leden van de Gistfabriek een vereeniging onder den naam „Harmoniekapel” opgericht, welke zich de beoefening der fanfare-musiek ten doel stelde. De oefeningen en uitvoeringen vinden plaats onder leiding van een bekwaam vakman-dirigent. Op dit oogenblik maken ook vele leden van het personeel der andere fabrieken deel uit van de vereeniging, die op tal van wedstrijden reeds een groot aantal prijzen behaalde, die elke feestelijke gelegenheid van het personeel met hare vroolijke tonen opluistert en des zomers op een tiental Zondagen in de in het Agnetapark gebouwde muziektent drukbezochte concerten geeft.

Naast de „Harmoniekapel” vormde zich in 1895 uit de leden van het personeel der drie fabrieken een tweede vereeniging, welke in het bijzonder de zangkunst beoefent. Zij noemt zich „Mannenkoor der Delftsche Nijverheid” en geeft, evenals de „Harmoniekapel” en vaak in samenwerking met deze, vele concerten in een der ontspannings-lokalen. Ook het Mannenkoor behaalde reeds tal van eere-prijzen.

In 1919 werd voorts opgericht het Strijkorkest „Sempre Fixo”, dat soortgelijke doeleinden nastreeft als de „Harmoniekapel”, en zich in een goeden bloei mag verheugen.

Lichamelijke Ontwikkeling. In 1885 werd door eenige jeugdige leden van het personeel, alsmede door zoons van leden de Gymnastiek- en Schermvereeniging „Sparta” opgericht, welke aanvankelijk in een daartoe gehuurd gymnastieklokaal, sinds de opening van het gebouw „De Gemeenschap” in de daarvoor bestemde en ingerichte zaal in dat gebouw, hare geregelde turn- en schermoefeningen houdt onder leiding van een gediplomeerd turn-leeraar.

Op ongezette tijden geeft „Sparta” eene uitvoering voor leden van het personeel der fabrieken en hunne gezinsleden, meest in samenwerking met de Dames-Gymnastiek-Vereeniging „Olympia”.

Deze, „Olympia”, werd, in navolging van „Sparta” opgericht in 1898. Haar doel en hare werking is geheel gelijk aan die van „Sparta”, doch uitsluitend voor dames, dochters en vrouwen of verloofden van leden van het personeel der Gistfabriek en der beide „zusterfabrieken”.

Zoowel „Sparta” als „Olympia” behaalden op verschillende wedstrijden talrijke prijzen.

Naast de beide vereenigingen bestaat er gelegenheid voor kinderen van leden van het personeel twee malen per week gymnastiekles te ontvangen, op kosten van de onderneming, van een bevoegd leeraar.

Voorts bestaat sinds 1911 eene afzonderlijke schermvereeniging „Excelsior” genaamd.

Schietsen. De schietvereeniging „Generaal Joubert” werd opgericht

tijdens den Boerenoorlog in 1900. Haar doel is uiteraard het houden van schietoefeningen met geweren.

Reeds veel vroeger bestond eene handboog-schietvereniging „Recht op het Doel“, welke op gezette tijden hare schietoefeningen met het verouderde wapen hield op het laag-doel en het hoog-doel. De neiging tot deze sport verminderde echter allengs zoodanig, dat de vereeniging ten slotte verdween, totdat in 1919 een nieuwe vereeniging met hetzelfde doel onder den naam „Willem Tell“ werd opgericht, welke zich in eene vernieuwde belangstelling mag verheugen.

Voetbal. De voetbalclub „Delft“, opgericht in 1914, verheugt zich gelijk de meeste voetbalclubs, in een groote populariteit. Zij bestaat evenals alle andere hier genoemde vereenigingen hoofdzakelijk uit leden van het personeel der drie fabrieken en heeft zich reeds menige eervolle zege weten te „trappen“. Zij speelt haar wedstrijden op het voornamelijk te harer beschikking gestelde voetbalterrein der Ned. Gist- en Spiritusfabriek.

Lawn-Tennis. Op een tweekant naast het Agnetapark gelegen tennisbanen oefenen zich twee tennisclubs (opgericht in 1923), voornamelijk bestaande uit leden van het kantoorpersoneel.

Kegelen. Op dezelfde wijze als de mannen- en vrouwen-gymnastiekverenigingen hebben zich uit de leden van het personeel vier kegelclubs gevormd, van welke de oudste den sportieven naam „Acht om den Lange“ draagt, de andere die van „Entre Nous“, „Klein Hamburg“ en „Alles Om“. Deze oudste club werd reeds in 1887 opgericht, (de andere resp. in 1920, 1921 en 1921) en speelde gedurende de eerste jaren alleen tijdens de zomermaanden, daar de kegelbaan toen in de openlucht gelegen was. Tegelijk echter met den bouw van de nieuwe „Tent“ werd ook de kegelbaan overdekt, zoodat de kegelclubs thans des winters zoowel als des zomers haar sport beoefenen kunnen.

„Entre Nous“ telt alleen dames tot hare leden.

Biljarten. De biljartsport wordt, georganiseerd, beoefend door twee biljartclubs, beide opgericht in 1922; de eene draagt den naam van „D. O. S.“ (Door Oefening Sterk), de andere is „G. A. K.“ (Goed Aan Kijken) genoemd.

Tooncel en Dans. Tot de verschillende uit het personeel gevormde ontwikkelings- en ontspanningsclubs behooren ook de Tooncelclubs „Kunst na Arbeid“ (opgericht in 1915) en „Onder Ons“, (opgericht in 1915), alsmede de Reciteer- en Dansclub „G. O. L. F.“ (opgericht in 1921), welke leden in hare uitvoeringen, welke in de „Tent“ plegen te worden gegeven, hunne medeleden van het personeel (met gezinsleden) van hunne talenten doen genieten. Die uitvoeringen trekken steeds een talrijk publiek, terwijl menig werkend lid der vereeniging een opmerkenswaardig talent voor het zoo moeilijk tooncelspel toont.

De uitvoeringen der verschillende clubs „Sparta“, „Olympia“, Tooncelverenigingen eaz, plegen in den regel te worden besloten door een bal.

**Statistisch Overzicht der
Instellingen tot Ontwikkeling en Ontspanning.**

Toestand op 1 September 1923.

NAAM	Soort Instelling	Opge- richt	Totaal aantal leden	VERDEELD ALS VOLGT:						
				Glas- fabriek	Olief- fabriek	Lijn- fabriek	Drukkerij	Gemeen- schappelijk Eigendom	Buizen- staanders	
Bewaarschool .	Voorbereidend lager onderwijs	1885	24	13	7	4	—	—	—	
Bibliotheek . . .	—	1878	260*	163	57	26	8	6	—	
School voor Handenarbeid	Lag. onderwijs	1882	70	38	20	8	3	1	—	
Naaisschool . . .	Nijverheids- onderwijs	1884	148	89	36	22	1	—	—	
Samenwerking .	Leesgezelschap	1896	64	40	17	3	1	1	2	
Kl. Portefeuille	"	1896	65	47	6	2	7	3	—	
Harmoniekapel	Muziek	1883	58	14	31	1	—	—	12	
Sempre Fixe . .	"	1919	13	4	5	1	—	—	3	
Mannenkoor . .	"	1896	63	27	7	1	—	—	28	
Sparta	Gymnastiek	1885	34	11	6	2	2	—	13	
Opleidingsklas.	"	1900	73	49	13	6	1	3	1	
Olympia	Dames Gymn.	1898	28	12	6	—	2	—	8	
Hercules	Athletiek	1917	26	9	10	1	—	—	6	
Excelsior	Schermen	1911	14	3	6	—	—	—	5	
Gener. Joubert .	Schieten	1900	40	18	9	3	—	—	10	
Willem Tell . .	Boogschieten	1919	18	2	9	—	—	—	7	
Delft	Voetbal	1914	59	21	14	9	1	—	14	
Acht o. d. Lange	Kegelen	1887	34	17	2	2	—	1	12	
Alles om	"	1921	15	1	—	11	—	—	3	
Entre Nous . .	"	1920	12	5	1	2	—	—	4	
Klein Hamburg	"	1921	20	6	5	3	1	—	5	
Kunst na Arbeid	Tooneelkunst	1916	20	11	3	—	—	—	6	
Onder Ons . . .	"	1915	21	6	12	1	—	—	2	
G.O.L.F.	Tooneel- en danskunst	1921	50	14	17	4	2	—	13	
D.O.S.	Biljarten	1922	17	10	1	—	—	1	5	
G.A.K.	"	1922	17	9	5	1	—	—	2	
Avantage	Tennissen	1923	13	3	8	2	—	—	—	
Ready	"	1923	12	5	3	—	2	1	1	
Groententuinen	Landbouw	1917	260	131	91	—	2	36	—	
Totaal . . .			1548	778	407	115	33	53	162	

*) Aantal lezers.

Feiten en Pogingen.

De breede opvoedingsweg.

In het vorige nummer werd er meegedeeld hoe *The Times* nog vóór den uitslag der verkiezingen uiteenzette, dat in elk geval het opvoedings- en onderwijsprogramma diende voortgezet te worden. Na den val van *Labour* schreef het blad o. a. in het nummer, dat verscheen onmiddellijk na de uitkomst der verkiezingen: De aanstelling van onvolwassenen in allerlei werk is een dubbel kwaad. Het vermeerdert niet alleen het aantal van werkelozen en verlangt den loonstandaard in *non-skilled* werk, maar het vermeerdert ook de massa van de niet geoefende, slecht betaalde klassen, waarvan nu talloze leden onderhouden moeten worden in verschillende inrichtingen. Het financiële verlies, berokkend aan gemeente en rijk, door het gemis aan voorgezette opvoeding is groot en moet onder het oog gezien worden door alle autoriteiten, die in hun plannen de toestanden voor de eerste tien of vijftien jaar betrekken. De kleine som, die gespaard wordt in individuele gevallen voor voorgezette opvoeding, moet gewogen worden tegen de zekerheid, dat een groot percentage van de kinderen, zonder leiding en hulp gelaten op den kritieken leeftijd van veertien, een voortdurende last zal worden, die op de belastingen drukt. Alleen reeds van uit het gezichtspunt van financieel beleid is een niet voortgezette opvoeding een ramp. Er is slechts één middel om bevestigd te worden van den last der onvruchtbare uitgaven, die het onderhoud van armen en werkelozen vraagt en dat is om kinderen van het nieuwe geslacht zoo op te voeden en te vormen, dat zij gezonde en bekwame leden worden van de gemeenschap der volwassenen. Hier, evenals in de geneeskunde, is het eenige middel voor onze kwalen, voorkoming. Het is onmogelijk een pauper te genezen. Pauperisme is een ongeneeslijke kwaal. Maar het is heel goed mogelijk om te voorkomen, dat pauperisme zich ontwikkelt. Ons opvoedkundig stelsel, zooals het nu

werkt, bevordert echter het ontstaan van pauperisme en communisme. Als een kind nooit geleerd heeft door te dringen tot de beteekenis van de wereld, zooals die is, nooit iets van goede opvoeding deelachtig is geworden, van uit de school gesmeten wordt op den leeftijd van veertien jaar, ziek naar lichaam en geest, dan moet hij vroeger of later dienst gaan nemen in het leger van paupers of in het leger van de misdaad.

In een betoog van een ander nummer zegt *The Times* o. a.: Er is noodig een breede weg, waar zich voortbewegen kan de gansche massa van het heele volk naar het doel van goede opvoeding. Er heeft bij verschillende politieke denkers de dwaze vrees post gevat, dat een systeem van ontwikkeling het land berooven zal van handwerkers, van arbeiders, die het noodzakelijke maar niet altijd prettige werk moeten ondernemen, dat in elke gemeenschap, groot of klein, verricht moet worden. Dit is de oude fout, waarop de industriële omwenteling den nadruk legde, dat er een groote afstand is tusschen *skilled* en *unskilled* werk en een groot deel van de wereld ertoe veroordeeld is om altijd dat *unskilled* werk te verrichten. Maar er is eigenlijk zulk een arbeid niet. De nederigste taak vraagt een nieuwe geoefendheid, een nieuwe waardigheid, een nieuwe *efficiency* in de handen van man of vrouw, geoefend om ze te verrichten.

The Times legt er onophoudelijk den nadruk op, dat die plicht tot opvoeding van het geheele volk ook op de conservatieven rust en is gerust in de overtuiging, dat zij dien plicht zullen vervullen, want lezen we in een ander nummer: Baldwin heeft gezegd, dat wij, de conservatieven, alles zullen doen wat in onze macht is om aan de kinderen van ons volk de kans te geven om op te groeien tot gezonde mannen en vrouwen. Hiermee, zegt het blad, wordt erkend het stelsel van voorkomende geneeskunde, dat de school tot in zijn wortels wil gezond maken. Men is zindelijk gaan begrijpen, na een strijd, welke

verwonderlijk kan genoemd worden, dat het nutteloos is. opvoeding te geven, hoe goed ook bedoeld, aan zieke, vermoeide en hongerige kinderen. De kosten van het onderwijs zijn weggesmeten, indien de onderwijzer niet te werken heeft met kinderen, die lichamelijk in staat zijn om te leeren. Sloppe betekenissen een geestelijke en een lichamelijke kwaal voor het kind. Het sociale en het nationale probleem zijn niet van elkaar te scheiden. Gezondheid, opvoeding en industrie zijn aan elkaar met stalen banden verbonden.

In de betoogen staat natuurlijk veel meer dan hierboven meegedeeld, maar voor Hollandsche lezers is hetgeen, wat door mij gegeven werd, van het grootste belang, omdat het alweer van internationale beteekenis is.

Ida Heijermans.

Het Bioscoopvraagstuk.

Wij hebben in Volksontwikkeling herhaaldelijk de groote beteekenis van het bioscoopvraagstuk besproken en getracht ons daarbij even ver te houden van de film-enthousiasten, die geen beter opvoedings- en onderwijsmiddel kennen en van de tegenstanders, die van de film geen goed woord kunnen hooren. In mijn uitvoerige studie over de bioscoop, in dit blad verschenen, heb ik er op gewezen, dat de romantiek van de films, ook al kan zij hen die echte kunst zoeken, niet bevredigen, tegemoet komt aan een behoefte, die onder bepaalde voorwaarden zeker recht op bevrediging heeft.

Het verheugt mij thans op een rapport van den Centralen Jeugdraad te kunnen wijzen, waarbij ik mij zoo in zijn goed- als in zijn afkeuring bijna geheel kan aansluiten. Het rapport is het werk eener Commissie bestaande uit de Heeren: A. H. Gerhard, Voorzitter, Prof. Dr. Jac. van Ginneken S. J., H. Gordeau Jr., Dr. C. P. Gunning en Mr. H. van Haeringen, Secretaris.

Het rapport begint met een vergelijking van film en staande plaat, stelt de voor- en nadelen van beide in het licht en komt tot een slotsom, die mij volkomen in overeenstemming is met de resultaten van het psychologisch onder-

zoek, in het Nutsseminarium verricht door Prof. Revesz en den heer J. F. Hazewinkel. Na o.a. opgemerkt te hebben „dat wanneer de beweging of handeling het kenmerkende is, dat men wil laten zien, de film de voorkeur verdient, daarentegen de lantaarnplaat, als een juiste voorstelling van vormen en details verlangd wordt”, en gewaarschuwd te hebben tegen de vaak verkondigde dwaling, alsof het stilstaan van een film hetzelfde zou bereiken als het vertoonen van staande platen, komt het rapport tot de eindconclusie: „dat de enkele film van minder didactische waarde is dan de enkele lantaarnplaat en dat met nadruk herhaald mag worden, wat reeds gezegd is, dat de eerste niet zonder de laatste kan worden gebruikt”.

Zeer behartigenswaardig is ook de waarschuwing „dat men zuinig zij met filmvoorstellingen, daar zij licht gewinnen aan te haastig, slordig, oppervlakkig waarnemen” en de daarop volgende vergelijking met het „verslinden van veel spannende lectuur”.

Indedaad, terwijl de film uitnemende diensten kan bewijzen als hors d'oeuvre (in den waren zin des woords) en stimulans, gaat aan ernstige geestelijke ondervoeding lijden, wie er zijn hoofdmaal mee wil doen.

In de tweede plaats wordt de film vergeleken met het verhaal, de vertelling of het boek, kortom alles waarbij het woord te pas komt. Zeer terecht wordt er op gewezen dat de film, omdat hij altijd met grove middelen moet werken: „uit een oogenpunt van morele doelstelling moet falen”, wat evenwel niet wegneemt, dat hij „als hulpmiddel bij een verhaal goede diensten kan bewijzen”.

Ook op dit punt kan ik mij volledig aansluiten bij de Commissie als ze schrijft: „Het romantische in de film kan echter niet gemist worden, kan, goed aangewend, juist een zeer goede indirecte morele strekking hebben, doch moet zeer, zeer matig worden aangewend”.

Het rapport eindigt met wenken omtrent de mogelijkheid van het aanleggen van „een filmarchief, dat aan de hoogste eischen moet voldoen”. Ook hier kan ik geheel met dit Rapport meegaan onder dit eene maar zeer gewichtige voorbe-

houd, dat de leiding van zulk een archief niet in de handen kome van onkritische enthousiasten, maar van zoo bezonnen en bezadigde mannen als de leden dezer Commissie. Dan zal er inderdaad iets goeds voor het jeugdwerk van kunnen uitgaan. Ph. K.

Lichamelijke opvoeding.

In Mei 1921 verscheen een uitvoerig rapport van het Algemeen College van advies voor de lichamelijke opvoeding aan den Minister van Onderwijs „betreffende de hoofdlijnen, waarlangs de overheidsbemoeiing met de lichamelijke opvoeding zich zal hebben te bewegen“. Een van de belangrijkste punten daarvan betrof de stichting van een Rijksinstituut voor Lichamelijke opvoeding. Hoewel dit plan, door Prof. Zwaardemaker van Utrecht ontworpen, als „vereenvoudigd plan“ reeds met de tijdsomstandigheden rekening houdend, zich tot het strikt noodige beperkte voor een waarlijk wetenschappelijk Instituut, is het, als zoo vele goede dingen, bijgezet in de archieven.

Tuch is ook op dit gebied de voortgang der ideeën niet te stuiten. Nadat voor eenigen tijd aan de Universiteit te Leiden de Heer Reijs als privaatsdocent

in de Lichamelijke Opvoeding werd toegelaten, hield op 5 Nov. l.l. de heer W. P. Hubert van Bleijenburgh zijn intrede in dezelfde functie te Utrecht met een rede over: Physiologie en Psychologie als basis der lichamelijke opvoeding. De lezing dier rede, verschenen bij Oosthoek te Utrecht, zal ook den scepticus wel overtuigen, dat de tijd voorbij is waarin men met eenige laaidunkendheid van „een gymnastiekonderwijzer“ kan praten.

Wij heeten den heer van Bleijenburgh hartelijk welkom in zijn nieuwe ambt. Hij zal ongetwijfeld nog heel wat vooroordeelen hebben te overwinnen. Want voorschands komt naar Nederlandsche opvatting (men zie bijv. de vergelijkende tabel in Nieuwenhuys Opvoeding tot Autonomie p. 176) aan de lichamelijke opvoeding in het geheel der opvoeding een even geringe plaats toe als aan de paedagogiek in het systeem der wetenschappen. Zijn strijd is dus dubbel hachelijk. Maar gesteund aan de Utrechtsche hogeschool door mannen als Zwaardemaker, Roels en Gunning zal hij ongetwijfeld op den duur den tegenstand van de „Gebildeten onder den Verachtcrn“ van het vak zijner keuze weten te overwinnen. Ph. K.

Boekbespreking.

Hendrik van Loon. De Geschiedenis der Menschheid. Met medewerking van den schrijver voor Nederland bewerkt door Dr. C. P. Gunning, Schellens en Giltay. 2edr.

Hendrik van Loon. De Bijbel naverfeld. Als boven.

In het Maartnummer van dit tijdschrift kondigde ik den eersten druk van De Geschiedenis der Menschheid aan. Reeds thans wordt mij door de uitgevers de Tweede herziene druk (zevende tot twaalfde duizendtal) toegezonden. Wel een bewijs dat de vele tegenstanders en scherpe critici van dit boek, tegen wie de bewerker zich onlangs in een artikel in Vragen van den Dag naar het mij voorkomt zeer gelukkig heeft verweerd, er niet in geslaagd zijn hun

meening bij het lezende publiek ingang te doen vinden. Ik kan volstaan met naar dat artikel en mijn vroegere recensie te verwijzen. Ik heb daaraan thans niets anders toe te voegen, dan dat ik met genoegen heb geconstateerd, dat met den daaruitgesproken wensch den naam Jozua van Nazareth niet te gebruiken, met het oog op de velen aanstootgeevende afwijking van den gewonen naam, rekening is gehouden in dezen tweeden druk.

Wanneer de spoedige verschijning van een tweeden druk van de Geschiedenis der Menschheid toegeschreven mag worden aan de combinatie van uitbundigen lof en felle bestrijding, die haar ten deel viel — en er schijnen mij goede psychologische gronden voor die opvatting te zijn — dan zal De Bijbel naverfeld, vermoedelijk nog veel

spoediger herdrukt worden. Want hetzelfde verschijnsel doet zich ook hier voor. Terwijl een zoo bij uitstek bevoegd criticus als Obbink bijna niets dan lof heeft voor dit boek (Zie Alg. Weekblad voor Christendom en Cultuur van 21 Nov. p. 6) noemt C. E. H. (ooykaas) het in het Handelsblad „een min boek” en „een ongelukkig ding, dat ik niet graag aan een kind, waarvan ik houd, in handen zou geven.”

Ook hier ligt naar mijn meening de waarheid in 't midden. Maar terwijl ten opzichte van de „Geschiedenis” voor mij de voordeelen van den Frisschen en principieel nieuwen kijk overwegen, laat De Bijbel naverteld mij toch in de eerste plaats een gevoel van teleurstelling achter. Teleurstelling omdat ik het eigenlijke levenselement van den Bijbel hier niet tot zijn recht zie komen. Wie den Bijbel leest, omdat het zoo „onbeschaald” is niet de namen van Abraham of David te kennen, vindt hier genezing voor zijn kwaal. Maar dat iets van de geweldigheid der religieuze beteekenis dezer figuren tot het kind zal doordringen dat ze in deze beschrijving leert kennen, komt mij onaannemelijk voor. Juist zoo is het met de behandeling der profeten gesteld. In mijn Bijbel en Jeugd heb ik betoogd dat zij welhaast het belangrijkste deel van het Oude Testament, ook voor kinderen vormen. Ik verheugde me dus, aan hen, in afwijking van de meeste kinderbijbels, hier ten minste een 40-tal bladzijden te zien gewijd. Maar ook hier werd ik teleurgesteld. Hoofdstuk XIII heet wel: Het optreden van de Profeten, maar het handelt over Achab en Jehu, Salmanaassar en Nebukadnezar, niet over Amos en Micha, Jesaja en Jeremia, wier namen nauwelijks worden genoemd. Men zou bijna in de verleiding komen den schrijver met een verwijzing naar: De Geschiedenis der Menschheid, van een zekeren Hendrik van Loon, er op te wijzen, dat oorlogen toch niet het eenig belangrijke zijn in onze „beschavings”-geschiedenis. En in diezelfde sfeer van nuchtere feitelijkheid blijven wij, naar mijn meening, ook bij de behandeling van het Nieuwe Testament.

Ik geloof niet dat dit bezwaar door

eenige verandering of omwerking verholpen kan worden. De grondfout zit m.i. in den opzet zelf. Den Bijbel „navertellen” is m.i. een onbegonnen werk. Want er is in de geheel wereldliteratuur nauwelijks één werk te vinden dat zoo meesterlijk vertelt als juist de Bijbel. Daarom is m.i. het eenige wat men kan doen den Bijbel zelf laten vertellen, nadat men door een inleiding en verklaring de lezing der stukken, die men om de groote figuren van den Bijbel groepeeri, heeft voorbereid. Ongeveer zooals Else Zurhellen-Pfeiderer gedaan heeft in haar Biblische Geschichten und Persönlichkeiten in ihrem historischen Rahmen für Jung und alt dargeboten. Aan de bewerking van zulk een boek bestaat m.i. voor ons land een veel grooter behoefte dan aan die van het boek van den Heer van Loon.

Wie wil ons daaraan helpen?

Ph. K.

J. Strikwerda, *Individueel en Klassikaal Onderwijs*. Nieuwe Uitgaven. No. 10 der Geeros-Uitgaven Amsterdam 1924.

In een korte brochure van nog geen 12 twee vel geeft de schr. een kort overzicht over het ontstaan van het klassikale stelsel en de in den laatste tijd opkomende tegenstrooming, die weer naar individueel onderwijs terug wil. Als eerste inleiding ter kennismaking met „scholen met losser klasseverband” lijkt mij zijn brochure bijzonder aanbevelenswaardig. De schr. heeft klaarblijkelijk niet alleen over het onderwerp gelezen, maar er zelf heel wat tijd en aandachtige overdenking aan gegeven. Hij ziet de bezwaren en moeilijkheden niet over het hoofd, maar beseft het groote gewicht der zaak waarom het gaat en tracht daarom niet allerlei voor de hand liggende bezwaren, natuurlijk terdege bekend aan wie zelf met dit bijltje hakken, breed uit te meten. En zeer terecht wijst hij er op, dat de nieuw stroomingen, in 't bijzonder de Dalton-beweging, niet wil ingaan tegen het klassikale onderwijs op zichzelf, doch slechts de nadelen wil wegemen die aan een overmaat, het ongebreidelde systeem eigen zijn. Ph. K.

INHOUD VAN AFLEVERING 3.

	Bladz.
De meerderheidsjongen, door J. H. Gunning, H. Gordeau en de B.	65
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken	84
Feiten en Pogingen.	
De breede opvoedingsweg, door Ida Heijermans	93
Het Bioscoopvraagstuk, door Ph. K.	94
Lichamelijke opvoeding, door Ph. K.	95
Boekbespreking.	
Hendrik van Loon. De geschiedenis der menscheid. — Hendrik van Loon. De Bijbel naverteld, door Ph. K.	95
J. Strikwerda. Individueel en Klassikaal Onderwijs, door Ph. K.	96

VOLKS ONTWIKKELING

17133864

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 67-69), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR (8.75, FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL (0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.

2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.

3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.

4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.

5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengeende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.

6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

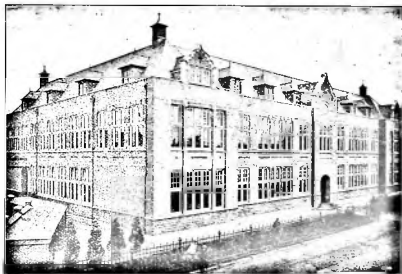

Fig. 1. Gebouw der Fabriekschool.

II. De Instellingen tot Ontwikkeling en Ontspanning aan de Machinefabriek GEBR. STORK & Co. te Hengelo.

I.

Eene verhandeling over dit onderwerp dient allereerst melding te maken van het feit, dat de uitgebreide instellingen tot ontwikkeling en ontspanning van het personeel der Machinefabriek Gebr. Stork & Co. gestadig zijn gegroeid, met de Machinefabriek zelve, en reeds vanaf hare oprichting. Zij zijn geen product van dezen modernen tijd, waarin een goed begrip omtrent de eischen der volksontwikkeling

welhaast allerwege is verbreid, en tal van goede inrichtingen aan het doordringen dezer denkbeelden haar ontstaan danken. Zij zijn het uitvloeisel van een ideaal, dat de stichter der Machinefabriek, C. T. Stork, zich reeds in het midden der vorige eeuw met bewustheid gesteld had. Een fabriek te stichten „waarvan elke arbeider in de gelegenheid werd gesteld zich te ontwikkelen naar de mate van zijnen aanleg“. Dat was onder meer het doel, dat C. T. Stork, naar zijn eigen woorden, reeds als jongeling voor oogen zweefde, en dat hijzelf als fabrikant, en later zijne opvolgers, steeds zooveel mogelijk te verwezenlijken hebben getracht.

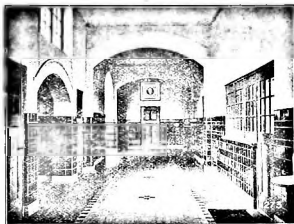

Fig. 2. Gang der fabrieksschool.

In 1854 werd C. T. Stork, terwijl hij voor zaken in Zwitserland vertoefde, zeer getroffen door de in dat land heerschende opvattingen omtrent het onderwijs, en de voor dien tijd uitstekend ingerichte Zwitsersche scholen. In het bijzonder trof hem de inrichting eener school te Winterthur, zooals blijkt uit brieven van zijne hand, waarin hij zijne bewondering omtrent het Zwitsersche onderwijs uitte.

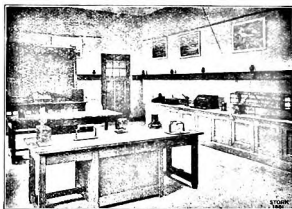
In 1860 werd door de Koninklijke Weefgoederenfabriek, waarvan C. T. Stork een der firmanten was, eene fabrieksschool gesticht. Dit was de eerste fabrieksschool in Nederland. Na de oprichting der Machinefabriek in 1868 diende deze school een tijdlang voor beide fabrieken, tot zij, tengevolge van den groei der ondernemingen, in tweeën moest worden gescheiden, en iedere fabriek haar eigen school kreeg.

De school der Machinefabriek is gestadig uitgebreid, het onderwijs is, naar de eischen van den tijd, steeds verbeterd en toegenomen in

omvang, onder de zorgen eener directie, die het ideaal van den stichter der fabriek voor oogen bleef houden, en waarvoor de zorg voor ontwikkeling en ontspanning van het personeel een integreerend bestanddeel van haar beleid bleef.

Wij willen de geschiedenis dezer instellingen verder laten rusten, en in het volgende omtrent de thans bestaande instellingen een en ander mededeelen. Wij beginnen met de eigenlijke *Inrichtingen voor Onderwijs*.

Alle jongens, die als leerlingen aan de Machinefabriek wenschen te worden opgenomen, moeten zich vooraf onderwerpen aan het

[Fig. 3. Psycho-technische laboratorium.

„Fabrieksexamen“, waarbij een eenvoudig onderzoek wordt ingesteld naar de resultaten van het onderwijs der lagere school. Dit examen omvat:

1. Een eenvoudig dictée.
2. Een opstel, naar een voorgelezen kort verhaal.
3. Het berekend oplossen van een viertal eenvoudige rekenkundige vraagstukken, (schriftelijk).
4. Iets omtrent de beginselen der Aardrijkskunde (mondeling).
5. „ „ „ „ „ Geschiedenis „
6. „ „ „ „ „ Natuurkennis „
7. Het beantwoorden van eenige vragen, naar aanleiding van een voorgelezen, eenvoudig fragment.

Bij dit onderzoek wordt vooral waarde gehecht aan het blijken van een behoorlijken verstandelijken aanleg, die voor een jongen, die in de machine-industrie een goed vakman worden wil, een vereischte is.

Behalve aan dit fabrieksexamen worden alle jongens bij hunne komst aan de fabriek onderworpen aan een psychotechnisch onderzoek, waarvoor een psycho-technisch laboratorium in de fabrieksschool aanwezig is. Dit onderzoek is sedert ruim een jaar ingevoerd, onder leiding van het Psychotechnisch Instituut te Groningen. Hoewel in menig opzicht reeds merkwaardige resultaten kunnen worden geconstateerd, mogen voorloopig (behoudens enkele frappante uitzonderingen) nog geene conclusies daaruit worden getrokken. De juistheid van het op grond der verschillende tests omtrent een honderdtal jongens gevormde oordeel moet gedurende eenige jaren worden getoetst aan de in het bedrijf met deze jongens opgedane ervaring. Voorloopig blijft dus het fabrieksexamen de geldende maatstaf; op

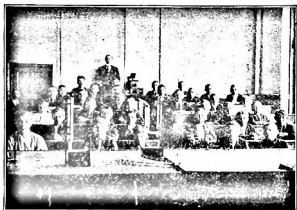

Fig. 4. Natuurkunde-les.

den duur zal het als zoodanig waarschijnlijk ten deele door het psycho-technisch onderzoek worden vervangen.

Alle geslaagde kandidaten worden onderworpen aan een geneeskundig onderzoek, waarbij evenwel rekening wordt gehouden met het feit, dat afwijkingen vooral op dezen leeftijd dikwijls niet van blijvenden aard zijn. In twijfelachtige gevallen worden de jongens daarom vaak voorwaardelijk aangenomen, om later herkeurd te worden. Bij de keuze der werkplaats wordt, zoo noodig, met het resultaat van dit geneeskundig onderzoek rekening gehouden, in overleg met den fabrieksgeneesheer.

Aan het fabrieks-onderwijs moet worden deelgenomen door alle jongens. Een uitzondering hierop wordt slechts toegestaan voor de enkelen, die boven den 16-jarigen leeftijd worden aangenomen, en die dus niet hun geheelen leertijd aan de fabriek doorbrengen.

Het onderwijsprogramma is gevormd naar het volgende algemeene gezichtspunt:

„De leerlingen moeten zooveel mogelijk worden ontwikkeld tot goede vaklieden, doch het onderwijs moet hun evenzeer vormen voor het leven buiten de fabriek. Het moet daarom zooveel mogelijk aanknoopen bij de practijk der fabriek eenerzijds, bij de practijk van huisgezin, omgeving en staat anderzijds”.

Het samenstellen en onderhouden van een leerprogramma, dat zoo goed mogelijk aan deze eischen voldoet, verlangt groote zorg, en een voortdurend contact van het onderwijzend personeel met de

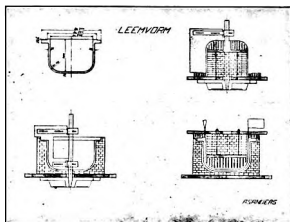

Fig. 6. Teekening van een leerling uit de gisterij.

practijk. Ten einde dit contact te handhaven, staat het fabrieks-onderwijs onder toezicht van eene, door de Directie benoemde „Commissie van Toezicht op het Fabrieksonderwijs”, welke bestaat uit hoofdbeambten, beambten en werklieden, tezamen een achttal personen. Door gezamenlijke besprekingen en schoolbezoek kan deze Commissie er toe bijdragen, dat het onderwijs met de eischen der practijk rekening blijft houden.

De juiste vaststelling der leerstof voor zulk een fabrieksschool biedt eigenaardige moeilijkheden. Eenerzijds is een bepaalde kennis van de beginselen van wis- en natuurkunde onontbeerlijk voor het goede begrip van constructie en werkmethoden in de machine-industrie, dat den goeden vak-werkman eigen moet zijn. Andererzijds is de voor het onderwijs beschikbare tijd beperkt, doordat het bedrijf de leerlingen overdag slechts noode voor een aantal schooluren missen

kan (5 à 8 uren per week), terwijl het avond-onderwijs tijd voor ontspanning moet overlaten, (het is voor elken jongen beperkt tot 2 avonden per week).

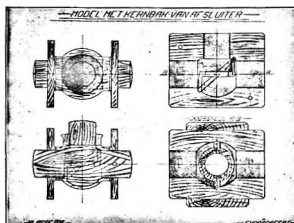

Fig. 6. Teekening van een leerling uit de modelmakerij.

Deze beperking van den onderwijs-tijd gebiedt een zeer zorgvuldige toetsing der leerstof aan de bovengenoemde praktische eischen, opdat

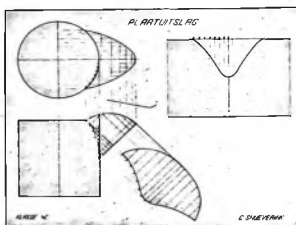

Fig. 7. Teekening van een leerling uit de ketelmakerij.

alle beschikbare schooluren zoo goed mogelijk tot het gestelde doel voeren. Maar vooral ook niet daar voorbij! Want er schuilt bij het onderwijs aan fabrieksleerlingen ook een groot groot gevaar in een teveel aan

theoretische en technische leerstof. Het is een groote — en zeer verleidelijke — fout, uit het oog te verliezen, dat zij tot goede *werklieden* moeten worden gevormd, en dus in het algemeen uit hunne sfeer worden gebracht door kennis, die slechts aan de technici of teekenaars der bureaux te pas komt. Door een voortdurend contact met de practijk, waardoor de resultaten van het onderwijs steeds in het bedrijf kunnen worden nagegaan, is eene fabrieksschool als deze zeker in een zeer gunstige conditie om haar leerprogramma zoodanig te onderhouden, dat aan de jonge werklieden inderdaad die kennis wordt bijgebracht, welke zij het meest behoeven. Vervanging van leerstof door andere, die beter aan dit doel beantwoordt, het steeds

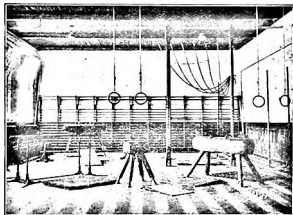

Fig. 8. Het Gymnastieklokaal.

meer aanknoopen aan voorbeelden uit de fabriek en het dagelijksche leven der jongens, waardoor de leerstof voor hen meer levend en tastbaar wordt, dat is de blijvende zorg van onderwijzers en schoolcommissie wat betreft het leerprogramma.

Gelijk van zelf spreekt wordt in het algemeen rekening gehouden met de vermogens en de bestemming van den gemiddelden leerling. Evenwel wordt aan het kleiner getal jongens, dat door meer dan gewone begaafdheid de verwachting rechtvaardigt, dat zij het verder kunnen brengen dan de positie van den gewonen werkmán, de gelegenheid tot verdere ontwikkeling geboden in vervolklassen, waarin zij op grond van bijzondere vorderingen kunnen worden toegelaten, gelijk hieronder blijkt. Chef-monteurs, bazen of andere technische beambten, die als werkmán hun loopbaan in de fabriek beginnen, komen uit deze vervolklassen voort.

De *Dagschool* telt vijf jaarklassen, waaraan alle leerlingen deelnemen en een zesde klasse voor vervolgonderwijs aan een aantal der besten. In de lagere klassen, waar de in de lagere school opgedane kennis wordt onderhouden en aangevuld, wordt onderwijs gegeven in lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsch, aardrijkskunde, vaderlandsche geschiedenis, zingen (alleen in de laagste klasse) en verder de beginselen van meetkunde, algebra en natuurkunde. Bij het onderwijs in Nederlandsch, lezen en schrijven moet de leerstof zooveel mogelijk bijdragen tot algemeene kennis; voor het reken- en wiskunde-onderwijs wordt de leerstof zooveel mogelijk uit de practijk van fabriek en huishouden genomen. In de hogere klassen wordt onderwijs gegeven in meetkunde, natuurkunde, lezen, en „algemeene kennis“. Dit laatste zeer

Fig. 9. Trappenhuis in de fabriekschool.

gewichtige leervak omvat de behandeling van allerlei voor de jongens belangrijke onderwerpen (regering en staat, handel, nijverheid, verkeer, hygiene, enz.) Onder meer wordt in deze lessen gezamenlijk een courant gelezen.

Op deze dagschool ontvangen de jongens van 5 tot 8 lessen per week, die in hoofdzaak binnen den werktijd der fabriek vallen, en over welke uren hun het loon wordt uitbetaald. Gedurende de maanden Juni en Juli vormen de jongens der hoogste klassen groepen, die in avond-uren, onder leiding der onderwijzers openlucht-spelen beoefenen (voetbal, korfbal, hardloopen, etc.) of wandel- en fietstochten ondernemen. Deze uitspanning zelve en de prettige omgang tusschen onderwijzers en jongens, waartoe zij aanleiding geeft, zijn van niet te onderschatten nut.

De Teekenschool (5 jaren, 2 avondlessen à 2 uur per week) beoogt de oefening der jongens in het opmeten en teekenen van onderdeelen van machines en ketels, en de ontwikkeling van hun technisch voorstellingsvermogen. Na de oefening in het gebruik van teekengereedschap volgt het in teekening brengen van eenvoudige machinedeelen, afgewisseld door de beginselen der projectie-leer. Voor iederen jongen bewegen deze teekenoefeningen zich zooveel mogelijk op het gebied der werkplaats waarin hij werkzaam is, waarbij de onderwijzer gelegenheid vindt, de bijzonderheden van het eigen vak met de jongens te bespreken.

Als voorbeeld geeft fig. 5 een teekening van een jongen uit de Gieterij. De opgave was, naar de werkteekening van een gietijzeren onderdeel

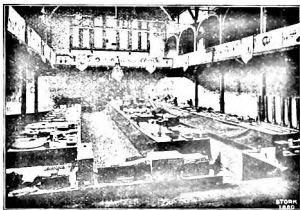

Fig. 10. Tentoonstelling van werkstukken en teekeningen.

een teekening te maken van den gietvorm, met de kernen, trekplanken, etc. Fig. 6 toont het houten gietmodel van een afsluiter, dat door een jongen uit de Modelmakerij werd geteekend naar de werkteekening van dit onderdeel. Fig. 7 geeft een teekening van een plaatuitslag, als voorbeeld van het werk der Ketelmakerij-leerlingen.

Het is duidelijk, dat men voor dit onderwijs moet beschikken over onderwijzers, die geheel met de werkzaamheden bekend zijn. Zoo mogelijk worden daarom jongens uit éénzelfde werkplaats in één klasse bijeengebracht onder een onderwijzer, die zijn opleiding in dezelfde werkplaats ontving. Voor zoover dit niet mogelijk is, kan de onderwijzer, zoo vaak hij dat behoeft, door leiders der werkplaats worden voorgelicht. Dit contact is overigens ook voor den geheel ingewijden onderwijzer noodig, om te voorkomen, dat verouderde werkmethodes in het leerprogramma gehandhaafd blijven.

Verder wordt er naar gestreefd den jongens goede, voor de fabricage geschikte schetsen te leeren maken. Bovendien worden handteekenlessen gegeven aan jongens, die hiervoor den meesten aanleg vertoonen.

Een vervolgklasse op de teekenschool is de z.g. *Technische les*. Zij wordt gevolgd door een 25-tal der beste, daartoe uitgekozen leerlingen. In deze lessen wordt de theorie van stoomketel en stoommachine op eenvoudige wijze gegeven en worden gemakkelijke vraagstukken uit de op machine en ketel toegepaste sterkteleer behandeld. Deze jongens volgen bovendien een technische teekenles, waarvan de leerstof ont-

Fig. 11. De Bewaarschool.

leend is aan het in de theoretische uren behandelde, (tezamen 2 avonden à 2 uur per week, gedurende 1 jaar).

N.B. De oudere jongens der mechanische werkplaatsen ontvingen tot voor korten tijd, in morgen-uren, éénmaal per week les in kennis van materialen en bewerkingen (bereiding en eigenschappen van het ijzer, staal, koper, etc.) en eenvoudige kennis van werktuigmachines. Deze lessen zijn door interne omstandigheden tijdelijk gestaakt.

Gymnastieklessen worden gegeven in het ruime en modern ingerichte gymnastieklokaal aan de jongens, die zich vrijwillig hiervoor aanmelden. De leerlingen dezer lessen, die tweemaal per week worden gegeven (in avonduren) en waaraan 40 à 50 jongens deelnemen, zijn adspirantleden der aan de fabriek verbonden gymnastiekvereniging „Hercules“, die wij hieronder nader vermelden. De jongens kunnen,

na deze voorbereidende lessen doorloopen te hebben, als gewone leden tot deze vereeniging toetreden.

Vermelden wij ten slotte, dat aan de school eene *Bibliotheek* van jongenslectuur, verbonden is, welke door de onderwijzers wordt beheerd, waarbij natuurlijk zooveel mogelijk wordt gewaakt tegen schadelijke invloeden door te veel of ongeschikte lectuur, dan is het eigenlijke fabrieksonderwijs in hoofdzaak behandeld. Toch kunnen wij er niet van afstappen zonder een enkel woord te wijden aan het gebouw der Fabrieksschool.

De lokaliteiten, die voor het onderwijs beschikbaar waren, hadden met de uitbreiding van het onderwijs en met de toename van het

Fig. 12. Les-lokaal der Bewaarschool.

aantal leerlingen geen gelijken tred gehouden. De bouw van een goede school vormde daarom een lang gekoesterd plan. Een bezoek van H.M. de Koningin in 1914 — weinige dagen vóór het uitbreken van den oorlog —, dat speciaal de aan de Machinefabriek verbonden inrichtingen van onderwijs en het Tuindorp gold, was de aanleiding, dat aan dit plan een begin van uitvoering werd gegeven. Bij dit bezoek kon aan Hare Majesteit een voorloopig schetsplan van het gebouw worden getoond. Dit plan werd uitgebreid en voltooid door den architect Karel Muller; de bouw begon in 1917 en was op 4 September 1918 (den gedenkdag van het 50-jarig bestaan der Machinefabriek) voltooid.

Het zoude hier te ver voeren de inrichting van het schoolgebouw uitvoerig te beschrijven. Het bevat o.a. 5 leslokalen, waaronder een goed ingericht natuurkundelokaal, een tiental ruime teekenlokalen, en een groot gymnastieklokaal. Een aantal lokalen is tijdelijk afgestaan

aan de Gemeente voor een H.B.S. Zaal 33 is voor de helft in gebruik genomen als psychotechnisch laboratorium).

Aan het interieur van dit gebouw is bijzondere zorg besteed, zoodat ook het gebouw zelf in zeker niet onbelangrijke mate ten goede medewerkt bij het onderwijs der leerlingen. Het biedt aan vele jongens, vanaf hun 13e tot hun 19e levensjaar, gedurende 5 à 8 uren per week een frissche, ruime en ook aesthetisch wel-verzorgde omgeving. Het kan niet anders of dit moet op hun karakter in deze jaren van groote ontvankelijkheid een goeden invloed uitoefenen. In de verschillende lokalen is gezorgd voor een goede gelegenheid tot het aanbrengen van platen of het opstellen van verschillende voorwerpen en vooral ook bloemen en planten en hiervan wordt een ruim gebruik gemaakt, waarbij door de onderwijzers wordt voorgegaan.

Fig. 13. Speeltuin der bewaarschool met overdekte galerij en sand-veranda.

Van groot belang is het nu, dat de resultaten van het onderwijs bij elken leerling geregeld worden nagegaan en vergeleken met zijne prestaties in de fabriek. Daartoe worden allereerst de resultaten van het onderwijs in de verschillende vakken en bovendien een algemeen oordeel omtrent iederen leerling jaarlijks opgemaakt en in een kaart-systeem vastgelegd.

Een goed oordeel omtrent de prestaties in de fabriek wordt verkregen door een jaarlijkschen *arbeidswedstrijd*, waarbij de jongens ieder een of meer onderdeelen van in de fabriek in bewerking zijnde machines of ketels (of ook uitsluitend voor den wedstrijd gekozen werkstukken) als proefstukken te vervaardigen krijgen. Een commissie van werklieden, voor elke werkplaats, door de vertegenwoordigers der werklieden gekozen, uit een door de Directie opgemaakte voordracht, houdt het toezicht op dezen wedstrijd en beoordeelt het werk, tezamen

met eenige chefs. Dit oordeel wordt tevens in het bovengenoemde kaartstelsel vastgelegd. Op deze wijze worden dus de met de jongens gemaakte ervaringen van jaar tot jaar zorgvuldig geboekt, hetgeen van groote waarde is voor de fabriek, die omtrent aanleg en eigenschappen der jonge werkkrachten daardoor goed is georiënteerd. Maar niet minder waardevol is dit voor de jongens zelf met het oog op een juiste richting hunner opleiding.

Na afloop van den arbeidswedstrijd worden de proefstukken in de groote zaal van het Vereenigingsgebouw tentoongesteld en deze tentoonstelling, waar van elken jongen ook de beste, in den afgeloopen cursus der teekenschool geleverde teekening is uitgesteld, geniet steeds een zeer druk bezoek van ouders en belangstellenden. Iedere jongen, wiens werkstuk of teekenwerk in den afgeloopen cursus, in verband met vlijt en gedrag, werd beloond met een cijfer, dat een vastgesteld minimum overschrijdt, ontvangt daarvoor een prijs, (zooveel mogelijk gereedschap; ook boeken, messen, schaatsen, etc.) die hem op de prijsuitdeeling door een der Directeuren persoonlijk wordt overhandigd.

Bij gelegenheid der prijsuitdeeling wordt aan de jongens, die den dienstplichtigen leeftijd hebben bereikt en het onderwijs en de opleiding in de fabriek met voldoende en goed gevolg hebben genoten, een getuigenschrift uitgereikt met het praedicaat „voldoende”, „goed” of wel „uitstekend”. Bovendien ontvangen de jongens bij een uitstekend getuigenschrift een zilveren- en bij een goed getuigenschrift een nikkel horloge met inschrift.

En menigeen onder de oudere bazen en knapste werklieden der fabriek is er trotsch op een vroegere „horlogejongen” te zijn, ten bewijze, dat hij in zijn later leven met vrucht heeft gebouwd op het resultaat van zijn goed volbrachte leerjaren.

Eene inrichting van onderwijs, die niet tot het eigenlijke fabrieks-onderwijs gerekend mag worden, is de bewaarschool op het Tuindorp „Het Lansink”. Deze staat onder het toezicht en beheer van het bestuur der „Vereeniging tot behartiging van de belangen van het Personeel der Machinefabriek Gebr. Stork & Co.” Het dagelijksch beheer berust bij eene commissie, bestaande uit echtgenooten van beambten en werklieden. Op deze bewaarschool, die door meer dan 100 kinderen bezocht wordt, worden niet alleen kinderen van leden van het personeel, doch ook andere kinderen, hoofdzakelijk van bewoners van het Tuindorp, opgenomen. Behalve een tweetal leslokalen bezit de school een ruim speellokaal, een speeltuin met overdekte galerij en een gesloten zandveranda, die gestookt kan worden dus ook des winters aan de kleintjes een goede speelplaats biedt. Sedert

meer dan 25 jaar staat deze bewaarschool onder leiding van dezelfde hoofdonderwijzeres, die bijgestaan wordt door eenige helpsters.

De nieuwere denkbeelden omtrent bewaarschool-onderwijs, als die van Montessori, zijn er niet officieel doorgedrongen. Toch is er in de wijze waarop de leidster hare taak opvat, en in de verhouding tusschen haar en de kinders veel, dat met deze moderne begrippen geheel overeenkomt.

In een afzonderlijk, in het gebouw der bewaarschool daarvoor ingericht lokaal, worden in middag- en avonduren naai- en verstellen gegeven, waaraan door een 50-tal meisjes wordt deelgenomen.

En hiermede is het overzicht van de onderwijsinrichtingen, verbonden aan de Machinefabriek Gebr. Stork & Co. gegeven. In een volgend nummer behandelen wij de instellingen voor ontspanning, alsmede ontwikkelingsinstellingen voor het volwassen personeel.

Het Amsterdamsche Speeltuinwerk

door ANTH. F. K. PARÉE.

Noodzakelijkheid van Speeltuinen.

Alles wat leeft heeft behoefte aan beweging en deze behoefte is bij jeugdige personen het sterkst uitgedrukt. Een jongen die uit school komt vindt 't een heerlijkheid na uren van gedwongen stilzitten te kunnen stoeien en ravotten. Door een onweerstaanbaar instinct gedreven zoekt hij beweging in den meest verschillenden vorm; dikwijls schreeuwt hij alleen om het genoegen van te schreeuwen, hij loopt en springt in het rond, gesticuleert zonder eenig doel en zonder eenig kenbaar motief. De jongen wil zich ontspannen, liefst buiten in de frissche lucht. Hoe gelukkig is dan het buitenkind, dat vrije ruimten heeft waar het spelen kan! Dat zijn duinen heeft om af te rollen of rooverdje in te spelen, zijn weilanden om slootje te springen, zijn bosschen om in de boomen te klimmen. Voor alle mogelijke spelen — en onze jeugd kent er van oudsher een ongelooflijke menigte — is daar gelegenheid genoeg.

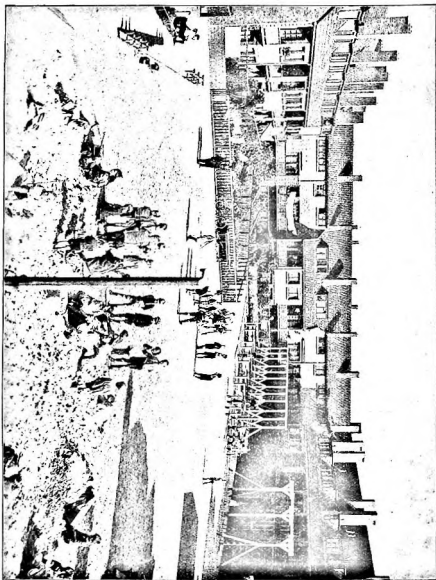
Hoe anders is het echter in de groote stad! Daar geen slooten en heggen om over te springen, geen boomen om in te klimmen en geen schuren, waarin men zich verbergen kan. Maar de kinderen weten zich te behelpen. Nergens kan men dat zoo goed zien dan in Amsterdam. Wanneer in het voorjaar de straten goed droog zijn begint de knikkertijd; dan rollen de kleine albasten knikkers over het plaveisel en wanneer er niet juist een kleine oneffenheid in is, wordt eenvoudig een steen losgewoeld en het „knikkerloch” is gereed.

Zoo omstreeks April verdwijnen de knikkers langzamerhand om plaats te maken voor de tollèn. Dan knallen de zweepen en wordt er druk onderling gewedijverd wiens tol toch wel het mooist staat. En na de tollèn komt de tijd, waarin de meisjes vooral zich op de straat bezighouden met hinkelbanen. Dan worden op de trottoirs, zelfs in de drukste winkelstraten, de hinkelbanen getrokken. De jongens vullen hun leegen tijd met bok-sta-vast, haasje-over, negepetten enz. En als de herfst in het land is, trekken de jongens er met de vliegers op uit. In de stad met zijn tram- en telefoondraden komt van dit spel niet veel terecht; trouwens welk kinderspel komt in de groote stad tot zijn recht? De gemoedelijke paardentram, waarmede wij in onze jeugd een wedloop hielden, heeft voor de electrische plaats gemaakt; het huurrijtuig met den scharminkeligen knol er voor, is vervangen door de auto. Van alle zijden dreigt het kind gevaar; een jongen, die in het vuur van zijn spel is, ziet de gevaren niet. Hij holt en draaft dwars over den verkeersweg, vroolijk, juichend. Maar in het volgend oogenblik kan hij voor het leven ongelukkig zijn....

Maar al die spelen in de stad zijn slechts meer of mindere kunstige namaakfels van het werkelijke spel. Het spel van het kind is buiten, op het grasveld, bij de boomen en struiken, bij bloemen en bladeren, — niet op de geasphalteerde- en steenen straten eener drukke stad. Daar komt niets terecht van het echte kinderspel, dat onder goede leiding gevoel voor orde, tucht en recht bijbrengt, dat eerbied voor het schoone, rythme kweekt, het solidariteitsgevoel ontwikkelt en den kleinen onnadenkenden egoïst al spelende verandert in een altruïst.

Is het wonder, dat de drang tot beweging, die toch ook in de groote stadskinderen leeft, spoedig ontgaat in minderwaardig vermaak? En nu moge men over de baldadigheid en de straatschenderij der hedendaagsche jeugd nog zooveel artikelen schrijven met de goede bedoeling het kwaad tegen te gaan, — wanneer men niet tevens pogingen in het werk stelt het kwaad *in den wortel* aan te tasten, kan men dit schrijven even goed achterwege laten.

„Het kind is niet met opzet baldadig“, schreef de oud-hoofdcommissaris van politie te Amsterdam, de heer Roest van Limburg. „Als men het kind maar een gevaarlooze plaats aanwijst, waar het naar hartelust kan spelen zonder hinder of schade aan te richten, zullen de klachten over de baldadigheid vanzelf afnemen“. Zoo is het inderdaad! Wij zijn het er toch allen over eens, dat spelen een recht van het kind is en wij kunnen opmerken, dat waar men hem dat recht niet geeft, hij het neemt. Of is het iets anders dan het zich toeëigenen van dit recht, als bij het opbreken van een straat de

De ingangde speelplaats in den Nieuwendammerham te Amsterdam.
Op den voorgrond een deel der sandbak, links werkhutten, rechts de speelwielwagen.

aangebrachte zandhoopen onmiddellijk worden bestormd en ingenomen door de jeugd?

Enkele jaren geleden werd in de Rottestad ernstig geklaagd over de baldadigheid der jeugd en de hoofdcommissaris besloot een vijftal agenten de opdracht te geven, Rotterdam te doorkruisen en ieder geval van baldadigheid te berechten op de wijze, die hun het beste dacht. En om het publiek een goeden indruk te geven *boe* er gewerkt werd, *welke resultaten* bereikt werden, vermeldde het „Alg. Handelsblad” van 25 Mei 1922, aan de hand van de rapporten der agenten-opvoeders, dat vooral het voetballen op straat werd tegengegaan, het slingeren met touwen aan lantaarnpalen, gooien met steenen, bloemen plukken in de parken, spelen om geld, brandje stichten, het zwanen en eenden in de singels en vijvers plagen, zwemmen en vischen op verboden plaatsen enz. Zeventig à tachtig voetballen van allerlei grootten ontnamen de agenten-opvoeders zoo per week den jeugdigen delinquenten, ongeveer een gelijk aantal slingertouwen enz.

Wanneer men dit rapport leest, rijst onwillekeurig de vraag: zou het aantal steenen-gooiende en brandjes-stichtende jongens wel zoo groot zijn geweest als de agenten nu eens niet zeventig à tachtig voetballen — waarmede toch zeker wel een kleine duizend knapen werden bezig gehouden — in beslag hadden genomen? Een korte herinnering moge het rechtmatige van het stellen dezer vraag aantoonen.

Tegenover mijn woning lag vóór eenige jaren een lapje grond, waar de jeugd zich vaak met voetballen bezig hield. Niemand had er hinder van, maar dat lapje grond behoorde tot den openbaren weg en de plaatselijke verordening verbiedt voetballen op den openbaren weg. In het heetst van den strijd kanjert een der jongens het balletje over den verkeersweg en een juist passeerende agent doet zijn plicht: hij neemt het balletje in beslag Uit is de pret van de jongens. Verveeld slenteren zij nu langs den weg, uit hun humeur dat zij zoo wreed in hun „fijn” spel gestoord zijn. Wat nu? Daar ziet een der jongens een tas steenen aan den kant van den weg staan; 't duurt niet lang of de steenen vliegen door de lucht. Een nabije sloot wordt er half mede gedempt en zelfs mikt een der knapen op een voorbijgaande auto.

Zeker, dat is baldadig! Maar waar is hier de oorzaak van het kwaad? Waar moet de jeugd in een groote stad heen, als verordeningen en het drukke verkeer haar beletten in schoolvrijen tijd zich met spel op den openbaren weg bezig te houden?

Het werk in de hoofdstad.

Het is in deze dagen juist een kwart eeuw geleden, dat op de Eilanden — een der Amsterdamsche volkswijken — een eenvoudig

werkmán, *U. J. Klaren*, een krachtige poging deed dit probleem der opvoeding van de groote-stadsjeugd op te lossen. In zijn onmiddellijke omgeving bepleitte hij de stichting van ruime speelplaatsen voor de arbeiderskinderen — geen gelegenheden vol gebouwd met speelwerk-tuigen die gebruikt zouden worden om de jeugd „op te bergen”, — neen, speeltuinen moesten er komen, waar de kinderen onder leiding, onder *leiding* vooral, hun dartelheid en levenslust konden botvieren. Veel belangstelling bestond er aanvankelijk voor deze mooie gedachte niet, zeker niet onder de arbeiders, die nu eenmaal gewend waren dat *anderen* voor hun kinderen buitenshuis zorgden. Op een vergadering van de vakvereniging van bij de Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij werkende arbeiders zette de heer *Klaren* zijn plan uitvoerig uiteen en betoogde, dat het een plicht der arbeiders is zich krachtig aan-een te sluiten om gezamenlijk te werken in het belang der jeugd in eigen buurt. Resultaat: verreweg de meerderheid der bijeenkomst wist niet beter te doen dan het mooie plan belachelijk te maken

Klaren, innig overtuigd van het groote nut van speelterreinen in een dicht bevolkte arbeidersbuurt, liet zich niet uit het veld slaan: met een groepje van tien personen richtte hij in den zomer van 1900 de vereniging „Oosterspeeltuin” op en nog geen twee jaar later — 23 April 1902 — werd aan het begin van de Czaar Peterstraat een speeltuin geopend. Het stadsbestuur stond den grond af, de Vereniging zorgde voor een behoorlijke afrastering en, voor zoover de middelen het toelieten, ook voor de inrichting van den tuin.

Hard, heel hard is er in de eerste jaren gearheid aan den opbouw van dit mooie werk en eerst zeven jaar later kwam de tweede speelplaats, in de Kinkerbuurt, dra gevolgd door de derde, op het voormalig Karthuizerkerkhof in het hartje van den Jordaán.

Thans, einde 1924, telt onze hoofdstad twee en twintig goed ingerichte speeltuinen, de zandspeelplaatsen niet medegerekend, tot een toale oppervlakte van 5.28 hectare. Er bestaat een Bond van Amsterdamsche Speeltuinverenigingen, waarbij aangesloten 22 verenigingen, die reeds een speeltuin beheeren, terwijl ruim 20 organisaties met ongeduld het oogenblik verbeiden, dat ook haar het beheer van een kinderspeelplaats zal worden toevertrouwd. Meer dan 25.000 arbeidersgezinnen zijn lid van een speeltuinvereniging. De stads-overheid zorgt voor den aanleg, de inrichting en het onderhoud van de speeltuinen en verstrekte in het nu bijna afgelopen jaar bovendien een subsidie van ruim een ton goud voor het beheer van de tuinen en ter tegemoetkoming in de kosten van het clubwerk. De belangstelling voor dit jeugdwerk komt echter niet van één kant: de gezamenlijke

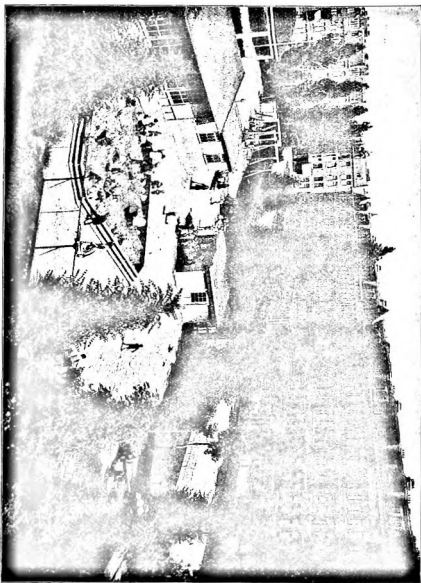
speeltuinvereenigingen houden tienduizenden kinderen in de speeltuinen vast, waar zij veilig zijn voor de gevaarlijke invloeden van de straat. Op de lange winteravonden worden de onschoolsche bijeenkomsten van de speeltuinvereenigingen iedere week door bijna 20.000 kinderen bezocht. Tegenover den financielen steun der gemeente dragen de organisaties gezamenlijk bij een bedrag van ongeveer *twee ton goud* per jaar. Bijna achthonderd mannen en vrouwen zijn schier avond aan avond in touw als leider en leidster van clubs. En van dat groote aantal trouwe medewerkers geniet nog geen achtste deel eenig honorarium; dat zijn dan in hoofdzaak de leiders van gymnastiek-, muziek- en zangclubs.

Een niet onbelangrijk onderdeel van het Amsterdamsche Speeltuinwerk wordt gevormd door de kinderfeesten, waarvoor echter de gemeente geen financiële bijdrage verstrekt. In 1923 trokken onder de hoede van de speeltuinorganisaties ruim tienduizend kinderen een dagje naar buiten — naar duinen en strand, naar bosch of heide. Ongeveer twaalf duizend kleuters namen aan de tuinfeesten deel, terwijl bijna zestien duizend jongens en meisjes in groepen optrokken naar een St. Nicolaasfeest. Men houde hierbij in het oog, dat de kosten, aan deze festiviteiten verbonden, ten volle worden gedragen door de leden der vereenigingen en dat de deelneming in 1923 te lijden had onder de toen heerschende werkeloosheid. Als leiders(sters) bij deze uitstapjes en feestjes treden de leden op; op iedere groep van 20 kinderen twee personen. Alles wordt natuurlijk geheel belangeloos verricht.

Gedurende de zomermaanden organiseren de meeste speeltuinvereenigingen's Zondagsavonds in den speeltuin goede concerten, die door honderden liefhebbers van muziek en zang worden bijgewoond. Ook dit deel van het werk wordt niet van gemeentewege gesubsidieerd: er wordt een kleine toegangsprijs gegeven, niet-leden der organisatie betalen iets meer dan de leden.

Uit deze korte opsomming van het werkprogram der Amsterdamsche Speeltuinvereenigingen moge blijken, dat zij in een korte spanne tijds zich hebben ontwikkeld tot een belangrijken factor in de opvoeding der groote-stadsjeugd. En waar reeds uit verschillende deelen van ons land verzoeken inkomen om nadere inlichtingen omtrent de inrichting en de werkwijze der hoofdstedelijke speeltuinorganisaties, grijpen wij met beide handen aan de vriendelijke uitnoodiging van de redactie van „Volksontwikkeling”, om in dit tijdschrift daaromtrent het een en ander te vertellen. Wij zullen veel feiten vermelden en weinig bespiegelingen houden: die laten wij gaarne aan buitenstaanders

De Westersprinkler - op een plein te Amsterdam gelegen. Naast de sandbak het door eigen krachten belangloos getimmerde clubhuis.

over, die — hopenlijk getrokken door dit artikel — naar onze hoofdstad zullen komen om ons jeugdwerk eens van meer nabij te zien.

Komen wij dus tot een uiteenzetting van de inrichting der speeltuinverenigingen, dan moet ons even van het hart de verklaring, dat nog nimmer door een onzer in een bepaalde buurt der stad een „propaganda-avond” belegd moest worden om de bewoners op te wekken zich tot een speeltuinvereniging te groepeeren. De toestand is deze, dat in nieuwe buurten — die in de laatste jaren, ook in de hoofdstad, als de bekende zwamplant uit den grond verrijzen — de bewoners, zoodra zij hunne woningen hebben betrokken, zelf den stoot geven tot de stichting van een speeltuinvereniging. De ouders komen bij elkaar om samen te overleggen wat men voor de jeugd kan doen. Een reglement wordt vastgesteld en meestal is een der eerste brieven, die het secretariaat der jonge organisatie verlaat, gericht aan het bestuur van den Bond van Amsterdamsche Speeltuinverenigingen houdende het verzoek „het daarheen te willen leiden, dat onze buurt zoo spoedig mogelijk in het bezit worde gesteld van een kinderspeeltuin”. De centrale Bond zendt dit verzoek onmiddellijk naar het gemeentebestuur door, voorzien van zijn advies. Komen dergelijke wenschen van buurtbewoners direct bij het gemeentebestuur binnen, dan worden deze toch eerst om advies gezonden naar den Bond. Nu wordt in onze hoofdstad bij elk plan voor stadsuitbreiding steeds zorgvuldig nagegaan of met den aanleg van voldoende speelruimte is rekening gehouden, zoodat er schier geen nieuwe buurt wordt aangelegd of er zijn een of meer speeltuinen in opgenomen.

Moeilijker is 't in de binnenstad ruimten te vinden voor het inrichten van speeltuinen. Dat gaat vaak gepaard met groote kosten. Zoo is dezen zomer op Wittenburg een speeltuin geopend, ten behoeve waarvan de gemeente een stuk grond heeft moeten koopen voor den prijs van rond f 100.000. De inrichting kostte rond f 25.000, zoodat — toen deze speelplaats in beheer werd overgedragen aan de buurtvereniging — de gemeente reeds een bedrag van ongeveer f 125.000 had uitgegeven.

Het Amsterdamsch gemeentebestuur doet wat het doen kan om overal behoorlijk ingerichte speeltuinen te kunnen stichten en met alle waardeering zij hier getuigd van de medewerking, die het College van B. en W. bij zijn edel pogen van *alle* zijden in den Raad ondervindt.

Zoolang de speeltuinvereniging nog niet de beschikking heeft over een terrein, doet zij alles wat er maar toe kan leiden de schoolplichtige jeugd van de straat te houden. 's Winters worden de Onschoolsche Samenkomsten gehouden. De vereniging huurt een

lokaal, dat met eigen menschen — timmerlieden en behangers zijn er in iedere organisatie — voor het doel bruikbaar wordt gemaakt. Alles geschiedt in vrijen tijd, terwijl alleen de kosten van materiaal in rekening wordt gebracht. Men begrijpt dat het werk alleen dan tastbare resultaten afwerpt, wanneer men in staat is de jeugd in *grootten getale* bezig te kunnen houden. „Groepjes kinderen van acht à tien spijkeren niet aan” is de gedachte.

De speeltuinvereenigingen in Amsterdam voelen daarom des te schrijnender het gemis aan geschikte lokalen in iedere buurt. Nu worden ook wel bijeenkomsten gehouden in schoollokalen, die van de gemeente worden gehuurd (in 1923 werd voor dit doel f 7500.— uitgegeven) maar het groote bezwaar is:

1e. dat men in de schoolvacanties, wanneer ons werk voor de jeugd eerst recht noodig is, niet de beschikking heeft over die lokalen en

2e. men kan nooit in een schoollokaal een eigen sfeer scheppen.

Al het mogelijke wordt gedaan om een eigen gebouwtje te verkrijgen. Vóór enkele jaren werd aan de speeltuinorganisatie in de Oosterparkbuurt de huur van de lokaaltjes opgezegd, waarin zij in den loop der jaren op kranige wijze haar jeugdwerk had opgebouwd. In één slag dreigde het mooie werk ten onder te gaan. Een ander lokaal in de buurt was niet in huur te verkrijgen. Te elfder ure komt een aanbieding binnen een mooi huis tegen den prijs van f 18000.— te koop. Het aanbod was werkelijk heel gunstig, maar waar haalde de vereeniging het geld vandaan om, met behulp van hypotheek, dat huis te koop? Besloten werd een oproep om steun tot de buurtbewoners te richten. Een circulaire ging in zee en dagen achtereensjokten tientallen mannen en vrouwen der vereeniging in de buurt trap-op, trap-af om het antwoord te halen. Eindresultaat: in deze buurt, waar toentertijd vele werklooze diamantbewerkers en sigarenmakers woonden, werd een bedrag van rond twee duizend gulden binnengehaald. Het huis werd gekocht en het werk voor de jeugd in deze stadswijk voor ondergang behoed. Zes weken lang is er toen getimmerd en gebroken door de menschen in vrijen tijd en toen had de vereeniging een prachtig clubhuis. Het bestuur richtte nu een tweeden oproep — enkel tot de leden — om een vrijwillige verhooging der contributie opdat de vereeniging uit deze extra-bate de hypotheek zou kunnen aflossen. Resultaat: bijna duizend leden verhoogden gaarne met een zelf gekozen bedrag voor onbepaalden tijd hun contributie, zoodat deze bron van inkomsten met ruim een vierde werd vermeerderd.

Talrijke vereenigingen hebben thans fondsjes gevormd voor het

verkrijgen van een eigen gebouw; er zijn organisaties, die al meer dan vijfduizend gulden voor dit doel in eigen omgeving bij elkaar hebben gekregen.

Hoe groot de medewerking wel is in onze speeltuinverenigingen? Een ander voorbeeld:

De vereniging „Amsterdam-Zuid” had dringend een clubgebouw noodig! Op zekeren dag ontdekt een der leden, dat in de uitbreiding-Zuid een woningbouwvereniging gereed is met den bouw van eenige blokken woningen. De directie-keet voor dezen bouw werd nu natuurlijk overbodig. Snel even informeerden, wat dit houten gebouwtje moest kosten. Hm, een bedrag van omstreeks duizend gulden werd genoemd. Te duur. Confereeren, praten en nog eens onderhandelen en het einde was, dat de speeltuinorganisatie het gebouwtje kon koopen — „gezien het goede doel, waarvoor het bestemd zou worden” — voor, naar wij meenen, drie honderd gulden. Het geld werd onder de leden en belangstellende buurtbewoners bij elkaar gezameld en de koop ging door.

Daar stond het toekomstig clubhuis, een hoog houten gebouwtje; gewicht 13.000 K.G.! Hoe kreeg men dat nu in eigen buurt? Uit elkaar nemen kon niet; dat werd te duur van weder-opbouwen. Men besloot het huisje met eigen krachten te verrollen, eenige kilometers ver. Een groote machinefabriek aan de overzijde van het Y leende „gezien weer het goede doel” — twee zolderschuiten met materiaal: vijzels, dommekrachten, smalspoor enz. enz.

En toen begonnen daar, in het hartje van Februari, toen de sneeuw vaak meer dan een voet hoog lag, dertig mannen, leden van de Speeltuinvereniging „Amsterdam-Zuid” in hun vrijen tijd, 's avonds tot diep in den nacht en op den Zaterdagmiddag, het huisje uit te graven, op te vijzelen en op lorries te zetten. Meer dan veertien dagen duurde dit karwei! Tegen 1 uur 's nachts kwamen de vrouwen dezer wakkere kerels van huis — eenige kilometers ver, zeiden wij straks — over een open vlakte met groote pannen erwtensoepe of kossie. Zij spraken den mannen moed in en na een kwartuur rust toog men weer opgewekt en versterkt aan den arbeid tot 5 uur in den morgen.

Over smalspoor werd ten laatste het huisje verrold in de richting van de eigen buurt. Men stuitte echter op het Amstelkanaal. Geen nood! Hier werd het huisje op twee naast-elkaar gebonden zolderschuiten geladen, electrisch licht werd aangelegd en zoo stak men 's nachts het kanaal over; aan de overzijde ging men weer aan land. Toen was men gauw „thuis”.

Timmerlieden, schilders en behangers togen onmiddellijk aan het

werk en enkele weken later werd het alleraardigst clubhuis officieel geopend door den wethouder voor het Onderwijs, den heer Ed. Polak, die namens het Gemeentebestuur woorden van warme erkentelijkheid sprak voor deze kloeke daad.

De mannen waren trotsch op hun arbeid, vooral, omdat zij nu een clubhuis hadden, zonder dat de overheid ook maar voor één cent bad behoeven bij te springen!

Deze voorvallen zouden wij kunnen aanvullen met vele dergelijke uit andere vereenigingen. De liefde voor het *eigen* werk, het prettige, dat er zit in *zelf-doen*, een ander niet noodig-hebben — ziedaar oorzaken dat het Amsterdamsche Speeltuinwerk in korten tijd tot zoo grooten bloei is gekomen en nog steeds zich aan het uitbreiden is. Het *vertrouwen* dat overheid en burgerij stellen in den arbeid der honderden eenvoudige mannen en vrouwen, het besef, dat men *gezenmenlijk* zoo machtig veel kan *doen* voor de opvoeding van eigen kinderen — want niet waar, de jeugd afhouden van het kwaad is toch ook opvoeding? — houdt de menschen bij elkaar, trekt steeds weer nieuwe krachten naar de organisatie.

(Wordt vervolgd).

De onderwijzersopleiding in Engeland

door L. C. T. BIGOT.

De heer Lance G. E. Jones B. A. van het Balliol-college in Oxford heeft een mooi boek geschreven over de onderwijzersopleiding in Engeland en Wales. 't Is uitgegeven door de Gartonfoundation, een stichting, die ten doel heeft paedagogische werken te verspreiden en het geeft een overzicht, a critical survey, van wat op dit gebied bij onze overburen zooal geschiedt.

Toen de auteur zoo ongeveer gereed was met zijn uitgebreid werk — 't boek telt 486 blz. — zond hij het ter inzage aan verschillende voormannen op het gebied van onderwijs en opvoeding, „educationalists“, zooals de Engelschen met een bondig woord ze noemen.

Ook aan den secretaris van de Garton foundation, the right hon. viscount Esher G. C. B., G. C. V. O.

De bedoeling van deze toezending was 't oordeel dier heeren te vernemen en te publiceeren tot verhoogen van het debiet; de oordeelvellingen worden dan ook achter in het boek onder het hoofdstuk: Correspondence afgedrukt. Genoemde heer Esher is vol lof voor den arbeid van Jones, maar is slecht te spreken over de onderwijzers-

opleiding in Engeland. „We appear“, zoo schrijft hij, „to be lost in a maze of wellmeaning aspirations, that we call by words such as initiative, decentralisation and so on.“¹⁾

En dan voegt hij er de geestige opmerking achter: „If a lad or girl were to ask Mr. Lance Jones the simple question: How am I to become a teacher? I tremble to think of the number of queries he would be forced to put to his questioner before he could give a lucid answer.“²⁾

Hij eindigt zijn beoordeeling, gedateerd 28 Mei 1923, met de volgende cordate uitspraak: „Mr. Lance Jones' book confirms me in the opinions I formed long ago, that in order to reduce the cost of Education in our country, and increase its efficiency, we should destroy its parochial character, by placing its direction and administration under a Minister of the Crown, advised by a Board elected by the whole body of Teachers; that all inspection as well as Examination Tests should be in the hands of qualified teachers appointed under the authority of the Minister; that no school, public or private, should be independent of inspection; that the administrative Educational districts should be coterminous with University centres; that the Head of every college and school should be qualified by a University Degree.“³⁾

In het volgende hebben we — naast verwerking van de indrukken, in Engeland op dit gebied opgedaan — veel ontleend aan het werk van den heer Jones.

Er zijn in Engeland en Wales verschillende soorten van onderwijzers; we vermelden ze hier met de aantallen volgens de verslagen 1920—1921.

¹⁾ 't Schijnt, dat wij geheel verdwaald zijn in een doolhof van welgemeende strevingen, die wij betitelen als eigen initiatief, decentralisatie, enz.

²⁾ Als een jongen of een meisje aan Mr. L. Jones de eenvoudige vraag deed: Hoe kan ik onderwijzer(es) worden, dan beef ik bij de gedachte aan het groote aantal vragen, die hij moet stellen aan den vrager of de vraagster, alvorens een duidelijk antwoord te kunnen geven.

³⁾ Het boek van Mr. L. J. bevestigt mij in de reeds lang gevormde meening, dat wij, om in ons land het onderwijs goedkooper en vruchtdragender te maken, moeten breken met het parochiale (gewestelijke) karakter, door het bestuur en de administratie ervan te brengen onder een Minister van de Kroon, bijgestaan door een raad gekozen door het onderwijzend personeel; dat alle inspectie en alle examens in handen moeten zijn van gediplomeerde onderwijzers door den minister benoemd; dat geen enkele school, openbaar of bijzonder, vrijgesteld mag zijn van inspectie; dat de schooldistricten moeten samenvallen met de universitaire centra en dat de hoofden van de lagere- en middelbare scholen allen een universitaire graad moeten bezitten.

- a. 116.069 Certificated teachers, d.w.z. onderwijzers met een akte; daarvan zijn 79.526 opgeleid aan kweekscholen en 36.543 hebben, al werkende in de lagere school en buiten een opleidingsschool om, een akte verworven van de Board of Education.
- b. 35.457 Uncertificated teachers, d.w.z. onderwijzers zonder akte; zij bezitten noch de kweekschoolakte, noch de Board-akte.
- c. 13.540 Supplementary-teachers. Zij hebben vroeger „assistenten”; het zijn allen vrouwelijke leerkrachten; de eenige eisch, die van haar gesteld wordt, is, dat ze 18 jaar zijn en gevaccineerd.
- d. 4.248 Student-teachers, d.w.z. kweekelingen, die echter vaak als zelfstandige leerkracht optreden.

D.i. totaal 169.314 leerkrachten, waarvan 132.147 vrouwen en 37.167 mannen.¹⁾

De leerkrachten onder d. zijn nog in opleiding; die onder b. en c. zijn niet of gedeeltelijk opgeleid; meestal hebben ze hun opleiding moeten afbreken; blijven dus over die onder a. en daarvan vallen af degenen, die buiten een eigenlijk gezegde onderwijzersopleiding om, een akte van den Board of Education hebben behaald. Een eigenlijke opleiding, een theoretisch-practische vorming voor onderwijzer ontvingen dus slechts ruim 79000 van de 165000, d.i. plm. 50 pCt. ($\frac{1}{3}$ hiervan zijn mannen en $\frac{2}{3}$ vrouwen).

Voor de opleiding van deze leerkrachten zijn in Engeland en Wales 93 kweekscholen (training-colleges); daarvan zijn er 21 verbonden aan Universiteiten, 22 zijn council-scholen (wij zeggen gemeente-kweekscholen) en 50 zijn voluntary-schools, d.w.z. bijzondere kweekscholen).

Van deze 93 kweekscholen zijn 34 dagscholen (day-trainingcolleges) en 59 scholen met internaten (residential trainingcolleges). Er zijn 17 jongens-, 50 meisjes- en 26 gemengde kweekscholen. Van de 50 bijzondere kweekscholen zijn er 30, uitgaande van de Church of England, 8 van de R.K. Kerk en 12 niet van een bepaalde sekte.

De voorbereiding tot de kweekschool is in de grootere plaatsen aldus ingericht: Na het afloopen van de lagere school, op twee klassen na, dus op 12-jarigen leeftijd, gaan de a.s. kweekelingen naar de middelbare school; ze volgen die 4 of 5 jaar; daarna volgt een periode van 2 of 1 jaar, waarin ze als student-teacher of pupil-teacher een gedeelte van hun tijd doorbrengen in de lagere school

¹⁾ Hieronder zijn niet begrepen plm. 4000 onderwijzers voor gymnastiek, teekenen en andere speciale vakken.

om in het onderwijzersheroep te worden ingewijd en het overige deel de lessen blijven volgen op hun middelbare school; op 18-jarigen leeftijd vangt dan de vakopleiding op de kweekschool aan. Op het platteland, waar geen middelbare scholen zijn, moet de a.s. kweekeling de geheele lagere school afloopen en daarna les nemen bij een schoolhoofd of op andere wijze de noodige kennis verwerven. Doch steeds heeft ieder, die op de kweekschool komt, reeds een praktijkstage doorgemaakt, een systeem waarover het oordeel der educationalists zeer uiteenloopt. Er zijn er, die dit vooropzetten der praktijk toejuichen; de a.s. kweekelingen komen van heel wat zaken op de hoogte, die op de kweekschool later niet meer behoeven besproken te worden. Dat wint tijd uit. Anderen zien vooral het bezwaar in het tekort aan algemene kennis bij de a.s. kweekelingen, doordat zij maar een deel van het onderwijs aan de middelbare school volgen.

De cursus op de gewone kweekscholen duurt twee of drie jaar (18—20 of 21 jaar), op de Universitaire kweekscholen vier jaar (18—22). Toelating geschiedt na het met gunstig gevolg afleggen van een examen; hiervan vrijgesteld zijn de bezitters van diploma's, die een voldoende kennis en ontwikkeling waarborgen.

De meeste kweekscholen in Engeland dateeren van na 1904; voor dien tijd was er, behalve op enkele plaatsen geen school, waar men tot onderwijzer opgeleid kon worden. Wie onderwijzer wou worden, ging in de leer bij een onderwijzer; ook dikwijls waren de jonge geestelijken gedurende een tijd hunner voorbereiding onderwijzer of begonnen zij hun loopbaan als zoodanig.

Tusschen die oudere opleidingsinrichtingen en de nieuwe kweekscholen is een groot verschil, wat gebouwen en inrichting betreft. De oudere lijken heel veel op onze kweekscholen, al zijn er ook belangrijke verschillen. Zoo bezochten Prof. Kohnstamm en schrijver dezes de Ladies County Council Training College (Gemeentelijke Meisjeskweekschool) op Graystoke-Place in Fetterlane, een zijstraat van Fleetstreet, dus midden in de City. De directrice Miss Brackenbury deelde ons 't een en ander mede over den eerbiedwaardigen ouderdom van het gebouw. De school was bestemd voor dagleerlingen, maar daar deze geen tijd hadden tusschen de schooltijden naar huis te gaan wegens de groote Londensche afstanden, gebruikten leerlingen en leeraren den lunch in de school. Een ruime eetzaal was in den kelder uitgebouwd; tijdens den lunch, waartoe wij met Engelsche hoffelijkheid waren uitgenoodigd, hadden we gelegenheid den vrijen omgang te zien tusschen leerlingen en leeraren en ook heel wat te vernemen over de onderwijzersopleiding in Engeland.

Een gewone (geen universitaire) kweekschool bestaat uit twee of

drie gewone klasselokalen, een vergaderzaal, een muziekzaal, teekenzaal, een paar leeskamers met bibliotheek, een lokaal met laboratorium voor natuurkunde en een lokaal voor natuurlijke historie. Voor het personeel zijn behalve een docentenkamer, ook meestal eenige eenige kleinere vertrekken disponibel. Is de school een residential training-college, d.w.z. dat de ouders van de leerlingen niet ter plaatse wonen, dan zijn er aan de school verbonden twee of meer kleine internaten (max. 30 leerlingen) — men kent in Engeland niet het systeem der kosthuizen en niet dat der groote internaten. Die internaten zijn zoo ingericht, dat elke „student” een eigen kamer heeft, gemeubeld als studeer-slaapkamer; bovendien zijn er groote eet- en conversatiezalen en een groot speelterrein. Zulk een inrichting is dan een „eenvoudige” kweekschool; de cursus duurt er twee of drie jaar. Zulk een school — maar dan alleen voor externe leerlingen — is ook de Graystoke-Kweekschool; zij telt 144 leerlingen, die allen een deel van de middelbare school (secondary-school) hebben afgeleefd en van 't 18e tot 't 20e of 21e jaar op de Training school zijn.

Van het onderwijs zijn twee vakken verplicht: Engelsch en opvoedkunde. Van de tweede groep vakken: muziek, teekenen en nuttige handwerken zijn twee vakken verplicht en van de derde groep: geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, physica, wiskunde en Fransch is één vak verplicht. Gewoonlijk heeft elk der leerlingen dus maar vijf vakken.¹⁾

Van de docenten moet twee derde van het aantal een universitaire opleiding hebben gehad; daar dit getal nog niet bereikt is, wordt bij vacatures steeds gezorgd een niet-universitair opgeleid docent te vervangen door een universitair-opgeleide. Het percentage der universitair-opgeleide docenten bedraagt, over alle kweekscholen berekend, 62.6%.

Een rooster van werkzaamheden ziet er daar geheel anders uit dan op onze kweekscholen, daar de leerlingen behoudens de enkele beperkingen vrij zijn in de keuze van hun vakken.

's Maandags van 8.50—9.30 — de lessen duren aan de Graystoke-kweekschool als op bijna alle training colleges voor de meeste vakken 40 minuten — zijn de 1e jaars kweekelingen b.v. verdeeld over de vakken biologie, geschiedenis, aardrijkskunde en wiskunde; de 2e jaars kweekelingen hebben op dat uur allemaal: opvoedkunde. En zoo is 't elken dag. Vakken als handwerken, tuinarbeid, teekenen, enz. zijn op de namiddagen geplaatst. Hier volgt ter illustratie een dagverdeling van een kweekschool van onderwijzeressen met internaten.

¹⁾ Dit is niet op alle kweekscholen gelijk geregeld; er bestaat in dit opzicht groote vrijheid; indien de inspector de regeling maar goedkeurt.

7.30	Ontbijt.
8.25—8.40	Godsdienstoefening.
8.50—1.—	Lessen (2 van 50 en 2 van 40 min. met een pauze van 20 minuten).
1.15	Middageten.
2.15—4.15	Gedurende 3 dagen per week is deze tijd vrij voor spel, sport of studie; de andere 3 dagen zijn de namiddagen bezet met lessen of practisch werk in de leerschool.
4.15	Thee.
5.05—8.10	Lessen en eigen studie. Op enkele dagen 4 lessen van 40 min. met 25 minuten pauze; op andere dagen 2 lessen van 40 minuten, en de rest eigen studie.
8.20	Avondeten.
8.40—9.10	Eigen studie.
9.15—9.30	Godsdienstoefening.

Zaterdag na 1 uur zijn de leerlingen vrij hun tijd te besteden naar eigen wensch. Een merkwaardig verschijnsel is, dat op vele Training colleges een vrijen middag in de week besteed wordt aan Discussions, wij zouden zeggen: debating-uurtjes, dikwijls onder leiding van een door de leerlingen daartoe uitgenoodigden docent.

Op elke training-college is een debating-club, een reciteerclub en zijn er clubs voor verschillende sporten: korfbal, tennis, enz.

Voor de orde op de school is op de meeste scholen een regeling getroffen, waarbij docenten en leerlingen samenwerken. De docenten stellen eenige algemeene regelen vast; de leerlingen kiezen uit hun midden er twee of drie, die voor de handhaving dezer regels zorgen. Straffen worden door de docenten opgelegd, vaak op voorstel van den leerlingenraad. Afzonderlijke leerlingen-commissies beheeren de bibliotheek, de spelbenodigdheden, enz.

Het examen voor onderwijzer(es) is voor de meeste kweekscholen 'n „external examination", d. w. z., een eindexamen, dat afgenomen wordt door eenige inspecteurs, die specialiteiten zijn in een der vakken van de kweekschool, met de docenten. Andere kweekscholen hebben een schooleindexamen met inspecteurs als gecommitteerden. Het bestuur eener kweekschool mag kiezen, welke vorm van eindexamen het wensch. Bij dit eindexamen is het practisch lesgeven het hoofdvak. Deze betrekkelijk groote vrijheid is mogelijk, doordat er een afzonderlijke inspectie is voor alle training-colleges in Engeland.

De practische opleiding heeft plaats aan een leerschool: demonstration- of practisingschool geheeten en aan de hulpleerscholen: additional practising schools. Op groote kweekscholen, zooals b.v.

de University day training-college, een gemeentelijke kweekschool in Londen (Southampton Row), zijn voor enkele vakken (aardrijkskunde b.v.): lokalen, waar vooraan een klas leerlingen der demonstration-school kan plaats nemen en daarachter op amphitheatersgewijze gebouwde banken de kweekelingen. De docent kan zoo op aanschouwelijke manier de a.s. onderwijzers leeren, hoe zijn vak of hoe bepaalde onderwerpen uit zijn vak met leerlingen der lagere school moeten worden behandeld. Op de Engelsche kweekscholen is de vakdocent ook belast met het geven van onderwijs in de methodiek van zijn vak voor de lagere school.

De Universitaire kweekscholen zijn natuurlijk veel grootter en grootscher ingericht dan de „eenvoudige” kweekscholen. De school te Londen, die zooeven genoemd werd, staat onder leiding van Dr. Nun, hoogleeraar in wiskunde en paedagogiek aan de Londensche Universiteit. Ze telt niet minder dan 650 leerlingen; van een classificatie is natuurlijk geen sprake. De school is geheel universitair ingericht. Onderwijzers en onderwijzeressen, die een „eenvoudige” kweekschool hebben afgeloopen, volgen vaak daarna nog een of twee jaar de lessen aan een University-college. Zij leven dan eenigen tijd het studentenleven mee; de groote studenten-organisatie in Engeland: de N. U. S. heet volledig: National Union of Students of the University and the University Colleges.

Voor het volgen van de lessen op de training-colleges wordt geen schoolgeld geheven; op de kweekscholen met internaten moet door elke leerling betaald worden 75 pCt. van de per leerling gemaakte kosten voor woning, voeding, enz.

Van alle leerlingen wordt een belofte gevraagd, dat ze later als onderwijzer(es) in dienst zullen treden.

Op een der door ons bezochte kweekscholen wil ik nog even de aandacht vestigen; het is de training-college op Gipsy-Hill bij Londen, een school gesticht door een vereeniging. Een drietal, vlak bij elkaar gelegen villa's zijn de internaten; in afwachting van het gereedkomen der in aanbouw zijnde school, werden de lessen in een dezer internaten gegeven. Op den namiddag van ons bezoek, waren er geen lessen; de meeste leerlingen waren op het speelveld. Enkele waren thuis gebleven om te studeeren; een groepje vonden we voor den haard in een conversatiezaal druk aan het debatteeren.

De leidster van een dezer internaten gaf ons eenige inlichtingen. En we vernamen daar veel, dat in Nederland ook wordt nagestreefd en hier en daar bereikt. Ofschoon de leerlingen over drie kleine internaten (elk van plm. 20 leerlingen) verdeeld waren, vormden ze toch als 't ware één groot gezin. 't Doel van het internaat was de

a.s. onderwijzeressen te leeren „leven”: later als onderwijzeres zijn ze dikwijls door gebrek aan geschikten omgang voor een groot deel op zichzelf aangewezen. Te kunnen „leven”, dat moeten ze leeren. En dat leeren ze alleen door de grootst mogelijke vrijheid toe te staan; daarom geen lange lijsten van verboden en geboden. Wie altijd tusschen twee hooge muren in een smal gangetje loopt, kan het uitzicht op de wijde vlakte en op het hooggebergte niet verdragen. De onderwijzeressen moeten zoo straks als ze 20 jaar zijn, zelfstandig het leven in en in dat leven moeten ze anderen vaak ten voorbeeld zijn. Daarom wordt op Gipsy-Hill van de opvoeding zooveel werk gemaakt: elke groep van 15 à 20 leerlingen heeft een leidster, die bovendien leerares aan de school is, waar ze 10 à 12 uren les geeft. Deze leidsters hebben een mooie en moeilijke taak, zoo beweerde onze gids; moeilijk niet omdat ze zooveel te doen hebben, maar omdat ze te allen tijde voor de leerlingen gereed moeten staan, om te helpen, te raden, te steunen, *indien* deze hulp, deze raad, deze steun gevraagd wordt. In deze toewijding, dit op den achtergrond zetten van eigen rust en genoegen en gemak bij de leidsters, ligt 'n groote kracht; en deze krijgt vooral waarde, doordat de grootst mogelijke vrijheid wordt toegestaan. Het streven is daar niet, de leerlingen vorderingen te doen maken in gehoorzaamheid aan leerareessen en leidsters; het streven is de leerlingen verder te brengen tot zelfstandigheid en gehoorzaamheid aan eigen moreel inzicht.

Hier ontmoeten we een ideaal, dat ook in Nederland op de beste kweekscholen wordt nagestreefd.

Inrichtingen als Gipsy-Hill zijn er in Engeland niet veel. De opleiding tot onderwijzer(es) is er — als in ons land — zelden gecombineerd met de nastreving van sterk naar voren tredende paedagogische idealen.

De nieuwe regelingen van de opleiding ten onzent zullen in de toekomst een dergelijke combinatie tot een nog zeldzamer uitzondering maken. Over eenige jaren zullen onze a.s. onderwijzers en onderwijzeressen allen zijn trein- en tramstudentjes met al de nadeelen daaraan verbonden.

Een combinatie: kweekschool en opvoedingsinstituut als in Gipsy-Hil heeft daár dit zeer benijdenswaardige gevolg, dat er een kring van belangstellenden wordt gevormd, die met de inrichting meeleeft; belangstelling, die zich bij den practischen Engelschman ook openbaart in stoffelijken zin door kleinere en grootere geschenken, als: 'n sciopicon, een fonds voor excursies, een tooneelinrichting voor de schooluitvoeringen, enz.

Onder de vele dingen, die vroeger wel juist waren, maar dat nu niet meer zijn, behoort de uitspraak, dat het onderwijs in Engeland zoo ver bij dat in Nederland achterstaat.

't Bovenstaande bewijst zeer zeker, dat wat de opleiding der onderwijzers betreft, Engeland bezig is ons ver vooruit te komen. Over enkele jaren als het proces van overgang is voltooid, zal dit helder blijken.

Daar begint de vakopleiding op een leeftijd, dat ze hier is geëindigd en wie een „eenvoudige" kweekschool in Engeland vergelijkt met de best-geoutilleerde kweekscholen in Holland, ziet hoe verre our friends from accross the sea ons vooruit zijn.

Boekbespreking.

Lotbrop Stoddard. In opstand tegen de beschaving. Geautoriseerde bewerking van Dr. C. Easton. H. P. Leopold, Den Haag 1924. 219 p. f 2.90

Zijn wij met beschaving en volksontwikkeling op den goeden weg? Of dreigt onze West-Europeesche „beschaving" ten onder te gaan? Ieder die ons op dit zoo aangelegen punt wil voorlichten, heeft recht op eenige aandacht. Toch vrees ik dat het boek van Stoddard ons niet veel wijzer zal maken. Het bestaat uit twee gedeelten: een biologisch, waarin de leer verkondigd wordt van den achteruitgang van het menschelek ras en de sterkere toeneming der minderwaardigen; en een sociologisch deel waarin veel onvriendelijks gezegd wordt van de Bolsjewisten.

In het eerste deel schijnt nog veel phantasie, in het tweede veel alom bekende feitelijkheid te steken. Maar verband tusschen beide heb ik niet kunnen ontdekken. Eerder het tegendeel. De eugenetische leer die de schr. voorstaat, is bij uitstek aristocratisch; en het communisme is de meest principiele tegenstander der democratie. Men zou eerder op grond van het bolsjewisme een eugenetica verwachten die ras-echte proletariërs zal kweken, of op grond van de eugenetica een poging ter verdediging van het met het bolsjewisme geestelijk zoo na verwante fascisme, dan een aanbeveling van de eugenetica en een bestrijding der dictatuur-gedachte in hetzelfde werk.

Opmerkenwaardig is dit boek alleen als een bewijs van de stuurlaarsheid van onzen tijd. Ph. K.

INHOUD VAN AFLEVERING 4.

	Bladz.
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken, II	97
Het Amsterdamsche Speeltuinwerk, door Anth. F. K. Paeze	110
De Onderwijzersopleiding in Engeland, door L. C. T. Bigot	120
Boekbespreking.	
Lothrop Stoddard, door Ph. K.	128

OUDERS!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

Vacant.

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57-59), AMSTERDAM.

·PRIJS PER JAAR f 8.75, FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f 0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.
-

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

III. Vakopleiding als Volksontwikkeling bij „FIGEE-HAARLEM“.

Zeer gaarne maken wij gebruik van de gelegenheid die U ons biedt om in het maandblad „Volksontwikkeling“ een overzicht te geven van een leerlingwezen, zooals zich dat bij Figee heeft ontwikkeld.

Wij kozen als opschrift voor dit artikel vakopleiding als volksontwikkeling, omdat ons herhaaldelijk bleek hoe het gemis van een goede vakopleiding, dat vooral in de laatste 10 jaren, door oorlogs- en crisissellende, zoo sterk naar voren kwam, in den weg staat bij zoo-vele jongens, die in die richting hun maatschappelijke loopbaan moeten kiezen, om het hoogtepunt van die richting te bereiken; hoe het in nog meerdere mate een beletsel is om zich op te werken tot een hooger niveau, van waar het hun gelukken zou een sprong te wagen op een anderen weg, die hun de gelegenheid bieden zou hoogere toppen in het maatschappelijk leven te beklimmen. Wij willen hier aanstonds aan toevoegen dat het wel eens noodig kan zijn, dat jongens van de lagere school komende, ter ondersteuning van de gezinsinkomsten, zoo spoedig mogelijk moeten gaan „meeverdienen“ en dan wel direct zoo véél mogelijk, met als noodzakelijk gevolg dat ze als loopjongen in winkel of bedrijf zich uitleven kunnen als „straatjongen“, ongebonden, tot meerdere ongebondenheid dikwijls vervallen en erger nog, door hun totale ongeschiktheid om straks in de maatschappij op nuttige wijze werkzaam te zijn, die maatschappij tot last worden, waarbij dan het meest betreurenswaardig is dat een menschenleven, dikwijls mede doordat bij de ontwikkeling in een verkeerde richting werd gestuurd, voor het maatschappelijk leven is verloren gegaan. De ervaring heeft geleerd dat een bezwaar als bovengenoemd, n.l. dat kinderen, wanneer ze den leerplichtsleeftijd achter den rug hebben, zoo spoedig mogelijk moeten „verdienen“, niet te onderschatten is, wat geleid heeft tot het zich langzamerhand ontwikkelen van de vakopleiding, die tegelijk beoogt, de leerlingen in het productie-proces te

doen werkzaam zijn met als gevolg, dat ze ook hun loon daarvoor ontvangen. Sinds 1903 is bij Figee de leerling-opleiding voorwerp geweest van bijzondere zorg en werden alle middelen die binnen haar bereik lagen, aangewend om een leerling het meest mogelijke mede te geven van wat er in zijn vak te leeren valt. Jongens van 14 jaar die de lagere school met vrucht hebben doorloopen, kunnen als leerling bij Figee worden aangenomen.

De candidaat-leerlingen moeten lichamelijk geschikt zijn, ten bewijze waarvan moet worden overgelegd een verklaring dat de jongen geneeskundig is onderzocht en geschikt bevonden voor fabrieksarbeid. De fabrieksdokter keurt de leerlingen ook nog, nadat zij eenigen tijd in dienst zijn, maar van veel belang wordt geacht een verklaring van een huisdokter, die veelal den jongen en het gezin waaruit hij komt nader kent, zoodat zijn oordeel op ervaring berustend, in het belang van den candidaat, dezen zoonoodig zal terug houden van een richting te kiezen voor zijn ontwikkeling, die later zal blijken voor zijn lichamelijke gesteldheid bezwaren op te leveren. Wanneer de huisdokter

Tusschen haakjes moge hier even de aandacht gevestigd worden op het schrijven dat de Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid heeft verzonden naar den Hoogen Raad van Arbeid, betreffende de wijziging van de Arbeidswet 1912, in verband met de onderwijswetten.

De Minister zegt in bovenbedoeld schrijven o.m. dat het verbod van arbeid van kinderen beneden de 14 jaar de vakopleiding van niet-leerplichtige kinderen beneden 14 jaar in den weg staat en dat „ook wanneer laatst bedoelde soort opleiding geschiedt op de wijze in Titel II der Nijverheidsonderwijswet (onderwijs volgens het leerlingstelsel) omschreven, zij volgens de arbeidswet, die hier geen uitzondering maakt, als voor ambachts- en vakscholen, voor kinderen beneden 14 jaar verboden moet worden geacht”.

Het schijnt de bedoeling van den Minister te zijn, om de Arbeidswet in dien zin te wijzigen dat het bepaalde in art. 9 niet van toepassing worde verklaard „op werkzaamheden van kinderen beneden 14 jaar voor wier opleiding een leerovereenkomst is aangegaan, als bedoeld in Titel II der Nijverheidsonderwijswet, voor zoover op die werkzaamheden die leerovereenkomst van toepassing is”.

Een tweede bezwaar noemt de minister de niet aansluiting tusschen Lageronderwijswet 1920 en Leerplichtwet, op artikel 9 der Arbeidswet. Door de laatst aangebrachte wijzigingen in eersigenoemde wetten, is de kloof, al is het dan ook van tijdelijken aard, n.l. tot 1930, tusschen de Arbeidswet en deze Onderwijswetten belangrijk verbreed. Uit een ingesteld onderzoek bleek den Minister dat verwacht mag worden dat de eerstvolgende 5 jaren, de gedwongen ledigheid van niet-leerplichtige kinderen sterk zal toenemen.

De voorzitter van den Hoogen Raad van Arbeid heeft het praeadvies gevraagd over bovengenoemd schrijven, van een speciale daartoe ingestelde commissie welke dezer dagen zou vergaderen.

Met belangstelling zal zeker worden uitgezien naar het resultaat der besprekingen die zullen worden gevoerd en de voorstellen tot wijziging van art. 7 der Arbeidswet welke door den Minister eventueel zullen worden ingediend.

gunstig adviseert, wordt met het verder onderzoek van den candidaat voortgegaan, welk onderzoek beoogt, bij benadering waar te nemen of de jongen wel den aanleg bezit voor het vak dat aanvankelijk zijn liefde heeft. De beroepskeuze is wel een zeer belangrijk vraagstuk in de opvoeding onzer kinderen geworden. Tot voor korten tijd (ook nu nog) speelde het toeval een groote rol. Dikwijls laten ouders, wanneer de middelen hun daartoe niet ontbreken, hun zoon studeeren zonder dat de vraag gesteld wordt of deze aanleg heeft voor studie; daarnaast niet minder gewichtig of hij ook doorzettingsvermogen heeft, wat ten slotte zelfs bij den meest begaafde ook de motor moet zijn om er te komen. Bij de minder gesitueerden is het kiezen van een beroep nog veel meer een gooien met de muts. Het is een verblijdend verschijnsel dat de ouders meer en meer besluiten eens met den meester te gaan praten, vóór hun kind de school verlaat, maar vaak gebeurt het dat een beroep voor een kind reeds van te voren is gekozen door vader en moeder, een beroep waarvan de jongen soms reeds meer dan genoeg heeft voor hij de meest elementaire kennis van het vak heeft opgedaan, eenvoudig omdat hij er niet voor deugt. De goede resultaten die reeds werden bereikt met z.g. psycho-technisch onderzoek van candidaten voor een of ander vak, brachten de directie van Figuee er toe, zij het zeer voorzichtig en bescheiden, door het afnemen van proeven betreffende opmerkingsgave en vaardigheid, een goede beroepskeuze te bevorderen.

Iedere candidaat wordt dus, alvorens tot zijn toelating als leerling besloten wordt, onder handen genomen, hoofdzakelijk om te zien of hij voor de opleiding die hij, of zijn ouders wenschen, geschikt is. De beoefenaars van de psycho-techniek zijn het hierover allen eens, dat het bij een onderzoek van veel belang is, waar te nemen, op welke wijze de candidaat reageert op de proefnemingen; men krijgt daardoor kijk op eigenschappen die niet door een ander onderzoek zijn vast te stellen. Blijkt b.v. dat men met een onverschilligen, onhandelbaren jongen te doen heeft, dan zal men, al beantwoordt hij aan alle eischen van het onderzoek, toch dikwijls niet tot het plaatsen van een dergelijk element kunnen besluiten, reeds daarom niet, omdat een lastige jongen, veel kwaden invloed kan hebben op zijn medeleerlingen.

De leerling is verplicht vier achtereenvolgende jaren aan de fabriek werkzaam te blijven, waartegenover deze zich verbindt om hem gedurende dien tijd in dienst te houden. De vader of voogd van den leerling verbindt zich den leerling gedurende zijn leertijd aan de fabriek te laten en zijnerzijds mede te werken opdat deze ijverig zijn plicht vervult. Als garantie stort de vader of voogd een bedrag van

f 50.— de z.g. waarborgsom, waarvan jaarlijks 4% wordt uitgekeerd, terwijl de waarborgsom na het verstrijken van den leertijd wordt terug betaald. Het storten van een waarborgsom heeft wel eens bezwaren opgeleverd, bij ouders die dit geld niet bezaten of konden krijgen, doch wanneer het dan een leerling gold, die een goed rapport van het schoolhoofd en aanleg voor het vak bezat, werd een stichting alhier bereid gevonden dit geld als voorschot aan deze ouders te verstrekken. De voordeelen van het storten eener waarborgsom zijn niet te onderschatten; het komt toch wel voor, dat om een klein meningsverschil, tusschen den vader en den leider van de leerling-werkplaatsen, de eerste de neiging in zich voelt opkomen, om zonder nader beraad, den jongen „dan maar weg te halen”, maar de waarborgsom doet hem nog even wachten, de bui zakt en de jongen is in staat zijn vak verder te leeren. Ook zijn jongens van dien leeftijd vaak zeer grillig; invloeden van buiten trachten hen ontevreden te maken, te weinig loon, suggestie van jongens van hun leeftijd die meer verdienen als loopjongen, met als gevolg de zucht om den boel er bij neer te gooien. Maar de ouders overreden hun zoon, waar zij anders wellicht zouden toegeven, om zich te schikken in zijn lot en de jongen zet door. Een materiele band die opvoedend werkt.

Wanneer het voorkomt dat tot ontslag van den leerling moet worden overgegaan wegens wangedrag; of dat zonder geldige reden de overeenkomst door de ouders wordt verbroken, dan wordt de alsdan verbeurde waarborgsom gestort in het pensioenfonds der beambten en verklieden.

De eerste drie maanden van den diensttijd gelden als proeftijd, zoodat partijen ruimschoots de gelegenheid blijft zich te beraden. Alle leerlingen, behalve zij die voor modelmaker of draaier worden opgeleid, worden gedurende ten minste een half jaar in de constructie-bankwerkerij te werk gesteld. Zij ontvangen daar van een leermeester les in het eenvoudigste constructie-werk en worden afwisselend tijdelijk in de verschillende werkploegen ingedeeld; hier zijn zij bij het klinken behulpzaam en doen ook dienst bij de nagelvuren. Er wordt door de fabriek waarde aan gehecht dat de leerlingen ook dit werk verstaan, opdat zij later bij buitenmontages zich kunnen helpen.

Merkwaardig is, dat er slechts een klein gedeelte der kandidaten den wensch heeft constructie-bankwerker te worden; wanneer zich een vader of moeder aanmeldt, dan is op de vraag wat de jongen worden wil de meeste malen het antwoord: machine-bankwerker of electricien. Vooral het laatste woord schijnt een enorme bekoring te hebben voor het zich in luchtkasteelen vermeiende jongenshart. De meening heerscht nog veelal, dat het vak van constructie-bankwerker,

in den volksmond algemeen genoemd grofbankwerker, minderwaardig is en geen toekomst biedt. Deze opvatting is begrijpelijk, wanneer men als constructiewerk alleen b.v. beschouwt, onderdeelen van sommige hefwerktuigen, welke de fabriek vervaardigt, hoewel van de groote kranen en transportinrichtingen die bij Figuee gemaakt worden, toch het constructiewerk een zeer belangrijk deel vormt. Wanneer men echter bij onze groote stations de ijzeren overkappingen, over onze rivieren de ijzeren bruggen, aan onze havenplaatsen de enorme sluisdeuren, op onze kusten de vuurtorens aanziet, alle werken die geheel of bijna geheel constructiewerk zijn, dan zal men de waarde van dit vak niet meer onderschatten, maar integendeel moeten inzien, dat hierin ook voor de jonge menschen een toekomst ligt. De jongens, die voor constructie-bankwerker worden opgeleid, blijven onder den leermeester in de constructiewerkplaats werkzaam, en ontvangen in deze werkplaats hun verdere opleiding doordat zij worden te werk gesteld eerst eenigen tijd in de plaatwerkerij, daarna afwisselend in de uitslagafdeeling, de aftekenploeg en de werkplaatsen voor constructiewerk zelf. Ook worden deze leerlingen vertrouwd gemaakt met het onderhoud van het gereedschap bij het maken van constructiewerken in gebruik, alsmede van het herstellen van deze gereedschappen, zoodat zij zich kunnen redden wanneer zij op montage zijn, terwijl de besten van hen, als de gelegenheid zich daartoe voordoet, onder leiding van onze monteurs werkzaam zijn bij montages buiten de fabriek.

De leerlingen die in het vak van machine-bankwerker of electricien hun ideaal zien, gaan, nadat zij den genoemden tijd van 6 maanden in de constructie-leerlingwerkplaats hebben doorgebracht, over naar die in de machinestelplaats, waar zij onder een daarvoor aangewezen leermeester werkzaam zijn. De onderdeelen der werktuigen worden speciaal in de z.g. stelplaats bewerkt, voor de leerlingen weder onder leiding van een bekwaam leermeester. Hierbij wordt zooveel mogelijk gestreefd naar afwisseling in de te vervaardigen werkstukken, waardoor de ambitie van den leerling wordt gaande gehouden, terwijl door het onder handen nemen van steeds moeilijker stukken de ontwikkeling tot goed vakman wordt bevorderd. De jongens, die speciaal aanleg toonen te bezitten voor het bewerken van fijnere werktuigen, worden geplaatst in de electrische werkplaats.

In de draaierij wordt een geheel afzonderlijke groep gevormd door de leerlingen die voor draaier worden opgeleid. Onder leiding van een leermeester werken zij daar aan speciale kleine banken, waarop de werkstukken, naarmate de leerlingen vorderen, moeilijker te bewerken worden; na ongeveer twee jaar worden zij overgeplaatst naar grootere banken in de werkplaats, waar zij onder toezicht van een daartoe aangewezen assistent werkzaam zijn.

De leerlingen zijn verplicht de lessen aan de Gemeentelijke Avondschool voor Nijverheidsonderwijs, of van een andere door de directie goed te keuren onderwijsinrichting te volgen. Het onderwijs aan de teekenschool van de St. Jozefgezellenvereniging wordt ook door veel jongens gevolgd. In de kosten, verbonden aan het onderwijs op de avondscholen, ontvangen de ouders der leerlingen van de fabriek een tegemoetkoming. Door rapporten en verdere inlichtingen welke de directeuren der scholen steeds bereid zijn te verstrekken, wordt het mogelijk gemaakt, naast de praktische ook de theoretische vorming der leerlingen te volgen, zoodat ten slotte een goed beeld hunner geheele technische ontwikkeling wordt verkregen. Daardoor ontstaat de gelegenheid de jongens, die meer dan een gewonen aanleg hebben, reeds tijdens hun leertijd in een richting te sturen, welke tot hun voordeel kan zijn, b.v. door het plaatsen gedurende eenigen tijd op de teekenkamer der voorbereiding of op het technisch bureau, natuurlijk onder deskundige leiding. Door het beschikbaar stellen van prijzen na afloop van den cursus, worden de leerlingen die zich bijzonder onderscheiden hebben, beloond. Maatstaf voor het toekennen van een prijs is, naast het rapport van de avondschool, de cijfers welke den jongens door den leermeester worden toegekend, voor gedrag, vlijt en vorderingen in de fabriek; iedere 3 maanden worden deze rapportcijfers aan de ouders of verzorgers der leerlingen medegedeeld.

Jongens, wier leertijd verstreken is, en die, naar het oordeel van de directie, er voor in aanmerking komen, kunnen zich nog voor een aantal jaren aan de fabriek verbinden. Wanneer zij dan genegen zijn cursussen te volgen, die ter verdere bekwaming in hun vak van belang zijn, ontvangen zij, behalve tegemoetkoming in de kosten van deze cursussen, een vooraf te bepalen bedrag als premie boven het loon, voor elk jaar. Van het overgeld dat de jongens ontvangen boven hun uurloon, alsmede van premies, voor zoover zij in geld worden uitgekeerd, wordt $\frac{2}{3}$ belegd op de rijkspostspaarbank.

Bij het eindigen van den leertijd wordt het Spaarbankboekje den jongens ter hand gesteld. Het door Figee gevolgde systeem van opleiding in de werkplaats, aangevuld door het onderwijs aan de avondschool, bleek tot goede uitkomsten te leiden.

In de jaren, welke verliepen sinds door haar tot dit systeem van vakopleiding werd overgaan, werd aan ruim 200 leerlingen den weg gewezen, om zich tot bekwame vaklieden te ontwikkelen. Velen dezer leerlingen nemen, zoowel in ons land en koloniën als in het buitenland, gunstige posities in, terwijl anderen aan de fabriek verbonden bleven, of daar na korteren of langeren tijd weer terugkwamen, om plaatsen van zelfstandig monteur, assistent-baas of baas te bezetten. J.

Proeven door ons gedaan op het gebied van het meisjesvakonderwijs naar Dalton-beginselen

door IDA HEIJERMANS.

Laat mij eerst vertellen hoe ik ertoe kwam om met enkelen van mijne collega's en mijn leerlingen, candidaat-leeraren, naar een weg te zoeken, waar de beginselen, die ten grondslag liggen aan Daltonwerk, of aan scholen met losser klassenverband, ook voor het meisjesvakonderwijs en meer speciaal voor de naaldvakken konden toegepast worden.

Op den voorgrond moet dan gesteld, dat ik een onhandige handwerkster ben en mijn lessen liggen op het gebied van het algemeen vormend onderwijs, om de terminologie van de Nijverheidswet te gebruiken. Voornamelijk gaf ik den laatsten tijd les in geschiedenis, opvoedkunde en die kennis van de wetten, waarvan onze leeraren in de naaldvakken door de praktijk van haar werk ook op de hoogte moeten zijn.

Toen echter alle vakscholen zich in 1921 richten moesten naar de bepalingen der Nijverheidswet en diensgevolge ook de examens in elk opzicht verandering ondergingen, moest er in de opleiding van onze leeraren niet alleen mee rekening worden gehouden, dat zij theoretisch paedagogisch werden wegwijst gemaakt, maar zij dienden ook met inzicht te leeren lesgeven. Aan de Rotterdamsche Industrieschool werd mij toen ook, behalve de lessen in de theorie der opvoedkunde, opgedragen de taak om toe te zien op en richting te geven aan de wijze, waarop onze leerlingen, die zich aan de Nijverheidsexamens wilden onderwerpen, haar kennis en vaardigheid in praktijk meenden te brengen.

Zoo begon ik met eenige leerlingen toen te arbeiden als leerhandwerkster en tegelijk als paedagogisch mensch, met jaren van praktijk op ander gebied achter zich en van studie, altijd voortgezet.

Van mijn eigen leerlingen werd ik en leerlinge en leeraren. De eerste wilde begrijpen wat de meisjes aan de leerlingen der proeflessen vertelden of onderwezen; de tweede wilde geen les geven in theorie, die niet toegepast werd in de praktijk van den arbeid der leeraren. Ook de leeraren in de naaldvakken moeten paedagogisch inzicht in en voor hun werk hebben. Zij gaan met kinderen om en met meisjes in den overgangseleeftijd. Voor haar gelden dezelfde paedagogische wetten als voor welke onderwijzers en leeraren ook. Zij hebben te weten hoe kind en jongere reageeren op de handelingen

van den leeraar. Rousseau en Pestalozzi, Fröbel en Montessori, Kerschensteiner en Stanley Hall hebben ook de leeraressen in de naaldwerken wat te vertellen, want zij moeten les geven en zijn in voortdurend contact met groeiende organismen, op wie ook zij een invloed ten goede of ten kwade kunnen hebben. In de theorie had ik mijn leerlingen al langen tijd zich leeren afvragen wat de beginselen der groote paedagogen voor haar speciaal beteekenden; nu werd ik in de gelegenheid gesteld om na te gaan hoe zij alles in practijk brachten en met groote dankbaarheid zij erkend, dat ik volkomen vrijheid kreeg om met mijn leerlingen te gaan werken, zooals mij dat het best leek.

De leerling-leerares luisterde dus toe in de lessen van de meisjes.

De leerling in me wilde het hoe en het waarom van alles weten.

De leerares vergat geen oogenblik, dat het haar taak was in de leeraressen van de toekomst paedagogisch denkende en handelende menschen te helpen vormen.

We hebben toen eerst elkander volkomen moeten leeren begrijpen, voor we goed konden samenwerken. Er was een traditie in het lesgeven, waar ik onmogelijk vrede mee kon hebben. Alle moeilijkheden werden uitgelegd zonder meer, of voorgewerkt, héél goed en héél keurig, maar de leerlingen werden beschouwd als een egale massa, die werkten op commando en alles hadden aan te nemen zonder meer. Ze waren werkzaam, zonder zelfwerkzaamheid. Ze hanteerden de naald machinaal. Ze zochten zelf niet. Ze waren, al werkende en naaiende, toch het type van de luisterklasse; oppervlakkig beschouwd, „deden” ze, maar hun vingers werden geheel bestuurd door de leerares, wier commando's hun ooren bereikten.

Toen zijn we gaan zoeken, mijn leerlingen en ik en ook gaven zich gewonnen collega's in de techniek, die de lessen bijwoonden om te beoordeelen of het technische in orde was.

Langzamerhand begonnen we allen te begrijpen, wat de begrippen aanschouwelijkheid en zelfwerkzaamheid voor de naaldvakken beteekenden, dat de leerling haar hersens had gekregen om ze te gebruiken, ze eigen gaven, eigen inzicht, eigen krachten in den arbeid van haar vingers verwerken wilde, kon en moest, dat de klasse bestond uit een complex van leerlingen, in alles verschillend van elkander.

Zooover waren we, toen ik door studie en lectuur van Engelsche couranten en tijdschriften met de Dalton-methode bekend werd. Reeds een paar jaar geleden bespraken mijn leerlingen en ik het stelsel, doch nog slechts in theorie en we gingen na of het toegepast kon worden op het vakonderwijs. We hadden het over het voor en tegen, doch alles in theorie. Toen hoorde ik op het internationale congres in Montreux John Eades over zijn gedaltoniseerde school spreken. Het

begon steeds meer in mij te „dagen“ en ongeveer in Maart 1924 waagden mijne leerlingen en ik een heel bescheiden proef, maar waarbij onze belangstelling tot het uiterste gespannen was.

We maakten een werkstukje, gaven de fasen aan, waarin het ontstond, nummerden ze naar volgorde, zochten wat leerlingen bij elkander, die tot de heel gewone behoorden, gingen nauwkeurig na of ze het werkje al gedaan hadden, sloten uit wie de moeilijkheden ervan reeds kenden en . . . en . . . lieten ze met elkander alléén in een lokaal zitten. Er werd niets dan een onontbeerlijke aanwijziging gegeven. We vertelden haar dat ze elkander mochten helpen en dat we na een poos terug zouden komen om te zien wat ze ervan terecht hadden gebracht.

En toen lieten we de meisjes van dertien à veertien jaar aan haar „paedagogische lot“ over en waren even belangstellend naar den afloop als een of ander geleerd onderzoeker, die met een proefneming wat nader achter de geheimen van de natuur wil komen.

En onze proefneming prikkelde ons tot voortgaan, want de meisjes hadden allen *iets* van het werkstukje terecht gebracht zonder voorzeggende, commandeerende, voortdurend helpende volwassene. Ze schreven er ook bij wat en hoe ze het gedaan hadden.

Nu was door ons een weg ingeslagen waar heel ander inzicht was dan vroeger. We hadden de natuur in haar werkingen iets meer bespied. De leerlingen waren in staat op andere wijze te werken dan het tot nu toe van haar verlangd was.

Op onze school was nu een bijzonder gunstig constellatie.

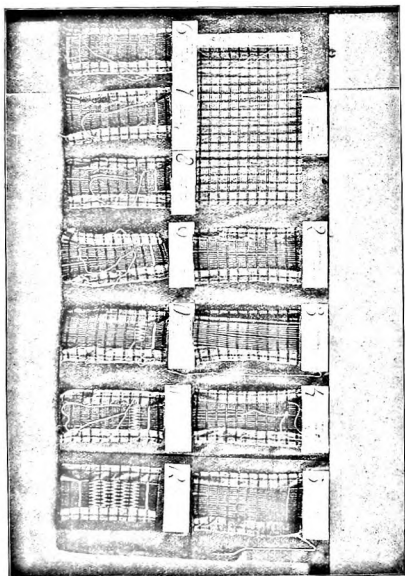
Bestuur en directie gaven ons volkomen vrijheid van handelen.

We konden onze plannen onmiddellijk in practijk brengen, omdat we de proefschool in ons bereik hadden. De leerlingen komen toch bij ons soms op twaalfjarigen leeftijd en willen zij leerares worden, dan blijven zij bij ons tot het een-en-twintigste jaar, wanneer zij volgens de Nijverheidswet pas haar leeraren-examen mogen doen. De school is dus een combinatie van lagere nijverheidsschool en kweekschool voor leeraren-naaldvakken.

De aanstaande leeraren kunnen dus én geprikkeld worden tot het zoeken naar nieuwe wegen en onmiddellijk nagaan of die wegen met de leerlingen bewandeld kunnen en mogen worden.

We zijn toen hard, heel hard aan het werk gegaan: wij, de leerlingen, collega's voor de techniek, en ik.

De meisjes maakten de zoogenaamde leermiddelen. Collega's keurden of ze technisch goed waren. (Laat mij hier er dadelijk bijvoegen, dat „we“ slechts enkele technici raadpleegden om niet al dadelijk verlaten te worden door critiek van wie de oude methode niet verlaten wilde

Leermiddel in zijn verschillende phasen.

of kon). En ik besprak slechts alle kwesties, waar ik meende, dat mijn leerlingen-aanstaande-leeraren niet duidelijk waren geweest in haar aanwijzingen, een onmisbaren schakel hadden vergeten aan te brengen, of soms te duidelijk waren geweest.

Als we meenden, dat de zaak in orde was, lieten we de kinderen werken, voor wie alles bestemd was en luisterden we allen gewillig naar die groote leermeesteres, welke de ervaring is.

Zij dwong ons tot voortdurend wijzigen en zoeken.

Wij lieten niet meer de kinderen werken, aan zichzelf overgelaten, omdat in haar fouten zij onoeconomisch tijd en materialen vernooieden, zij voortwerkten in verkeerde richting, wat bij het vakonderwijs iets anders beteekent dan enkel wat papier gebruiken!

Wij geven ze nu de geheele serie van den opbouw van het werkstuk, onafscheidelijk als één geheel, omdat we door die ervaring nu weten, dat kinderen ook moeten *leeren* kijken, wat ze niet doen, als ze bijv. het resultaat van het werkstuk afzonderlijk bekijken en zich verbeelden het wel te kunnen maken, zonder precies na te gaan hoe het ontstaan is.

Wij wachten ook niet tot de leerling bij ons komt om te vragen of haar werk goed is, doch de controleerende leerares of candidaat-leerares loopt rond en als zij ziet, dat een leerling een fout maakt, zegt zij haar het voorbeeld beter te bestudeeren. Want, het moet weer herhaald: doorgaan in verkeerde richting in de vaklessen beteekent: en verknoeien van tijd, en vermorsen van materialen, en een poos achter elkander verkeerd werken, wat ook aandacht vraagt en bekijken kan hinderlijk-foutief.

Welke ervaringen hebben we tot nu toe opgedaan?

In de eerste plaats die, dat er van de proefnemingen op de leeraren zelf een groote bekoring uitgaat.

Con amore hebben jongere en oudere collega's van me met haar leerlingen proeven opgenomen. Ook die gediplomeerde technici worden er door tot zelf zoeken geprikkeld en als altijd brengt dit tot de ervaring, dat de mensch meer in zijn mars bergt dan hij zelf denkt te hebben. Verrassend scherpzinnig zijn er door die technici sommige leermiddelen in elkander gezet.

Dit is ook gebeurd door mijn eigen leerlingen. Zij, die zelf nu leeraren zijn, hebben reeds alles in eigen onderwijs toegepast en verder uitgewerkt. Dit is het resultaat van de bijzonder gunstig omstandigheden, waaronder we hier in Rotterdam werken kunnen. De leerares der toekomst leerde haar aandacht en belangstelling anders te richten.

Met haar wordt nu ook anders gewerkt. De aanstaande leeraren maken, voor zoover zij tijd hebben, groepsgewijs een leermiddel, opdat zij onmiddellijk voelen en begrijpen, dat opvoeding samenwerking is.

Met elkander bespreken we nu wat goed en wat verkeerd is in het werk. Dan na de critiek, paedagogisch en technisch uitgeoefend, wordt alles geheel afgewerkt. Nu werken leerlingen ernaar en daardoor komen we te weten of wat we bedachten goed of verkeerd is, duidelijk of onduidelijk, welke aanvulling of weglating er noodig blijkt. Zoo krijgen we langzamerhand een verzameling leermiddelen, die een gemeenschapswerk is en aan alle kanten getoetst en gekeurd is.

In den laatsten tijd laat ik de eene groep aanstaande leeraren een leermiddel maken, waarnaar een andere groep, die deze moeilijkheden nooit nog had, werken moet. Zoo snijdt voor haar het mes aan twee kanten.

Zij werken nu en als critische leerlingen tegenover elkander en ervaren zelf wat de moeilijkheden zijn, waarover zij voor eigen leerlingen soms heenloopen.

En nu de kinderen zelf? Hoe staan zij tegenover dit alles? Hoe reageeren zij erop?

Bij de waarneming zijn wij tot dezelfde conclusies gekomen als allen, die konden vergelijken het aspect eener klasse bij de oude en bij de nieuwe methode. Er zit iets pittigs in de ordelijke „wanorde.“ Allen werken, geven elkaar inlichtingen, maar zijn tenslotte zoo verdiept in den eigen arbeid, dat zij niet letten op datgeen wat om haar gebeurt. We hebben bij onze proefnemingen al verschillende bezoekers en bezoekers gehad, maar de meisjes werkten door, alsof er niemand was. Rustig stonden ze telkens op, waren aan het oplossen van de werkmoeilijkheden, zonder echter zich van dien arbeid te laten afhouden door het bezoek. Door het werk was er iets in de leerling zelf aan den arbeid gezet: de tucht kwam niet meer van buiten, maar werd iets innerlijks. Het schoollokaal was herschapen in iets wat het altijd moest of behoorde te wezen: een plaats van werkvreugde, omdat die vreugde voortkwam uit belangstelling.

Om mij ervan te vergewissen of de meisjes anders op het werk reageerden dan in de lessen, die zij tot nu toe hadden, heb ik twee klassen van meisjes, allen ongeveer 14 en 15 jaar oud, een schriftelijke opgaaf gegeven op een tijd, dat zij bij mij waren. Ik heb hun laten vertellen hoe zij het werk vonden, dat zij in de uren te maken hadden, waarin haar volgens de oudere methode van handwerken, les werd gegeven. Zij kregen die opgaaf geheel onverwachts, hebben elkander niet mogen raadplegen en moesten de opgaaf uitwerken onder mijn toezicht. Het is dus volkomen spontaan en zelfstandig schriftelijk werk, dat door haar ingeleverd werd.

Ik heb voor de zuivere beoordeeling alleen de wat nuchtere en zakelijke antwoorden bij elkaar gezocht, schrijf niets over uit de op-

stelletjes, met min of meer litterair talent geschreven. Het was mij toch niet te doen om „gevoelige“ beschouwingen, maar om objectieve.

Ziehier hoe er o.a. geoordeeld wordt door de leerlingen, aan wie ik voor het overzicht nummers geef:

1. We behoefden niet op elkaar te wachten. Het duurde ook niet zoo lang, want waar we anders zeker een heelen middag voor noodig zouden hebben, deden we nu in veel korteren tijd.

2. Bij het andere werk moest je telkens aan de juffrouw gaan vragen wat je verder moest en als andere meisjes voor je waren, moest je soms zoo lang wachten. Maar dit gaat veel vlugger en het is een echt gezellig werk.

3. Wij deden op één middag veel meer dan anders op twee middagen. — Ik vond het gezellig werken, omdat wij alles zelf mochten doen en de middag ging veel vlugger voorbij dan anders.

4. Ik vond het veel prettiger dan het andere werk, want dan moet de juffrouw alles zeggen wat je moet doen. Ik vind het prettiger ook, want je leert er veel meer mee, want je moet goed naar het patroon kijken en dan leer je ook wat kijken is.

5. Dit werk vond ik veel leuker dan het andere. — Het spreekwoord zegt: al doende, leert men!

6. Het gaat veel netter, omdat we een voorbeeld hebben. Het is ook leuk om te zien hoe alles later wordt.

7. Toen we klaar waren, was het al haast tijd. We werkten nog even aan ons gewone werk door. Maar het begon weer direct met vragen. Want je wist niet wat er dan gedaan moest worden.

8. We vonden het natuurlijk allemaal fijn en het ging zoo prettig vlug. Ik dacht: nu hebben we de juffrouw haast niet meer nodig. En de juffrouw hoeft ook geen politie-agent meer te spelen, want we mogen babbelen.

9. We leeren goed uit onze oogen kijken, want we moeten zelf zien hoe het voorwerp gemaakt is. Ook leeren we daardoor zelfstandiger werken.

10. Toen ons gevraagd werd hoe we het zóó gevonden hadden, nu wij vonden het allen even echt. Ik zou wel willen, dat het altijd zoo was!

11. Het is veel echter, want je wordt er veel zelfstandiger door en je hoeft niet telkens het werk door de leerares na te laten kijken, dat is juist het echtste en de juffrouw hoeft ook eerst niet alles uit te leggen, dat ook zooveel tijd ophoudt.

12. De tegen het bord gespeelde patronen lieten zien hoe je het heele stuk in elkaar moest zetten, telkens weer een eindje verder en eindelijk hoe het moest worden, als het klaar was. En toen maar

werken, jongens! We werkten aan één stuk door om toch maar zoo gauw mogelijk klaar te zijn. Het was makkelijk, dat je zoo maar van je plaats mocht loopen en gaan kijken wat je doen moest. De juffrouw liep er wel langs om het te zeggen, als je het soms eens verkeerd deed, maar verder werd het aan je zelf overgelaten. — Het was een heel prettige ochtend, vooral wat het werk betreft. Je leerde er veel zelfstandiger mee werken en je begreep het veel meer dan wanneer de juffrouw je hielp. Om twaalf uur gingen we naar huis met het heerlijke gevoel, dat we dezen ochtend veel harder hadden gewerkt dan anders en dat kwam hoofdzakelijk, dat je veel meer liefhebberij in je werk had dan op een andere les.

* *

Deze beknopte bloemlezing is, dunkt me, welsprekend. Er zou meer geciteerd kunnen zijn. Al de anderen hebben het er ook over, dat zij veel vlugger konden werken, zich zelfstandiger voelden, alles leuk of gezellig vonden. Slechts uit twaalf beschouwinkjes schreef ik de hierboven meegedeelde korte, typische oordeelvellingen over.

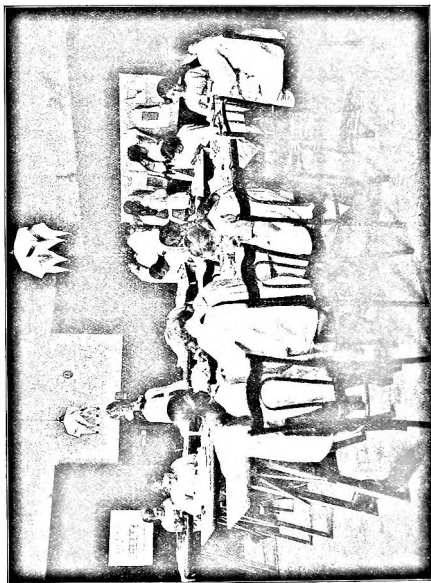
Zij en ook de andere opstelletjes bewezen en bewijzen ons, dat we den goeden weg hebben ingeslagen, al weten we, dat er nog heel wat moeilijkheden te overwinnen zijn en nog heel wat terrein te verkennen is, voor er als met wetenschappelijke zekerheid een volkomen zuiver oordeel te vellen is.

Kunnen we op onze vakscholen het onderwijs geheel daltoniseeren? Zijn de lessen met losser klassenverband er voor elk vak in te voeren?

Om deze vragen te beantwoorden, moet er over meer ervaring beschikt worden dan wij opdeden in de maanden, dat wij proeven namen met de naaldwerken.

Het komt mij voor, dat dit daltoniseeren in de hoogere klassen niet noodig is, omdat door den aard van het onderwijs elke leerling dan toch reeds met individueelen arbeid bezig is.

In de lagere klassen kan het, meen ik, het onderwijs veel meer vruchtdragend doen zijn, maar ook daar zullen er groote moeilijkheden zich telkens voordoen. Van de leerareessen wordt veel voorbereidende arbeid geëischt en waar het de naaldvakken betreft, moet er voortdurend rekening gehouden worden met de mode, waardoor telkens andere voorbeelden en voorschriften noodig zijn. De taken zullen ook van gansch anderen aard moeten zijn, omdat wie aan een werkstuk bezig is, het af wil maken en het ook moet doen, omdat dit werkstuk anders onmogelijk frisch en goed kan blijven of worden.

Klasse aan het werk.

Dit alles leidt tot bijzondere beperking, voorgeschreven door den aard van het vakonderwijs zelf.

Het is echter mijn meening, dat er altijd in alle klassen ook bij het vakonderwijs zich moeilijkheden voordoen, die door allen begrepen of opgelost moeten worden.

De vragen, welke als vanzelf gesteld zullen worden, zullen luiden:

Welke werkstukken willen wij met die kinderen in bepaalden tijd laten maken?

Welke moeilijkheden doen zich daarbij voor?

Hoe kunnen we die laten vinden door de kinderen zelf en kan de mondelinge toelichting der leerares gemist worden?

Wat laten wij hen doen, als ze klaar zijn?

Het moet mij voorkomen, dat in het voorgaande al eenigszins een antwoord is gegeven op de eerste drie vragen nu gesteld. De ervaring, opgedaan in het vakonderwijs, beschikt toch reeds over genoeg feitenmateriaal om te weten tot welke prestaties de leerlingen in zeker stadium van ontwikkeling in staat zijn en welke moeilijkheden zich zoodanig herhalen dat ze in het wezen der zaak, voor elke techniek in het bijzonder, en het soort werkstukken, daarnaar vervaardigd, door de massa der leerlingen, welke deze techniek zich eigen tracht te maken, moeten opgelost worden. Wat de boeken zijn, na te slaan door de leerlingen voor lager en middelbaar onderwijs, kunnen de voorbeelden en verwijzingen naar bijzondere moeilijkheden voor het vakonderwijs worden.

Het spreekt echter vanzelf, dat de leerares ook lesgeefster blijft in den zin van uitleggende en toelichtende vakmensch. Sommige moeilijkheden moeten eerst klassikaal besproken worden, omdat er handgrepen enz. zijn, onmogelijk zonder het toelichtende woord te onderwijzen. Bovendien moet de klip van het machinale naverken zonder meer met de grootste zorgvuldigheid vermeden worden.

„Waarom zou dit zoo bewerkt worden“, wordt er gevraagd. „Waarom zou deze techniek voor die en die stof gekozen zijn?“ „Wat is de beteekenis van deze of die werkwijze?“

Het denkende en verwerkende hoofd moet de vingers blijven besturen en dit kan alleen geschieden, wanneer er vragen gesteld worden, die prikkelen tot het zoeken van het waarom, bij het typeerende van het werkstuk en zijn details.

Om het maken van fouten te voorkomen, wordt er ook wel gezegd: „als je bij dit of dat nummer bent, kom dan even bij me, opdat ik je een en ander eerst uitleggen kan“.

Het woord, de uitlegging of waarschuwing, worden dus niet uitgeschakeld, maar zijn dienaars geworden van de daad, het zelfdoen.

Een geheel andere kwestie is die, welke zich bij het vierde punt voordoet. Zal het mogelijk zijn, ook de vakschool zoodanig te reorganiseeren, dat de leerling, die klaar is met de taak, in het werkstuk opgegeven, zich naar een ander lokaal begeeft om werk van anderen aard te doen, of zal het beter zijn, hem den vrijgekomen tijd zoo te laten gebruiken, dat hij nog meer vaardigheid zich in het eigenlijke vak verwerft?

Laat mij bekennen, dat wij te dien opzichte *de* oplossing nog niet gevonden hebben, wat vooral daardoor te verklaren is, dat op de goede vakschool alles zich moet groepeeren om en zich te richten heeft naar het eigenlijke vak. Dit is hoofdzaak, moet het wezen, als de toestand gezond is. Het andere heeft tot taak te steunen, inzichten te verhelderen, den band te leggen tusschen het bijzondere en het algemeene, — niet meer, maar ook niet minder! De meeste tijd moet daarom op de vakschool beschikbaar zijn voor alles wat verband houdt met het eigenlijke vak. Het andere is eveneens broodnodig, onmisbaar, maar er kan slechts weinig tijd voor uitgetrokken worden, in verhouding tot datgeen, wat voor de beroepsvorming noodzakelijk is.

In al mijn andere onderwijs heb ik, zoodra ik begrijpen ging, wat onderwijs eigenlijk beteekent, al sedert lange, lange jaren geprikkeld tot zelfwerkzaamheid, het individu in de „massa" tot haar recht laten komen. Nog niet echter hebben wij het middel gevonden om het losser klassenverband zoo door te voeren, dat er te spreken is van een Dalton-vakschool in de werkelijke beteekenis van het woord.

Maar wat niet is, kan worden. Voor het hoofdvak weten we nu, dat er een andere werkmethode mogelijk is, waar de leerlingen niet op elkander hoeven te wachten, in eigen tempo werken kunnen en zelf de moeilijkheden vinden, die de leerares, welke achter het voorbeeld staat, slechts aanwijst als de boeken het doen, welke de bronnen der kennis zijn voor de gedaltioniseerde lagere en middelbare scholen. En om dat hoofdvak gaat het!

Vanzelf zullen we leeren andere wegen in te slaan, nu we op dien hoofdweg zijn, waar de leerlingen ons tot doorgaan aanzetten.

Al zie ik persoonlijk nog niet in alle onderdeelen de te volgen richting, ook misschien, omdat mij het zoeken daarnaar in de eigen lessen niet noodig bleek, omdat ik zoo lange jaren reeds mij trachtte te wenden naar de predikingen van de groote paedagogen, — het is heel best mogelijk, dat er andere les- en klassegroeping mogelijk is, al zullen er op dit gebied heel andere moeilijkheden te over zijn dan op die scholen, waar talen, geschiedenis enz. hoofdzaak zijn en niet steunende bijvakken als bij het vakonderwijs.

De leerling der vakschool is ook anders begaafd. Het boek be-

teekent voor hem iets anders dan voor den leerling der middelbare school. Ook daardoor is een zekere grens gesteld en is niet zonder meer dezelfde methode te volgen, als die welke toegepast wordt in de Dalton-school, zooals wij die tot nu kennen en zagen ontstaan.

Slaafsche navolging is voor de vakschool uit den boeze. De toepassing van het beginsel vraagt buitengewone soepelheid en een zich inleven in wat het vakonderwijs is of behoort te zijn. Meer dan waar ook is hier voorzichtig verkennen noodig en het zich gansch doordringen van Comenius' prediking, dat wie goed onderscheidt, ook goed les geeft.

Mijn collega's, leerlingen en ik blijven zoeken en meenen reeds iets gevonden te hebben, wat ons belangrijk genoeg lijkt om er in het openbaar van te vertellen. Wij zijn begonnen aan het optrekken van een ander vakonderwijs-gebouw en hebben moed genoeg om voortwaarts te gaan, blijde, als anderen ons helpen willen en bereid om te luisteren naar alle critiek, die ons onze fouten toont uit liefde voor het onderwijs.

De meerderheidsjongen

door J. C. WIRTZ Cze.

't Verwondert mij volstrekt niet, dat het verslag van Dr. van Wijk over „De Arend” heel veel belangstelling wekt en de pennen in beweging brengt. Uit al, wat ik daarover las, trok vooral mijn aandacht, dat de oorzaak van de teleurstelling gezocht wordt in gebrek aan *geschikte* medewerkers en daardoor in het feit, dat niet altijd de jongens benaderd worden van de meest gunstige zijde. Hierover heb ook ik een beetje ervaring en daaruit wil ik iets meedelen.

Zoals bekend is, heeft het herhalingsonderwijs en het later herdoopte vervolgonderwijs weinig stof gegeven tot roemen en veel aanleiding tot klagen. Hiervoor zijn vele redenen op te geven en één daarvan is, dat het verkeerd was ingericht. Als schoolopziener stelde ik er veel belang in en 'k heb reeds in het begin van mijn loopbaan alle herhalingscholen in het gehele arrondissement bezocht. En nu wil ik twee voorbeelden geven: één, hoe het niet slaagde en één, hoe het wel slaagde: men moet immers naar de dwazen zien, als men wijs wil worden?

Eerste herhalingsles in de winter van 19...; school in een volkrijke streek, op de dagschool werd daar gewerkt met zes leerkrachten. De onderwijzer der herhalingsschool bezat hoofdkakte, stond voor de klas en zou rekenonderwijs geven aan een tiental jongens. „Wel Jan!

weet jij nog in welk boekje je op school hebt gerekend?" „'k Geloof in het zesde van Scholte." „En jij Piet?" „Ik in het vierde." Zo werden allen ondervraagd en de conclusie was: „Dan zullen we deze winter Scholte V maar eens nemen". De vraagstukken werden gelezen, de oplossing voorgekauwd en gedurende het laatste kwartier konden de jongens slikken, wat hier beteekent: de oplossingen even op de lei schrijven. Deze werden vluchtig nagezien en de eerste rekenles was voorbij.

Tweede voorbeeld. Dagschool met twee leerkrachten; herhalings-school, afdeling jongens 15 leerlingen; afdeling meisjes tussen de 20 en 30 leerlingen. Bij mijn bezoek hadden de jongens tekenles: één tekende een sierletter na; een paar andere werkten met passer en liniaal; nog andere oefenden zich in het maken van projecties van voorwerpen, die in de school aanwezig waren. 'k Vroeg wat nadere inlichtingen en hoorde, dat nummer één voor schilder leerde, dat de tweede rubriek bij timmer- of smidsvak waren en dat de derde rubriek boerenzoons waren, die later de timmerman of smid moesten duidelijk kunnen maken, wat ze wilden laten maken of herstellen. Al het onderwijs van deze jongens was hoofdelijk en sloot zich zo nauwmoegelijk aan bij het werk, dat ze overdag deden.

In de meisjesafdeling stond voor die avond naaien op de rooster en alle meisjes naaiden dan ook, maar geen twee hadden hetzelfde werk. Het bleek me, dat ze allen van huis verstelwerk mochten meebrengen, mits het goed schoon en helder was en niet al te moeilijk. Ook hier aansluiting bij de praktijk. 't Verwonderde mij niet, dat op de eerste school weinig leerlingen waren en dat het getal in de loop van de cursus nog daalde; en evenmin, dat de tweede school zo heel veel leerlingen had, welk getal nog toenam in de volgende weken en maanden.

Als bestuurslid van een school voor handenarbeid heb ik daar meermalen jongens aangetroffen, die op de H.B.S. niet mee konden komen en aan wiskunde een broertje dood hadden. Onder die jongens waren er, die buitengewoon mooi werk leverden en als de directeur dan ten slotte zei: „nu kan je nog wel verder komen, maar dan moet je meekunde leren", dan waren de jongens daar dadelijk toe bereid en maakten ook daarin flinke vorderingen, doordat die afgetrokken wetenschap nu in verband kwam met hun andere werk. 'k Zou zo kunnen voortgaan en tal van voorbeelden aanhalen, waaruit zou blijken, dat iedere jongen, met normale ontwikkeling, niet alleen kan leren, wat nodig is, maar het ook heel graag doet, zoodra hij zelf inziet, dat het verband houdt met het werk, dat hij zich gekozen heeft.

Hieruit volgt voor mij, dat heel ons onderwijs meer de individuele

kant uitmoet en dat we ook bij de arbeid onder de rijkende jeugd zoveel mogelijk moeten individualiseren. Trouwens, dit wordt algemeen gevoeld ook buiten de school en buiten het gewone jeugdwerk. De grote massa is niet massaal te bearbeiten. De Gereformeerde Kerk van 's Gravenhage is dan ook gesplitst in twee delen en zal vermoedelijk nog wel verder gesplitst worden. In Amsterdam en Rotterdam blijven de kerken van Watergraafsmeer, Sloten, Nieuwer-Amstel, Charlois, Katendrecht, Delfshaven, Kralingen op zich zelf staan, daar ze niet in de massa willen verzinken en heel goed begrijpen, dat de massale bearbeiding, ook op kerkelijk gebied heel weinig vrucht geeft. Het Leger des Heils doet dan ook meer aan individuele dan aan massale bewerking en laat op de laatste steeds de eerste volgen. Wie de kerkelijke pers volgt, weet, dat daar telkens geklaagd wordt over te grote catechisaties en geacht wordt door splitsing tot meer individuele bearbeiding te komen.

't Is nu twintig jaar geleden, dat in ons parlement de kleine scholen „paedagogiese jammergestalten" genoemd werden, maar 'k ben overtuigd, dat zelfs daar niemand de moed zou hebben dit nu te herhalen. Alles wijst er op, dat men ook bij de jeugdarbeid beter doet meerdere kleine clubgebouwen te stichten dan één groot, hoe verleidelijk dit in sommige opzichten ook moge zijn.

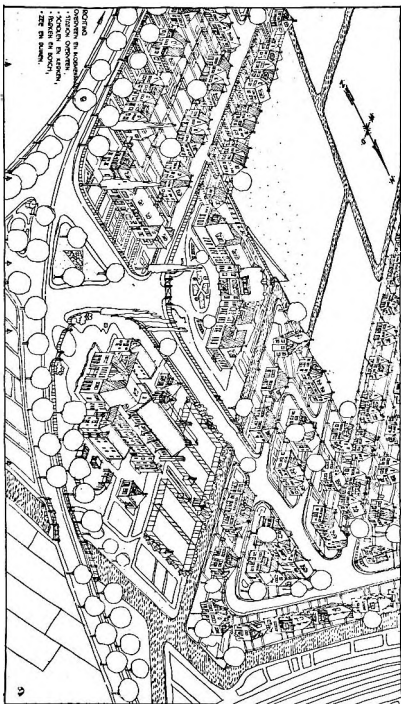
De moeilijkheid wordt hierdoor niet kleiner, wel groter, want nu moet het aantal arbeiders uitgebreid worden. En juist op het karakter en de taak van deze mensen komt het aan. Er zijn nog wel gewilligen genoeg om eens iets te doen, maar mannen en vrouwen, die zich geregeld kunnen en willen geven voor het werk onder jongens en meisjes van 14 tot ongeveer 17 jaar zijn dun gezaaid. De ouderen helpen zich zelf. De plaats van mijn tegenwoordige woning is klein, maar toch bestaat er reeds een jongelings- en een jongedochtersvereniging. Daar kan men lid van worden, als men 16 jaar is en die jongelieden redden zich zelf. Gevoelen ze af en toe behoefte aan voorlichting of hulp, dan weten ze het adres, waar die te verkrijgen is. Een knapenvereniging voor jongens van 12 tot 16 jaar is er echter evenmin als een vereniging voor de meisjes van die leeftijd. Wel wordt de behoefte hieraan sterk gevoeld en zodra één van deze twee gesticht wordt, zal het aantal deelnemers betrekkelijk groot zijn. Maar de leidende personen hebben de moed niet tot stichting over te gaan, omdat ze nog niet hebben gevonden de personen, die met de leiding belast kunnen worden. Zal al dergelijke arbeid slagen, dan moet deze m. i. voldoen aan deze voorwaarden, dat het getal deelnemers niet te groot is, zodat individuele bearbeiding mogelijk is; dat alles, wat tot ontwikkeling gedaan wordt, zich aansluit bij de dagelijkse arbeid, de voortdurende gedachtenkring van de deelnemers en dat de mensen, die zich aan deze arbeid geven, voor dit werk volkomen bekwaam zijn.

Het Kennemer Lyceum te Bloemendaal

door Dr. A. de VLETTER.

Bij den ingang van 1925 heeft het Kennemer Lyceum te Bloemendaal een nieuw gebouw betrokken bij den Julianaweg aldaar. Het betrekken van een nieuw gebouw door een bestaande school is natuurlijk geen feit van eenige algemeene beteekenis; toch zijn er omstandigheden, die wettigen enkele bladzijden te wijden aan dit nieuwe schoolgebouw. En wel deze bijzondere omstandigheden, dat door de vestiging van dit nieuwe gebouw een op zichzelf al interessant geheel is verkregen met het bekende „Stoop's Bad”; dat door een beschikking voor den heer Ir. A. Stoop mede een interessant geheel verkregen is in architectonisch opzicht; en ten derde, dat door goede samenwerking van architect en schoolleiding in het gebouw eenige moderne „strevingen” op schoolgebied konden worden „gematerialiseerd”.

Reeds voor jaren is door den heer A. Stoop te Bloemendaal het „Stoop's Bad” gesticht, een in aesthetisch en practisch opzicht schoone inrichting voor zwemmen en baden, met theeschenkerij en heeren- en dameskapegelegenheid, omringd door aardig plantsoen, waarachter een viertal tennisbanen met rust- en kleedhuisjes. Middenin de moeilijkheden voor het Bestuur van het Kennemer Lyceum om een geschikt terrein te vinden voor den noodzakelijken nieuwen schoolbouw, kwam de heer Stoop met het genereuse aanbod om een groote strook grond ten westen van Stoop's Bad, hem toebehoorende, aan de vereeniging „Kennemer Lyceum” te schenken, onder voorwaarde, dat binnen het jaar met den bouw begonnen zou worden en dat, ter verkrijging van een schoon geheel met Stoop's Bad, de schoolbouw zou worden opgedragen aan den architect van het Badhuis, Eduard Cuypers te Amsterdam. Het aanbod werd dankbaar aanvaard, de noodige terreinen werden, onder goedkeuring der Rijksregeering (het Lyceum is een gesubsidieerde school), door het Bestuur bijgekocht; in zake den geheelen opzet van het stratencomplex rondom de twee groote gebouwen werd medewerking verkregen van het Bloemendaalsche Gemeentebestuur, en zoo ontstond een geheel, dat zich zou kunnen ontwikkelen als op het bijgaande plaatje is aangegeven. Daarop ziet men vooraan rechts Stoop's Bad, aan den Julianaweg, den grooten toekomstigen verbindingsweg Amsterdam—Haarlem—Bloemendaal-aan-zee; links van het pleintje een blok van zes huizen, reeds gebouwd onder architectuur van Ed. Cuypers; en middenin, wat achteraf (voor een school een groot voordeel) het nieuwe Lyceum, op den hoek van twee nieuw ontworpen lanen, met westelijk achter het gebouw het prachtige

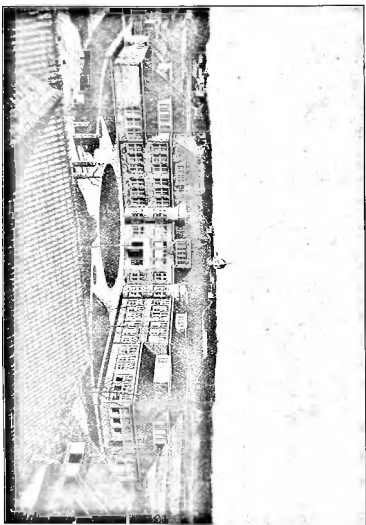

Gezicht in vogelvlucht van gebouw en omgeving.

speelveld van ± 2 H. A., geheel naar de eischen aangelegd door de te dien opzichte deskundige architecten Tersteegh te Naarden en Hartstra te Bussum. Het speelveld is een der mooiste schoolspeelvelden van ons land. Men krijgt er toegang toe van af de Mauritslaan door een 5 M breed pad, tusschen de achterzijden der voor wel 300 rijwielen ruimte biedende fietsenbergplaatsen door; van af het schoolterrein uit de drie openslaande deuren van het achter het gebouw gelegen gymnastiekgebouw. Op het speelveld, waaromheen, als geschenk van een der Lyceumvrienden, een ruime boomaanplant is aangebracht onder voorlichting van Dr. Jac. P. Thijsse, leeraar aan het Lyceum, is geplaatst een aardig clubhuis, gewezen directieket van den schoolbouw, een houten huisje, waarin drie kamers, berghokjes, W. C., water, electrisch licht; waarin bij gebruik van het sportveld kleed-gelegenheid is voor de spelers, en waarin ook een kamer beschikbaar is voor de leerlingen, die in de vlak bij gelegen schooltuinen hun plantkundige werkzaamheden willen verrichten. De aankoop van het huisje was mogelijk door een royale gift van een der ouders.

Uit een en ander blijkt, dat hier wel een zeer schoon geheel verkregen is, aan den Griekschen tijd herinnerend. Badhuis, zwemschool, theeschenkerij, turnzaal van het bad, tennisbanen, hockey-, voetbal-, athletiekterreinen, clubhuis, gymnastiekzaal met kleedkamers, schoolwerktuinen, schoolgebouw met aula en leesalen, laboratoria en museumlokalen, dit alles te zamen is voor de jeugd wel een unieke combinatie.

Door zijn ligging dicht bij Stoop's Bad verdient het nieuwe Kennemer Lyceum dus eenige aandacht; ook door deze bizonderheid, dat het niet veel voorkomt, dat door één architect twee monumentale gebouwen bij elkaar gebouwd worden, mogelijkerwijze omringd door woonhuizen-complexen, ook van denzelfden bouwer. Daarmee komen we tot de tweede belangrijkheid, die van de architectonische en aesthetische oplossing. Ik durf wel verklaren, dat ik die gelukkig geslaagd vind. Terwijl ik bij de inrichting van het gebouw van zelsprekend ernstige medezeggenschap heb gehad, terwijl ik op de ruimteverdeling, vleugelindeeling, zoldergroepeering, een veel grooter invloed heb gehad dan ik had durven verwachten, is de aesthetische oplossing natuurlijk nagenoeg geheel het werk van den architect. En . . . ik heb in de laatste jaren tientallen scholen bezichtigd, in binnen- en buitenland . . . ik aarzel niet als mijn meening uit te spreken, dat ik deze school in haar ruimteverdeling, in haar kleurenwerking (nagenoeg alles is in zwart-groen-rood gehouden) gelukkig geslaagd acht, uit- en inwendig. Uitwendig vriendelijk, rustig, geen èchte school; inwendig ook rustig, en, ondanks goede afwerking, sober. Er zijn vakmensen, die b.v.

Kennerly Lyceum

de gymnastiekzaal bijzonder goed geslaagd achten; de lange benedengangen in de vleugels zijn in lijn en kleur gelukkig, de architect zelf acht het trappenhuis zeer goed geslaagd; de aula werd door verschillende bezoekers als schòölaula zeer geprezen om haar rust en haar soberheid. Voor het teekenlokaal is van een tweetal leslokalen en een zolder-ruimte iets bijzonder moois gemaakt en op de tweede verdieping is ten bate van het aan het lyceum geheel apart gegeven onderwijs in het Fransch in den letterlijken zin uit *niets* iets . . . fraais tot stand gebracht.

Is dus van dit nieuwe schoolgebouw wegens zijn ligging en wegens zijn architectuur apart melding te maken, misschien mag ook rekenschap afgelegd worden van enkele gedachten, die aan den opzet ten grondslag lagen. Wij leven in een tijd van overgang en onzekerheid op school- en opvoedingsgebied. Allerwege en in allerlei vorm is het nieuwe bezig te ontkiemen op den bodem van het oude. Het is niet makkelijk in een tijd van zoo groote onzekerheid een gebouw te moeten ontwerpen, dat misschien een kleine eeuw „mee” zal moeten. In deze moeilijkheden hebben schoolleiding en architect enkele misschien niet-ongelukkige uitwegen gevonden. Beschouwt men een lyceum (als het Kennemer) als een school met tweejarigen onderbouw (van 2×2 klassen) en drie klassen H. B. S. 5 j. c. en vier klassen gymnasiumafdeeling, dan is de indeeling van het gebouw goed te noemen. De 2×2 onderbouwklassen zijn met de veel gebruikte Aardrijkskunde-, Teekenlokalen, Bibliotheek, Rectorskamer (vooral in de jongere jaren moet de schooltucht „ontstaan”) op de verdieping; de drie H. B. S. klassen zijn met Natuur- en Scheikundeafdeeling en kamer voor Onderdirecteur H. B. S. in de Zuiderbenedengang gehuisvest; de vier gymnasiumklassen (met de afdeeling Nat. Historie!) en kamer Conector der Afd. gymnasium in de Oosterbenedengang ondergebracht; daar zijn — o ironie van het lot — ook nog drie reservelokalen voor een eventuele literair-economische afdeeling, welke afdeeling misschien de gymnasiumafdeeling nog wel eens kwade concurrentie kan aandoen.

Zoo is dus de schoolinrichting, naar de eischen van het bestaande, praktisch. Misschien echter lachen na ons komende generaties ons uit om ons streng klassikale systeem, om onze strak geregelde schoolorganisatie. Misschien blijft de nieuwe Montessori-Daltonwind zoo waaien, dat de school er over 20, 30 jaar heel anders uit zal zien dan tegenwoordig. Niemand weet het, niemand kan het weten. Daarom ook kan niemand ooit een school voor de toekomst bouwen. Toch hebben wij het bij de nieuwe schoolinrichting aangedurfd het werken in het nieuwe gebouw in te zetten met een belangrijk experiment.

Het leslokaal voor Fransch

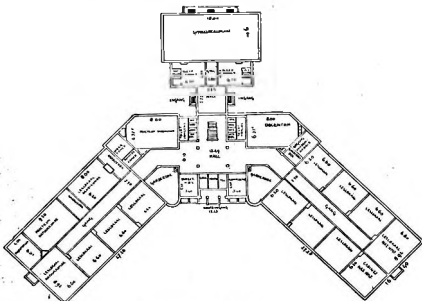
Wij willen het *vaklokalensysteem* beproeven, nl. de consequente doorvoering van het reeds voor Natuur-, Schei-, Aardrijkskunde, Nat. Historie, enz. bestaande systeem. Alle lokalen zijn bij ons vaklokalen; dus we hebben lokalen ook voor Nederlandsch, Fransch, Duitsch, Engelsch, Wiskunde (2), Geschiedenis (2), Klassieke Talen (3). De nadeelen van dit stelsel, waarbij dus na een lesuur de leerlingen van lokaal wisselen, de leeraren in hun lokaal blijven zijn: 1. veel geloop in de gangen (we hebben 2½ minuut pauze tusschen alle uren); 2. lastigheid met de bankgrootte; 3. gebrek aan verantwoordelijkheid voor de eigen bank; 4. gemis van een eigen lokaal, een eigen home; 5. lastigheid met de boekenberging. De bezwaren 1, 2, 3 doen zich toch al voor bij het bestaande systeem met Aardrijkskunde- en andere vaklokalen; het 4e willen wij gedeeltelijk ondervangen door aan de K. L. V. (= de vereeniging der leerlingen) een groot lokaal als vereenigingslokaal af te staan; het 5e hebben we ondervangen door in de vier vrij ruime vestiaires boven elke kleerenhaak een boekenberging met naamsaanduiding te maken.

De voordeelen zijn: 1. het geloop in de gangen (de leerlingen vinden dit prettig: „eens even je uitrekken“! de „Schoolraad“ was er in groote meerderheid vóór); 2. de mogelijkheid om in het vaklokaal iets eigens te scheppen, in wandversiering, een enkel beeld, een kleed, een plaat; de lokalen voor Fransch en Nederlandsch hebben aan het K. Lyceum aldus een eigen cachet gekregen); 3. de mogelijkheid om bibliotheek, platenatlassen enz. steeds goed bij de hand te hebben; 4. de mogelijkheid om de door dit systeem vrij komende lokalen voor andere doeleinden te gebruiken.

Het schijnt overbodig, dit nader toe te lichten, al blijken velen dit voordeel niet dadelijk te beseffen. In het gewone systeem staan de klasselokalen leeg, als de leerlingen naar Gymnastiek, Teekenen, Natuurkunde, Scheikunde, Aardrijkskunde, Nat. Historie zijn; bij het vaklokalensysteem concentreeren wij die leegte in enkele lokalen, die wij voor iets anders gebruiken (leeszaal, museum, werkplaats, aula). In een school met 10 klassen heeft men bij het oude systeem noodig: Natuurk., Scheik., Nat. Hist., Aardr., Teeken-, Gymnastieklokaal + 10 lokalen = 16 lokalen; volgens het nieuwe systeem (men raadplege de urentabel) 12 of 13 lokalen. Men spaart dus ruimte en ik geloof dat ruimte voor de moderne, evolueerende school van kolossale betekenis zal blijken. In ons nieuwe gebouw hebben wij, met toestemming van het controleerende Rijksbouwtoezicht (maar met betaling van alle extra onkosten en onder bepaalde voorwaarden), twee lokalen tot Aula verbouwd door ze samen met een zolder te vereenigen; één lokaal is als extra-museum voor Nat. Historie ingericht, waar een bijzonder

moie schenking opgezette vogels van den heer A. Burdet is opgesteld en waar de collectioneer-neiging der leerlingen bergruimte moet vinden; één lokaal (dat naast de Natuurkundelokalen) is als werkplaats voor den amanuensis ingericht, die, tevens leeraar in handenarbeid, nu meer ruimte heeft om, behalve op den handenarbeidszolder, ook hier, bij werk- en draaibank, enkele daarvoor in aanmerking komende leerlingen te leiden.

Door deze andere indeeling zijn in het nieuwe lyceumgebouw op de verdieping de moderne talen met Teekenen en Aardrijkskunde

Plattegrond van het gebouw

vereenigd; in de Zuiderbenedenvleugel met de Scheikunde en Natuurkunde de Wiskunde; in de Oostervleugel de Klassieke Talen met Geschiedenis en Nat. Historie. Dit systeem is mogelijk (en m. i. grooter voor- dan nadeelen biedend) in het bestaande schoolstelsel; het is tevens een handreiking aan de toekomst; Daltoniseeren zou, wat het gebouw betreft, van stonde aan mogelijk zijn in het nieuwe lyceum. Dit is al wat gewonnen.

Op enkele punten mag ik nog even de aandacht vestigen, waarbij ik mag verwijzen naar een artikel van mijn hand in „Volksontwikkeling“, van Februari 1924. Het bezit van een *Aula* acht ik van groote beteekenis voor het gemeenschapsleven van een school en van de

schoolomgeving. Dat men het laatste uur vóór de vacantie, of bij groote gebeurtenissen in het schoolleven, in een goede zaal samen kan zijn, is aangenaam en goed. Wat de leerlingen van die samenkomsten meenemen, zou onderzocht moeten worden door zorgvuldige enquête, waarbij waarborg moest bestaan, dat men het echte kindergetuigenis had, ontdaan van valsche-schaamte-omhulsels. Dat een goede zaal (de onze heeft ± 350 zitplaatsen; complete tooneelinrichting, met kleedkamers en dgl.) in het vereenigingsleven der leerlingen van groote waarde is, kan duidelijk zijn; de leerlingfeesten, de „fuiven“, kunnen schoolfeesten blijven, waarbij excessen vermeden kunnen worden, de band met de school blijft bestaan. Van beteekenis acht ik, dat de leerlingen voor „hun“ zaal offers gebracht hebben (zij hebben in onze aula de gordijnen, het spreekgestoelte, enkele reliëfs cadeau gegeven), die zaal dus als „hun“ zaal gaan beschouwen, zoo mogelijk ook het beheer er over krijgen. Zoo acht ik het ook paedagogisch belangrijk, als ze gelegenheid hebben van „de“ school (in mijn jeugd spraken we van het hok) „hun“ school te maken; ik wil b. v. probeeren de ouderen er op Zaterdagavond sociëteit te laten houden, met schaak- en damspel, muziek, leestafel, zooveel mogelijk onder eigen verantwoordelijkheid. Over dit streven ben ik met de Besturen van „Schoolraad“ (een soort leerlingenvertegenwoordiging) en Clubs in voortdurend overleg. Over verdere voorzichtige proefnemingen met zelfregeering der leerlingen hoop ik nader nog eens mededeeling te kunnen doen.

Een laatste bizonderheid van het gebouw is nog, dat langs een achtertrap een directe verbinding bestaat van buiten met de zolders, zoodat op vrije middagen op zolder handenarbeid gedaan kan worden, zonder dat de leerlingen het gebouw vuil loopen, en in de vacaties padvindders en dgl. op zolder kunnen slapen zonder het gebouw te betreden. Ook zijn de kleed- en douchekamers van de gymnastiekzaal apart te gebruiken voor van-buiten-komenden.

Zoo was er een en ander, dat van eenige beteekenis leek voor de lezers van „Volksontwikkeling“; tot nadere inlichtingen ben ik steeds gaarne bereid, alsook tot het verschaffen van gelegenheid tot het bezichtigen van ons gebouw.

Bloemendaal, Februari 1925.

Feiten en Pogingen.

't Stedelijk Schoolmuseum te Antwerpen.

In 1919 verscheen van de hand van de belgische onderwijzman Hendrik van Tichelen 'n werk, getiteld *Een school- en onderwijsmuseum te Antwerpen*. De schrijver bepleitte daarin de stichting van zoon instelling, en ontwikkelde er 'n program voor. Dit boek heeft sukses gehad; en zelfs al heel spoedig na de verschijning. Immers: de 4e Okt. 1920 besloot de antwerpense Gemeenteraad tot stichting van 'n schoolmuseum, waarvoor vrijwel 't programma van Van Tichelen werd overgenomen. Deze werd de 28e Desember van dat jaar tot konservator benoemd; en hem werd 'n voorlopige lokaliteit voor de komende instelling aangewezen.

Deze bijzonderheden, evenals die ik hier noch zal laten volgen, zijn ontleend aan 'n boekje van de konservator Hendrik van Tichelen, 't vorige jaar te Antwerpen verschenen, getiteld *Van woord tot daad. Het Stedelijk Schoolmuseum te Antwerpen een werkelijkheid*. Er is die vier jaar blijkbaar hard en geestdriftig gewerkt door de konservator en z'n vier tijdelijke assistenten, om 't zover te brengen dat deze instelling al in die mate gevorderd is als uit dit boekje blijkt; waarbij noch komt dat hij de 18 eerste maanden al 't werk alleen heeft moeten doen, geholpen door 'n bode.

In Augustus, 1921 kreeg de heer v. T. de opdracht voorstellen te doen tot 't aankopen van leer- en aanschouwingsmiddelen voor 't houden van 'n tentoonstelling in 1922, die dan tevens zou dienen als eerste grondslag voor 't schoolmuseum. Ook moest natuurlijk 'n plan voor die tentoonstelling ingediend worden. Een-en-ander was in Januarij '22 ingediend, en in April d.a.v. werd aan de heer v. T. de opdracht tot de tentoonstelling verstrekt. Op de begroting van Antwerpen was daarvoor 40.000 fr. uitgetrokken; waarbij noch kwamen toelagen van staat en provincie, resp. van 25.000 en 10.000

fr. — zodat er in 't geheel 75.000 fr. voor beschikbaar was.

't Voornemen was de tentoonstelling opentestellen van 10—24 September; maar ten gevolge van de grote bijval die ze ondervond, werd de sluitingsdag noch tot 1 Oktober uitgesteld. Tien dagen daarna kwam de opdracht af, 't Schoolmuseum te vestigen in beneden-lokalen van 'n stadsgebouw (Hofstraat 13). Daarin kwam nu ook de pedologische boekery en de bibliotheek van 't onderwijzend personeel; terwijl er in Maart '23 ook de uitleendienst van de lantaarnplaatjes in werd ondergebracht. Alles eveneens onder beheer van de konservator v. Tichelen. Dat deze heel wat te organiseren kreeg, behoeft geen betoog. Voor verdere bijzonderheden omtrent de inrichting van 't museum verwijs ik naar 't genoemde boekje (waarin de schrijver ook 'n overzicht geeft van de tentoonstelling, die de inleiding van 't schoolmuseum geweest was). Hier wordt alleen noch meegedeeld, dat de instelling de 17e Mei 1923 voor 't publiek werd opengesteld, elke Donderdag van 12 tot 4 uur; en dat de konservator voorlopig over 't bezoek tevreden kan zijn.

Sinds 1923 heeft de Gemeenteraad, buiten de bezoldiging van 't personeel, 'n jaarlijks bedrag van 50.000 fr. voor 't Schoolmuseum op de begroting uitgetrokken.

'n Bewijs van de ijver van de konservator is ook noch de verschijning in 1924 van 'n katalogus van de boekery en leeszaal voor 't onderwijzend personeel. Van de afdeling kinderlektuur hieruit is 'n overdruk afzonderlijk verkrijgbaar gesteld.

't Spreekt vanzelf dat 't program voor 't antwerpense Schoolmuseum noch lang niet is afgewerkt; daartoe was de tijd veel te kort. „Maar het museum is van 'eene gedachte' tot 'een werkelijkheid' geworden en houdt daarin, voor de nabije toekomst, een ernstige belofte ingesloten”.

En dat is 'n gelukwens waard!

v. E.

Internationaal Congres voor Opvoeding te Heidelberg.

"The New Education Fellowship" uit Londen zal dezen zomer van 1 tot 15 Augustus te Heidelberg zijn 3e internationaal congres houden onder leiding van H. Baillie Weaver, Muriel, Countess de la Warr, Beatrice Ensor (Engeland), Dr. Adolphe Ferrière (Zwitserland) en Dr. Elisabeth Rotten (Duitsland).

Het te behandelen onderwerp zal zijn: „De vrij-making van het schepend arbeidsvermogen in het kind”.

Ervaren opvoedkundigen uit verschillende landen hebben hun medewerking reeds toegezegd, waaronder: Dr. O. Decroly en Mlle Hamaide uit België, Dr. P. Petersen, Albrecht Merz en Dr. Martin Buber uit Duitsland, Paul Fauconnet en Mlle Decroix uit Frankrijk, Dr. George Arundale, M. Powell en Miss Mackinder uit Engeland, Gino Ferretti uit Italië, Dr. C. Kemp uit Noord-Amerika, Dr. C. G. Jung uit Zwitserland.

Het doel van het congres is: het onderzoek naar en de verbreiding van de beste moderne methoden van onderwijs en opvoeding.

Het congresbestuur meent, dat men, door het kind te helpen in de ontwikkeling van zijn eigen aanleg tot den hoogsten graad van bruikbaarheid, het eenig juiste middel aanwendt om te geraken tot de vorming van het beste type van den burger der toekomst — burger van eigen land én van de wereld. Hiervan hangt in alle landen onzer aarde het welzijn af en dit laatste kan slechts verkregen worden 1o. door het wegruimen van alle oorzaken van internationale disharmonie, waardoor de burgers van dezen tijd verdeeld zijn in elkaar vijandige kampen, 2o. door de hedendaagsche jeugd der geheele wereld — téér die jongeren op de oude wijze bevooroordeeld kunnen zijn — een omgeving te scheppen, die het voortbestaan van den ouden toestand onmogelijk maakt.

Het congresbestuur noodigt opvoeders van alle landen uit tot samenwerking om de jeugd van ieders eigen land langs de beste lijnen verder te voeren, en in die mate een gevoel van kameraadschap tusschen de jonge menschen van verschillende nationaliteit te bevorderen, dat de

loekomslike „wereldvrede" meer nabij worde gebracht.

Nadere inlichtingen omtrent het congres kunnen verkregen worden bij L. van der Wijk Jr., Directeur der Haarlemsche Schoolvereniging, Florapark 14, te Haarlem.

Het Instituut voor Arbeidersontwikkeling.

De moderne arbeidersbeweging in ons land, zoals ze is vertegenwoordigd in de Sociaal-democratische Arbeiderspartij en het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, heeft nu haar eigen centraal ontwikkelingsinstituut gekregen.

Het vraagstuk der arbeidersontwikkeling werd in het afgelopen jaar aan een door beide organisaties ingestelde commissie ter bestudering opgedragen. De commissie kwam met een rapport, waarin de ontwikkelingsarbeid, waarbij het gesproken woord op de voorgrond staat, die door middel van het geschrift en het ontwikkelingswerk op het gebied der kunst uitvoerig werden behandeld.

Het rapport werd op de kongressen van S. D. A. P. en N. V. V. besproken en de konklusie was, dat er een organisatie moest worden opgericht, die naast de politieke en economische verenigingen staande en in nauw contact met deze werkende, de bevrediging der geestelijke behoeften in 't bijzonder van de leden der moderne arbeidersbeweging tot taak zou krijgen.

Deze organisatie is er nu: het Instituut voor Arbeidersontwikkeling. Eigenlijk bestaat nog slechts het Centraal Bestuur, waarvan de leden door S. D. A. P. en N. V. V. zijn aangewezen en de leiders, K. Vorrink en P. Voogd, door dezelfde lichamen zijn benoemd.

Naast het Centraal Bestuur moeten nu de plaatselijke afdelingen der vereniging worden opgericht.

De plaatselijke ontwikkelingsarbeid wordt tot dusverre meestal verricht door commissies, die door de afdeling der S. D. A. P. en (of) de bestuurdersbond in het leven werden geroepen.

Van een persoonlijk lidmaatschap, van ontwikkelingsorganisatie was daarbij geen sprake. De door de „Centrale commissies voor Arbeidersontwikkeling" georganiseerde bijeenkomsten werden in

ruime kring bekend gemaakt, doch de bij partij en vakbeweging aangesloten leden hadden op de werkzaamheden dier kommissies geen direkte invloed.

De organisatorische opzet van het nieuwe Instituut is anders. Er komt een eigen ontwikkelingsvereniging met plaatselijke afdelingen. De arbeiders zullen worden opgewekt daarvan persoonlijk lid te worden en daarvoor persoonlijk kontributie te betalen.

Een beroep zal worden gedaan op hun medewerking om een begin te maken met een eigen democratische organisatie, niet voor politieke of economische, doch voor kulturele doeleinden.

Met belangstelling zal moeten worden afgewacht, hoe de leden der moderne arbeidersbeweging daarop zullen reageren.

Slaagt deze poging, dan is daarmee aan vele andere overeenkomstige instellingen in het buitenland getoond, dat ook voor de bevrediging van de kulturele behoeften der arbeiders de zelfstandige organisatievorm met het persoonlijk lidmaatschap ernstige overweging verdient.

De leiding van het Instituut meent in de groeiende belangstelling der arbeiders voor kulturele en opvoedkundige vraagstukken en in de verheugende ontwikkeling der Arbeiders-Juugd-Centrale aanwijzingen te zien, die een gunstig resultaat voorspellen.

De naam van de vereniging zou tot de misvatting kunnen leiden, dat eenzijdig de nadruk zal worden gelegd op het aanbrengen van intellektuele kennis.

Dat ligt echter allerminst in het voor-nemen. Wie het rapport, waarvan boven sprake was, slechts vluchtig inzielt, zal tot de erkenning moeten komen, dat de geest die deze arbeidersontwikkeling zal kenmerken, niet een zuiver intellektualistische is. „Voor al die elementen” — aldus het rapport — „zullen tot hun recht moeten komen, die van de werker een gemeenschapsmens maken”.

In de eerste cirkulaire, waarmee het nieuwe Instituut zich tot de organen van de moderne arbeidersbeweging richtte, wordt omtrent de geest, waarin het zijn arbeid wil verrichten, het volgende gezegd:

„De stichting van dit Instituut is een gevolg van de groeiende behoeften, die vooral na de oorlog in de arbeidersklasse en de arbeidersbeweging tot uiting

komen. Naarmate deze laatste voor groter verantwoordelijkheid wordt geplaatst, blijkt meer en meer, dat zij, om de problemen tot oplossing te brengen, die de nieuwe tijd haar stelt, niet kan volstaan met arbeid op economies en politiek terrein, maar dat ook op kultureel gebied krachtiger gewerkt moet worden. Het bewustzijn ontwaakt in steeds breder kringen, dat niet alleen de toestanden, maar ook de geestesgesteldheid en de wil der arbeiders moeten worden gerevolutioneerd in de richting van waarachtige gemeenschapszin. Kern en massa vragen meer voorlichting en vorming. De nieuwe positie, die de arbeidende mens gaat innemen ten opzichte van verschillende levenskringen, doet een min of meer bewuste drang ontstaan naar een meer sociale levenshouding. Kortom, het begin der verwezenliking van het socialisme brengt tevens de aankondiging van een tijdperk, dat na het verval der kapitalistische beschaving heenwijst naar nieuwe, hoopvolle levensverheffing”.

Vóór het Instituut met zijn arbeid kan beginnen, moet niet alleen de organisatorische grondslag voor het werk zijn gelegd, maar moet ook de nodige terrein-kennis zijn verkregen.

De voorbereidende werkzaamheden zullen derhalve hoofdzakelijk een informatories karakter moeten dragen. Zorgvuldig zal worden nagegaan over welke bruikbare middelen en krachten de arbeidersontwikkeling ten onzent beschikt, bij welke behoeften en verlangens, die onder de arbeiders leven, het eerst en het best kan worden aangeknoopt.

De tijd is nog niet gekomen om uitvoerige beschouwingen te leveren over het nieuw opgerichte Ontwikkelings-instituut. Het zal door zijn arbeid zelf en door de uitkomsten daarmee verkregen, zijn noodzakelijkheid en zijn nut moeten bewijzen.

Bovenstaande beknopte uiteenzetting omtrent de werkwijze en de geest der nieuwe Arbeiders-ontwikkelings-Organisatie bedoelt alleen de aandacht der lezers te vestigen op de belangrijke poging, die hier van de kant der moderne arbeidersbeweging wordt ondernomen. Het Instituut is gevestigd Reguliersgracht 78, Amsterdam. P. V.

INHOUD VAN AFLEVERING 6.

	Bladz.
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken, III	161
Proeven door ons gedaan op het gebied van het meisjesvak- onderwijs naar Dalton-beginselen, door Ida Heijermans .	167
De meerderheidsjongen, door J. C. Wirtz Cz.	178
Het Kennemer Lyceum te Bloemendaal, door Dr. A. de Vletter	181
Feiten en Pogingen.	
't Stedelik Schoolmuzeum te Antwerpen, door v. E.	190
Internationaal Congres voor Opvoeding te Heidelberg . .	191
Het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, door P. V. . . .	191

ouders!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

Vacant.

VOLKS ⁷⁷³³⁸⁶² ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. FH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0,75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57-69), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75, FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40: BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.
-

Volksontwikkeling per „Radio”

door J. HOVENS GREVE.

O ngetwijfeld zal wie per vliegtuig over onze groote steden strijkt, getroffen worden door het steeds stijgend getal antennes, dat op de daken verrijst en te rade gaande met eigen ervaringen zal het mij niet verbazen, als onze aviateur tot de ontdekking komt, dat dit modernste aller communicatiemiddelen relatief het veelvuldigst voorkomt in de wijken van den kleinen middenstand en den geschoolden arbeidersstand.

Het verhaal van den electricien in Heyermans Droomkoninkje is voor dit verschijnsel typeerend.

Op het platteland is het weer anders. Daar zijn de beter gesitueerden niet in de gelegenheid hun behoeften aan muziek, schouwburg of ander geestelijk contact te bevredigen en hebben zij in de laatste jaren van steeds verbeterde radiotechniek in de vinding van Marconi een kostelijk hulpmiddel gevonden om aan dit tekort tegemoet te komen.

Naast Ford heeft Marconi het platteland voor hen bewoonbaarder gemaakt en het komt mij voor, dat zij, die terecht den trek van het platteland naar de steden betreuren, op den duur reden zullen hebben tot dankbaarheid aan deze twee „weldoeners der menschheid”.

Op 't platteland gingen de groote boeren, de boterfabrikanten en andere groot-industrieelen voorop en hielden de kleine middenstanders en de arbeiders zich wat terug. Deze zijn hier wat minder royaal in hun allures dan in de stad en kunnen bovendien in den regel minder vaardig overweg met al die vreemde electriche dingen; toch begint ook hier het bezit van een ontvangtoestel steeds meer in grootere kringen zich te verbreiden. Zoo knipte ik uit een echte plattelandskrant dezer dagen 't volgende in zijn naïviteit zoo verkwikkelijk verhaaltje:

— Het gebeurde dezer dagen ergens in onze omgeving — en het zal wel op meerdere plaatsen gebeurd zijn — dat door den stormwind het toestel voor een radio-inrichting in het ongereede raakte. De z.g. antenne, die boven in een boom was aangebracht, kon het niet meer houden en kwam met ge-

weld naar beneden, juist op het oogenblik dat een jonkman passeerde. Hoewel hij erg onstelde, had hij toch zooveel verantwoordelijksgevoel dat hij de stukken bijelkaar zocht, het draad tot een bos opwond en de heele afbraak netjes tegen den huisgevel van den eigenaar opstelde. Toen hij daarna z'n tocht in het donker voortzette, ontmoette hij iemand in wien hij den zoon des huizes meende te herkennen. „Bin-ie-et van L.", richtte hij zich plotseling tot den jongeling, die opgeschrikt in het donkere stormweer, aan een aanranding dacht en zich dadelijk te weer stelde. „Bedaerd maar an", klonk het verder — „maar 't is mit oen buutenlaansche meziek lange neet in orde, ie zullen 't wel zien a-j bij" op de stoepe koemen".

Ik zie in dit krantenknipsel het symbool van de vereeniging van ultra moderne ontwikkelingsmogelijkheden met ouderwets degelijke landelijke betrouwbaarheid en gemoedelijkheid; een hoop gevend voor- teeken!

Indien de schatting van de leiders van den Hilversumschen Draadloozen Omroep niet al te optimistisch is, dan moge we aannemen dat ons land op het oogenblik 30.000 ontvangers telt!

Zelfs al was slechts 50 % van dit nominale getal reël, dan voelt ieder dat hier iets aan 't groeien is dat van groote beteekenis kan worden of misschien al is voor onze volksontwikkeling.

Op de opheffing van het platteland uit zijn isolement wees ik reeds. Een ander nieuw element dat ons hier geboden wordt, is de gelegenheid om binnenskamers in den kring van zijn gezin goede muziek te hooren en met de belangrijkste figuren van de tegenwoordigen tijd in aanraking te komen. Wij zijn niet zoo heet gebakerd om nu maar dadelijk uit te roepen: hier is het universeele middel tegen de steeds maar voortwoekerende uithuizigheid! De bioscooppagina's der groote kranten laten zooveel blijde verwachting maar zoo niet opkomen. Maar aan den anderen kant doet de wanhoop van dien aanblik der iederen avond sensatie-schreeuwende annonces met vreugde elk verschijnsel begroeten, dat eenige waarschuijning van tegenwerkende kracht in zich draagt.

Wij stappen intusschen van dit gebied der onzekere speculatie af, om niet de Nurksen direct tot oppositie te wekken en vertellen liever van de realiteit van eenige brieven die ons bereikten van bediergerie zieken, waaronder een die acht jaar zijn bed niet verlaten had en die hun vreugde uitspraken over lezingen door de Maatschappij tot nut van 't algemeen per radio aan hun sponde gehouden.

Dit is dan toch gelukbrengende realiteit, al is zij diep weemoedig.

In zijn boeiende boek „My life and work"¹⁾ vertelt Henry Ford hoe in de ziekenhuizen van zijn reuzenbedrijf, de patienten die daar

¹⁾ Vertaald in de Wereldbibliotheek onder den titel Productie en Welvaart; 364 blz., ingen. f1.90.

maar even voor in aanmerking komen, een leerdoek over hun bed krijgen, waarop zij eenvoudige productieve fabrieksarbeid kunnen verrichten. Het effect is dat de patienten als regel sneller herstellen door de vreugde van iets te kunnen presteeren en te verdienen.

Voor ons oog rijzen op die talrijke Sanatoria waar t. b. c. en andere patienten hun dagen in veelal enerveerende eentonigheid slijten. Moesten deze niet alle in 't bezit zijn van een uitnemende ontvanger, die, natuurlijk met mate en tact gebruikt, af en toe kleur en fleur in de dagen dezer al te geïsoleerden kan brengen?

Men meene niet dat wij in de radio een panacee voor alle kwalen en tekorten van dezen tijd zien. Alleen verinnerlijking kan ons redden en als ik lees dat in Amerika de kinderen met een radioverhaaltje naar bed worden gezonden, dan roep ik de moeders op die hun eigen verhaalluurtje moeten verdedigen, maar waar radio ons helpen kan om geestelijk leven te bevorderen, daar moeten we dit prachtige middel met vreugde aangrijpen,

* * *

Met vreugde heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen dit gedaan. In de maand Maart heeft zij op vier Vrijdagavonden lezingen per radio laten geven, waarbij zij den norm hooger gesteld had dan dit veelal geschiedt. De heer en Mevrouw Dresden-Dhont gaven een lezing over het leven van Schubert, geïllustreerd met zijn liederen, Professor Casimir sprak over Opvoeding tot zelfstandigheid, de Heer Louis Landry heeft gedichten van letterkundige waarde voorgedragen en op den vierden avond sprak professor van Leersum over moderne voedingsproblemen.

Uit alle oorden van ons land en zelfs vanuit België bereikten ons berichten van groote instemming met dit nieuwe werk, dat door ons als een proefneming is bedoeld en dat naar wij hopen op grooter schaal zal worden voorgezet.

Uit België haal ik de volgende uiting aan:

„Het is werkelijk voor ons Vlamingen, een niet te onderschatten geluk dat Hilversum Ued. in de mogelijkheid zal stellen Uw werk verder dan tot de huidige Nederlandsche Staatsgrenzen uit te breiden. Zooals U weet is er hier in België voor ons Vlamingen zelfs geen eigenlijke Hoogeschool, laat staan een „Volkshoogeschool“ in den goeden zin. Door Uwe nieuwe werking zal het ons mogelijk zijn ook deelachtig te worden van een hogere Nederlandsche Kultuur. Wat een geluk dat de Radiogolven geen menschengrenzen kennen.....”

Een bijzondere proef namen wij met de lezing van professor Casimir. Zonder dit tevoren te hebben aangekondigd, loofden wij na 19p

van de lezing een prijs van f25.— uit voor het beste verslag van niet meer dan 1000 woorden dat binnen vier dagen bij ons zou zijn ingekomen.

Er kwamen 30 verslagen binnen. Opvallend was het uitstekend gehalte van deze verslagen. Wij kunnen zeggen dat zeker 25 goed of zeer goed waren. Als men bedenkt dat zeker geen van allen notities had gemaakt, omdat men van te voren van deze prijs niets wist, dan is het een verblijdend verschijnsel, dat zoovelen een zoo frissche ontvankelijkheid, een zoo uitstekend geheugen en een zoo goed vermogen om zich uit te drukken toonden te bezitten.

Een van de inzenders, een metselaar, stelde zich zelf buiten mededinging, omdat hij niet wilde concurreeren met de meer geletterden onder des professors gehoor en gaf minder een verslag dan wel een opstel naar aanleiding van het gehoorde. Dit opstel was eigenlijk nog 't merkwaardigste van alle dertig, omdat het de geestelijke reactie weergaf van een ongeletterd man, die maar $\frac{3}{4}$ van de lagere school heeft doorloopen. Ik kan de verzoeking niet weerstaan hier een bladzijde van het drie blz. groote opstel weer te geven, in den vorm waarin het tot ons kwam.

„Dr. Casimir liet ons hooren dat wij als oudere menschen de plicht hebben en dat het goed is om het kind zoo te leiden dat het leerd om zelfstandig te werken: is dat zoo? Zeker is dat zoo!

Als feit daarvan kan hij (ondergeteekende) noemen dat een schoolknaap van 6 of 7 jaar op zekeren dag niet naar school wilde omrede hij nog niet met met een pen mogt schrijven; men ziet hierin hoe vroeg het bij een knaap zich voor kan doen, dat hij niet meer achteraan wil komen, dus zelfstandig te kennen wil geven, ik kan ook al met een pen schrijven. Die zelfde knaap, toen 10 jaar oud, vroeg zijn vader of hij de koeien mogt gaan wachten, zijn vader zeer gevoelig om zijn zoontje koewachter te laten zijn, kon moeilijk toestemming geven, maar de lust van de knaap om zelfstandig iets te willen, wat wel het hoofddoel was om des Zaterdag te kunnen zeggen, kijk vader hier heb je de centen die ik verdiend heb. Wat zal hij zich groot gevoeld hebben toen hij geld kon thuis brengen en ja, zelf verdiend dat was 't ware.

En waar Dr. Casimir zegt dat een meisje zich in het doen van het huishouden het best zal bekwalen, als moeder eens voor een paar dagen uit is, hoewel het eien wel eens naar de kachel zal smaken; ook daarvan kan hij getuigen dat het zoo is en wel door het feit dat de metselaarsknaap op 14 a 15-jarigen leeftijd bij gebrek aan tijd voor zijn vader (die bakker was) zijn vader vroeg om, het was St. Nicolaas, zelf wat deeggoed te mogen bakken, zooals eendjes, paardjes, ventjes enz. hetwelk hem na veel belofte van het wel zullen klaarspelen, door zijn vader toegestaan werd. Wat was hij toen groot zelfstandig alleen in de bakkerij staan om genoemd deeggoed te maken.

En waarlijk het ging tamelijk goed, maar een blik of plaat met ventjes had hij te lang in den oven laten zitten, en waren verbrand; dus hij had negertjes gebakken; dat was een goede les en dacht voorlaan wel om den oven als er een plaat in zat,” enz.

Tot zoover ons opstel. Binnen de ruimte van dit artikel gaat het niet aan verdere fragmenten uit de werkelijke verslagen weer te geven. Ik kan slechts zeggen, dat het professor Casimir niet gemakkelijk is gevallen onder het vele goede dat geboden werd, het beste aan te wijzen. Als in een chemisch laboratorium een reactie zoo goed uitvalt als bovenstaande reactie op onze proef, dan zal men tevreden zijn!

Wij zijn het ook en daarom zal de Maatschappij tot nut van 't algemeen ongetwijfeld doorgaan met dit werk. Wij kunnen tot onze groote voldoening mededeelen, dat een voorstel van ons om prof. Casimir een cursus per radio te laten geven van 4 lessen en door den Heer C. zelf en door talloze „luistervinken” met zooveel belangstelling is aanvaard, dat wij deze eerste Nederlandsche paedagogische cursus per Radio zullen geven op Vrijdagen 17 en 24 April en 1 en 8 Mei telkens des avonds om 8.10.

Uit den aard der zaak is het ontwikkelingswerk per radio voorloopig nog slechts in zijn allereerste groei-stadium. Bij de keuze der onderwerpen is men geneigd te zoeken naar zoodanige, die een zoo groot mogelijk aantal hoorders „pakken” zullen, zonder dat men in zijn concessie aan de eischen der massa beneden zekere normen geraakt, die men zich als vereeniging voor volksontwikkeling wensch te stellen.

Hetzelfde probleem waarmee jaren lang alle vereenigingen voor volksontwikkeling, neutraal of niet neutraal, rekening hebben moeten houden. Tot wanhopen toe! Maar terwijl de wanhoop over het geringe resultaat vele radicalen er toe bracht om aan deze „Bildungs-suppen-küche” geen beteekenis meer toe te kennen, behoeft men slechts een tijdlang echt platteland te zijn om te weten, dat de stadsche voorlichters, zoo goed zij het bedoelen, met hun kritiek toch „über die Schnur hanen” en dat het platteland — in de eerste maar niet eenige plaats — de goede lezing voor gemengd publiek berekend onmogelijk kan missen.

De organisatoren van deze lezingen kennen evenwel hun dorps- of stadgenooten en weten langzamerhand wat zij hun bieden kunnen, zonder hun aandacht te verliezen. De organisator van radio-lezingen staat echter nog op vrijwel onverkend terrein, al zijn natuurlijk de analogieën vele.

Vatten wij de verschilpunten in het oog.

Ten eerste wat betreft het publiek. Dit is practisch gesproken: a. onbekend, b. onbepaald groot, c. onzichtbaar en onhoorbaar, d. van „diverse plumage” wat betreft leeftijd, geslacht, stand en levensbeschouwing.

De onbekendheid zou tot volslagen machteloosheid van den organisator moeten leiden als zij niet samenging met de tweede bovengenoemde eigenschap, die een waarborg biedt dat toch altijd groote groepen met gelijk gerichte belangstelling onder die ongetelden aanwezig zijn. Ware dit niet zoo, dan zou de onzichtbaarheid der hoorders, die ons verhindert hun eventueele verveling te constateeren, ons aan het gevaar blootstellen, dat zij, gebruik makende van hun onhoorbaarheid, na een onwelwillend woord van scherpe kritiek, geluidloos uit ons gehoor verdwenen, door zich op een andere golfengte in te stellen. Maar nauwelijks hebben wij ons getroost met het aannemen van groote gelijk geïntresseerde groepen, of de vierde eigenschap, die onze zoo fijn verdeelde gemeenschap in hooge mate bezit, tempert onze vreugde, dat wij toch voor velen tegelijk iets kunnen zijn.

Wat een geluk dat het leven sterker is dan de leer! De praktijk van radio-lezingen zal gaan bewijzen, dat de verdeeldheid, die we overal aanschouwen, minder diep gaat, dan de uiterlijke schijn veelal doet veronderstellen en dat we binnenskamers met den koptelefoon om 't hoofd, broederlijker en algemeen menschelijker voelen dan buitenshuis onder den hoogen hoed van het conservatisme of den flam-bard der vooruitstrevendheid.

Als het waar is — en wij voor ons zijn hiervan muurvast overtuigd — dat binnenskamers de mensch zich in de eerste plaats *mensch* voelt en niet christen, jood of heiden, dan zullen zij, die zich per radio richten tot het algemeen menschelijke in dat duizend-koppige onbekende gehoor, de beste kans hebben op aandachtig luisteren.

De stemmen, die uit talloze brieven en briefkaarten naar aanleiding van de lezing van professor Casimir ons bereikten, bevestigden ons in die overtuiging.

En hiermee komen wij van het publiek tot den spreker.

De genoemde vier eigenschappen van het publiek stellen aan den spreker hooge eischen.

Wie door souplesse van gebaar en mimiek zich gemakkelijk instelt op den aard van het gehoor, dat hij aanschouwt, zal de steun van dit kostelijk hulpmiddel, om indruk te maken voor den microfoon van den uitzender, ontberen.

Wie gewoon is al sprekende „op temperatuur“ te komen tengevolge van de uitstralende belangstelling, die hij vóór zich bespeurt, zal deze verwarmende invloed niet ondergaan.

Wie langs allerlei gedachtenbanen afglijdende, tenslotte tengevolge van de zwaarte van zijn ideeën-voorraad toch op den bodem der werkelijkheid neerdaalt, zal moeten bedenken, dat het publiek na een kwartier nei-

ging zal hebben om zich met Parijs of Chelmsford in verbinding te stellen en dat overwegingen van fatsoen of andere égards daarvan niet terughouden. De spreker per radio moet boeiend zijn en degelijk en kort en zakelijk, moet in weinig woorden perspectieven kunnen openen en werelden doen oprijzen, moet eenvoudig in zijn woordenkeus zijn en pakkend in zijn vergelijkingen, moet, zelf met de beide beenen op den vloer, zijn gehoor omhoog kunnen voeren. Kortom, moet *geconcentreerde kracht* zijn.

En wat zijn richting betreft? Ik geloof dat wij in dat opzicht moeilijk een voorschrift kunnen geven. Practisch zullen wel ongeveer alle richtingen sprekers tellen, die aan bovenstaande eischen voldoen. Is wat zij te geven hebben, slechts voor zeer bepaalde groepen bestemd en genietbaar, dan zullen zij uit den aard der zaak een kleiner gehoor hebben. Ik voor mij meen, dat die sprekers het invloedrijkst zullen zijn, die zelf krachtige persoonlijkheden zijnde, zich richten tot dat wat velen gemeen is. En ik ben niet bang voor het gevaar, dat de grootste gemeene deeler van vele getallen kans loopt zelf een klein getal te zijn. Een mensch is geen cijfer en hij gehoorzaamt aan andere wetten dan die van Bartjens.

* * *

Hoe zal zich nu het Volksontwikkelingswerk per Radio in ons land ontwikkelen?

Wie ons vaderland kent, zal geen oogenblik twijfelen of de verschillende religieuze en politieke richtingen zullen trachten deze vinding in dienst te stellen van het doel, wat zij beoogen.

Er zal een streven ontstaan — ongetwijfeld is het er reeds — om zendstations van speciale kleur op te richten en wie niet machtig genoeg is daartoe, zal met bepaalde zendstations overeenkomsten zien te treffen, waarbij bepaalde uren of avonden voor bepaalde propagandistische doeleinden worden gereserveerd.

Heeft daarnaast de Maatschappij tot nut van 't algemeen een rol te vervullen? Met overtuiging kan 't antwoord op deze vraag bevestigend luiden. Met groote gerustheid zie ik de ontwikkeling dezer dingen tegemoet en ik meen, dat de tijd zal komen, waarop de vrienden van onze Maatschappij met vreugde zullen ontdekken, dat de lezingen en cursussen, welke gehouden zullen worden volgens háár program, tot de meest gewaardeerde zullen behooren, welke door Marconi's vinding toegang zullen krijgen tot alle huizen in Nederland.

Dat is een perspectief, het edele streven van de Maatschappij tot nut van 't algemeen waardig.

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

IV. De Fabrieksschool te Enschedé

door E. G. KOBUS

Deze instelling is opgericht den 17en October 1866, en kan dus terugzien op een langdurigen staat van dienst. Volgens de Statuten der Vereeniging is het doel: „het doen geven van gewoon en meer uitgebreid onderwijs aan de kinderen, die in de fabrieken der leden werkzaam zijn". Dit meer uitgebreid lager is nooit opgevat in den geest der Muloscholen, maar gaf de gelegenheid, in het leerplan en bij het onderwijs buiten het program van het gewoon lager onderwijs te gaan en garandeerde dus eene soepelheid en eene gemakkelijheid van beweging, die verstarring van het onderwijs zou voorkomen.

Tot nu toe werd in de Fabrieksschool geen vakonderwijs gegeven. Wel gingen herhaaldelijk stemmen op, die dit onderwijs wilden invoeren, maar van eene algemeen gevoelde behoefte was noch bij de fabrikanten, noch bij de arbeiders sprake. Men leerde volgens de algemeene opinie het vak het best in de fabriek onder leiding van een ervaren arbeider.

De kosten worden gedragen door de leden der Vereeniging, d.w.z. de fabrikanten en enkelen, die zich daarbij aansloten. Voor de toelating tot de F.S. moest met gunstig gevolg een examen worden afgelegd. En daar niemand in de fabrieken der leden als hulp werd aangenomen, die niet een voldoende examen had afgelegd, was de jeugd van Enschedé en Lonneker sinds 1866 gedwongen, geregeld naar school te gaan en werd hiermede aan de kinderen, die later in de spinnerijen en weverijen zouden gaan werken, leerplicht opgelegd, lang voordat de werkgever deze materie regelde. Natuurlijk was het examen heel eenvoudig; volgens tegenwoordige begrippen waren de eischen te laag. Maar er moest eensdeels rekening worden gehouden met den toenmaligen stand van het lager onderwijs en anderdeels met de behoefte der zich voortdurend uitbreidende industrie (aan vermeerdering van arbeidskrachten). Het examen moest dus worden afgenomen volgens een program, dat zoo was geformuleerd, dat de groote meerderheid der kinderen, die getrouw de school hadden bezocht, daaraan gemakkelijk konden voldoen. Maar toch was dit toelatingsexamen indertijd een prachtig middel tot bevordering van het geregeld schoolbezoek, toen er nog geen leerplichtwet was.

In 1870 stelde men als eischen, waaraan voldaan moest worden: 1e. het lezen van eene les uit Vader Jacob; 2e. het zonder grove

fouten opschrijven van een dictée met eenvoudige zinnen; 3e. het kunnen optellen, aftrekken en vermenigvuldigen met geheele getallen.

Natuurlijk werd elke verbetering van het onderwijs op den voet gevolgd door een uitbreiding van het examenprogramma. In 1871 werd het deelen met geheele getallen er aan toegevoegd. In 1875 komt de eisch, dat getoond moet worden (bij het lezen), dat het gelezene is begrepen. In 1882 worden aan de meisjes eischen gesteld wat betreft de nuttige handwerken; sinds 1886 moesten ook 4 à 5 vraagstukken worden opgelost. In 1887 zijn de tiendeelige en gewone breuken op het programma geplaatst. — Van dat jaar af bleven de eischen van het examen onveranderd, alleen werd de Vader Jacob door moderner leesstof vervangen. Toen in 1900 de wet op de Leerplicht werd ingevoerd, werd de beteekenis van het toelatings-examen veel geringer. In 1911 werd het afgeschaft.

Wat was de eigenlijke drijfveer tothet sticht ten der Fabrieksschool en waarom sloten alle groote werkgevers er zich bij aan? Natuurlijk omdat men begreep, dat dit in het belang was van allen, die bij de industrie betrokken waren; men beseftte, dat een ontwikkelde arbeider meer kan presteeren dan een analphabeet, men meende dus het succes der industrie te bevorderen. Maar daaraan ging gepaard een oprecht geloof in de moreele en opvoedende waarde van goed onderwijs en het ernstig verlangen, dit zooveel mogelijk te bevorderen door van de jonge arbeiders niet alleen een zekere hoeveelheid kennis te eischen bij het binnentreden der fabriek, maar ook door die kennis uit te breiden en de lagere-school-kennis verder uit te bouwen en de jongens en meisjes op geregelde tijden onder den fabriekstijd naar de Fabrieksschool te doen gaan, om ze zodoende in aanraking te brengen met onderwijzers, van wie niet alleen verwacht werd, dat ze meer kennis zouden aanbrengen, maar ook dat ze grooten invloed zouden hebben op de karaktervorming van de aan hunne zorgen toevertrouwde rijpere jeugd.

Bij de oprichting der Vereeniging „de Fabrieksschool” in 1866 werd voorloopig gebruik gemaakt van de gemeentelijke schoolgebouwen op de uren, dat die beschikbaar waren. Maar spoedig bleek, dat dit niet voldoende en niet doelmatig was; in 1868 werd een huis gehuurd, dat werd ingericht voor het geven van onderwijs, in 1871 werd besloten tot het stichten van een eigen gebouw. Natuurlijk was dit eerst heel bescheiden. Enschedé telde nog betrekkelijk weinig inwoners en er verkten ook veel minder jongens en meisjes in de fabrieken, die ook niet zoo reusachtig waren als thans. Maar met het groeien der industrie steeg ook het aantal jeugdige arbeiders. Voortdurend moest er in de F.S. meer ruimte worden gemaakt, telkens moest er worden bijge-

bouwd. In 1906 kreeg de school zijn tegenwoordige grootte, in 1923 werd voorzien in de behoeften van de ver af wonende en werkende leerlingen door de stichting van een tweede schoolgebouw in Lonneker.

En nu het onderwijs zelf. De geheele cursus duurt twee jaar en is verdeeld in vier halfjaarlijksche klassen. Alle kinderen, werkzaam in de fabrieken der leden, worden door hun werkgever verplicht, de school te bezoeken. Natuurlijk niet alle kinderen uit dezelfde fabriek tegelijk; dat is onmogelijk wegens de groote stagnatie in het bedrijf, die daarvan het gevolg zou zijn. De leerlingen komen dus in groepen naar school en nu ligt het voor de hand, dat jongens en meisjes van ongeveer gelijke ontwikkeling en schoollennis, tegelijk komen. De kinderen, die in de Fabrieksschool onderwijs krijgen, zijn afkomstig van ruim 25 openbare en bijzondere scholen, waardoor zij niet van gelijke ontwikkeling zijn. Niet alleen hebben velen het hoogste leerjaar niet bereikt bij het verlaten der lagere school, maar ook heeft elke school iets individueels, hoe krachtig ook naar uniformiteit wordt gestreefd en bovendien zijn niet overal de omstandigheden, waaronder gewerkt wordt, even gunstig. De leerlingen, die in hetzelfde halfjaar naar de F.S. komen, worden verdeeld in verschillende klassen. Bij deze klassificatie, die in het begin massawerk is en later telkens wordt gerectificeerd, worden de leerlingen eerst in drie groepen gesplitst; 1e zij, die de lagere school geheel hebben doorlopen; 2e zij, die één leerjaar hadden gemist, toen zij leerplichtvrij werden; 3e zij, die meer dan één leerjaar niet hadden doorlopen, toen zij de lagere school verlieten. De eerste groep is verreweg de grootste, deze en zoo noodig ook de beide andere worden weer onderverdeeld in klassen, waarbij gebruik wordt gemaakt van schoolrapporten en van de kennis, die de onderzinking gaf betreffende de min of meer gunstige resultaten, die op de verschillende lagere scholen kunnen worden bereikt.

De lessen, die elk kind op de door de school aangewezen uren moet volgen, vallen voor een deel in, en voor een ander deel buiten den werktijd. In totaal wordt aan elken jongen per week 4 uur onderwijs gegeven en aan de meisjes $5\frac{1}{2}$ uur. Het leerplan vermeldt voor de eerste twee halfjaren de vakken Lezen, Taal, Rekenen, Aardrijkskunde en Zingen, voor de laatste twee halfjaren dezelfde vakken, maar in plaats van Aardrijkskunde komt dan Natuurkennis. De meisjes ontvangen bovendien per week $1\frac{1}{2}$ uur handwerkonderwijs. Zij, die de lagere school niet geheel hebben doorlopen, ontvangen inhalingsonderwijs, zij, die in de hoogste klasse der lagere school zaten, toen zij deze verlieten, krijgen voortgezet onderwijs. Daarbij wordt van de verschillende vakken behandeld, wat de lagere school zoo gaarne zou willen geven, wat ze bij de doelstelling ook meestal

vermeldt, maar waar ze dikwijls niet aan toe komt, en wat ook meestal boven de bevattng der leerlingen valt, omdat zij er niet rjp voor zijn. Hierbij moet gedacht worden aan de behandeling van het menschelijk lichaam met de belangrijkste hygiënische voorschriften, aan eene wat minder oppervlakkige behandeling der Aardrijkskunde buiten Nederland, waarbij een projectie-lantaarn belangrijke diensten kan bewijzen, aan eene wat dieper gaande bespreking onzer staatsinstellingen, aan de behandeling van onderwerpen van den dag, die in de pers op den voorgrond komen, en waarvoor belangstelling bestaat of kan worden opgewekt en vooral ook aan het bespreken van boeken, die een grooten invloed kunnen hebben op de karaktervorming en den smaak van de leerlingen. Een uitgebreide bibliotheek geeft aan alle kinderen gelegenheid een boek thuis te hebben, dat voor hen geschikt is. Deze bibliotheek en de persoonlijkheid van den onderwijzer zijn twee middelen, waarmede de geestelijke groei der jongens en meisjes krachtig kan worden bevorderd.

De Fabrieksschool heeft steeds getracht zooveel mogelijk rekening te houden met de bijzondere omstandigheden, waarin de leerlingen verkeerden en met hunne speciale behoeften. Pas was de school gesticht, of men begon er instellingen aan te verbinden, die ook werkten in eene richting, waardoor het doel van de stichters der instelling werd nagestreefd. In 1869 werd reeds naai- en breionderwijs gegeven, niet alleen als onderdeel van de lessen, die voor allen verplichtend waren, maar ook werd een vrijwillige vervolgcursus geopend, waarin het knippen en naaien van boven- en onderkleeren stelselmatig werd onderwezen en waarbij ook verstelwerk tot zijn recht kwam.

Deze cursus bestaat nog en is gevolgd door een heele reeks andere, die geen van alle verplichtend zijn, maar waaraan leerlingen en oud-leerlingen desgewenscht kunnen deelnemen.

In 1875 werd aan de school eene spaarbank verbonden. De gelegenheid, later door de Rijkspostspaarbank geboden, was er toen nog niet, zoodat voor de kleine spaarders geen voldoende gelegenheid was om hun geld veilig te beleggen. Deze schoolspaarbank had dus alle reden van bestaan. Dat het voor vele inleggers om groote bedragen ging, moge uit een paar cijfers blijken. In 1876 werd begonnen met 260 deelnemers, die f 537,03 in brachten. In 1886 waren die cijfers 335 en f 4010,93⁵, in 1906 208 en 2930,18⁵. In 1910 werd de schoolspaarbank opgeheven, maar het sparen werd nog steeds bevorderd met behulp der spaarzegels van de R. P. Sp. bank. In den oorlogstijd ging ook dit te niet.

In 1884 werd een driejarige avondcursus opgericht met de vakken Rekenen, Teekenen, Natuur- en Werktuigkunde. Het doel was vooral

het aanbrengen van practische kennis. Deze cursus eindigde in 1897, toen de Ambachts- en Textiel-avondscholen die taak overnamen.

Op dezen cursus volgden nog vele andere, die alle in nauw verband met de Fabrieksschool staan. Maar de deelneming aan die cursussen is niet verplicht, alle leerlingen en ook de oud-leerlingen der school kunnen er desgewenscht aan deelnemen. Als regel wordt er een geringe bijdrage gevraagd (5 ct.) Dit wordt gedaan om de belangstelling en waardeering der cursisten te bevorderen.

Bij de keuze der te openen cursussen richtte men zich naar vraag en behoefte, maar vooral ook naar de mogelijkheid om geschikte leiders te vinden.

Merkwaardig, en toch verklaarbaar hadden wij met de cursussen, die het aanleeren van een of andere vaardigheid bedoelden, steeds succes. Het kunnen wordt door de leerlingen steeds hooger gewaardeerd dan het kennen.

Het Teekenonderwijs, van 1884 tot 1897 deel uitmakende van den avondcursus, werd daarna zelfstandig voortgezet om de jongens, die de Ambachts- of Textielavondschool wilden volgen, daartoe voor te bereiden. In de laatste jaren is dit onderwijs van karakter veranderd, het bleef geen vooropleiding voor voortgezet of toegepast onderwijs, maar wordt nu om zich zelf gegeven. Het is opmerkelijk, hoe vol animo de leerlingen trachten het uiterste van hun kunnen te bereiken. Natuurlijk speelt eenige aanleg voor dit vak een groote rol, niet licht zal een jongen naar den teekencursus gaan of hij moet gelooven, dat hij iets bereiken zal. Het onderwijs is hoofdelijk, iedere leerling krijgt eene taak, die hij onder leiding van den onderwijzer kan afmaken op eene wijze, die hem zelf bevredigt.

In 1896 werd eene commissie benoemd, die tot taak kreeg, de oud-leerlingen nuttig en aangenaam bezig te houden. Zij liet telkens populaire voordrachten houden, die voor ieder toegankelijk waren en bovendien richtte zij eene gymnastiek-vereeniging van oud-leerlingen der F. S. op.

In 1911 werd een zangcursus, een gymnastiek-cursus voor de leerlingen en een bibliotheek voor de oud-leerlingen opgericht. Aan de zanglessen nemen alleen meisjes deel, het gymnastiek-onderwijs is gesplitst in eene afdeeling voor jongens en eene voor meisjes. De bibliotheek voor oud-leerlingen voorziet blijkens het drukke gebruik, dat ervan wordt gemaakt, in eene behoefte aan geschikte lectuur voor hen, die er nog niet aan toe zijn, naar de openbare bibliotheek te gaan.

In 1913 werd een lokaal ingericht voor sljdonderwijs. Aanvankelijk werd met een voorbereidende karton-cursus begonnen, maar die had

geen succes, noch het materiaal, noch de te vervaardigen werkstukken hadden de sympathie van onze 14 à 15 jarige arbeidersjongens. Daarom werd de kartonarbeid afgeschaft en direct met hout begonnen, wat zeer goed voldoet.

In 1916 werd met openluchtspel begonnen, 's zomers voor jongens en meisjes, 's winters alleen voor jongens. Practisch is het dan een voetbalclub.

In 1917 werd een lokaal ingericht voor Kook-onderwijs, waar het geheele jaar door elken avond onderwijs wordt gegeven aan ± 12 meisjes. — Het komt maar al te vaak voor, dat fabrieksmeisjes trouwen zonder eenige bedrevenheid in koken en andere huishoudelijke werkzaamheden. Om hierin te voorzien, werd deze kookcursus geopend, alleen toegankelijk voor oudere meisjes, van 16 jaar en hooger, van wie dus te verwachten is, dat zij weldra de taak van huisvrouw zullen hebben te vervullen. — Het onderwijs in wasschen en strijken is al wel aangepakt, maar kwam nog niet tot zijn recht bij gebrek aan een gediplomeerde leerkracht en een geschikte lokaliteit.

In 1923 werd een tweede schoolgebouw gesticht nabij de fabriek Rigtersbleek, voor de leerlingen, die in de omgeving wonen en werken.

Er werden pogingen gedaan om gezamenlijke wandel- en fietstochten te organiseeren. Tot nu toe niet met bevredigend succes.

In 1924 werd een handwerkcurusus geopend in Boekelo, halfweg Haaksbergen, voor de meisjes die in de fabriek aldaar werkzaam zijn. Deze meisjes, waarvan er vele in het middaguur niet naar huis kunnen gaan wegens den grooten afstand, ontvangen tusschen 12 en 2 uur dit onderwijs.

Van deze cursussen wordt druk gebruik gemaakt. Vooral bij die in koken en nuttige handwerken is op te merken, dat de ouders der meisjes dit krachtig bevorderen. Bij de andere cursussen, moet persoonlijk neiging en aanleg de groote drijfveer zijn.

Naast het nuttige wordt ook het aangename niet vergeten. Alle leerlingen der vrijwillige cursussen worden eens per jaar, bij den afloop van het winterseizoen, vereenigd op een feestavond, waarbij de leerlingen een belangrijk deel van het programma voor hunne rekening nemen.

De leerlingen der verplichte lessen maken in hun laatste schooljaar samen een uitstapje, voor rekening der Fabrieksschool. Jaren lang gingen ze een dag naar Münster i.W. Toen dat door de daaraan verbonden bezwaren onmogelijk werd, werd jaarlijks eene reis naar Lochem gemaakt.

Hiermede is een overzicht gegeven van het doel en de resultaten

van de Fabrieksschool te Enschedé. Maar steeds blijft de aandacht gericht op verbetering en uitbreiding. Veranderen de omstandigheden, dan wordt daarmee rekening gehouden, blijken er behoeften te bestaan, welke vervulling op den weg der Fabrieksschool ligt, dan wordt hieraan voldaan.

Het Congres voor het Onderwijs aan de niet-leerplichtige Jeugd.

In samenhang met onze serie artikelen over het vervolgonderwijs ten plattelande (Volksontw. V, 353 v. v.) en de loopende serie over de ontwikkeling van fabriekspersoneel, laten wij hieronder de stellingen volgen welke op het a.s. Congres voor het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd zullen worden verdedigd.

Dit Congres, waaraan vereenigingen van allerlei richtingen hun medewerking verleen, wordt gehouden in het Jaarbeursgebouw te Utrecht op Vrijdag 17 en Zaterdag 18 April. Nadere inlichtingen kan men aanvragen aan het bureau van „Volksonderwijs”, Alexander Boersstraat 15 Amsterdam.

Wij hopen op dit Congres uitvoerig terug te komen.

1. *De noodzakelijkheid van het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd.*

Inleider: *Prof. R. Casimir*, Den Haag (Rektor Ned. Lyceum en Biez. Hoogleeraar aan de Universiteit te Leiden).

1. De klachten over ons onderwijs op de Lagere School hangen gedeeltelijk samen met het te vroeg afbreken van dat onderwijs.
2. Bevestiging, verwerking en daarna uitbreiding van het geleerde is nodig om het eenmaal geleerde groter uitwerking te verzekeren.
3. Ook op psychologische gronden moet men het onderwijs boven de leerplichtige leeftijd voortzetten.
4. Het zal een zaak van didaktiek en interne regeling zijn de juiste vorm voor dit onderwijs te vinden.

2. *Hoe behoort het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd ingericht te zijn op het platteland?*

Inleider: *Jac. Welleman*, Burgemeester te Krabbendijke.

1. De noodzakelijkheid van het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd is ook klemmend voor het platteland.
2. Het onderwijs moet aansluiten aan het L. O.

3. Het onderwijs moet algemeen vormend zijn, daarbij zich aanpassen bij de omgeving, meer nog dan L. O. in het volle leven staan.
4. Het leerplan moet daarop zijn ingericht.
5. Het onderwijs moet omvatten minstens twee kursussen van minstens 96 uur. Het worde gegeven in de maanden Dec., Jan. en Febr. (Het is in het algemeen niet wenselijk, dat aan meisjes en jongens gelijktijdig les wordt gegeven.)
6. Het is wenselijk, dat aan de cursus één of meer ekkursies verbonden zijn.
7. Een minimum-aantal leerlingen per cursus is uit een financieel oogpunt wellicht noodzakelijk, maar zij niet te hoog, daar dit voor *kleinere* gemeenten moeilijker wordt, naarmate de splitsing doorgaat.
8. Zonder gemeentelike steun zal het partikuliere initiatief onvoldoende blijken, Rijkszorg ware beter.
9. Er worde een progressief schoolgeld geheven.
10. Een uniform salaris voor de onderwijzers is gewenst.

Inleidster: *Mej. Th. Mansholt*, Directriese van de Rijkslandbouwhuishoudschool „de Rollecate“, den Hulst (Ov.).

1. De gelegenheid tot het ontvangen van onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd worde te plattelande ook voor meisjes algemeen opengesteld.
2. Dit onderwijs moet zijn *algemeen vormend* en het moet gericht zijn op het toekomstige beroep.
3. Het „algemeen vormend“ onderwijs is — voor haar die geen middelbaar onderwijs ontvangen — een voortzetting van het lager onderwijs gedurende minstens twee winterhalfjaren. Bij dit onderwijs wordt, waar mogelijk, reeds rekening gehouden met het later of — desnoods gelijktijdig — te geven vakonderwijs.
4. Afgezien van de opleiding voor een speciaal beroep, ontvang een meisje een opleiding voor haar taak *als huisvrouw te plattelande en moeder*.
5. Het *landbouwhuishoudonderwijs* zal hierbij goede diensten kunnen bewijzen; het is daarom gewenst dat aan dit onderwijs een grote uitbreiding wordt gegeven. Onderwijs in kinderverzorging en opvoeding worde er mee gekombineerd.
6. Alle belangrijke plattelandsplaatsen behooren een eenvoudige, goed ingerichte school te hebben (die ook bezocht kan worden

door meisjes uit omliggende plaatsen) waar *dit* vakonderwijs gegeven kan worden, met praktische oefeningen der leerlingen.

7. In kleinere plaatsen, waar deze scholen nog te duur zouden komen en waar de meerderheid der meisjes de onder 6 genoemde scholen wegens te grote afstand niet kunnen bezoeken, behoren ruime, zindelijke lokalen te zijn, waar het onderwijs gegeven kan worden in de vorm van kursorische voordrachten met demonstraties. Deze lokalen kunnen verder dienst doen bij andere vormen van volksonderwijs. (Dorpshuizen!)
 8. Het onderwijs te plattelands passe zich zo goed mogelijk aan bij plaatselijke toestanden en gebruiken.
3. *Hoe behoort het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd ingericht te zijn in de provincie en grote steden?*

Inleider: *Ed. Polak*, Wethouder voor het Onderwijs te Amsterdam.

1. Het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd kan eerst geheel doelmatig worden ingericht, indien de werkgever, die jeugdige personen in dienst heeft, bij de Wet verplicht wordt hen twee middagen per week in de gelegenheid te stellen dit onderwijs te volgen.
2. Zoolang zulk een wettelijke plicht niet bestaat, dient het onderwijs wel in de avonden te worden gegeven.
3. Het onderwijs behoort een tweeledig doel te hebben. Ten eerste moet het, aansluitend bij de lagere school, de algemeene ontwikkeling voortzetten. Ten tweede moet het, aansluitend bij de dagelijke arbeid, die kundigheden bijbrengen, die voor de praktijk van het leven direkt nuttig zijn.
4. De inrichting moet aantrekkelijk en soepel zijn. De leerling moet enigzins vrij gelaten worden in de keuze zoowel van het aantal avonden als van de vakken.
5. Waar dit in steden van enige omvang mogelijk is, verdele men dit onderwijs over drie soorten van scholen:
 - a. *Scholen voor inhalingsonderwijs*, ten behoeve van jongens en meisjes, die de voornaamste vakken van het lager onderwijs (Nederlandse taal, schrijven en rekenen) nog eens willen ophalen, welke vakken kunnen worden aangevuld met handarbeid voor de jongens en handwerken voor de meisjes;
 - b. *Scholen voor lager handelsonderwijs* voor jongens en meisjes, die op kantoren, in winkels, magazijnen, enz. werkzaam zijn, waar onderricht geboden wordt in Nederlandse taal, één of meer vreemde talen, handelsrekenen, boekhouden, handels-aardrijks-

kunde, handelscorrespondentie, schoonschrijven, stenografie en machineschrijven;

c. *Huishoudscholen* voor meisjes, waar les gegeven wordt in koken, voedingsleer, huishoudkunde, gezondheidsleer, handwerken, Nederlandse taal en rekenen.

6. In de scholen onder B genoemd moet ook gelegenheid zijn een cursus te volgen in een of meer vreemde talen voor hen, die niet in de handel werkzaam zijn.

4. *Het vervolgonderwijs in verband met het leerlingstelsel en het nijverheids-onderwijs.*

Inleider: *E. J. van Det*, Directeur van het Bureau voor Beroepskeuze te Amsterdam.

1. Het vervolgonderwijs volgens de Wet op het Lager Onderwijs heeft alleen betekenis voorzoover er behoefte bestaat aan inhalings-onderwijs. Alle overig vervolgonderwijs moet zoveel mogelijk gesteld worden in dienst der beroepsopleiding en dus worden ingericht volgens de Nijverheidsonderwijswet.

2. Het moet in organisch verband gebracht worden met het leerlingstelsel.

3. Het leerlingstelsel moet zich niet beperken tot de ambachten, maar evenzeer over industrie, handel, transportwezen, landbouw en huishoudelijke vakken worden uitgebreid en volgens moderne grondslagen ingericht.

4. Dit is alleen mogelijk bij een zeer brede opvatting van titel II der Nijverheidsonderwijswet. Zo deze niet bereikbaar blijkt, dient gestreefd te worden naar volledige omwerking van dit gedeelte der Wet.

5. Bij de regeling van het vervolgonderwijs zijn in gelijke mate betrokken de persoonlijke belangen van de leerling, de belangen van het bedrijf en de belangen der gemeenschap. De regeling moet dus uitgaan van vertegenwoordigers van het onderwijs, van het bedrijf en van de staat.

6. De Wet behoort slechts zodanige algemene voorschriften te bevatten, dat de toepassing naar plaatselijke omstandigheden kan worden geregeld.

7. Waar collectieve contracten of algemene leerlingregelingen bestaan, moeten de onderwijsvoorschriften daarin worden opgenomen.

8. Ook voor ongeschoolde arbeiders moet het vervolgonderwijs het karakter van arbeidsonderwijs dragen.

9. Een onmisbare voorwaarde voor de verwezenliking van het hiervoren ontwikkelde stelsel, maar evenzeer van elke andere regeling dezer materie, is de invoering van *leerplicht of het vervolgonderwijs*.

Inleider: *C. Menke*, te Utrecht, Voorz. van de Ned. Bond van Leraren en Leraressen bij het Nijverheidsonderwijs.

1. Het nijverheidsonderwijs moet worden vooraf gegaan door lager onderwijs met inbegrip van een zevende leerjaar.
2. Wil het nijverheidsonderwijs goed zijn en aan zijn doel beantwoorden, dan kan het voortgezet lager onderwijs daarbij niet worden gemist.
3. Dit voortgezet lager onderwijs moet zich, zonder zijn algemeen vormend karakter te verliezen, aanpassen aan de eisen, door de industrie en het maatschappelijk leven gesteld.
5. *De lichamelijke oefening als onderdeel van het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd.*

Inleider: *C. A. M. Dekker*, Leraar in de Gymnastiek aan het R. K. Lyceum te Utrecht en Hilversum.

1. De lichamelijke opvoeding der niet-leerplichtige jeugd verdient om redenen van hygiëniesen, pedagogiesen en socialen aard de steun van allen, die gesteld zijn die jeugd voor te bereiden voor het latere leven; niet het minst ook van de Overheid.
2. De Overheid steune de lichamelijke opvoeding der niet-leerplichtige jeugd door:

a) het toekennen van geldelijke steun (meer dan tans en voorheen) aan organisaties, welke zich de bevordering der Lich. opv. als directe of indirecte doelstelling kozen.

(Gymnastiek, Sportbonden, jeugdorganisaties.)

b) het voor drie jaren buiten werking gestelde Kon. Besl. van October 1922, de Lichaamsoefeningen betreffende, wederom ten spoedigste van kracht te doen worden, althans deze termijn niet te verlengen of het besluit in te trekken.

c) het verplicht stellen van het vak Lich. opv. als integrerend deel van het leerplan aan kursussen, welke de voortgezette opleiding der niet-leerplichtige jeugd beogen en welke aanspraak wenssen te maken op geldelijke steun van overheidswege.

(Vervolg-, Nijverheids-, Handels-, Land- en Tuinbouwonderwijs.)

3. a) Het sub 2c bedoelde onderwijs worde aangevuld met dat bedoeld onder 2b, voor zooverre plaatselijke omstandigheden dit mogelijk maken; het lerarend personeel, vooral ook de betrokken vakleraar, dringe hiertoe bij de leerlingen aan.
- b) Vooral door de geringe tijd, welke voor het sub 2c bedoelde onderwijs kan worden uitgetrokken, dient dit in hoofdzaak gereglementeerde, aan beroepsbezigheden behoorlijk korrektief biedende gymnastiek te zijn, gegeven door een volledig bevoegd leraar volgens ene deugdelijk gebleken methode.

6. *De vrije jeugdvorming als faktor bij het vervolgonderwijs.*

Inleider *P. Voogd*, Voorzitter van de Arbeiders Jeugd Internationale.

1. Het vervolgonderwijs voor hen, die na de gewone lagere school geen voortgezet onderwijs op bestaande onderwijsinrichtingen zullen ontvangen, moet op de grondslag van het beroep worden opgebouwd. Het moet de jongelieden bijstaan bij hun voorbereidende vorming tot produsent, staatsburger en mens. Evenals de vrije jeugdvorming moet het hen tot zelfopvoeding brengen en gericht zijn op het wekken van gemeenschapszin en verantwoordelijkheidsbesef.
2. De methode der vrije jeugdvorming is doeltreffend, omdat zij beantwoordt aan de psychologische behoeften van de overgangsleeftijd. De organisatie van een verplicht vervolgonderwijs maakt de vrije jeugdvorming allerminst overbodig. De avonduren dienen voor de vrije jeugdvorming gereserveerd te blijven.
3. Het vervolgonderwijs neme zoveel mogelijk elementen van de vrije jeugdvorming in zich op. Niet slechts de leerlingen, maar ook — ja bovenal — de ongeschoolden, wier aantal en betekenis sterk toenemen, hebben een vervolgonderwijs nodig, dat de nadruk legt op de karaktervorming. Voor het welslagen van het vervolgonderwijs voor ongeschoolden is toepassing van de methoden der vrije jeugdvorming een onafwijsbare voorwaarde.
4. Bij de bouw en de inrichting van scholen voor vervolgonderwijs worde met de eisen der vrije jeugdvorming rekening gehouden.
5. De jeugdleiders, die voor de vrije jeugdvorming en het vervolgonderwijs in deze scholen nodig zijn, behoeven een systematische praktische en theoretische opleiding.

7. *De nazorg voor de oud-leerlingen van het buitengewoon onderwijs.*

Inleider: *P. de Boer*, Ambtenaar voor de nazorg bij het buitengewoon onderwijs te Amsterdam.

1. Voortgezette zorg na het verlaten der dagschool voor Buitengewoon Onderwijs (d.i. Nazorg voor zwakzinnigen) is voor de oud-leerlingen dezer scholen noodzakelijk.
2. De „Maatschappelijke Nazorg“ moet den oud-leerlingen bij den overgang van de school in het sociale leven helpen en toezicht op hen houden; voor een belangrijk deel der oud-leerlingen zal ook later hulp en toezicht noodzakelijk zijn.
3. Naast de „Maatschappelijke Nazorg“ is ook de morele en (of) godsdienstige verzorging der zwakzinnigen een factor van betekenis.

4. Avondverzorging voor alle oud-leerlingen der scholen voor Buitengewoon Onderwijs is gedurende de eerste jaren na het van school gaan noodzakelijk.
5. Voor meerdere oud-leerlingen, die in een gewone werkplaats of bedrijf niet bruikbaar zijn, is ter voorkoming van gestichtsverzorging of maatschappelijke verwording een werkinrichting noodzakelijk.
6. a) Behalve in de allergrootste steden of in internaten kan van het inrichten van vakklassen of vakkursussen geen sprake zijn.
 b. Voor verschillende oud-leerlingen is voorbereidend vakonderwijs op speciaal daarvoor ingerichte vakkursussen noodzakelijk.
 c. Voor de beste debielen onder de oud-leerlingen moet de mogelijkheid bestaan, op proef het ambachtsonderwijs te volgen, voornamelijk voor de praktische vorming.
7. Wettelijke regeling van de positie van de zwakzinnigen is noodzakelijk, o.m. in verband met:
 - a. militaire dienst;
 - b. rechtspleging;
 - c. verplichte medewerking der ouders ten opzichte van maatregelen, in het belang van de zwakzinnigen te nemen.
8. *Het onderwijs aan de niet-leerplichtige meisjes.*

Inleidster: *Mevr. E. M. Buijs-Kleijn*, Chr. Onderwijzeres U.L.O. en Lerares Nijverheidsonderwijs te Zeist.

1. De uitdrukking „niet-leerplichtig” mag, gezien de eisen die de maatschappij tans op elk levensterrein aan de vrouw stelt en gezien de gelegenheden het jonge meisje tot verdere vorming door de gemeenschap geboden, in de toekomst voor meisjes eerst gelden *drie jaar na het verlaten der Lagere (zesjarige) School*.
2. Gedurende de drie jaar moet voor de meisjes *verplicht* gesteld worden het volgen van voortgezet onderwijs op kursussen (scholen) die zoowel algemeen vormend voor het tegenwoordige vrouwenleven als op de praktijk van de moderne gezinstaat gericht zijn. Het „zevende leerjaar” en „het vervolgonderwijs” der Lagere School zijn voor meisjes niet gewenscht.
3. Inrichtingen voor Vak- en Voortgezet Onderwijs (U.L., Middelbaar en Voorbereidend Hoger Onderwijs, Kweekscholen, e.d.) hebben met deze eisen voor de meisjes te rekenen, wat gevoegd bij de psychiese en fysieke verschillen tussen de jongens- en meisjesleerlingen gescheiden opleiding nodig maakt.

4. Het onderwijs van meisjes, die bij het verlaten der L.S. niet overgaan naar een inrichting van onderwijs, onder III genoemd, of naar een nijverheidsschool, moet zo spoedig mogelijk plaatselijk geregeld worden. Deze regeling geschiede in overleg met bestaande inrichtingen of kursussen voor nijverheidsonderwijs aan meisjes.
5. Deze en de piew op te richten kursussen, daar waar nog geen voortgezet meisjesonderwijs als bovenbedoeld is, moeten zoo ruim mogelijk worden gesubsidieerd en in overeenstemming gebracht met de (onder II) genoemde eisen van de tegenwoordige tijd.
6. Na afloop van de cursus worde een bewijs verstrekt dat het onderwijs is gevolgd.
7. Ingeval loondienst middaglessen onmogelijk maakt, moeten avondkursussen worden gegeven.
8. Direkties van fabrieken en andere werkgevers die meisjes in dienst hebben welke nog binnen deze voorgestelde onderwijsregeling vallen, moeten er 't hunne toe bijdragen dat de meisjes onder hun personeel bovenbedoelde kursussen kunnen volgen of zelf kursussen laten geven.
9. Wanneer het onderwijs bovenbedoeld verplicht wordt gesteld, neme men in de plaatselijke regeling bepalingen op die 't mogelijk maken dat afzonderlijke kursussen of scholen worden opgericht voor het onderwijs aan de oud-leerlingen der *Bizondere* Lagere scholen. Door het stellen van een bepaald aantal leerlingen voorkome men zooveel mogelijk versplintering.
10. Niet alleen de werkgevers maar de gehele publieke opinie moeten krachtiger doordrongen worden van de noodzakelijkheid van dit voortgezet meisjesonderwijs en beseffen dat de door meerder onderwijs bevorderde vatbaarheid voor hogere ontwikkeling in zedeliken zin en 't bezit van praktische kennis van koken, waschbehandeling, verstellen, kinderverzorging enz. niet alleen de vrouw beter aan haar roeping zal dan beantwoorden, maar ook de samenleving op hooger peil zal brengen.
11. Ten einde tot de verplicht-stelling van een algemeen vormend en voor 't vrouwenleven praktisch-voorbereidend onderwijs aan de tans niet-leerplichtige meisjes te komen, ga vooral van de Nederlandse vrouwen krachtige propaganda uit.

Eerste Jaarverslag van „De Havik”

door R. G. POSTHUMUS.

Richt's doch jedenfalls so ein, dass
sein nachwachsendes Geschlecht nur
ein einziges, kaum erkennbares Stück-
chen über dich hinauswachsen wird.

Lhotzky.

Geen jaar is voor een nieuw opgerichte beweging zoo beslissend als het eerste, en niet in 't minst bij een Jongensclubhuis. In het eerste jaar blijkt wel voor een groot deel of het aangeboden noodig was, of 'er behoefte aan bestond, en verder of de uitvoering van het plan mogelijk was, wat betreft de medewerking, daadwerkelijk en financieel. Ik geloof, dat zoowel het eerste als het tweede voor de „Havik” met een volmondig „ja” beantwoord kan worden. Maar laat mij niet op mijn verslag vooruitloopen.

Zooals alles heeft ook de „Havik” een voorgeschiedenis. Ik zou zelfs terug kunnen gaan in dit prahistorische tijdperk tot 1919, toen ik zelf en anderen, die met mij ook thans nog werken, zich in het jeugdwerk begaven. Ik wil echter aanvangen met den 1sten Januari 1924. Na het plaatsen van een advertentie en het rondgeven van strooibiljetten, openden we om 7 uur ons lokaal, dat sober, maar netjes en schoon, gereed was de jongens te ontvangen. Een hockje afgeschut om te lezen, met een boekenkast daar vlak bij, verder tafels om te spelen, dat was het begin. De jongens kwamen, niet een paar, zooals ik gemeend had, maar een paar honderd. Ze liepen rond, in en uit, ook waar ze niet mochten loopen, probeerden de piano, zaten aan de kachel, vochten, verdrongen elkaar, vulden alles met den doordringenden geur eigen aan de Flag sigaret en met nog vele andere minder penetrante geuren. Het was een vreeselijke herrie. Ik telefoneerde om hulp. Toen deze kwam, hielden we enkele voorname punten bezet n.l. de kachel, de piano, de boekenkast, de rest lieten we loopen. Dit begin bewees ons twee dingen:

1e. dat de jongens blijkbaar wachtten op een clubhuis: dat het werk dus in een dringende behoefte voorzag;

2e. dat onze methode absoluut verkeerd was, we waren overrompeld, en voor dien avond verslagen.

De jongens hadden gezegevierd. Langzamerhand echter werd de aanloop niet minder, maar standvastiger. Het waren veelal dezelfde jongens, die er kwamen en ze kwamen om iets te doen: te dammen, domineeren, schaken, maar vooral kruisjassen. Daarbij rookten ze

hun verpestende „Flags" en aten apenooten, sinaasappelen, kwatta's. Ook speelden ze om geld en maakten krijtstreepjes op de tafel; dat was hun boekhouding.

Langzamerhand en zoo ongemerkt mogelijk gingen we ze opvoeden. Er werd boek gehouden van uitgeleende spelen en boeken. We pikten er enkele jongens uit, die na afloop het lokaal aanveegden en te voren de kachel aanmaakten. We kregen de beschikking over een apart leeszaaltje, waar we nu als eisch konden stellen: niet praten, niet rooken. Langzamerhand werd ook het rooken beneden verboden, tenslotte geheel, zonder dat dit aan den toeloop ernstige schade deed. Ze gingen even naar buiten, rookten hun „Flag" en kwamen na eenige minuten zichtbaar opgelucht terug om nog „een polje" te kruisjassen. Zoo terloops trachtten we ook dit tegen te gaan. Wel steeg soms af en toe om de rand van de tafel eens een mysterieuze rookkolom op, maar ook dit was te genezen. Ten slotte werd de toeloop zoodanig, dat we meenden er paal en perk aan te moeten stellen. We eischten dat ieder lid zou zijn en als bewijs daarvan een kaart zou hebben, die te verkrijgen was à f 0,25. Toen we 200 kaarten hadden uitge-reikt, hebben we ook dit stop gezet. Ondertusschen waren uit de geregelde bezoekers clubs en cursussen gevormd. We hadden één padvinderstroep, één welpenstam, twee gewone jongensclubs, een schaak- en damcursus. Eens werd een lezing gehouden over oude kunst met lichtbeelden, waarbij het werkelijk vrij stil was. Ook hielden we een paar projectie's van jongensfilms. Dat was eerst je ware: „Mencer, zijn er ook films vanavond?" „Neen". „O dan gaan we weer weg". „Ga je gang". Maar het bleek dan meer een dreigement. Films waren een delicatesse; niets gaat voor den volksjongen boven een film. Hoe meer schieten, valluiken, schurken, politie-agenten, hoe mooier. Onze films waren eigenlijk veel te tam, maar 't was „voor niks" en dat wou ook wat zeggen.

Tegen den zomer sloten we de Havik, behalve voor de cursussen en de clubs. Ondertusschen was er een zeer enthustiaste timmercursus bijgekomen, die op zolder huisde, ook kwam er nog een jongensclub bij.

In de lente en zomer hielden we zooveel mogelijk weekeindkampen in Noordlaren, Peize en Harendermolen.

Ook was er een bestuur uit alle jongens gekozen, dat echter een mislukking was. De leden waren niet in staat iets van belang te presteeren. (We waren waarschijnlijk te gauw hiermee geweest).

Zoo kwam de tijd in het zomerkamp. Eind Juli — begin Augustus waren we 10 dagen met 50 jongens op Terschelling. Het kamp was zoo model geregeld, dat sommige leiders aan de mogelijkheid ervan twijfelden en vonden dat we te hard van stapel liepen. We hadden

wedstrijden gedurende den geheelen dag in netheid, persoonlijke reinheid, kunst in kampeeren, handigheid, koken, natuurstudie enz. Verder een dag van groote sportwedstrijden, verschillende voetbalmatches (o.a. tegen de zeevaartschool van Terschelling) een kampvuur, dat geheel door de jongens met stukjes gevuld werd, en ik geloof nog veel meer. En — het was een verbluffend succes. We hadden met niet-padvinders op padvindermanier gekampeerd en dit was zoo ingeslagen, dat alle clubs padvinderstroepen wilden worden, en er nog een nieuwe troep bij werd opgericht. De totale onkosten per jongen bedroegen alles inbegrepen voor 10 dagen f 10—. Gestraft is er niet, „lastige” jongens heb ik niet gemerkt, natuurlijk is de een beter dan de andere, maar het typische verschijnsel „gekanker” ontbrak. Dat bewees nog eens weer de kracht van een goed kamp, ook na een onvoldoende, practisch gesproken zonder eenige voorbereiding. Dat gaf den burger moed.

Zoo begonnen we den winter.

Allereerst werd alles veel beter en systematischer geregeld. Ieder kreeg een apart, afgerond gedeelte te verzorgen, b.v. een troep, een cursus, de bibliotheek enz. De hoofdleider en de leider van de alg. dienst vereenigden dit alles in hun werk tot een harmonisch geheel. Jongens, die niet bij een club waren, hadden geen toegang meer. Zoo hebben we op het oogenblik een goede honderd jongens, verdeeld over 5 troepen. 1 troep heeft tevens een welpenafdeeling voor jongens van 8—12 jaar. De andere jongens zijn allen 12—18 jaar. We zijn bezig bij een van de andere troepen een welpenafdeeling te maken, de leiding van de jongere jongens berust bij dames. Er zijn thans vijf dames werkzaam. De jongens van 12—18 jaar kunnen deelnemen aan de cursussen, ieder met een eigen instructeur. We hebben een timmercursus, rietvlecht cursus, natuurmuseum. Dit museum is gegrondvest uit de verzameling door de jongens tijdens het zomerkamp gemaakt van schelpen, duinplanten enz. Telkens wordt het uitgebreid, maar zoo dat de jongens zelf de voorwerpen tijdens bepaalde wedstrijden zoeken. Voor deze dingen hebben ze belangstelling, omdat het eigen werk is. De schaakcursus vond dit jaar geen of tenminste te weinig deelnemers. Verder is de Havik toegankelijk op Zaterdag en Zondagavond voor alle jongens. Eerst gaven we, zooals ook 't vorige jaar, spelen uit, en konden ze boven in de leeszaal lezen. Ook werden dit jaar boeken mee naar huis gegeven. Maar vooral bij het spelen werd erg gelummeld. Er waren altijd veel toeschouwers en betrekkelijk weinig spelers. Ook was er een voortdurend geloop. Wel was het de eene avond beter dan de andere, maar het beviel ons niet. Zoo werd allereerst des Zondags na 8 uur besteed aan meer bewegelijke

spelen, onder leiding van een der troepleiders. Hieraan gaven de jongens de voorkeur. Het gebeurde dat er wel 60 jongens bezig waren, terwijl de orde volmaakt was. Op de Zaterdagavonden wilden we een andere methode volgen n.l. af en toe goede, niet te zware muziek, of een lezing of verhaal door iemand, die we daarvoor uitnoodigden. Voor de muziek werd uit leiders en oudere jongens een orkestje gevormd, mede met het oog op de jaarlijksche uitvoering. Hoe dit alles zal bevalen, is nog niet te zeggen. De belangstelling van den kant van de jongens is echter veel grooter geworden. Verder heeft iedere jongen een kaart waarop wekelijks gespaarde bedragen worden afgeteekend. Over het algemeen wordt er druk gespaard. Ook ontvangt hij gratis het Havikorgaan „De Voortrekker“, dat alle 14 dagen verschijnt.

Dan besloten we in 't laatst van December er toe om een uitvoering te geven van door de jongens gemaakte en uitgevoerde bijdragen. Natuurlijk houden de leiders een oogje in 't zeil om te waken tegen te veel „tooneelstukjes voor 2 heeren en 2 dames“ of voor „droevige voordrachten“ en houden tevens den moed er in, want bij 't repeteeren zinkt deze wel eens in de schoenen.

Wat betreft het gebouw, werden langzamerhand de zoo noodige uitbreidingen verkregen. Ook werd het met steun van gemeente en verschillende firma's wat verfraaid. Maar het is alles nog echt primitief. Nu is luxe zeker uit den boeze, maar de primitiviteit brengt als noodzakelijk gevolg mee, dat het in het oude bouwvallige Prinsenhof rommelig is. Elken Zaterdag wordt er door de jongens stevig geboend, maar ondanks de formeele overstrooming, die er vaak heerscht, is het niet schoon te spoelen. Voor alle jongens is een rommelige omgeving paedagogisch hoogst bedenkelijk. Het bevordert de onrust en het geloop, de slordigheid enz. Ik acht een eenvoudige, smaakvolle, vooral nette omgeving voor een jongensclubhuis een eerste vereischte. Dit kunnen we ondanks alle moeite niet bereiken door den toestand van het gebouw.

Bestaat er nu een paedagogische lijn in ons werk? Ik geloof het wel, al is alles nog zeer nieuw. De troepleider bestudeert de jongens, houdt aantekening van ieder, bezoekt ouders, schoolhoofden, patroons en tracht zoo een blik in het leven en karakter van den jongen te krijgen. Iedere jongen komt verder eens bij den hoofdleader, die van hem met behulp van tests, gesprekken en andere hulpmiddelen een indruk tracht te krijgen. Af en toe komen hoofdleader en troepleider samen en overleggen over de jongens, vergelijken elkaars bevindingen en trachten te komen tot een methode, die voor de jongens het beste past. Natuurlijk is intuïtie vooral bij den troepleider een noodzakelijk

hulpmiddel naast ervaring. Ook dient hij (zij) inzicht te hebben in de maatschappelijke en psychologische toestand van de jongens. Met het oog hierop worden af en toe voor de leiders(sters) lezingen gehouden.

Deze methode is nog niet zooals zij, naar ik verwacht, op den duur zal zijn. Zoo ergens, dan geldt hier dat alle begin moeilijk is.

Tenslotte nog een woord over de volwassen medewerkers en medewerkers. Ik wil hier niemand bedanken. Het aantal menschen dat ons heeft gesteund is zoodanig, dat ik met namen een half jaarverslag zou vullen, en dan nog niet allen zou kunnen danken op de manier waarop ze dat verdienen. Iemand die zijn tijd, zijn energie, zijn geld, zijn kamer, ja, ik zou haast zeggen alles wat hij heeft ter beschikking van de uitvoering van zijn ideaal stelt, die week in week uit den jongens geeft het beste wat hij te geven heeft, die bovendien zich door zelfstudie technisch en paedagogisch op de hoogte brengt, voor zoo iemand is dank in een jaarverslag overbodig. Niet van mij, of van het comité zal de dank komen, maar uit een geheel andere bron. Naast vele, o zeker, zeer vele teleurstellingen zal er voor hem in dit werk een bron van groote voldoening schuilen, dat hij al werkende niet alleen het karakter van de jongens, maar tevens zijn eigen karakter staalt.

Baden-Powell, aan wien we zooveel in onze methode danken, heeft gezegd, dat een dergelijke beweging geen „mutual admiration society" was, een gezelschap, waar men elkaar wederkeerig bewondert. Daarvoor is het werk te ernstig.

Maar telkens treft het me weer als een grootsch en verheffend gezicht deze „oude broers", deze „big boy's" (de girls niet te na gesproken), hun jongere vaak zoo arme en havelooze kleinere broertjes te zien voorgaan, trachtende geluk te brengen in vaak zoo troostelooze en grauwe omstandigheden.

De Havik telt twintig medewerkers, die allen belangeloos werken, van allerlei slag: studenten, onderwijzers, vaklieden, menschen die mekaar nooit hadden gevonden, maar die samenkwamen om te werken aan deze eene gemeenschappelijke taak.

Waarin verschilt nu de Havik van andere jeugdorganisatie's en vooral van de gewone padvindders? Deze vraag is beantwoord door de principes van de Havik te noemen. De Havik richt zich uitsluitend tot de kinderen in eenvoudige gezinnen.

Verder dient nog omtrent de Havik meegedeeld, dat deze absoluut neutraal is, zoowel op godsdienstig als politiek gebied.

De methode is weer te geven in de volgende principes:

1e. zelfbestuur van de jongens.

2e. gebruik maken van de jongensachtige romantiek in goede richting bij de spelen en kampen.

3e. wedstrijden en spelen tusschen de patrouilles (groepen van 6 jongens onder eigen uit hun midden gekozen leider); we gieten de ongelooftste dingen in spel- en wedstrijdvorm.

4e. opwekken van liefde voor natuur en buitenleven.

5e. bevorderen van de persoonlijke hygiëne.

6e. gelegenheid te geven tot het vormen van liefhebberijen.

Maar onze methode is niet een star schema. Telkens, zooals men ook in dit verslag kan zien, zijn we bezig te verbeteren en verkeerde toestanden op te heffen. We doen dit echter meer experimenteel dan theoretisch.

Heeft dit werk toekomst? Zooals altijd zijn er ook hier menschen geweest die er „sceptisch tegenover stonden“, die het wel „een sympathiek plan vonden maar.....“.

Maar al zou de Havik morgen verdwijnen, dan was zijn werk reeds nuttig en noodig geweest. Moelijkheden zijn er om overwonnen te worden. Ook in de toekomst zal dit blijken. Nog steeds neemt het aantal leiders en jongens toe, terwijl toch het enthousiasme van de eerste opzet lang voorbij geacht kan worden.

Ik zie werkelijk geen reden somber te zijn. Trouwens ook nooit hoorde ik die bedenkingen van iemand die in de Havik thuis was.

Laten we dus geen profeet willen spelen, maar liever den toestand nagaan zooals die is op dit moment. Wat hebben we nog noodig voor de naaste toekomst? Als ik mijn verlanglijstje dan opmaak, vind ik als noodzakelijk voor het komende jaar:

1e. een twaalfstal N.-Brabantsche houten stoelen in de leeszaal. Om te lezen moet men gemakkelijker zitten dan op een platte houten bank, vooral na een heelen dag werken.

2e. een gelegenheid om eenmaal in de week een warme douche en flinke afzeeping aan de jongens te kunnen geven.

3e. uitbreiding van de bibliotheek. De meeste jongens hebben alles gelezen.

4e. een gymnastiekles en een goed sportveld.

Aan een nieuw, frisch gebouw zullen we nog wel niet kunnen denken, hoewel dat eigenlijk het allernoodigste is.

Hiermee eindig ik dan mijn eerste jaarverslag. Van harte hoop ik het volgende jaar in denzelfden opgewekten toon het tweede te kunnen schrijven.

Groningen, Januari 1925.

Verkwisting aan de H.B.S. met 5-j. c.

door W. VAN STOCKUM.

Er wordt door de hedendaagsche leiders der maatschappij graag over bezuiniging gedacht en gesproken en dan geldt deze bezuiniging onomwonden stoffelijke uitgaven, nooit geestelijke. Geest wordt achteloos vernietigd, om zooveel mogelijk stof te redden.

En blijkt een enkele maal een poging om den geest recht te doen, dan wijst de uitvoering uit, dat deze eene rechte daad te midden van den averechtsche toestand, een grove fout moet worden genoemd.

Sinds eenige jaren is het toelatingsexamen tot de H.B.S. afgeschaft, met het doel, voor ieder die daartoe de *geestelijke aanleg* heeft, 't volgen van middelbaar onderwijs mogelijk te maken, zonder aanmerking van oorsprong of fortuin. Een rechtvaardig besluit. Maar de uitvoering van deze gedachte werd zonder nauwkeurige bepaling of controle opgedragen aan de massa van hoofdonderwijzers, waarvan een gedeelte tot nu toe een keur van enkele leerlingen met zorg voor het middelbaar onderwijs voorbereidde, terwijl een groot aantal oningewijden nooit of bij uitzondering eenig verband met verder onderwijs zocht of noodig achtte.

Dit was nauwelijks gebeurd of, door een ander, een onrechtvaardig besluit¹⁾ ging het onderwijs op de lagere school duidelijk en algemeen achteruit.

't Gevolg van deze twee tegenstrijdige maatregelen is dat nu niet meer als vroeger, een keur van leerlingen die dit zelf wenschte, zich aanmeldt voor de toelating, maar dat bijkans de geheele kudde als 't ware argeloos naar binnen gaat: en de herder, die zijn schaapjes niet meer keurt, laat hen gaan, vertrouwend dat ze 't daar goed en warm zullen hebben.

Maar de bewaarplaats valt niet mee, er is een programma aan verbonden, dat in tegenstelling met dat van de lagere school, verzwaaard is sedert de laatste tien à twintig jaren. Een kind moet om dit onderwijs te kunnen verwerken, al die verscheidene vakken door zooveel verschillende persoonlijkheden gegeven, een helder verstand hebben, een goed geheugen en zeker ook een stevig gestel. Mist het kind een van deze drie factoren, dan heeft het een zorgelijk, abnormaal gespannen en onbevredigd geestelijk leven. Veel van zijn eigen aard gaat daarbij verloren of wordt verwrongen in slechte banen,

¹⁾ Ik bedoel hiermee de vermeerdering van het aantal kinderen in de klassen der lagere school.

als: oneerlijkheid, schuwheid of onverschilligheid, bij anderen leidt dit schoolleven tot zenuwoverspanning en prikkelbaarheid.

Voor deze kinderen is 't volgen van de H.B.S. een verspilling van geestvermogens: ze verliezen talenten die ze elders hadden kunnen vermeederen.

Sinds de laatste jaren wordt de H.B.S. voor het grootste gedeelte ¹⁾ bevolkt door deze laatste groep van leerlingen, voor wie dit onderwijs een kwaad is en die tevens de bekwamen, gezien het klassikaal systeem, belemmeren.

Voor de middelmatig verstandige leerlingen is de klassikale les gemakkelijk, dikwijls bedriegelijk. Hij waant zich al gauw knap, waar hij nog maar net voldoende is en deze waan verslapt zijn ijver. Daar slaphed van geest verveling is, achteruitgang in plaats van beweging en ontwikkeling, is dit onderwijs voor de vrij goede leerlingen, om niet te spreken van de begaafde voor wie de les ondraaglijk traag moet gaan, geen prikkel tot energie, maar oorzaak van halfheid en lusteloosheid, zooals men die op onze scholen dagelijks kan zien.

Zoo wordt dengenen voor wie deze instelling van onderwijs bestemd was, te kort gedaan, en aan deze zijde ook wordt verstandelijk vermogen verwaarloosd, aanleg veronachtzaamd, waaruit iets goeds, iets beters had kunnen groeien.

Een in wezen rechtvaardig besluit heeft dus slechts geleid tot verwisting, verkwisting van *geestkracht* in de eerste plaats, van de minder begaafde zoowel als van de vlugge kinderen.

De leeraar voor een dergelijke klasse? Veel tijd moet hij besteden juist aan de minder bekwamen voor hij zijn oordeel „onbekwaam” uitsprekt. Verloren tijd, die hij ontnomen heeft aan de begaafden, spijt om deze schuld, die hij voelt als hij bewust is, ook spijt om eigen bevrediging, die hij zich ontzegt heeft, spijt om verloren moeite.

En viel dit oordeel „onbekwaam” voor een drietal vakken tegelijk, dan zou er nog een tijdstip zijn, waarop met normale ijver zou kunnen worden aangevangen, maar voor den eenen leeraar blijkt de ongeschiktheid eerst na twee of drie jaar, voor den ander na één jaar en voor een derde na enkele maanden. Wat een leeraar bij een dergelijken toestand winnen kan, is oefening in blijmoedigheid, door het onderwijs, ondanks gebrek aan resultaat, opgewekt te blijven geven; en oefening in rechtvaardigheid door domheid van luiheid, onwil van onvermogen te leeren onderscheiden, door te leeren een onnoozele soms te prijzen ondanks zijn ontoereikendheid. Er is voor den leeraar veel te leeren in dit net van tegenstrijdigheden, veel moreele eigen-

¹⁾ Ik spreek hier over mijn ervaring in Rotterdam.

schappen zijn er te verwerven, maar tenslotte zal toch één gevoel de overhand krijgen: het schuldbesef dat hij meewerkt aan zooveel onrechtvaardigheden, aan zooveel verkwisting.

Maatschappelijke instellingen zijn altijd ten achter bij de wetenschap. De H.B.S. is een late toepassing van de opvatting van 16e-eeuwsche geleerden. Deze meenden dat men een kind, als was het een leeg vat, kon vullen met alle kennis die de menschheid vergaard had, opdat hij een rijk en geleerd mensch zou worden.

Op de H.B.S. wordt getracht den kinderen de beginselen bij te brengen van bijna alle takken van wetenschap:

Wiskunde, werktuigkunde, natuurkunde, scheikunde, natuurlijke historie, aardrijkskunde, ethnologie, cosmographie, geschiedenis, letterkunde, staathuishoudkunde, boekhouden.

Tot nu toe *schenen* de vrij groote vaten de mate van feitenkennis te kunnen bevatten, de laatste jaren komen de kleinere vaten aan de beurt, en 't teveel krijgt de leeraar dagelijks terug als ongekend en onbegrepen materiaal.

De veralgemeening van dit schoolsysteem, dat op een verkeerde gedachte gegrond is, brengt er de fouten duidelijker van aan 't licht.

Wanneer gedurende de schooljaren een leerling een voorkeur voelt voor één vak en daarentegen een ander vak moeilijk volgen kan, dwingt het schoolsysteem hem voor dit laatste zich wellicht meer in te spannen en zijn voorkeur te onderdrukken, voorkeur die prikkel tot zelfwerkzaamheid is.

Vijf jaar lang of zes, luisteren en gedwongen leeren, nooit kiezen of zoeken — en aan het eind verwondert men zich dat zoo weinig leerlingen weten een vak te kiezen voor hun verder leven.

De kennis van de ontwikkeling van het menschelijk verstand heeft in de 20ste eeuw tot een ander inzicht geleid.

Het onderwijzen moet zijn voorleggen en verklaren van de kant van den leeraar, verwerken en zelf voortwerken van de zijde van den leerling, zoodat een spanning en een uitwisseling van begrip ontstaat die eerst leeren genoemd kan worden. Deze wijze van werken vraagt vanzelf beperking van 't aantal vakken en ook van 't aantal leerlingen in een klasse, om te komen tot grondiger begrippen van enkele vakken, door aanleg en keuze bepaald.

Het vraagt ook samenwerken, dus omgang en karaktervorming. Zoo zou de school ten laatste kunnen worden een werkplaats, waar geest, gemoed en wil tot bewustzijn komen.

Als de ochtenduren aan het mededeelen en bespreken der les werden besteed, zouden de middaguren op school misschien een wat levendiger karakter kunnen hebben.

Dan zou in de school onder leiding van den leeraar de les kunnen worden geleerd en toegepast voor de volgende dag; het zg. huiswerk zou kunnen worden gemaakt.

Daarbij zou dan ook de vlugge leerling zijn kameraad kunnen helpen; er zou meer contact, meer leven en belangstelling onderling ontstaan en leeraar en leerlingen zouden elkaar beter leeren begrijpen.

Thuis zou er dan plaats zijn voor alles wat het gezinsleven uitmaakt, zonder zorg voor de school die morgen dreigt met moeilijke, onbegrepen, onverwerkte vraagstukken en lessen.

De school mag niet meer zijn, wat ze voor zooveel kinderen is, een verslinder van den dag, maar ze moet brengen de afwisseling, die 't leven vraagt: van inspanning tot bevrediging en ontspanning daarna.

Noot van de Redactie. De bezwaren tegen ons onderwijs, in 't bijzonder de H.B.S. hier uitgesproken, zijn zeker niet nieuw. Maar zij worden in 't algemeen meer door buitenstaanders gemeld en uitgesproken dan door de insiders. Daarom leek het ons van gewicht aan deze opmerkingen uit de praktijk plaatsruimte te geven, waarmee natuurlijk niet gezegd is, dat onze redactie in elk opzicht die opmerkingen zou onderschrijven. Maar ongetwijfeld plaatst ons de schifting van de kinderen, die wel en die niet op de scholen van voorbereidend hooger onderwijs (want dat is de H.B.S. tegen Thorbecke's bedoeling in vooreen belangrijk deel geworden) thuis hooren, voor hoogst gewichtige vragen. Vragen op die daarom telkens weer de aandacht dient te worden gevestigd, omdat alleen zeer grondige reorganisatie van ons onderwijs in de richting van meer eerbied voor doen en minder respect voor kennis ook bij de ouders een verandering kan brengen. Een verandering waarvan we helaas nog zeer ver verwijderd zijn.

Wat de verbetering aangaat, die Mej. van Stockum in 't slot van haar artikel voorstelt, herinneren we er aan dat reeds in den eersten jaargang van Volksontwikkeling (p. 266) Dr. J. Hoeksma hiervoor pleitte. Sedert hebben de publicaties over Dalton-scholen deze gedachte nader uitgewerkt. Zelfs scheen het aanhangige wets-ontwerp der V.H.O. de wettelijke mogelijkheid ervan reeds binnen het bereik van elke afzonderlijke school te brengen. Maar dat hebben al de critici, die niets anders dan art. 75 in dat ontwerp hebben gelezen, niets eens gemerkt. En helaas hebben de naderende verkiezingen die kans op eindelijk wat meer vrijheid in ons onderwijs, weer doen verdwijnen.

Laat ons hopen, dat ook hier de aanbouder in 't eind zal winnen.

Feiten en Pogingen.

Museum ten behoeve van het buitengewoon onderwijs.

Sedert korten tijd is aan het kantoor der inspectie van het buitengewoon onderwijs te Utrecht, Ramstraat 33, verbonden een verzameling van leermiddelen ten behoeve van de verschillende onderdeelen van het buitengewoon onderwijs. De bedoeling van dit museum is tweeledig. Vooreerst wil men bijebrengen de hulpmiddelen, waarvan de onderwijzers der scholen voor doofstommen, blinden, zwakzinnigen, slechthoorenden en mismaakten zich bedienen om de aan hun zorgen toevertrouwde leerlingen te ontwikkelen. Deze leermiddelen wijken af van het materiaal, dat op de gewone lagere school wordt gebesigd. Zij zijn bedacht en voor een groot gedeelte tevens vervaardigd door de leerkrachten, die bij het buitengewoon onderwijs werkzaam zijn. In het museum zal worden samengebracht, hetgeen thans op dit gebied over Nederland is verspreid. De in gebruik zijnde methoden kunnen op deze wijze worden bestudeerd en vergeleken.

In de tweede plaats wordt gepoogd

door het museum een beeld te geven van de wijze, waarop geestelijk en lichamelijk gebrekkigen worden onderrichtet, ten einde deze kinderen te vormen tot menschen, die geheel of althans ten deele in eigen onderhoud kunnen voorzien.

Het museum is in verband met dit dubbele doel opengesteld voor de leerkrachten van het buitengewoon onderwijs en vervolgens voor belangstellenden in den arbeid ten bate van de misdeelde jeugd.

Door de vereenigingen van leerkrachten bij het buitengewoon onderwijs zijn de heeren W. P. Blokpoel te 's-Gravenhage, G. A. F. Christ te Udenhout, J. de Graaff te Rotterdam en M. Sluizer te Amsterdam aangevozen om met den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs zitting te nemen in een Commissie van beheer.

Het museum is opengesteld elken Woensdag en Zaterdag van 9 tot 12 en van 2 tot 5 uur. Wanneer het bezoek van te voren wordt aangekondigd, kan ook op andere dagen toegang worden verleend.

INHOUD VAN AFLEVERING 7.

	Bladz.
Volksontwikkeling per Radio, door J. Hovens Greve . . .	193
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken, IV, door E. G. Kobus . . .	200
Het Congres voor het Onderwijs aan de niet-leerplichtige Jeugd	206
Eerste Jaarverslag van „De Havik”, door R. G. Posthumus	214
Verkwisting aan de H.B.S. met 6-j. c., door W. van Stockum	220
Feiten en Pogingen.	
Museum ten behoeve van het buitengewoon onderwijs . . .	224

ouders!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Oproeping voor de betrekking van

Directeur of Directrice

van het LEIDSCHÉ VOLKSHUIS, welke
vaceert in September a.s. Salaris f 2000; de
pensioenstorting geschiedt door de stichting.

Brieven vóór 15 April bij den Voorzitter
Dr. K. H. Roessingh, Witte Singel 28, Leiden.

Vacant.

6e JAARGANG.

MEI 1925.

N°. 8.

VOLKS *TB 3869* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING
ONDER REDACTIE VAN:**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57—59), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75, FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.

2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.

3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.

4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.

5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.

6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

V. De Philips-fabrieken.

door Dr. E. BONEBAKKER

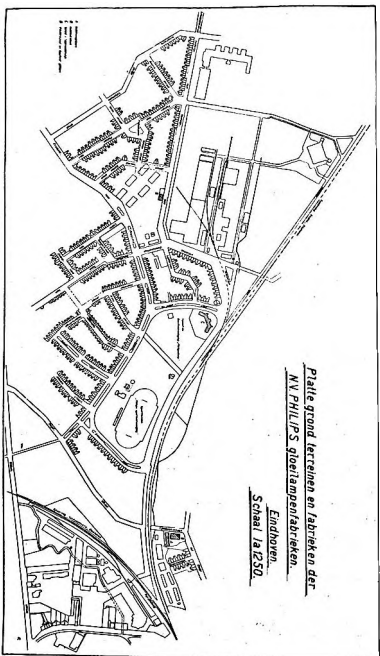
I. Het Onderwijs.

1. Terugblik.

In 't midden van 1920 werd ik aangewezen, om als leider op te treden van hetgeen voor de ontwikkeling van het *Philips'*-personeel werd en zou worden gedaan. Er stonden groote dingen op 't programma voor een spoedige uitvoering. Voordat 't jaar 1921 begon, was de „*Philips'*-Vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling" geconstitueerd en koninklijk goedgekeurd, waren teekeningen van een kleutersschool, een lagere-, een U.L.-school, een gymnastiekzaal, vertrekken voor 't onderwijs aan volwassenen, gereed; in groote trekken waren ontworpen een leeszaal en bibliotheek, een gehoorzaal met openluchttooneel, een huishoudschool, niets van dit alles kon worden uitgevoerd, doordat juist omstreeks de jaarswisseling de malaise meer en meer voelbaar werd; waarvan de gevolgen voor ons land, voor onze industrie niet te overzien waren; de Directie oordeelde terecht het niet te kunnen verantwoorden, om in deze omstandigheid zoo omvangrijke en kostbare plannen uit te voeren. Zij werden op zij gelegd en zijn niet meer in behandeling genomen.

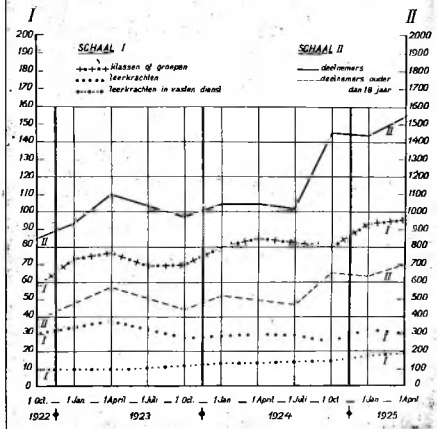
Er was geen tijd om teleurgesteld te zijn, want men gevoelde een niet duidelijk omschreven behoefte aan allerlei onderwijs en daarin moest worden voorzien. Ook was er al onderwijs.

Vooreerst een aan eenige honderden meisjes gegeven naai- en verstelonderwijs en een kook- en huishoudschool, gesticht en bestuurd door Mevrouw Philips—van der Willigen en Mevrouw Philips—de Jongh; dan een avondschool voor jongens der grof- en fijnbankwerkerij, fitterij, 't electro-technisch bedrijf, waar Nederlandsche taal,

III. 1. Kaart van de Philips fabrieken en Philipsdorp.

STATISTIEK VAN HET PHILIPSONDERWIS

III. 2. Het Philipsonderwijs in Statistische lijnen.

de beginselen van de wiskunde en het vakteekenen werden onderwezen; een cursus voor individueel vakteekenonderwijs aan volwassenen; eenige lessen voor kantoorpersoneel in vreemde talen en boekhouden.

Al deze lessen waren onder dak gebracht in localiteiten op 't fabrieksterrein, daarvoor weinig geschikt, zooals toen ook met nog andere lokaliteiten meer of minder 't geval was, alles in de jaren van onstuimige uitbreiding, van oorlogsmoeiten en oorlogsvoorspoed geïmproviseerd. Het toilet van gebouwen en terreinen is nu geheel geacheveerd.

Wij gaan beschrijven *Philips'* onderwijs en volksontwikkeling in den tegenwoordigen toestand.

Maar eerst iets over de fabrieken en de fabrieksbevolking.

2. *De Philips' fabrieken en de werkkrachten.*

Wie met den trein uit Den Bosch komt, ziet aan de rechterzijde eerst de lanen van het aan de gemeente geschonken Philips-de Jongh-park. En al spoedig de garage, het natuurkundig laboratorium, de glasfabriek, op wier terrein nog staan magazijnen, een groote carton-nagefabriek, de werkplaatsen en 't kantoor der N. V. Schafers drukkerij. Wij zijn hier in de voormalige gemeente Strijp, we zien de uitgebreide wijk van fabrieksarbeiders en employés, die Philipsdorp heet, de *Philips'-school* voor Lager onderwijs, den speeltuin van de Buurtvereniging „Philipsdorp“, het uitgestrekte terrein van Philips'-Sportvereniging; er volgen enkele enclaves en dan heeft men den grooten betonbouw voor de lampenfabricage voor zich op het hoofdterrein, waar zich ook vele bijbedrijven en de talrijke kantoren bevinden. (III. 1.)

Voorbij 't station, aan de lijnen naar Venlo en naar Roermond, komt men voorbij een tweede, veel kleinere ambtenaarswijk; ook elders in de stad zijn nog huizen voor personeel der fabrieken.

De bij *Philips* werkende arbeiders wonen verspreid in alle deelen van het uitgestrekte Groot-Eindhoven, in naburige gemeenten, met tram, autobus en per fiets bereikbaar, verderaf in Oirschot, Boxtel, Helmond, tot diep in de Peel. De werknemers, mannelijke en vrouwelijke, zijn van een groote verscheidenheid in leeftijd, landaard, levensbeschouwing, algemeene ontwikkeling, vakkundigheden; er zijn physici, chemici, ingenieurs, kooplieden, accountants, juristen, medici, technisch ontwikkeld personeel in de tusschenrangen, bouwkundigen, electrotechnici, teekenaars, opzichters, ambachtslieden, machinedrijvers, portiers, kantoorbedienden, loopjongens en dan die overtalrijke oudere tot zeer jonge werkkrachten in de lampenfabriek, allen samen ongeveer 8000 menschen. Van heel veel gezinnen werken verscheidene leden, vaders,

III. 3. Speelplaats en sandwaande in de Kleuterschool

III. 4. Zon en Huzman in de Lager School

zoons, dochters, bij *Philips*, de een in lager, de ander in gewichtiger functie, deze in de fabriek, die op een kantoor.

Dit moet men goed voor oogen houden, bij wat nu volgt, de beschrijving van het

3. *Philips' Onderwijs.* ¹⁾

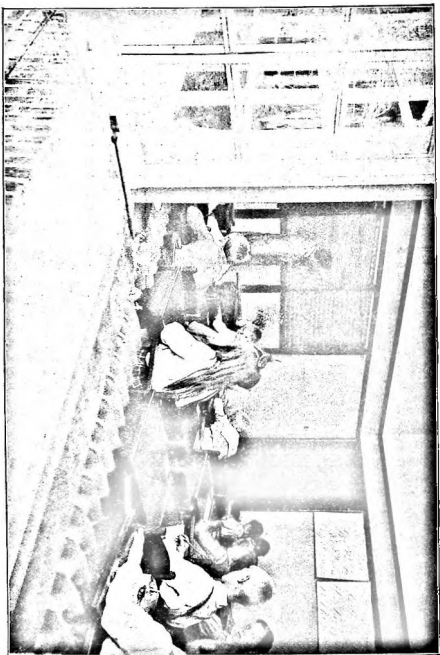
*1. Kleuterschool	62
*2. Lagere school (L. O.)	202
*3. Vervolgonderwijs (L. O.)	139
4. Opleiding voor de huisvrouw- en moedertaak (N.O.)	
*a. naai- en verstellen	307
b. kooklessen	78
c. wasch- en strijklessen	72
5. Opleiding voor de gloeilampenfabricage, (N. O.)	
a. volgens het leerlingstelsel	66
*a ¹ . werkplaats,	
*a ² . school,	
b. van onderbazen	44
6. Opleiding voor de administratie der gloeilampennijverheid (Ha. O.)	
a. in den geest van het leerlingstelsel	29
*a ¹ . oefenkantoor,	
*a ² . school,	
b. avondkantooronderwijs	165
7. Schrijfschool (Ha. O.)	
a. machineschrijven	76
b. stenografie	44
c. schrijven	9
8. Allerlei opleiding van technisch personeel (N.O.)	
a. aan de gemeentelijke avondteekenschool	96
b. van leerling-fitters	13
c. technisch teekenen	24
d. technisch Duitsch	4
e. opleiding van leerkrachten voor 5.	3
f. analytische scheikunde voor assistenten	11
9. Wetenschappelijke voordrachten (H. O.)	96
TOTAAL	1540

L. O. = Lager Onderwijs, Ha. O. = Handelsonderwijs,

N.O. = Nijverheids Onderwijs, H.O. = Hooger Onderwijs.

De met (*) gemerkte scholen worden bestuurd door de Philips Vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling.

¹⁾ De getallen zijn in het tabelletje telkens het aantal leerlingen of cursisten op 1 April 1925. (III. 2).

10. 5. Kijje naar binnen.

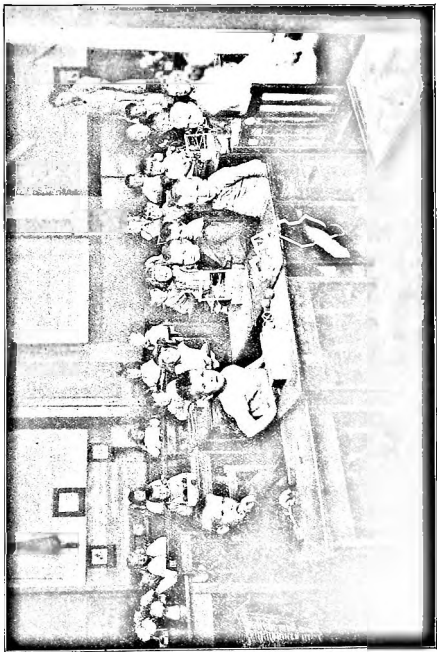
Pl. 6. Buurtspectuua en tuinside van de Lagere School.

4. Neutraal kleuters- en Lager Onderwijs.

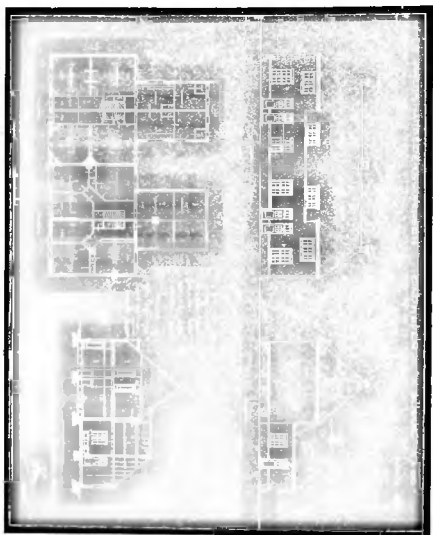
In ons land wordt door hen, die van onderwijs op confessionneelen grondslag niet willen weten, geen vertrouwen gesteld in 't neutrale onderwijs aan Openbare Scholen van in meerderheid Roomsche Katholieke gemeentebesturen. Of dit mistrouwen gerechtvaardigd is of niet, behoeft hier niet te worden besproken. Het gesignaleerde *feit* is oorzaak, dat voor niet-Katholieken, die neutraal onderwijs voor hun kinderen verlangen, onbewoonbaar is voor velen van dezen een plaats, waar dit onderwijs niet wordt gegeven vanwege een vereeniging, die zich geheel buiten alle belijdenis houdt. In Eindhoven nu was tot voor 4 jaar maar 1 neutrale bijzondere school, die van 't Nut, staande in 't Oosten van de gemeente, een half uur gaans of meer van Philipsdorp en omgeving. Vele kinderen kwamen toch naar de Nutschool, ze gingen de als onderwijsinstelling gunstig bekend staande openbare school in de oude stad voorbij, om de gezegde reden. De bewaarschool van 't Nut was voor kleintjes van 3 jaar uit Philipsdorp onbereikbaar. In Philipsdorp en omstreken wonen en komen wonen vele gezinnen van elders. Tot meerdere bewoonbaarheid van dit stads-gedeelte onderhoudt de Philips' Vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling een kleutersschool en een lagere school. Het doel is niet bevordering van neutraal onderwijs *tegenover* dat der Roomsche Katholieken of Gereformeerden. Was dit 't doel, dan zou b.v. niet door konfessionneele schoolbesturen medewerking ontvangen zijn van de Philips' Directie bij de stichting van lagere scholen. Als werkkrachten zijn in de Philips' Fabrieken welkom goede werkkrachten zonder aanzien van godsdienstige gezindte. Het is in het belang der Philips' Fabrieken, wanneer er scholen zijn van verschillende richting.

Het *Philips'* schoolbestuur heeft van de stichting der twee genoemde scholen af altijd duidelijk doen uitkomen, dat het *neutraal* onderwijs geeft, dat ieder lid van het Philips'-personeel geheel vrij is in de schoolkeuze voor zijn kinderen, en het waakt er zorgvuldig voor, dat aan dezen regel in 't minst geen afbreuk wordt gedaan; ook wordt in Philips' lagere school volle vrijheid gegeven aan R. K. kinderen, om naar de leering te gaan.

Ondanks het neutraal karakter worden beide scholen door vele kinderen uit konfessionneele gezinnen bezocht. Aan beide scholen wordt ernaar gestreefd goed onderwijs en goede opvoeding te geven. De aantrekkingskracht van scholen, waar een vroolijke orde bestaat zonder krasse tuchtmiddelen, als zelfs nog in bewaarscholen worden toegepast, werkt onweerstaanbaar; zoo ook de aantrekkingskracht van zorgvuldig gegeven onderwijs. Daaraan nu wordt de meest mogelijke zorg besteed.

III. 7. Werkkamer in de Kleuterschool.

III. 8. De eerste 2 Onderwijshuizen.

Beide scholen zijn uiterst eenvoudig, ja sober ingericht; het goede van een school zit niet in de duurte: de gebouwen moeten zonnige, huiselijke verblijven zijn, rustig gelegen, gezellig van binnen, met vrij en vriendelijk uitzicht naar buiten, tuin-tehuizen voor kinderen, waar men door arbeid, en niet alleen schoolse aanleerderij, ook door openlucht-arbeid en natuurwaarneming in den tuin, zich voorbereidt en bekwaamt voor het werkzaam leven in de maatschappij en ontwikkeling en lust verwerft, om mettertijd van vrije uren op waardevolle wijze te genieten. (III. 3—6).

5. *De kleuterschool* is gevestigd in een houten gebouw. Er zijn 2 vertrekken, een voor stilzittenden arbeid, een voor spelen en dartelen; een vertrek voor het „naar elders” gaan, een bloemen- en heesters-tuin, een verharde speelgrond, een zandwarande, alles in den geest van mijn door het Nut uitgegeven boekje over Kleuterstehuizen. (III. 7).

De school is na de opening al gauw geheel vol geworden: ruim 60 kinderen van 3, 4 en 5 jaar; er staan er altijd op de wachtlijst; toelating van kinderen, niet behorende tot Philips'-gezinnen, is uitgesloten, zoolang de aangegeven Philips'-kinderen niet alle zijn geplaatst.

6. *Voorgeschiedenis van de Lagere School.*

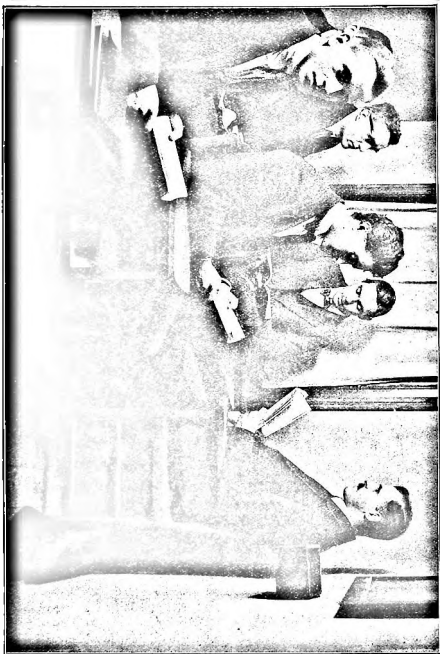
In 1920 waren er honderden kinderen in Groot-Eindhoven, die wegens tekort aan plaatsruimte in de verschillende scholen geen plaatsing konden vinden. Ook in de gemeente Strijp, waar Philipsdorp een deel van is, liepen talrijke kinderen van 6, 7 en 8 jaar rond.

Om in dezen misstand ten behoeve van het daar wonende Philips'-personeel zooveel mogelijk te voorzien, gaf de Directie der Philips'-fabrieken, in het begin van November, opdracht dat in twee van de daar staande bescheiden woningen een lagere school zou worden begonnen. Daags na Nieuwjaar werd deze school geopend met 42 kinderen en 3 leerkrachten, die in de beide suites net plaats konden vinden. (III. 8).

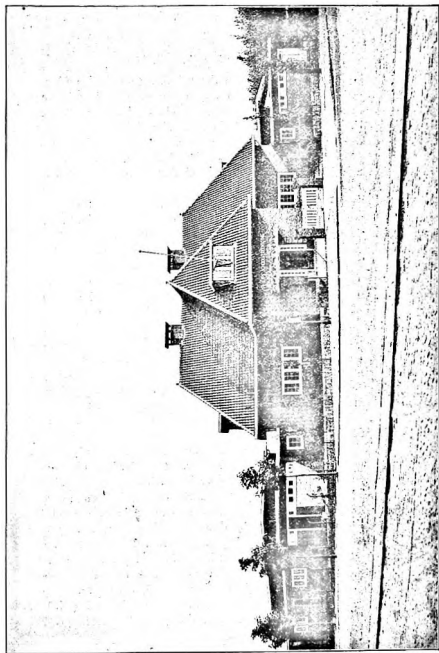
Op de bovenverdiepingen van deze twee huizen, in de kleine, voor slaapkamers bestemde ruimten, waren 7 vertrekjes beschikbaar voor avondonderwijs aan volwassenen, waarover later. (III. 9).

Met deze school was bij lange na niet in de behoefte aan neutraal Lager Onderwijs voorzien. Het Bestuur van de Philips'-Vereeniging voor Onderwijs en Volksontwikkeling heeft toen, in overleg met en met den krachtigen steun van het gemeentebestuur, een houten gebouw, eigendom van de Philips'-Fabrieken, ingericht voor een school van 7 klassen en deze geopend 1 Februari 1922. Deze was aanstonds bezet met 210 leerlingen.

Intusschen waren al langen tijd in voorbereiding de plannen voor

III. 9. Franche studentsclub in een borenkamerij, met schrijfsaalen.

III. 10. De Lagere School van de straatzijde gezien.

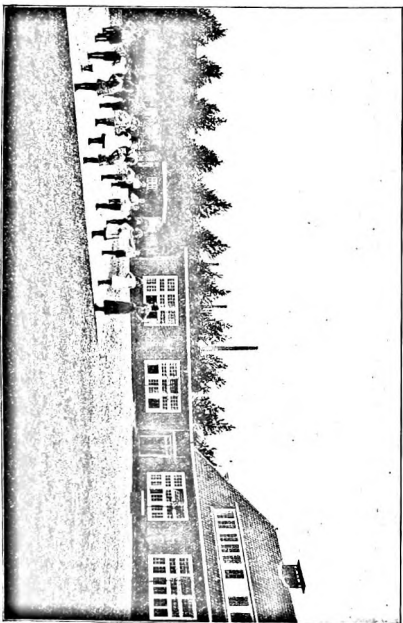
den bouw van een Lagere School. Door een aanenschakeling van moeilijkheden, o.a. de eerste Regeeringsmaatregelen tot beteugeling van de bouwwoede van schoolbesturen, werd de totstandkoming van deze school vertraagd.

7. *De nieuwe school voor Lager Onderwijs.* (III. 10).

In de Kerstvakantie van 1923 kon dit gebouw (gebouwd onder de architectuur van den Heer Hanrath) worden betrokken. Het bestaat uit 7 schoolvertrekken, alle gelijkvloersch, en in de kap twee groote vertrekken voor handenarbeid, praktische natuurkunde en teekenen. (III. 11). Het erf is de speelplaats, waarvan een deel door plavuizen geschikt is gemaakt voor vrije- en ordeoefeningen. (III. 12). Het speelterrein is aan weerskanten geflankeerd door een bloementuin en een groententuin. (III. 13).

Deze school is niet opgezet als een model van opvoedkundig modernisme. Ze is begonnen als een gewone, degelijke lagere school. Het Bestuur heeft zich tot taak gesteld, in overleg met het onderwijzend personeel, de school langzamerhand zich te doen ontwikkelen tot een opvoedkundige instelling van practisch idealisme. De bedoeling is, dat de kinderen in de Philips' school gewend worden aan stipten, nauwkeurigen en vluggen arbeid, dat zij den arbeid leeren kennen als een van de groote voorwaarden voor levensgeluk, dat voor hen de school is een plaats, waar elk naar zijn aard, zich ontwikkelen kan, zóó, dat hij in de Maatschappij bruikbaar is en dat hij in zijn persoonlijk leven later als burger tot zijn recht kan komen en belangstelling en begrip heeft van de verschijnselen in Natuur en Maatschappij. Er wordt naar gestreefd, de school te laten uitgroeien tot een arbeidsschool, niet in dien zin, dat er ook wat aan handenarbeid en tuinarbeid wordt gedaan, maar dat bij het geheele onderwijs de kinderen zelf arbeiden en dat de verschillende vakken zoodanig met elkander in verband gebracht worden, ook de handenarbeid en de tuinarbeid, dat het onderwijs een organisch geheel uitmaakt en niet is een lesgeven in een aantal vakken zonder onderling verband. Zooiets kan alleen maar door geduldige, jarenlang voortgezette toewijding en overleg groeien. Er is geen sprake van, dat men zoo maar in eens kant en klaar een „doe“-school sticht, die dan bovendien tevens nog een Daltonschool is. Dat zijn vertooningen, die maar kort bestaan. In onze school wordt wel ernaar gestreefd, om in den geest van o.a. de Dalton-school te arbeiden. Hoe dit nu door het onderwijzend personeel wordt uitgewerkt, daarvan zal later, hopen wij, eens iets, dat de moeite van het vertellen waard is, kunnen worden gepubliceerd. (III. 14).

Tot de school wordt ieder toegelaten, die plaatsing verlangt. Zij

III. 12. Opeeluchtoefeningen van de Lagere School.

geniet Rijksvergoeding volgens de wet en voorziet in de behoefte aan neutraal onderwijs. De Directie der *Philips'-Fabrieken* oefent op den geest van het onderwijs in het minst geen invloed uit, anders dan door belangstelling in het werk zooals het bestuur en de onderwijzers dat opvatten, en door materieelen steun. De „*Philipsouders*” zijn volkomen vrij om de kinderen naar deze school te sturen of niet te sturen. Zooals bij de groot-industrie nergens meer sprake is van gedwongen *winkellering*, zoo is hier geen sprake van *gedwongen schoolkeuze* en dat is ook nooit het geval geweest.

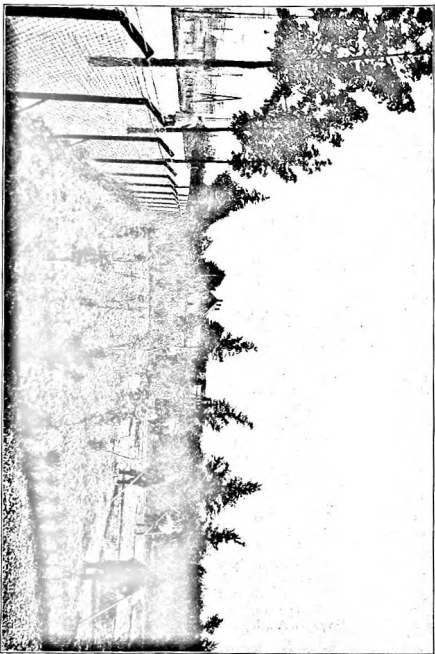
De school werkt onder zeer moeilijke omstandigheden. In de jaren voordat Eindhoven en omliggende gemeenten tot één geheel werden vereenigd, is het onderwijs blijkbaar in hooge mate verwaarloosd. Bovendien zijn vele kinderen eerst lang nadat zij leerplichtig waren op school gekomen. Verder worden vele ouders, dikwijls geheel tegen hunne wenschen en bedoelingen in, gedwongen hunne kinderen naar een der naburige scholen te doen overgaan, zoodat er groote mutaties plaats hebben. Maar ongunstige omstandigheden zijn voor een krachtig gestel bevorderlijk aan de ontwikkeling en niemand van de betrokkenen twijfelt er aan, dat de school bij toeneming zal gedijen.

8. Het Vervolgonderwijs.

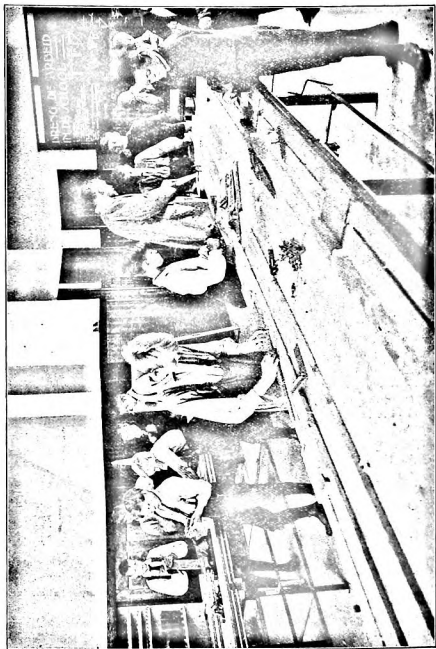
Er is in Groot-Eindhoven in het algemeen en dus onder de *Philips'-bevolking* in het bijzonder een groot tekort aan kennis en bedrevenheid in de elementen der lagere-school-ontwikkeling. Voor de industrie krijgt goede ontwikkeling, ook van die menschen, die in nederige functies arbeiden, steeds meer waarde. Eenigszins verdergaande studie is echter onmogelijk voor halfvolwassenen en volwassenen, die zoo weinig van de lagere school hebben medegenomen, dat zij niet dan gebrekkig kunnen schrijven, spellen, stellen en tellen.

Aangezien de werknemers in het bedrijf in hun vele en velerlei werkkringen niet zoo kunnen voldoen, als voor hun eigen belang en dat der fabriek noodig is, wordt vanwege de Directie meer en meer gelegenheid gegeven tot onderwijs; maar er is veel onderwijs, dat pas kan aanslaan, indien men de gewone schoolkundigheden meester is en de lang niet algemeene kundigheid heeft van ordelijk, keurig, vlug en nauwkeurig te kunnen werken.

Het vervolgonderwijs opent voor nog-niet-18-jarigen, die in kantoren en fabrieken werken, de gelegenheid tot het aanvullen der tekorten. Daar zijn in het loopende seizoen omstreeks 140 leerlingen ingeschreven, jongens en meisjes, in 8 groepen, die elk tweemaal in de week een avond van omstreeks 3 uur les krijgen in Nederlandsche taal, Rekenen, Schrijven, Aardrijkskunde. Een deel van den tijd wordt

III. 13. Tuinwerk van de Lagere School.

III. 14. Houtarbeid van de Lagere School.

besteed aan het maken van huiswerk in de school, niet alleen omdat in vele gezinnen de rust en de belangstelling ontbreken, die noodig zijn, om de jongelui het werk goed te kunnen laten maken, maar ook, omdat het werk moeilijkheden bevat, waarbij nu en dan een kleine aanwijzing van den onderwijzer noodig is. Zoo ontstaat een intiem contact tusschen leermeester en leerlingen en zoo leert men werken.

Het klassenverband is niet naar de gewone schoolsche zeden strak. Wie vooruitschiet, wordt zoodra mogelijk in een meergevorderde klasse geplaatst, en het is merkwaardig te zien, hoe sommigen vooruitschieten. Het is ook merkwaardig, en zelfs wel eens aandoenlijk, om te zien, hoe jonge lieden geduld en volharding aan den dag leggen om langzaam vooruit te komen, die dan na verscheidene jaren eerst zoover zijn, dat zij voortgezet onderwijs in een der hierna te noemen rubrieken kunnen gaan genieten en 't dan nog aardig ver brengen. (III. 15).

Het vervolgonderwijs genoot van 1921—'23 Rijksvergoeding volgens de wet. Toen de Minister van Onderwijs zuinigheidshalve voorstelde, dat Rijksvergoeding niet langer zou worden gegeven, omdat, zooals hij dat motiveerde, er van dat onderwijs in ons land over het algemeen weinig terechtgekomen is, had hij gelijk. Maar hij had niet heelemaal gelijk, want het vervolgonderwijs is, bij de vaak zeer treurige resultaten van het lager onderwijs, een voortreffelijk en onmisbaar middel, om de volksontwikkeling te bevorderen en de „jeugdige personen" van de glibberige straat af te houden; dat middel moet dan ook aangewend worden niet om aan de onderwijzers bijverdiensten te verschaffen, maar om de jeugd vooruit te brengen door intensieven, niet voor de school maar voor 't leven ingerichten arbeid.

Groote inperking van de Rijksvergoeding voor het vervolgonderwijs zou onvoorwaardelijk toe te juichen geweest zijn, indien daarmee gepaard gegaan was een handhaving der vergoeding voor die gemeenten en besturen, die er ernst van maakten. Nu hebben de weinige goeden met de vele kwaden moeten lijden en is groote schade gedaan; men heeft niet gesnood, maar laten doodgaan.

Ons vervolgonderwijs mocht blijven *leven*.

9. Opleiding voor de gloeilampenfabricage volgens het leerlingstelsel.

Het is nog geen 2 jaar geleden, dat de Directie, in overleg met den Directeur-Generaal van den Arbeid, het denkbeeld liet uitwerken, om meisjes van even 13 jaar op te leiden voor de gloeilampenfabricage volgens het leerlingstelsel.

De inkorting van den leerplichttijd was oorzaak, dat vele kinderen de school verlieten, voordat zij 14 jaar waren en tot ledigloopen

III. 15. Vervolgondervis.

III. 16. Meisjesoverheidschool telt opleiding voor de Gloeilampen-fabrieken.

werden gedwongen, om straks de fabrieken in te gaan, onvoorbereid voor deze groote gebeurtenis in het kinderleven en zonder eenige kennis van het fabrieksleven, zonder eenige bedrevenheid in den arbeid die hun er wacht. Het ging hier dus om een maatregel van kinderbewerking tegen de gevolgen van een fout in de wetgeving. De Directie verlangt uitdrukkelijk dat ook in de werkplaats het karakter van *opleiding* zorgvuldig in acht genomen moet worden. Het is dus een zuiverre proeve van nijverheidspaedagogie.

In Juni 1923 werd de eerste klasse geopend van de Nijverheidsschool, een achtmaandsche cursus. De meisjes worden vóór de toelating geneeskundig en psycho-technisch onderzocht; zij gaan gedurende de helft van elken werkdag naar school, gedurende de andere helft naar een werkplaats, die geheel voor de opleiding is ingericht en die onder ernstige opvoedkundige leiding staat. In die werkplaats worden eerst oefeningen gegeven in het vlug en nauwkeurig verrichten van allerlei bij de fabricage voorkomende handgrepen; dan volgt praktische onderwijzing in de kennis van de materialen waaruit de gloeilamp wordt gemaakt (glas, metaaldraden), en in 't hanteeren van eenvoudige instrumenten (pincel, gasbranders), langzamerhand wordt overgegaan tot het maken van lampenonderdeelen, het bewerken van glas aan de gasvlam. Zij staan daar onder toezicht van zorgvuldig uitgekozen fabriekspersoneel, dat hen voorthelpt met het werk; de leerlingen krijgen eenige kennis van de reglementen, de sociale wetten, eenig idee van hygiëne en de meisjes worden daar zoo goed voorbereid, dat zij, op veertienjarigen leeftijd te werk gesteld wordende, ¹⁾ aanstonds een hoog stuk loon wekelijks mede naar huis brengen kunnen en in hun werkkring geheel thuis zijn; de paedagogische leider houdt nog geruimen tijd het oog op die meisjes en zorgt ervoor, dat kleine strubbelingen, die in het dagelijksch leven tusschen de kinderen en het lagere toezichtpersoneel wel eens voorkomen, oordeelkundig worden opgelost.

In de school wordt onderwijs gegeven in rekenen, schrijven, ook schrijven b.v. op glas, in teekenen, kartonarbeid, kennis van het product, natuurkennis (die volgens het beginsel der werkschool door elke leerling praktisch wordt beoefend), de fabricagemiddelen, Nederlandsche taal, nuttige handwerken, koken en strijken.

Het onderwijs is dus gedeeltelijk gericht op den toekomstigen werkkring, gedeeltelijk op de verdere ontwikkeling van de personen; en bij de geheele opleiding staat op den voorgrond, dat men arbeid in school en werkplaats moet leeren kennen als iets, waar men plezier in heeft, als men het met een zekere perfectie doet en met toewijding.

¹⁾ Wat niet gebeurt dan nadat de opleiding geheel is doorloopen.

Voor deze perfectie is noodig, dat er altijd weer gelet wordt op vlug; keurig en nauwkeurig werken.

Deze opleiding wordt door de Directie als een belangrijk en onmisbaar bestanddeel van de lampenfabricage beschouwd en staat bij meisjes en ouders in aanzien door de stoffelijke en meer dan stoffelijke voordeelen, die er het gevolg van zijn.

In de Wet op het Nijverheidsonderwijs is alleen aan een opleiding volgens het leerlingstelsel gedacht voor de vakken van z.g. geschoolde arbeiders, met een opleidingsduur van tenminste 3 jaar. Dit is in ons land misschien de eerste proeve van zulk een opleiding in 8 maanden voor z.g. ongeschoolde arbeiders. (Ill. 16).

Wordt vervolgd.

Over de beteekenis van den Volksdans

door LINE TIGGERS.

Alhoewel het de bedoeling van dit artikel is, eenige opmerkingen te maken over de volksdans-beoefening zooals deze zich in onze dagen bezig is opnieuw baan te breken, moeten voor het recht begrip toch eerst eenige algemeene gezichtspunten worden belicht. Allereerst een korte omschrijving van „wat is dansen“. Dansen is in beginsel, *door beweging impulsief uiting geven aan een emotie.*

Hoe we ook terugzien in den loop der tijden, overal vinden we, dat de menschen aan hun emotie — meestal gemeenschappelijk — uiting geven door middel van den dans. Hierdoor komt het, dat de dans altijd een groote rol in het menschelijk leven heeft gespeeld.

De studie vooral ook van het leven der primitieve volkeren, heeft ons een groot aantal soorten van dansen leeren kennen. We denken hierbij aan krijgsdansen en religieuze dansen. Bij de oude volken waren er geen feestelijke ceremoniën denkbaar zonder dans.

Door dansen vereerden de Indiërs de opgaande zon, met dansen vereerden de Egyptenaren Osiris, de God van het ontwakend leven, vierden de Perzen het feest van Mithra, den licht- en zonnegod. Ook bij de Joden, Grieken en Romeinen werden de heilige feesten opgeleust door dansen. De Grieken en Romeinen hielden den dans voor een soort reiniging, waardoor men zich de gunst der goden waardig maakte. De Romeinen kenden zelfs priesters die dansers waren en die de feesten door hun dans meer glorie bijbrachten. Ook de oude Germanen voerden onder hun heilige eiken hun offerdansen uit, waarbij ze vreugdevuren ontstaken. In den germaanschen eeredienst was het dansen zoo vanzelfsprekend, dat dans en offer met denzelfden naam

werden aangeduid. Deze dansen hebben een zoo verstrekkenden invloed gehad, dat ze nu nog in oude volksgebruiken zijn terug te vinden.

De invoering van het Christendom eischte ook het uitroeien van den heidenschendanslust. Maar de evangeliepredikers en hun aanhangers zagen wel in, dat het niet goed zou zijn de nieuw bekeerden op eens al hun oude gebruiken te ontnemen, zij waren er zoo aan gehecht, dat velen bij een al te fanatiek optreden zich nog wel eens bedacht zouden hebben om het Christendom te aanvaarden.

Daarom nam men met nog vele andere heidensche gebruiken ook de feestelijke optochten en dansen der heidenen, in de gebruiken der Christelijke kerk op. In oude kerken vindt men nog altijd een verhoogd deel, dat den naam „koor“ draagt. Het is van het andere deel der kerk afgescheiden en bijna gebouwd als een toneel in een theater, zoo dat men het van alle kanten zien kan. Hierop voerden de priesters hun heilige dansen uit. Eerst deed men het alleen op bijzondere feestdagen, later elken Zondag. Als aanvoerder fungeerde dan de bisschop en als zoodanig werd hij „voordanser“ genoemd.

De dansen der eerste Christenen waren eerbaar, zedig, vol tucht en aandacht, gelijk de religieuze dansen der heidenen, die bestonden uit ernstige feestelijke optochten, mooie standen, symbolisch wenden en buigen van het lichaam. Mannen en vrouwen dansten bij deze dansen echter nooit te zamen. Bij alle godsdienstige handelingen werden ze zeer streng gescheiden, zooals nu nog veelal in de kerken, mannen en vrouwen gescheiden zijn.

De aan God gewijde feesten werden meestal gehouden in de groote steden, waar een bisschop zijn zetel had. Alle Christenen uit de omgeving kwamen daar bij elkaar en voerden in de straten hun bedaarde, vrome dansreien uit, en gingen zoo in optocht door de stad naar de graven van hun geloofsgenooten. Het eenige, dat hiervan nog is overgebleven, zijn de processies. (Laren, St. Jans processie nog altijd eindigend op het St. Janskerkhof.) Ze worden nu niet meer gedanst, maar de deelnemers loopen al biddend door de straten. De jaarlijksche processie in Kevelaar evenwel is een springprocessie, hetgeen nog duidelijke verwantschap vertoont met dansen.

Intusschen bleven de Christelijke dansen niet uitsluitend bewijzen van religieuze ijver, bleven niet altijd even waardig als 'een heilige dans behoort te zijn. Temeer daar het meest van al gedanst werd in de Virgiliën, de nachtwaken, die in en voor de kerk gehouden werden vóór den aanvang van belangrijke feesten, hetgeen gemakkelijk aanleiding gaf tot allerhande ruweden.

Spoedig ontvaardden deze in schreeuwend danspartijen, waarbij de grofste baldadigheden plaats vonden en hierdoor ontstond een strooming.

die den dans uit de kerk wilde weren. Inderdaad gelukte dit langzamerhand, maar met hevige tegenstribbelingen. Het dansen in en om de kerken werd verboden en van hoogerhand als 't ware uitgeroeid. Maar telkens weer zag men hier en daar strijdlustige troepen opdagen, die trachtten den dienst te verstoren door voor de kerk hun dansen uit te voeren, daarbij luidruchtig zingend en handenklappend. Trots alle kerkelijke verboden bleef het volk zijn oude dansen nog lange tijden volhouden, 't zij in het openbaar of in het geheim, en zij gebruikten daarbij weer hun oude heidensche teksten in verkapten vorm. In kinderrijmpjes vinden we nog overblijfselen van deze oude teksten terug.

* *

Wat in het algemeen geldt voor het feest, dat het namelijk in zijn zuiversten vorm, een uiting is van levensvreugde en gezelschapsgedachte, datzelfde geldt ook voor den volksdans. De groote cultuurtijdperken der menschelijke beschaving worden gekenmerkt door een stoffelijke belangengemeenschap en een geestelijke gelijkgerichtheid. Het opkomen van groote maatschappelijke tegenstellingen, het verbreken van de geestelijke eenheid van het volk in al zijn geledingen, beteekenen den ondergang eener cultuur.

De ondergang van het handwerk, de toenemende vermechanisering van den arbeid zooals het moderne industrialisme dat heeft veroorzaakt, hebben vanaf het einde der achttiende eeuw en gedurende de geheele negentiende eeuw het uiteenvallen van oude tradities bevorderd en veroorzaakt. De oude resten van een eeuwenoude volkscultuur worden met volledige ondergang bedreigd. Geweldige belangentegenstellingen, een blinde jacht naar geld en macht hebben het gemeenschapsgevoel ondermijnd en het individualisme als hoogste wijsheid ten troon geheven. Slechts in voor het moderne verkeer afgesloten streken, voornamelijk bij de boerenbevolking van het platte land, bij eilandbewoners, die door het geïsoleerde buitenleven meer op onderling dienstbetoon zijn aangewezen, en door hunnen arbeid een inniger contact hebben met de fundamentele levensbronnen, zijn oude tradities langer gehandhaafd gebleven. Bij hen bleven de volksdansen altijd nog in ere, wij kennen ze als boerendansen. En al is 't weinig en in meestal zeer besloten kring, toch kunnen we nog wel eens in de gelegenheid zijn deze dansen te zien.

* *

Het individualisme heeft ondertusschen in de meest onderscheidene klassen der samenleving een reactie verwekt. Er breekt zich een sterke ontevredenheid baan tegen de huidige levensvormen en levensverhoudingen. Overal neemt de aandachtige opmerker een drang waar

om te komen tot een nieuw gemeenschapsleven. In dit verband zij het mij vergund te wijzen op een merkwaardige uiting van Teirlinck: „Kentert de tijdgeest? Wij zijn, meen ik, bezig om ons te oefenen naar een nieuwe obediëntie, onbewust, en onder protest. Ik zelf gevoel pijnlijk, dat de tijd bezig is mij te vernietigen. Er is een net over ons geworpen, dat ons dwingt tot een nieuwe tucht.”

Het meest duidelijk komt deze nieuwe geestesgesteldheid tot uiting in de jeugdbeweging, zooals die zich speciaal in Duitschland en Nederland heeft ontwikkeld. De jeugd eenerzijds geperst in het keurslijf eener dogmatische en schoolsche opvoeding en anderzijds vol tegenzin ten opzichte van het moderne wuften, in wezen onzedelijke vermaaksleven, zocht den weg naar meer eenvoud, meer natuurlijkheid, meer oprechte levensvreugde. Bijna vanzelf sprekend is het, dat men de woelige steden ontvlucht en elkaar tracht te vinden buiten in de zuiverende natuur, omdat het haastige leven der groote steden met zijn lawaai van tram, autogetoeter, het drukke doen der menschen, geen gelegenheid biedt en geen geschiktheid bezit voor stille aandacht.

In verschillende landen, onder dikwijls zeer uiteenlopende omstandigheden, werden pogingen aangewend oude resten van volksgebruiken, volksdansen, volksliederen, volksfeesten te doen herleven.

In Holland is het de Arbeiders Jeugd Centrale, die het eerst de groote waarde van den volksdans inzag en onder haar leden verspreidde. De leiding is daar het sterkst bewust van de groote cultuurvernieuwende taak der jeugdbeweging en er werd ook reeds zeer veel bereikt voor wat betreft een algemeene betere levenshouding der jonge menschen, die zij vereenigt. Het is daar, dat de volksdansen een vruchtbaren bodem vonden en zeer veel hebben bijgedragen tot het verkrijgen van een zuivere atmosfeer.

De volksdans verschijnt hier dus als een gelukkige uitingsvorm van een innerlijke gezindheid en dat is juist zijn groote principieele beteekenis, al zal straks nader worden aangetoond, dat hij in zichzelf elementen bevat, waardoor deze nieuwe gezindheid op natuurlijke wijze wordt versterkt. Alleen daar, waar men reeds doordrongen is van een nieuwen geest, waar reeds betere verhoudingen, een betere gezindheid aanwezig zijn, alleen daar zullen de volksdansen, in hun ouden of nieuwen vorm, van een blijvende waarde zijn en in een cultureele behoefte voorzien.

Zeër nadrukkelijk wil ik er de aandacht op vestigen, dat we deze volksdansen niet meer mogen zien in hun middeleeuwsche sfeer, evenmin in de kwaliteit van boerendans, zooals ze nog hier en daar worden aangetroffen. De herleeft en verjongde volksdans heeft zich volkomen aangepast bij den tegenwoordigen geest en de behoeften der jonge

menschen, al wordt hij ook gedragen door de oude danswijzes, waar-op dikwijls ook nog de oude teksten gezongen worden.

Hierop zal worden voortgebouwd en aldus een geheele vernieuwing en niet alleen een herleven van den volksdans ontstaan. Daarom is het een dwaasheid deze dansen te „vertoonen“, in oude costumes of boerenpakjes of nog erger, vertooningen te arrangeeren op klompen! Dit kan slechts zijn oorzaak vinden in een volkomen verkeerd begripen van de eigenlijke beteekenis van den volksdans. De volksdans heeft geen wezenlijke waarde zolang hij slechts als incidenteele afwisseling, als een vertooning of een vermaaksmogelijkheid wordt beschouwd.

* *

Zooals wij reeds boven schreven, is de volksdans een uiting van levensvreugde en gemeenschapszin. Hieraan ontleent hij zijn groote opvoedende waarde. In tegenstelling tot de gebruikelijke moderne gezelschapsdans gaat het hier niet om het plezier van twee enkelingen, maar ieder moet van zijn vreugde op natuurlijke wijze meedeelen aan alle anderen. Dit komt tot uiting in de verschillende vormen van den volksdans. Want voor het meerendeel zijn de volksdansen reidansen, die door twee, vier, of meer paren gezamenlijk gedanst worden. Ook dikwijls wisseldansen, waar de paren groote kringen vormen en aan het einde van elke dansstreek de jongen of het meisje een plaats opschuift, waardoor steeds nieuwe combinaties zich vormen.

Dat dit gebeuren van niet gering te schatten waarde is, zal iedere opvoeder beseffen.

Wat een vreugde voor een menschenkind met minder prettige eigenschappen, met een lichaamsgebrek of een leelijk uiterlijk, om ook eens te dansen met het mooiste, liefstalligste meisje uit den troep, of met den jongen die het beste danst.

Ze moeten rekening houden met elkaar; leeren geven en nemen; als er één te kort schiet, moeten de anderen snel ingrijpen en elkaar helpen. Als een dans lang genoeg geduurd heeft, en er wordt iets nieuws gekozen, dan zal menig een moeten toegeven en het besluit zonder morren aanvaarden. Merkwaardigerwijze gaat dat ophouden van een dans vanzelf, 't is een intuïtief gevoel van saamhoorigheid. Persoonlijke ijdelheid komt niet in aanmerking, allen hebben in den dans hun gelijk aandeel. Het gevoel voor orde wordt sterk ontwikkeld, want een onordelijke dans bederft alle genoegen en vermoeit buitengewoon. Spelbrekers, die zich aan deze wetten niet onderwerpen, bekomen gauw van hun ongemakkelijkheid, want ze blijven alleen staan, en kiezen tenslotte eieren voor hun geld. Zoo leeren de moeilijksten zich schikken en merkwaardig zijn de veranderingen, die in deze jonge

menschen plaats hebben. De beteekenis voor de karaktervorming kan niet licht worden overschat. Het spreekt vanzelf, dat deze invloed zich ook in het dagelijksch leven moet laten gelden.

Een begeleidend verschijnsel, een verheugend gevolg van het groeiende gemeenschapsgevoel, vormt het veranderende uiterlijk, dat als vanzelf de jonge menschen gemakkelijk zittende kleeren deed aantrekken en licht schoeisel. Vanzelf sprekend bij zooveel zooveel zonnige blijheid, vallen de kleuren meestal hel en blij uit, 'tgeen een troep jonge menschen een prettig fleurig aanzien geeft. Tevens heeft deze zuiverder opvatting van kleding het hinderlijk elkaar beconcurreren in uiterlijke praal en pracht vrijwel uitgeschakeld, hetgeen voor het wekken van het gemeenschapsgevoel van groote waarde is.

In de jeugdbeweging dringt de vurige levensvreugde als van zelf naar muziek. Velen bespelen fluit, mandoline, viool, luit of gitaar, om de dansen te kunnen begeleiden. De rest deed het dansen zelf, de steeds in figuren ingedeelde fraseeringen, het verschil van maat en van tempi. En zeker niet te onderschatten de vele mooie en zuivere melodiën, waarvan de meeste van eeuwen oude herkomst zijn.

Ook voor een zuiverder opvatting van het wezen van lichaamsontwikkeling is de volksdans van groote beteekenis. In tegenstelling, zeker met de oudere opvattingen van gymnastiek, is het juist de volksdans, die op grond van zijn onopzettelijke lichaams oefening zoo zeer getuigend is een nieuw bewegingsbegrip, een zuiverder levensrythme in zijn beoefenaren onbewust te doen ontstaan.

Tenslotte moet zeer zeker worden gewezen op de erotische beteekenis van den dans in het algemeen. Het is niet mogelijk in het raam van dit artikel, op dit punt ook maar eenigszins volledig te zijn. De dekadente dansbeoefening van de moderne bals leggen van zijn sexueele wezen voldoende getuigenis af in ongunstigen zin, al moet helaas nadrukkelijk worden erkend, dat deze zwoele, zinnelijke en ook individualistische dansen inzooverre als „volksdansen” mogen worden aangemerkt, als zij inderdaad een juiste afspiegeling zijn van onzen zwolen, verwarden en houdingloozen tijd.

De volksdans evenwel vervult ook op dit allergewichtigste levensgebied een edele, natuurlijke functie. Hij is een bevrijdende uiting van sexueele spanningen. Hij schenkt de beide geslachten gelegenheid elkaar zuiver te naderen, elkaar aan te raken in eerbiedige en levenskrachtige vreugde. Ongetwijfeld treedt op dit terrein het allerduidelijkst naar voren, dat de volksdans zijn edele vruchten slechts afwerpen kan, als hij wortelt in een goeden bodem, die hier gevormd moet worden door de gezindheid van de jonge menschen, die in de jeugdbeweging een nieuw, eenvoudiger en schooner leven hebben opgericht. Evenzeer

zal hij alleen kunnen bloeien daar waar de coëducatie wordt aanvaard. Volksdansen door alleen jongens of door alleen meisjes uitgevoerd zijn feitelijk onnatuurlijke vertooningen.

Mogen deze beknopte uiteenzettingen er toe bijdragen dat het wezen van den volksdans, eenerzijds als een uiting van een ontwakend nieuw gemeenschapsbesef en anderzijds als een opvoedingsmiddel dat de edele krachten in den jongen groeienden mensch vermag te wekken, beter worde begrepen.

Persoverzicht.

BINNENLAND.

Jeugdkonserten.

In de Maart-afllevering van *Vragen des Tijds* behandelt Dr. W. J. A. Jongkees 't onderwerp *Jeugdkonserten*. Na eraan te hebben herinnerd dat zelfs 't konserliën-bezoekend publiek zo bitter weinig van muziek weet, geeft de schrijver 'n uiteenzetting op welke wijzen in de verschillende plaatsen van ons land waar jeugdkonserten worden gegeven (n. l. Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Arnhem en Haarlem) 't pedagogies gedeelte — dus de toelichting — wordt behandeld. Dit gebeurt mondeling, schriftelijk, of beide. Bij dit overzicht geeft de schr. tevens aan de bezwaren die er bestaan, en 't vóór-en-tegen van deze verschillende methodes. Aan 't slot van 't artikel wordt erop gewezen dat de grote moeilijkheid altijd zal blijven: Ten eerste de tweeslachtigheid van het onderwerp: in hoeverre moet de paedagoog, of de musicus het woord hebben, en hoe concilieert men die twee? En vervolgens het zeer ongelijke peil van geestelijke

ontwikkeling, dat in een schaar jeugdige hoorders aanwezig is. Na noch te hebben gewezen op de mogelijkheid — door de praktijk bewezen — van muziek uit eigen schoolleven voortkomend, breekt de schr. 'n lans voor 't geven van kamer-musiek met toelichting voor 12- tot 18-jarigen, door daarvoor geschikte en genegen muziek-pedagogen en toonkunstenaars. „Natuurlijk mogen deze diensten niet pro Deo (of hier meer: pro juven-tute!) geëischt worden: integendeel. Maar voor een paar leeraarstractementen zou men toch al heel wat kunnen doen, althans licht een proef wagen. En als wij ons herinneren het onbaatzuchtig enthousiasme van een v. Milligen aan de Schiedamsche H.B.S.: als wij zien, hoe onze dirigenten wedijveren in pogingen, om de jeugd op degelijke wijze muziekbegrip bij te brengen, wie kan dan twijfelen, of de regeering in dezen bij aanvraag succes zou hebben? Vooral waar ook anderzijds verscheiden musici een uitbreiding van werkkring zouden krijgen, die allicht in ideeelen zin niet onder 't gewone lessengeven zou reiken!“

v. E.

INHOUD VAN AFLEVERING 8.

	Bladz.
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken, V., door Dr. E. Bonebakker .	225
Over de beteekenis van den Volksdans, door Line Tiggers .	250
Persoverzicht. Binnenland.	
Bibliotheekvragen en problemen, door v. E.	256

ouders!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

J. B. WOLTERS - GRONINGEN - DEN HAAG

PRACTISCHE SOCIOLOGIE

door J. H. F. KOHLBRUGGE

Zoo juist verschenen:

DEEL I:

Sociale opvoeding

(DE MENSCH IN DIENST DER MAATSCHAPPIJ)

Prijs, gebonden f 3.50

Ter perse:

DEEL II:

Sociale opvoeding

(DE ZORG VOOR HET KIND)

Uitgave van J. B. WOLTERS - Groningen - Den Haag

VOLKS *17133867* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING
ONDER REDACTIE VAN:**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0,75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 67-59), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75. FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrenkende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.
-

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

V. De Philips-fabrieken.

door Dr. E. BONEBAKKER

2) I. Het Onderwijs.

10. Opleiding van onderbazen der gloeilampenfabriek.

In elke groote organisatie is een zeer belangrijke taak opgedragen aan het lagere kader. In het Leger hebben b. v. de onderofficieren, in de Administratie de lagere ambtenaren, in een groote fabriek de meesterknechts groote beteekenis voor de geest onder het personeel en voor het verzekeren van goede qualiteit en groote productie. Die meesterknechts heeten in de Philips' Fabrieken „onderbazen”. Zij worden ten deele uit het arbeiderspersoneel gekozen, op grond van gebleken persoonlijke hoedanigheden als plichtvastheid, takt om met anderen om te gaan, goed verstand, eerlijkheid, nauwkeurigheid in het waarnemen en dergelijke.

Ieder, die veel met de z. g. volksklasse in intieme aanraking geweest is, weet, dat daar veel voortreffelijke hoedanigheden te vinden zijn voor hem die vinden kan; en die weet ook, dat genoemde hoedanigheden dikwijls niet tot hun recht kunnen komen, omdat de betrokken personen te weinig verstandelijke ontwikkeling hebben medegenomen uit de lagere school en niet geleerd hebben rap en methodisch te werken. Het gevolg daarvan is, dat ook in de lampenfabriek vele onderbazen niet zoo goed voldeden, als in hun persoonlijk belang en voor het bedrijf gewenscht ware en als mogelijk zou zijn, indien zij maar de noodige kennis en ontwikkeling verkregen.

Met het oog daarop heeft de Directie ruim 4 jaar geleden een begin gemaakt met de opleiding van onderbazen. Onder de goed aangeschreven personen, die daarvoor in aanmerking kwamen, waren er, die in het geheel niet, of niet meer, overweg konden met de pen en met de hoofdbewerkingen met geheele, om niet te spreken met

gebroken gevallen. Deze menschen moesten eerst dus leeren schrijven en rekenen, en nog heel wat leeren om met een niet al te slecht verzorgd taaltoilet voor den dag te komen. Er waren er ook eenige, die voldoende onderlegd bleken om dadelijk eenig elementair onderwijs in wiskunde te kunnen volgen. Dit onderwijs heeft al spoedig een vrij belangrijken omvang gekregen. In het begin van dit seizoen waren er 5 groepen van in het geheel 51 deelnemers.

Het leerplan omvat de beginselen van de algebra en de meetkunde en die hoofdstukken uit de Natuurkunde, waarvan de kennis in het gloeilampenbedrijf onmisbaar is voor een oordeelkundig toezicht en een juiste behandeling van de apparaten, de machines en het product. Die hoofdstukken zijn: Electriciteit, Licht en Warmte en de kennis van de toestellen en inrichtingen, waarmee de natuurkundige wetten en verschijnselen praktisch worden toegepast.

Het is gemakkelijker om zulk een cursus te ondernemen, dan hem tot een goed einde te voeren. Alle gebruikelijke handleidingen en methodes zijn schoolsch en daardoor onbruikbaar. Leerboekjes van de lagere school zijn meestal zoo flauw, dat ernstige volwassenen er wee van worden en andere leerboeken verliezen zich al gauw in moeilijke taal en wiskundige berekeningen, die buiten het bestek gaan.

Wat de natuurkunde betreft, wordt vanwege de Directie door een der in het wetenschappelijk deel van het bedrijf werkzame doctoren in de Wis- en Natuurkunde aan de leerkrachten van de onderbazen en de Nijverheidsschool voor dertienjarige meisjes, een cursus gegeven, die tot doel heeft, een leergang op te stellen van de te verwerken stof en proefondervindelijk, aanschouwelijk, met eenvoudige middelen, de verschillende onderwerpen te behandelen. Daarbij bewijzen Korbuly's Matador-doos en de dozen voor electro-techniek en optiek van de „Gesellschaft Kosmos für Naturfreunde“, in Stuttgart, goede diensten. Verder is het onlangs verschenen boekje van Dr. Minnaert, over den handenarbeid in de school, van groote waarde gebleken.

Bij het onderwijs in de wiskunde is gebleken, dat de gewone leergang van de leerboeken voor M.U.L.O.- en Hoogere Burgerscholen niet doelmatig is. De algebra van: $(a - b) \times (a + b)$ is te zinledig, dan dat de volwassen menschen zich daarmee gevoed kunnen voelen. Op zijn best slikken zij het onverschillig, zooals de schooljeugd dien kost gedwee slikt. Uitgaande van een hoofdbeginsel uit Frébels leergang, hebben wij nu een begin gemaakt met meetkunde, rekenen en algebra, uitgaande van het meetkundig lichaam.

Wij zullen dit hier niet uitvoeriger behandelen. Het is voldoende er even op te wijzen, dat de praktijk van het onderwijs aan volwassenen dwingt tot een algeheele ommunting van de schoolsche traditiën.

11. *Opleiding van kantoorpersoneel in een dagschool.*

Toen de opleiding volgens het leerlingstelsel voor de gloeilampen-fabricage al gauw goede resultaten had gegeven, heeft de Directie goedgevonden, dat voor de gloeilampen-administratie een op dezelfde leest geschoeide opleiding zou worden begonnen.

Onder de ca. 8000 werknemers bij Philips zijn er vele honderden in de kantoren werkzaam met zeer uiteenlopend administratief werk in den ruimsten zin, van zeer eenvoudig werk, als het copieeren van factuurtjes en het uittypen van pakbriefjes, tot de intelligente correspondentie in vreemde talen op de buitenlandsche verkoopafdeeling.

Talrijkst is natuurlijk het personeel van lagere kantoremployé's met inbegrip van de jongste bedienden. Alweer door den uit een oogpunt van kennis en ontwikkeling ongunstigen toestand onder hen, die niet anders dan de lagere school bezocht hebben, en zelfs onder hen, die eenige klassen van M.U.L.O.-scholen of Handelsscholen hebben bezocht, laat de arbeidsprestatie van het lager personeel en het uit deze gerecruteerde personeel in verscheidene iets hoogere rangen, nog veel te wenschen over en wie in de verschillende streken van ons land op de hoogte is van kantoor- en winkeltoestanden, weet, dat dit volstrekt niet alleen een Meijerij'sch verschijnsel is.

Deze toestand is verergerd doordat men ten onzent nog altijd bevangen is door de gedachte, dat kantoremployé's *handelsonderwijs* zouden moeten krijgen. Niets is minder waar. Men geeft aan de jongelieden onderwijs in drie vreemde talen, terwijl zij nog geen Hollandsch briefje kunnen schrijven; in boekhouden terwijl zij nog niet exact kunnen rekenen noch leesbare cijfers schrijven, in handelsrecht zelfs, terwijl zij nog niet eens een plaatselijke courant kunnen verstaan; en men vergeet, dat het beroep van kantoorbediende is de beoefening van een praktijkvak, waarin men vóór alles bedreven moet zijn, een soort ambacht dat veel handigheden, praktische werkzaamheden omvat, die, tot schade van het bedrijf en tot groot bezwaar voor de chefs, meestal niet goed gedaan worden, terwijl het zelfs met beperkte schoolkennis helemaal niet onmogelijk, zelfs niet eens moeilijk is om het goed te doen, mits men het geleerd heeft, geleerd door oefening, door scholing.

Deze overweging heeft geleid tot de stichting van onze school-opleiding tot jongste bediende, een school dus voor 12- à 13-jarigen, jongens en meisjes, die in 1½ à 2 jaar handige, wakkere, welge-manierde kantoorbedienden moeten zijn.

How moet men die school nu noemen?

Had men bij het *Handelsonderwijs* niet zoo'n grooten afkeer gehad van het idee, dat men beroepsonderwijs zou geven, n.l. onderwijs, geschikt

makende voor een bij uitstek praktisch beroep en een beroep, waar intelligentie, nauwkeurigheid en slinkheid evenzeer noodig zijn, om het raderwerk vlot te laten loopen, als in de fijnste fijnbankverkerij, dan zou dit deel van de volksopleiding gekomen zijn op de plaats, waar de Regeering het wenschte en waar het ook hoorde: in de Wet op het Nijverheidsonderwijs en dan was een oordeelkundige en vrije ontwikkeling van de opleiding voor kantooremployé's mogelijk geweest. Dan had het vanzelf gesproken, dat onze school had behoord onder het Lager Nijverheidsonderwijs.

Maar de employé, die expeditiebriefjes maakt, inkooporders tikt, een bepaald boek op de boekhouding bijhoudt, moet gelden als aankomend *koopman* en moet *handelsonderwijs* hebben, dus onze school voor kantoorbedienden geeft *handelsonderwijs*!

Handelsonderwijs? Och, was ons lager onderwijs maar meer ingesteld op de belangen van de samenleving en de daarin werkende individuen, dan zou ons U. L.-Onderwijs een ander karakter dragen, geen H. B. S. in miniatuur zijn, maar een frissche school, waar men zoowel vaardig gemaakt wordt voor allerlei maatschappelijke arbeid, als vatbaar voor een gelukkig persoonlijk leven, door de lust tot liefhebberij-arbeid, lectuur en studie in vrijen tijd.

Onze school zou gevoeglijk een U. L. O.-school mogen heeten, indien niet de U. L. O.-school zoo schoolsch was als zij is.

Maar, wat kan ons de naam eigenlijk schelen?!¹⁾ Wij zeggen maar: „School tot opleiding voor de gloeilampenadministratie“, of korter: „Dagschool voor kantoorbedienden“; men mag er wel aan toevoegen: „volgens het leerlingstelsel“, want evenals bij de opleiding voor de gloeilampenfabricage, bestaat ook deze uit 2 deelen: „school en praktijk“. Alleen zijn schoolvertrek en werkplaats hier om geheel toevallige redenen in één vertrek vereenigd.

Behalve de eerste opleiding voor het vak van kantoorbediende, beoogt deze school tevens, den grondslag te leggen voor het verdere onderwijs, dat aan de hierna te bespreken avondschoon voor kantooronderwijs zal worden gegeven, nadat de jongelui door de dagschool zijn losgelaten,

Uit het werkplan (q. v. d. leerplan), dat te uitvoerig is, om hier te worden afgedrukt, doen wij enkele grepen.

Schrijven; het doel is het schrijven van duidelijke lettervormen en cijfers, deze laatste los van elkaar; eenige bedrevenheid in rondschrift is noodig, met het oog op het invullen van etiketten en het maken

¹⁾ Behalve uit een oogpunt van onderwijs-organisatie in het algemeen en van vatbaarheid voor Rijksbijdrage in de kosten.

van opschriften op mappen, voor oefening in het schrijven van duidelijke miniatuurletters en cijfers, zooals vereischt is in staten, overzichten, op sleuteletiketjes en dergelijke.

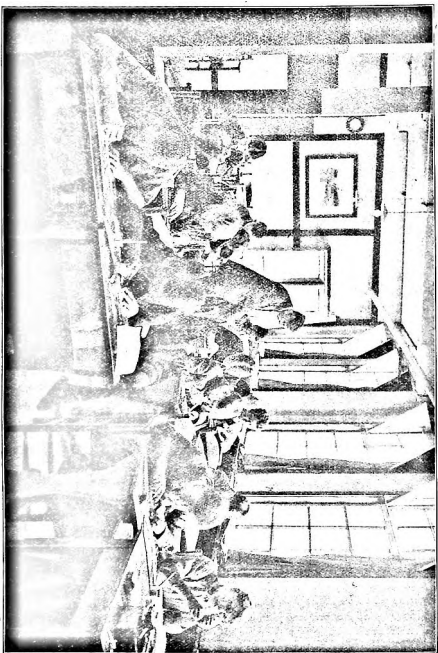
Papier- en kartonarbeid; doel is het leeren bewerken van papier en karton, met het oog op enkele kantoorwerkzaamheden, als het snijden en plakken van etiketten, kaarten, Engelsche-hoofden in registers, kaffen.

Als *praktische schriftelijke oefeningen* komen in aanmerking het maken van voorraad-, verbruiks- en productiestaten, het opmaken en invullen van bons, facturen en orders, het overnemen van den inhoud op lijsten, het aanleggen van een kaartsysteem en het werken hiermede, het invullen van labels, vrachtbrieven, monsterbriefjes, het schrijven van adressen en eenvoudige zakenbrieven, het kort en duidelijk noteeren van opdrachten.

Onder de praktische oefeningen, die in het algemeen geen aanleiding geven tot schriftelijk werk, vallen o.a.: het systematisch opbergen van brieven, het catalogiseeren van cijferstaten, enz., het kopiëren van brieven met handpers en met karbonpapier, het vermenigvuldigen met den hektograaf en door stencils, het aannemen van boodschappen, het aandienen van bezoekers, het hups en vlot telefoneeren, het behandelen van een niet door een liftbediende bestuurden lift, het lakken van brieven, het openen, sorteeren en stempelen van brieven, het leeren kennen van een niet te klein aantal artikelen uit de magazijnen, het inpakken voor de verzending van boeken, voorwerpen, documenten en calques.

Het schoolleven wordt beheerscht door de opvoedkundige gedachte, dat gestadige oefening de kwaliteiten kweekt, die onmisbaar zijn voor een goeden bediende, opdat zijn werkkraacht het best tot z'n recht komt, hoedanigheden als nauwkeurigheid, opmerkzaamheid en verantwoordelijkheidsgevoel.

De vakken, die alleen het leerplan uitmaken in een echte school, staan als zoodanig op het tweede plan, want niet het ingieten en doen opzeggen van kennis, maar bedrevenheid in verschillende vakken is het wezen van een goede vakopleiding. Dit neemt niet weg, dat heel veel zorg besteed wordt aan de *Nederlandsche taal*, aan het *Rekenen*, aan *Handelskennis*, aan *Aardrijkskunde*, vooral de verkeers-aardrijkskunde der geheele wereld, die voor een groot deel samenvalt met de verspreiding der Philipslamp. Als *geschiedenis* wordt beschavingsgeschiedenis onderwezen, in den geest van Te Lintum en van Cor Bruin en Swierstra. In verband daarmede wordt besproken de plaats van: *De Mensch in de Maatschappij*" (z.g. Bürgerkunde of Civics); hierbij gaat de onderwijzer uit van de Jongh, „Het Raderwerk van den Staat", wekelijks komen de sociale wetten ter sprake, aan de

Pl. 17. Kartenaard in de dagchool voor a.z. knaapbezoekers.

hand van den aardigen scheurkalender van de „Vereeniging van Raden van Arbeid“; „Veiligheid voor alles“ van van Raalte en dergelijke gidsen dienen voor dit deel van de opleiding, in aansluiting aan de dagelijksche kantoor- en fabriekservaringen in het uitgebreid bedrijf.

Men begrijpt, dat een strak à la minute in het oog gehouden les-rooster in dit werkplan onbestaanbaar is; maar dat de resultaten ook, uit een eng traditioneel schoolmeestersoogpunt bekeken, gezien mogen worden, daar zouden de belangstellenden maar eens een kijkje naar moeten komen nemen. De ervaring heeft ons dit al wel geleerd, dat voor kantoorbediende een goede dagopleiding in 2 jaar belangrijke resultaten geven zal. (III. 17.)

12. Avondschool van Kantoorpersoneel.

Ieder employé, van den laagsten tot den hoogsten, die onderwijs verlangt in vakken van kantooronderwijs, kan zich daarvoor aanmelden op een formulier, dat door hemzelf en zijn chef is geteekend.

Geregeld wordt les gegeven in: boekhouden en in de Nederlandsche, de Fransche, de Duitsche en de Engelsche talen en handelscorrespondentie.

Verder kan onderwijs gegeven worden, naar gelang van behoefte, in het maken van b.v. grafische voorstellingen, in Spaansch, Russisch, zooals al voorgekomen is, in aardrijkskunde en dergelijke. De toelating geschiedt na onderzoek van wat de aspirant wil, kan en noodig heeft, op elk willekeurig tijdstip van het jaar, voorzoover er een cursus is, waarin hij meekan of indien er zich ongeveer tegelijkertijd meer, die op gelijk peil staan, aanmelden.

Lesgeld wordt geheven voor elke *gegeven* les, en wel fl 0.60. Aanvankelijk was het fl 0.10; de geleidelijke verhooging heeft een gunstigen invloed gehad op de stabiliteit van het bezoek.

In elk vak is maar eens in de week les voor een bepaalden cursus, gedurende 1½ à 2 uur. Er wordt dan veel huiswerk gegeven, want dit soort onderwijs moet vooral door eigen studie resultaten opleveren.

De cursisten verbinden zich tot geregeld bezoek van de lessen en tot voortzetting van het bijwonen daarvan zoolang het einddoel niet bereikt is. Dit einddoel is de kennis, noodig om een „Praktijk-diploma“ te halen, tenzij in bepaalde gevallen een hooger doel wordt gesteld, b.v. voor correspondenten van hooger rang, die in de intieme kennis van een vreemde taal dieper willen doordringen, omdat dit voor hun dagelijksche bezigheden van belang is.

Wat dit diploma betreft, *dit* is het doel niet, maar de daarvoor noodige kennis plus vooral de keurige en exakte werkmethode, en wij verleggen er geen hand om, of de menschen hun diploma halen. Intusschen wordt het door velen gehaald.

Velen melden zich aan voor boekhouden, voor velen van hen zijn de teleurstelling en de verbazing groot, als zij vernemen, dat men aan boekhouden en aan de vreemde talen pas beginnen kan, wanneer men zijn taal en zijn rekenen onder de knie heeft, keurig en nauwkeurig heeft leeren werken. Wij krijgen jongelui, die handelsdag- of avondonderwijs hebben gehad, die de U.L.O.-school eenige jaren hebben bezocht, die privaatlles hebben gehad in boekhouden en die nog een harden dobber hebben, om in het vervolgonderwijs te voldoen. Het spreekt vanzelf, dat men een pasgeboren kind, waarvan men hoopt dat het eens grauwe erwten met spek zal kunnen verdragen, moeder-melk geeft, maar het spreekt nog niet vanzelf dat men voor handelsonderwijs in boekhouden en vreemde talen begint bij methodischen arbeid, toegepast op lezen, schrijven, rekenen en Nederlandsche taal.

Ondanks die teleurstellingen, wordt de avondschool van Philips' kantoorpersoneel bezocht door 160 à 170 deelnemers.

13. De Schrijfschool.

Bij het Philips' onderwijs is in vasten dienst een leeraar in het Machineschrijven, de Stenografie en het schrijven.

Over de beteekenis van het schrijven is hiervoor al gesproken.

Het *machineschrijven* is een in kantoren en fabrieken door velen beoefend vak. Er zijn ongeveer 250 machines in gebruik. Zooals ieder zakenman weet, lijkt de behandeling van schrijfmachines niet zelden mishandeling. Wat elk bij zijn fiets, zijn phototoestel, zijn automobiel, zijn naaimachine, enz. als vanzelfsprekend in acht neemt, dat nl. ook in het geringste gebrek onmiddellijk voorzien wordt, dat men de toestellen schoonhoudt, smeert, enz., dat is iets wat de gemiddelde kantoorbedrijfsleider en de gemiddelde typist ten opzichte van hun machine niet noodig vinden.

Maar nog erger is, dat zoo heel veel menschen met een diploma voor het machineschrijven rondloopen, die het niet goed geleerd hebben, d. w. z. die niet geleerd hebben, om, behalve vlug, ook nauwkeurig, keurig en met intelligentie te werken, die, ja, brieven kunnen typen, maar die geen cijferstaten kunnen maken, wat in vele groote bedrijven toch veel voorkomt, en die heel veel tikfouten maken, ongerekend de vele taalfouten, fouten die met tijdverlies worden weggegomd, of fouten die menig typist maar laat staan. Een goed opgevat schrijfmachine-onderwijs eischt voor hen, die de elementen van het Nederlandsche taalgebruik nog niet beheerschen, typeoefeningen, die tevens dit punt behartigen, verder dat het geleverde werk zorgvuldig wordt gekorrigeerd, opdat de cursisten door eigen aanschouwing overtuigd worden van het aantal en den ernst der fouten, hetgeen pas in het oog valt,

wanneer zij met roode streepjes en teekentjes gesignaleerd staan.

Voor diegenen, die in het kantoorleven thuis zijn, behoeft het geen betoog, dat het schrijfmachine-onderwijs in ons land, gemeten aan bovenstaande opmerkingen, nog veel verbetering behoeft, dat veel meer dan op snelheid, bij de opleiding op qualiteit moest gewerkt worden.

Wij hebben in onze dossiers opmerkelijke bewijsstukken voor de juistheid van bovenstaande opmerkingen. Wij zijn voor ons dan ook tot de overtuiging gekomen, dat, wie goed wil leeren typen, er liefst nog niets van geleerd moet hebben.

De Directie heeft voor ruim 2 jaar het initiatief genomen, om tot een duurzame verbetering in den hier als elders bestaanden toestand te komen.

In de schrijfschool zijn 15 machines, van verschillende merken, enkele ook met breeden wagen, aanwezig en daar wordt aan al diegenen, voor wie dat door de chefs noodig gacht wordt, en verder aan de leerlingen van de kantoorbediendenschool en de jongere luitjes van het avond-kantooronderwijs, een grondig onderricht gegeven, waarbij rekening gehouden wordt met de zeer uiteenlopende kundigheden, die in verschillende rangen worden verlangd. Bij de opleiding wordt ermede rekening gehouden, dat de typisten in een viertal categorieën kunnen worden ingedeeld. Dat men een dergelijke indeeling bij de opleiding ook elders in acht neemt, is ons uit prospectussen van typscholen, programma's van opleidingsinrichtingen, nooit gebleken. Een ingaande bestudeering van onze veelzijdige bedrijven, afspiegeling van de bonte maatschappij, heeft ons geleerd, dat een dergelijke indeeling beslist noodzakelijk is.

De 4 categorieën zijn als volgt:

1. Zeer eenvoudig, beperkt massa-sleuwerk, als pakbriefjes en dergelijke; groote snelheid vereischt, bijzondere netheid niet noodig, praktische taalkennis van geen belang.

(Dit behoort tot de geringste soort van mechanischen arbeid, staat dus op één lijn met de meest eenvoudige fabrieksbezigheden, ook al draagt degene, die den arbeid verricht, het modieuze blousetje van de kantoordame.)

2. Massa-sleuwerk van allerlei aard, facturen, maandstaatjes, copieeren van orders, onderlinge afrekeningen, dito briefjes en dergelijke; groote snelheid en nauwkeurigheid zijn vereischt, bijzondere netheid niet noodig, praktische taalkennis van ondergeschikt belang. (Dit is veel meer dan de simpele fabriekmatige arbeid onder 1.)

3. Tabellen, cijferwerk, rapporten, copieën van balansstukken; allerlei kleinere routine-correspondentie in antwoord op bestellingen, reclames, expeditiebriefjes en dergelijke; groote snelheid en nauw-

keurigheid zijn vereischt, groote netheid meestal ook, praktische taalkennis moet voldoende zijn.

(Hiervoor zijn flinke kantoorbedienden noodig.)

4. De gedistingeerde, vaak uitvoerige correspondentie met binnen- en buitenlandsche relaties, autoriteiten en dergelijke, contracten, belangrijke rapporten; groote snelheid, groote nauwkeurigheid, absolute uiterlijke netheid, groote praktische en idiomatische taalkennis, degelijke kennis van moderne talen.

(Hiervoor zijn zeer goed onderlegde werkkrachten noodig).

Bij 1 en 2: nagenoeg alles naar voorbeeld op schrift;

Bij 3: veel werk naar voorbeeld op schrift, de brieven naar dictaat aan de machine, of naar stenogram;

Bij 4: bijna alles naar dictaat aan de machine, of naar stenogram.

Opleiding voor 1: kort, zeer elementair en alleen nuttig om reservekrachten beschikbaar te hebben en geschikte personen voor groep 2 te ontdekken.

Opleiding voor 2: moet degelijk zijn, kan in 3 à 4 maanden afloopen.

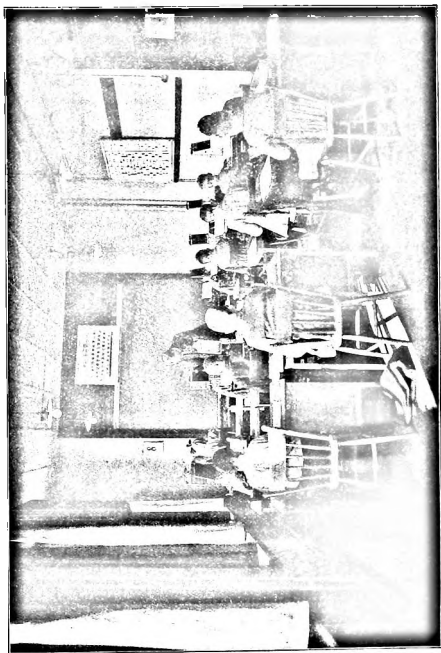
Opleiding voor 3: grondig, zal in den regel niet minder dan 6 maanden duren.

Opleiding voor 4: in alle opzichten in de puntjes; de duur hangt van verschillende factoren af.

Het ware te wenschen, dat ernstige examen-commissies ertoe bijdroegen, dat bij de opleiding rekening gehouden werd met dergelijke, voor het bedrijfsleven waardevolle onderscheidingen. In onze onderwijszeden echter is het, alsof er een ongeschreven wet bestaat, krachtens welke door de leerkrachten wordt uitgemaakt, in welke richting en tot welk einddoel het onderwijs moet gaan. In plaats van dat het maatschappelijke en menselijke leven het dictaat aan de verouderde en eigenwijze school geeft, moeten wij los van de dictatuur van den onderwijzer en overgaan naar de leiding van de intelligenten en kundigen, die buiten de sleur van het onderwijs staan.

De *Stenografie* heeft totnutoe op het tweede plan gestaan, (tonderwijs wordt gegeven volgens het stelsel „Groote“) omdat de praktijk verlangde, dat het machineschrijven in de eerste plaats goed verzorgd werd. Er zijn intusschen al vrij wat leerlingen opgeleid voor Nederlandsche, ook verscheidene voor Fransche, Duitsche en Engelsche Stenografie.

Langzamerhand zal regel worden, dat elke kantoorbediende, die bij de intrede in het bedrijf nog niet kan typen, stenografeeren en op de machine rekenen, dit in onze schrijfschool leert, zoodat ook in de lagere rangen degenen, die in deze vakken niet, of niet goed bedreven zijn, uitzonderingen worden. (Ill. 18).

III. 18. Schreibstube.

14. Allerlei opleiding van technisch personeel.

Tot in het jaar 1921 was er een avondschool voor jongens, werkzaam in de vakken van geschoolden arbeid, als: machinefabriek en smederij, fitterij, timmerwinkel, bouwbedrijf en electro-techniek. Daar werden het lezen, het schrijven, het rekenen, de Nederlandsche taal en het vaktekenen onderwezen. De deelneming was verplicht voor allen, die niet het einddiploma van een Ambachtsschool bezaten.

Sedert 100 jaar bestaat in Eindhoven een gemeentelijke avondschool, gevestigd in het gebouw der particuliere ambachtsschool en geleid door haar Directeur.

De hier bedoelde Philips' avondschool is indertijd opgericht, omdat toen het onderwijs aan de avondteekenschool niet voldoende bevredigde. Nadat de avondschool onder andere leiding was gekomen en het onderwijs toen bleek goed verzorgd te worden, heeft de Directie besloten tot opheffing van haar eigen school.

Hiermee is tevens duidelijk tot uitdrukking gekomen, dat de Directie voor eigen rekening geen onderwijs geeft, wanneer het aan de daarvoor bestaande scholen goed wordt gegeven. Al het Philips'-onderwijs, voor zoover het niet aan speciale fabriekseischen voldoen moet, heeft zijn bestaan daaraan te danken, dat buiten de fabriek in de behoeften voor het bedrijf of de bevolking niet bevredigend werd voorzien. Dit ligt niet alleen aan plaatselijke toestanden, maar voor een belangrijk deel aan 's lands onderwijsbeheer.¹⁾

Sedert 4 jaar gaan nu alle nog niet 18-jarige jongens uit de z.g. geschoolde bedrijven (ongeveer 100 in getal), die niet in het bezit zijn van het einddiploma eener Ambachtsschool, naar de *Avondteekenschool*. Hun is voor dit schoolbezoek leerplicht opgelegd. Het Philips'-onderwijsbedrijf werkt met de bedrijfschefs en -sous-chefs eenzijdig en den Directeur der school anderzijds intensief samen, om schoolbezoek en schoolopleiding vruchtbaar te doen zijn. De zoozeer gewenschte eenheid tusschen de leiding van werkplaats en school is zoodoende verzekerd in het belang van fabriek en leerlingen.

De school heeft bij deze regeling ook het voordeel, dat zij in de keuze van de leerstof kan profiteren van wat Directeur en leeraren, door hun opzettelijke aanraking met de heeren uit de werkplaats, vernemen.

Fittersopleiding.

Tot de Philips' bedrijven behoort een groote fitterij, waar al het fitterswerk voor stoomverwarming, voor luchtververschings-, gas-,

¹⁾ Wat wij eenige jaren geleden in verscheidene gedetailleerde studies uiteen gezet hebben.

vacuum- en allerlei andere leidingen in het uitgestrekte bedrijf verricht wordt. Dit werk wordt in eigen bedrijf uitgevoerd. Voor dien zeldzaam veelzijdigen fitterswinkel zijn zeer goed geschoolde werkrachten noodig, geschoold ook in dien zin, dat zij zich hun groote verantwoordelijkheid ten opzichte van gebouwen en personen bewust zijn bij al hun werk, dat, niet verricht in een bepaalde werkplaats, maar op uiteengelegen, telkens wisselende plaatsen, niet onder hetzelfde nauwlettende toezicht kan worden verricht, als het werk in een smederij of een timmerwinkel.

Om te kunnen voorzien in de behoefte aan geregelde aanvulling van bekwame, jonge werkrachten, wordt in het komende seizoen voor de tweede maal een aantal jongens voor rekening der Philips' Fabrieken opgeleid tot fitters. Zij moeten het einddiploma der Ambachtschool bezitten als smid, werken eerst tenminste een jaar in de smederij, om dit vak geheel onder de knie te krijgen en krijgen in den namiddag vijfmaal per week gedurende 2 uur, voor rekening der onderneming, les in de praktijk van het fittersvak.

Alle denkbare fitterswerkzaamheden worden daar methodisch in volgorde verricht, voor zoover noodig met theoretische toelichting.

Is die cursus doorloopen, dan komen de jongens in aanmerking, om als leerlingen in de fitterij te worden toegelaten.

Die jongens bezoeken bovendien geregeld de avond-teekenschool, waar het onderwijs voor hen in nauwe aansluiting aan hun speciale behoefte wordt gegeven. Ook op dit punt werken de school, de werkplaats en het Philips' onderwijsbedrijf samen. *Wordt vervolgd.*

Stemmen uit het Nederlandsche Kampeleven.¹⁾

I.

De Kampen van de Gereformeerde Studenten-Beweging

door G. J. SIZOO.

Alvorens op verzoek der Redactie, een uiteenzetting te geven van de richting en het doel der door de Gereformeerde Studenten-Beweging geleide kampen, zij het geoorloofd eerst iets mede te deelen over deze Beweging zelf.

De Gereformeerde Studenten in Nederland vallen in drie groepen uiteen, n.l.

¹⁾ Nu de tijd weer aanbreekt, dat een belangrijk deel van de Nederlandsche Jeugd in kampen, over ons heele land verspreid, levensvreugde en gezondheid vergaart, hebben wij aan de organisatoren dier kampen gevraagd in beknopten vorm over hun bedoelingen en ervaringen te schrijven. Wij meenden en gelooven juist te hebben gezien, dat een verzameling van dergelijke uiteenzettingen voor de „werkers" instructief en aansporend, voor de „toeschouwers" hoopgevend en opwekkend zou zijn.

- 1e. Zij die studeeren aan de Theologische School te Kampen, georganiseerd in hun corps „Fides Quaerit Intellectum“ (F. Q. I.)
- 2e. Zij die studeeren aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, georganiseerd in hun corps „Nil Desperandum Deo Duce“ (N. D. D. D.)
- 3e. Zij, die studeeren aan een der Openbare Universiteiten of Hoogeschoolen, georganiseerd in de „Societas Studiosorum Reformatorum“ (S. S. R.), die in elke Universiteitsstad een afdeling heeft.

Behooren uitteraard de studenten der eerste groep allen tot de Gereformeerde Kerken, met de twee andere is dit niet het geval en hun corpora dragen dan ook niet een kerkelijk-, maar een confesioneel-Gereformeerd karakter.

Tusschen deze drie groepen nu vormt de Gereformeerde Studenten-Beweging de verbindende schakel. Ze ontstond in de laatste oorlogs-jaren, als een actie, die zich ten doel stelde, „onder de Gereformeerde Studenten zulk een leven te bevorderen, dat ieder in denken en doen zich meer hewust richt naar de Gereformeerde levens- en wereld-beschouwing.“

Behalve het jaarlijksch beleggen van een congres, werd reeds in den aanvang, onder de middelen ter bereiking van het doel genoemd het organiseren van jeugdwerk (in de eerste plaats van jongenskampen) en inderdaad werd dan ook in 1921 daartoe overgegaan.

De leidende gedachte daarbij was vooral deze, dat het wenschelijk was beslag te leggen op die groep van jongens, waaruit de latere leden der Gereformeerde studentencorpora hoofdzakelijk voortkomen, teneinde reeds daarin een zoodanigen invloed uit te oefenen als aan het doel der G. S. B. bevorderlijk geacht kon worden. Dit doel toch, n.l. binnen de Ger. studentengroep het religieus besef te verdiepen en het leven in steeds meerdere mate te doen beantwoorden aan den norm, die het Christen-, het Gereformeerd-zijn in het bijzonder, stelt, zou mede indirect kunnen bereikt worden, door reeds bij de toekomstige studenten te bevorderen de levenshouding die de G. S. B. wenscht voor te staan.

Het gaat er dan ook in onze kampen niet om den jongens een prettige vacantieweek te bezorgen zonder meer, maar het streven is er op gericht een sfeer te scheppen, in wezen niet verschillend van die, waarin de jongens gewend zijn te leven en toch ook weer zoo aangepast aan de eischen van den jongensleeftijd, dat ze, misschien daar voor het eerst ontdekken, in elk geval er diep van doordrongen worden, dat Christen te zijn geen kwelling, maar een heerlijk levens-bezit is, en dat juist daar, waar ernst wordt gemaakt met het leven,

met zichzelf, met God, voor de grootste en ruimste levensvreugde plaats is. Het valt moeilijk te ontkennen, dat door de meeste jongens, in den ontwakenden leeftijd, de orthodox-christelijke opvoeding soms meer wordt gevoeld als een knellende band, dan als een heerlijk voorrecht. Het is zelfs begrijpelijk, omdat zij nog niet zich tot persoonlijk eigendom hebben verworven het rijke geestelijk bezit, dat de overvloedige compensatie vormt voor allerlei, al of niet schijnbare genoegens, die in Christelijke kringen geen burgerrecht verwerven, en die de Christelijk-opgevoede jongen zich dus ziet ontzegd. De praktijk leert dan ook, dat vaak na de korte, eenvoudige toespraak, die elken avond door een der leiders gehouden wordt, de kwestie van „wat mag en wat mag niet, en waarom niet?” naar voren komt en de overgang vormt tot de bespreking van dieper liggende vragen. Juist het feit, dat het meerendeel der leiders nog student zijn, maakt dat deze nog zoo dicht bij de jongens staan, dat hun vragen ook hen niet vreemd zijn, terwijl anderzijds het verschil in leeftijd toch voldoende is om leiding en voorlichting mogelijk te maken!

Het zal na het voorafgaande wel duidelijk zijn, dat wij onze kampen vrijwel uitsluitend wenschen te bevolken met Gymnasiasten en H. B. S.'ssers, wier ouders Gereformeerd (orthodox-protestant) zijn. Tot nog toe beperkten wij ons zelfs tot leerlingen der drie hoogste klassen.

Vraagt men nu naar de positieve resultaten van ons werk, dan zal in de eerste plaats daarop gewezen worden, dat tot nog toe na elk kamp de officieren de overtuiging hadden, dat het hun gelukt was in den betrekkelijk korten tijd van samenleven, het vertrouwen der jongens te winnen, en dat de laatste het kamp verlieten, oogen-schijnlijk misschien slechts vervuld van de „daverende” genoegens van het kampleven — van zwemmen en fietsen, van spel en sport, van kampvuur en nachtelijke sluiptochten — maar toch, bewust of onbewust, erkennend, dat de vreugde niet zoo hoog gestegen zou zijn en zeker niet zoo „echt” was geweest, wanneer ontbroken had de intimiteit van de avondbespreking, of de openhartigheid van de gesprekken in de tent, voor het slapen gaan, of tenslotte de geheele sfeer van het onderling vertrouwen!

Dat die overtuiging juist is, wordt bevestigd door de uitlatingen van de jongens zelf, wanneer ze later weer eens een der officieren ontmoeten, en door het feit, dat we meerdere jongens achtereenvolgens al onze kampen zagen meemaken.

En voor het overige zullen we moeten vertrouwen op de gedachte, dat het werk met een eerlijke overtuiging gedaan, zijn resultaten zal hebben, ook al is de tastbare uiting daarvan niet steeds te onder-

kennen, en dat naarmate meerdere der oud-kampers hun intrede in de studentenwereld doen, ook daar de invloed van het werk zich zal doen gevoelen!

Tenslotte mogen hier nog eenige zakelijke gegevens worden verstrekt. Het „Secretariaat voor het Jeugdwerk der G. S. B.” berust bij: C. Bijlenga, econ. doct., Vred. de Vriesstraat 15, Leeuwarden.

Om ook tijdens den cursus het verband tusschen de kampjongens te bewaren, werd dit jaar overgegaan tot de uitgave van „Kampberichten”, waarin de kampherinneringen worden levendig gehouden, gelegenheid is tot onderlinge correspondentie enz. enz. De bedoeling is het vijfmaal per jaar te doen verschijnen. Prijs per jaar f1.25; de administratie berust bij H. Slettenaar, med. doct., Noorderhaven Z.z. 16a, Groningen.

De kampkosten bedragen dit jaar f18.50 per persoon, — f30.— voor twee broers. Bij voldoende deelname zullen dit jaar twee kampen worden gehouden (voorloopige data 22—30 Juli en 10—19 Augustus) beide op ons terrein te Kootwijk.

Het max. aantal jongens per kamp is gesteld op ongeveer 60. Plannen om ook een meisjeskamp te organiseeren bestaan, maar vermoedelijk kan daaraan dit jaar geen uitvoering worden gegeven.

II.

Het Nederlandsch Jongelingsverbond en zijn kampwerk

door H. GORDEAU Jr.

Buiten onzen eigen kring is ons kampwerk nauwelijks bekend. Toch heeft het reeds een geschiedenis van 14 jaren achter den rug, die, naar we meenen, op eenige belangstelling wel aanspraak heeft.

In Nederland zijn alleen de kampen van de N. C. S. V. ouder, en zonder twijfel hebben de berichten, omtrent dit reeds bestaande werk, er toe bijgedragen, dat men zich ook in het N. J. V. de vraag ging stellen: Kan ook in onze beweging kampeeren niet een middel wezen, om ons algemeene doel te helpen bereiken?

Dat algemeene doel is, naar de classieke formule uit den tijd van het ontstaan van ons Verbond, nu ruim 70 jaar geleden: „de behartiging van de hoogste belangen der jongelingen onzes volks”.

Een drietal vooraanstaande mannen uit het Verbond meenden inderdaad, omstreeks het jaar 1910, dat in een week gezond, christelijk samenleven van groepen jongens uit alle oorden des lands, met hun leiders, menige kans moest liggen, om een sterkenden en zuiverenden invloed uit te oefenen op hun zich vormende karakters.

Maar er was geen geld. Goed. Men zou vrienden vragen voor dit goede doel te offeren.

Er was geen ervaring; doch al doende leert men.

En zouden er ouders te vinden zijn, die hun jongens aan zulk een hachelijk ondernemen waagden? Want slapen op niets dan stroo, onder niets dan een schamel tentdoek, ergens ver weg op een onbewoonde hei, leek toen menigeen nog je klaarste malligheid. Maar, ook dat was te probeeren.

En zoo ging dit drietal er op uit, om het geld dat noodig was bijeen te brengen, wat tentmateriaal en huishoudelijk gerei aan te schaffen, benevens dekens, een kookpot en dergelijke dingen, en een geschikte plek voor het kampterrein op te zoeken.

Vooral wat het kampterrein betreft, liep de zaak heel merkwaardig. De kampvaders kwamen in relatie met den toenmaligen Directeur van Hoenderloo, den heer van Wijhe. En spoedig kwam het gulhartig aanbod: „Komt hier met uw jongens kampeeren, op één van onze aanliggende terreinen”.

Wie de Hoog-Veluwe kent, weet hoe schitterend er het landschap is, door den ouden Ds. Heldring indertijd als ontdekt, hoe verrukkelijk de vergezichten, hoe zuiver de lucht, hoe prachtig de zons-op en zonsondergangen, hoe stil de stilte, en hoe purper de wijde hei. Dat er bij zooveel ongerepte natuur een andere jongenswereld in de onmiddellijke nabijheid was, had veel vóór. Kwesties, als die der watervoorziening, der verlichting, van de approviandeering konden in samenwerking met de Stichting worden opgelost. Kwamen er eens ziektegevallen voor in het kamp, het ziekenhuis en de gastvrije woning der Directie waren vlak bij. Bij paedagogische moeilijkheden kon men op deskundig advies rekenen. En afgezien van dit alles, voor de kampjongens moest het goed zijn, midden uit hun zomerfeestvreugde te zien en te ervaren, dat er andere jongens leven, in wezen niet van hen verschillend, die voor alle dingen christelijke barmhartigheid en steun, ook van hun makkers behoeften. En voor de Gestichts-wereld moest het evenzeer goed zijn, ook op die manier, in levend contact te blijven met jongens en mannen en vrouwen uit het volle leven.

Het Bestuur der Stichting gaf toestemming, en weldra was het vriendelijk aanbod aanvaard, en het kampterrein gevonden.

Ondanks dat voorspoedig verloop — met wát zorg zagen de kampstichters de eerste zeven jongens komen. Met elkaar en met anderen hadden ze lang en breed gepraat en overlegd, wat ze eigenlijk bedoelden, hoe ze zouden aanpakken. En dit was hun slotsom geworden:

Ze wilden allereerst een week van christelijk gemeenschapsleven,

om den jongen te laten zien, dat vroom en vroolijk zijn geen tegenstelling behoeven te vormen.

Ze wilden den stadsjongen vooral terugbrengen tot de natuur.

Ze wilden zoo menigen kampgast, die misschien sinds maanden in de standjes zat, en, in zijn eigen milieu misschien wel weer opnieuw wilde beginnen, maar het juist door die omgeving niet kon, eens voor één week uit zijn entourage lichten, om in aanraking met gansch onbekende makkers, hem een frissche kans te geven.

Ze wilden het kamp voor den jongen ook met de smalle beurs, dat wel selfsupporting mocht zijn, maar dan diende Christelijk Nederland eerst het eigenlijke kampmateriaal te geven. En de kamp prijs moest laag blijven. Oorspronkelijk f 5.— voor een kampweek, is dat na den oorlog gebracht op f 7 voor den jongen van 12 tot 15, op f 9.— voor dien van 16 en 17.

's Maandags zouden de jongens komen. Zaterdags weder gaan, want tegenover de Stichting, waar de Zondag met alle jongens thuis toch reeds een moeilijke dag is, mochten ze niet aan Zondag overblijven denken.

Natuurlijk diende de huishouding degelijk maar eenvoudig te wezen. Goed bruin brood, met wat wit als afwisseling, wat kaas, jam of koek zou voor ontbijt en avondeten worden gebruikt. Als drank was zeker melk aan te bevelen, maar juist dat product komt nu eenmaal op de Hoog-Veluwe niet in overvloed voor. Dus werd thee gekozen. De hoofdmaaltijden zouden bestaan uit stampot van groenten en aardappelen met een stevig stuk vet, zonder vleesch. Alleen Vrijdags, vóór het vertrek naar huis op Zaterdag, kwam het feestmaal: eten apart met den bal gehakt. Overigens mocht de jongen gerust blijven vinden, dat moeder toch maar het lekkerste kookte van alle menschen, en wanneer de eenvoud van het kamp hem de betrekkelijke weelde van zijn Zondagsche maaltje thuis des te beter leerde waardeeren, dan was ook dat nog een voordeel van het kamp.

Veel zou hierbij natuurlijk afhangen van de toebereiding der spijzen. De jongens daar zelf voor te laten zorgen, kwam waarschijnlijk meer ten goede aan de romantiek, dan aan de spijsvertering. En aanstonds vatte de gelukkige gedachte post: Waarom zouden we de verzorging onzer huishoudelijke aangelegenheden niet aan een groep Dames toevertrouwen? De invloed van een beschaafde vrouw, juist op den jongen in het overgangstijdperk, met zijn hang naar onverschilligdoenerij, is groot. En waar men bedoelde een week van Christelijke samenleving te hebben, die in het gezin zelf toch maar zijn besten vorm vindt, daar kon het vrouwelijk element moeder vervangen, in haar zorg, in haar voorkomen of sussen van rijzende kibbelarijtes, in

het herstellen van een gescheurde kiel, of het bepleisteren eener lichte verwonding. En de dames ook zouden voor een goed deel den toon aan tafel beheerschen; en ze konden jury-leden zijn bij het wichtig vraagstuk, hoe de tent in orde werd gehouden, of zelfs versierd.

In hoofdzaak heeft ons kampwerk zich gedurende al de jaren aan deze gevonden hoofdregels gehouden. De dames hebben zich inderdaad laten vinden: leeraressen en onderwijzers, predikantsvrouwen, of vrouwen van leeraars en hoofden van scholen, benevens andere, zoo uit eigen huishoudelijken arbeid uitgebroken, hebben ons prachtig geholpen en doen dat nog steeds. We zijn hen zeer veel dank verschuldigd, ook daarvoor, dat ze zich met ons zoo gewillig schikten in de sobere levenswijz.

Want behalve een economische hadden we daarmee ook nog, en vooral, een paedagogische bedoeling. De gedachte aan genot is in menig jongensleven onlosmakelijk verbonden aan die van lekker eten, snoepen, geld stuk slaan, en baldadig wezen. Het kamp kon hen leeren, dat het doorleven van een echt fijne week heusch niet afhankelijk is van allerlei gesnoep en gesmikkel, niet van een overdadige tafel, of een portemonnaie dik van rijksdaalders, maar van de innerlijke hartsgesteldheid, van den geest, welke heerscht in de groep, van de zuivere vatbaarheid om te kunnen genieten van hetgeen er te genieten is.

De dag zou worden begonnen, gelijk dat, in het christelijk gezin gebruikelijk is. Na de réveille, 's morgens om 7 uur, het wasschen. Dan in de groote eettent het ontbijt begonnen met gebed, gesloten met een lied, het lezen van een kort gedeelte uit den Bijbel, en dankzegging. Vervolgens mededeeling van het dag-program, en uitdeeling van post. Het dag-program vermeldt eerst: het weder in orde brengen der tenten, het opruimen van het kampplein, het wasschen van de vaat, het schillen van de aardappelen; om daarna er op uit te trekken: naar de Brinkplas om te zwemmen, naar den Mikkelenberg om den heuvel te bestormen; naar de Loenensche Watervallen of het Uddelermeer; naar het Radio-Station bij Kootwijk, of over de groote hei naar Arnhem met Sonsbeek, Velp, Roosendaal, te voet of per fiets, naar de Zveminrichting te Apeldoorn, of ook wel dichterbij, naar de voor vuistbal, voetbal, korfbal op de speelterreinen der Stichting, of voor volksspelen dicht bij het eigen kampterrein.

Om twaalf uur—half een het middagmaal, alleen bij zeer verre tochten naar 's avonds zes uur verschoven. Te avond weer een broodmaaltijd, dan om half negen nog een kopje thee en de dag wordt gesloten met een vergadering, soms om het kampvuur, meest in de

grootte tent, waar wat gemusiceerd en gezongen wordt, wat voorgedragen of verteld; en eindelijk wordt met een toespraak en zang en gebed de dag gesloten. Allerlei onderwerpen, dikwijls in verband met hetgeen dien dag de conversatie op de tochten naar voren heeft gebracht, kunnen dan worden verhandeld, de jongen tegenover zijn makker, zijn ouders, het meisje, in de maatschappij, op de werkplaats en op de school, de rijkdom der natuur, wat we zullen lezen, of gelezen hebben, de verhouding van den jongen mensch tot Christus en Zijn rijk, i. e. w. de aanknoopingspunten zijn overtalrijk. Dat ook wel tot de practische daad wordt besloten, bewijst het ontstaan van de D. O. J. B.-club, een organisatie geheel uit het kampleven opgekomen, en uit kampgasten bestaande. Reeds eerder noemden we als één der voordeelen, die het vertoeven op het Hoenderloo meebrengt, dat de jongen midden uit zijn zomerfeestvreugde den makker ziet, die onder zooveel moeilijker omstandigheden is opgegroeid, die zijn nederlagen reeds boet, en die voor alles aan practische hulp behoefte heeft. Onder den indruk van eigen voorrecht en anderer gemis zijn al in de eerste kampjaren verschillende kampgasten er toe gekomen gelden bijeen te zamelen voor de jongens in Hoenderloo. Ze noemden de club, welke ze daartoe organiseerde, gelijk we reeds zeiden: D. O. J. B. dat Denk Om Je Buurman beteekenen zal.

Trouwens menige jongen gaat weg uit zijn kamp met het vaste voornemen, een mooier, een edeler, een beter leven te gaan leiden. Vooral de avonden brengen licht tot zulk een gelukkig besluit, dat zeker niet altijd volvoerd wordt, maar is niet ook reeds het eerlijke voornemen iets moois in het jonge leven?

Het laatste halfuur van den dag stelt zoo menigen kampgast voor de drijfveeren van eigen leven. Het is stil op de heide, en de blik van den jongen kan ver weg drijven van uit de grootte tent, waarvan de zijwanden zijn neergelaten, over het donkerder purper naar de Westerkim, waar, in blauw en rood en zacht of vlammend goud de zonne zinkt; waar in de hooger luchten straks één voor één de tintelende starren worden ontstoken. De kleine geluiden, die in den nacht nauw hoorbaar, ritselen of schuiven of even bewegen, verdiepen de stilte slechts. Zijn moede lichaam zit makkelijk in 't rusten; z'n geest droomt zich weg in stille romantiek, zoo diep met zijn diepste wezen vervlochten. En in het mysterie van dat sluimerend heelal waakt langzaam op het bewustzijn, dat hij ook zelf mysterie is: het goede willend, maar óók wel het kwade; met den tijd en de eeuwigheid beide in zijn ziel; vol disharmonie, vol behoefte aan vrede en evenwicht en verzoening....

Wie op dat oogenblik, rustig sprekend, den jongen laat voelen, dat

hij hem kent en begrijpt in zijn geslinderheid, in zijn overwinningen en in zijn nederlagen; wie zichzelf maar simpel uitzegt, tot de luisterende jongen ontdekt, dat zijn verzoeken de onze zijn, zijn fouten en zonden gemeenschappelijke zonden en fouten; maar bovenal, wie hem uit innerlijke overtuiging den weg te wijzen weet, naar wilsverandering, karaktervorming en hartsvernieuwing, die heeft zijn diep intense aandacht, en leert hem midden uit zijn alle-dags-leven dikwijls vol standjes en platheid, weer te gelooven in de mogelijkheid, dat hij, en dáár, een nieuw blad mag opstaan van zijn levensboek, om nog eens te beginnen.

Dat wij hem daarbij op Jezus Christus als zijn Gids wijzen spreekt vanzelf.

Dan — ik moet tot mijn historisch overzicht terug.

Van de eerste zeven jongens, in de eerste tent op het terreintje, dat nu de Hoenderloosche vloeiveide is, tot op dit oogenblik, ligt een lange weg van gestadigen groei, waarop we veel hebben aangeen en misschien nog meer afgeleerd: Jaarlijks nam het aantal kampgasten toe, en daarmee het aantal helpers en helpsters; niet minder het aantal tenten, tot er een kamp was gegroeid van een geweldig groote eettent, met 14 slaaptenten, elk met een bevolking van 12—13 jongens, met een damestent, commandants-, toko- en posttent, met vaste gebouwen voor kantoor, waschlokaal en keuken. Maar de beheersching van zoo een groot aantal jongens (150—160) op één punt, werd te machtig; ook begonnen de leeftijden (van 12 tot 16) te zeer uiteen te loopen. En daarom besloten we te reorganiseeren. Vrij ver van elkander verwijderd bouwden we drie kleinere kampjes; het ééne op het oude centrale punt bij de gebouwen voor de jongens van 12 en 13 een kamp van vier slaaptenten, elk voor 13 jongens, dus met een bezetting van 52 jongens; voor de jongens van 14 en 15 een kampje van 3 tenten, dus met een bezetting van 39 jongens; en voor de gasten van 15 en 16 een soortgelijk kamp, dus ook met 39 jongens. Per week kan kamp Hoenderloo dus opnemen 130 jongens.

In 1921 openden we bovendien kamp Leersum, dat juist zoo is ingericht.

Voor de jongens nog ouder dan 17 biedt kamp Hulshorst, bij Harderwijk gelegenheid. Daar ligt echter slechts één kamp voor maximaal 35 jonge menschen per week.

Nu duurt de kamptijd gewoonlijk 4 perioden, van half Juli tot half Augustus, daar evenwel de eerste en laatste periode vallen in een tijd, waarin velen nog geen vacantie hebben, of niet meer, zijn die beide perioden nooit geheel bezet. Normaal is dat 800 jongens Hoenderloo

en Leersum bezoeken, ruim 100 Hulshorst. Doch daarbij komt dan natuurlijk nog de heele staf van helpers. Iedere tent heeft zijn tent-commandant, die met de jongens opstaat en naar bed gaat, hen begeleidt op de wandeling, deelt in hun spel, en i. e. v. hun oudere vriend tracht te zijn. Bedenkt ge nu, dat menig jongensleider, die zelf slechts over één of twee weken vacantie beschikt, daarvan een heele week voor dit werk opoffert, dan verstaat ge, hoezeer we de medewerking der tentcommandanten op prijs stellen. De geheele kamptijd vraagt niet minder dan een 60-tal van die jonge menschen. Ze komen uit allerlei kring: onderwijzers, studenten, kantoorbedienden, werklieden enz. Aan het hoofd van ieder kampje staat voorts een kamp-commandant met zijn assistent. Ze zijn dikwijls voormalige tent-commandanten, ook wel onderwijzers, hoofden van scholen, predikanten en vereenigingsleiders. Hun aantal beloopt een 40-tal. Iedere week heeft ieder kampterrein een damesstaf van 3 of 4 dames, en alleen in het kamp te Hulshorst voor de allergrootsten is van hun hulp nimmer gebruik gemaakt. In 't geheel vraagt dat een 20-tal vrouwelijke krachten. Voor het grove werk heeft ieder kampterrein een kookvrouw, de eenige welke bezoldigd wordt, evenals de kampwacht. Zoodat heel de staf ten slotte een 125-tal menschen omvat, ongerekend de hoofdleiding, welke aan 4 à 5 personen is toevertrouwd.

Zoo biedt het N. J. V. jaarlijks aan ver meer dan 1000 personen een week van gezond, kameraadschappelijk, christelijk buitenleven.

Dat is zeker een respectabel getal, vooral wanneer men weet, dat onze groote plaatselijke afdeelingen te Den Haag, Meppel, Heerlen—Treebeek, Vlissingen, Leiden e. a. nog een eigen kampwerk hebben. Maar ons Verbond heeft 14000 jonge menschen georganiseerd en 12000 jongens; zoodat toch slechts een goede 4% kampeeren. Het zeer groot aantal plattelanders zal wel nimmer aan kampeeren behoefte gevoelen; en ook voor de groote stad hebben we den indruk, dat de kampeerwoede, welke er een tijd lang geheerscht heeft, reeds aan het luven is. We rekenen dan ook niet op heel sterken groei, maar eerder dat de stabiliteit, welke zich sinds enkele jaren openbaarde, voorloopig nog wel zal aanhouden; een feit, dat we niet al te zwaar zullen nemen, waar het reeds nu niet zoo heel makkelijk is, om geschikte krachten te vinden, welke de leiding willen nemen. En van de leiding in een kamp hangt alles af. Kampleven heeft uit hygiënisch en pædagogisch oogpunt allerlei wezenlijke verdiensten, maar deze goede eigenschappen verkeerren heel zeker precies in hun tegendeel, wanneer het aan de leiding gaat schorten. Kampleven is zeker vrij leven, maar geen bandeloos bestaan. Integendeel, het vraagt onbedingd vrijwillige, maar daarom niet minder stevige beheersching

van deelnemers en leiding beide, om dat juist een betrekkelijk primitief bestaan mogelijk en vreugdevol en gelukkig kan zijn, waar elk den ander uitmender acht dan zichzelf, en iedereen denken wil, niet alleen aan hetgeen hem behaagt, maar ook aan dat wat den nevenman aangenaam moet zijn.

Ons kampwerk heeft zoo een groep van honderden trouwe makkers gekweekt, die telkens terugkeeren; eerst als jongens, later dikwijls in de staf; en voor wie de kampweken in het hartje van den zomer, steeds weer hoogtepunten zijn, waaraan ze met dankbare herinnering terug denken ¹⁾).

III.

De Kampen der Joodsche Jeugdfederatie

door E. KAUFMANN—SPIER.

Beginfel: De Joodsche Jeugd in Nederland te behouden voor het Joodsche Volk in zijn strijd om een Joodsch Palestina.

De kampen der Joodsche Jeugdfederatie verdienen een aparte bespreking in zooverre als zij afwijken van die der andere jeugdorganisatie's. Het ideaal der zedelijke en lichamelijke verheffing in het algemeen streven zij na gelijk de andere kampen, doch zij zijn daarbij sterk nationaal-Joodsch getint. Om dit duidelijk te maken moet ik een korte bespreking over onze beweging vooraf laten gaan.

De nog jonge „Federatie van Joodsche Jeugdverenigingen” groeide snel aan tot een bloeiende beweging. Nog steeds worden nieuwe afdelingen opgericht, en overal wordt getracht naar de vervulling van ons beginsel „de Joodsche jeugd te behouden voor het Joodsche Volk in zijn strijd om een Joodsch Palestina.” Een zware taak —, met als einddoel de nationale renaissance van geheel een volk, nu over de gansche wereld verspreid.

Maar ginds, in Palestina, breidt het nieuwe Joodsche leven zich gestadig uit —, de gelederen der pioniers worden dagelijksch versterkt —, de tempel der wetenschap, de Hebreuwsche Universiteit opende zijn poorten en van alle deelen der wereld kwam men om zich met het Joodsche Volk te verheugen over den opbloei van Zion.

Een oneindig perspectief opent zich voor ons, wij moeten ook de jeugd de oogen openen.

Geenszins echter zit de bedoeling bij ons voor rechtstreeks tot Palestina, of de Palestina-beweging (het Zionisme) op te voeden. Doch

¹⁾ Alle inlichtingen omtrent deelneming aan onze kampen, omtrent prijs, uitrusting en dergel., zijn altijd te bekomen aan ons Bonds bureau, Singel 58, Amsterdam.

wèl — onze jeugd te behouden voor ons volk, onze oude cultuurschatten aan haar over te dragen en haar te doordringen van hun waarde. Men ten volle te maken tot kinderen van hun ras, aan te kweken het goede daarvan dat in den oorsprong aanwezig was, te verwijderen verkeerd dat in de onvrije ghetto-eeuwen allengs den stam aankleefde; volledige *mensen* van hen te maken.

Om het nationale streven te dienen, worden in het verenigingsleven verschillende middelen gebruikt. Er wordt onderricht gegeven in Hebreeuwsch als de moderne, thans in Palestina levende omgangstaal, in Joodsche geschiedenis, in aardrijkskunde van het oude land, men zingt de krachtige Hebreeuwsche en ook de weemoedige Oost-Joodsche liederen. Men tracht een waarlijk Joodsche atmosfeer te scheppen. En als een der beste middelen om dit laatste te bereiken organiseeren wij de kampen.

Een week van exclusief en intensief Joodsch samenzijn is van groote waarde voor ons jeugdwerk. Voor velen is het de eenige gelegenheid tot een onafgebroken samenzijn in eigen milieu, niet gedwongen als in de oude Ghetti waar het Joodsche leven werd geconserveerd doch niet tot ontwikkeling kwam, maar vrij in vrije gemeenschap openbloeiend tot den rijksten levensvorm. Van een grootere beteekenis nog dan in het gastvrije Nederland, waar het „Goloes“ (ballingschap) de Joden nooit drukte, is zulk een samenzijn in de landen waar na den wereld-oorlog een storm van anti-semitisme opstak, die slechts bedaarde om zich elders te herhalen.

Het is niet makkelijk een goêd kamp te maken. Overal zijn dezelfde moeilijkheden; geschikte leiders, geschikte kampgelegenheid enz. Maar iedere beweging heeft toch ook zijn eigen, speciale zwaarigheden — zoo ook de Joodsche. De Nationale tendenz onzer Organisatie, culmineerend in de kampen, schept conflicten met de ouders: zij zien vaak met leede oogen een verbreken van het assimilatie-proces dat zich aan hun kinderen voltrekt en zijn minder gesteld op de krachtige nationale prikkel van het kampleven. De leider dus moet wijsheid en tact bezitten, het kind worde in een bepaalde richting door hem opgevoed, doch de waardeering en het begrip voor andere ideeën moeten aangekweekt worden. Een zwaarder conflict schept de tegenstelling: de orthodox-liberaal. De Mizrachistische groep in onze Federatie, die de nationale Renaissance wil met de Thora als basis, heeft haar eigen kampen, waar geheel volgens de Joodsche godsdienstleer wordt geleefd.

Maar het is zoo eigenaardig bij ons volk, ook de liberalen onder ons zijn wat het geloof betreft, bijna nooit volkomen „vrij.“ De Joodsche religie met zijn oneindige schakeering van zinrijke vormen laat niet vrij. Er is steeds één ding dat men „toch nog naleeft“. Zoo ver-

weven is het geloof met ons volk, dat het langen tijd (en nóg) ermee vereenzelvigd werd. Onze Federatie heeft als plicht genomen, niets te doen in strijd met den godsdienst.

En zoo het conflict, o.a. in onze kampen. Niet in die v.d. Mizrachi ¹⁾, maar in de algemeene, waar voornamelijk liberale, maar ook orthodoxe kinderen komen. Een voorbeeld. „Hoe brengen wij den Sabbath door?” In de algemeene kampen der Federatie een der moeilijkste problemen voor de meestal liberale leiders. Jonge menschen zijn zoo ontvankelijk, de viering van een Joodsche Sabbath is zoo schoon en maakt een overveldigenden indruk. Een onbestemd geloofsverlangen ontwaakt in het niet-orthodox groot gebrachte kind. En hier is de kern van het probleem.

De leiders, meestal „vrij”, zijn tot klaarheid met zichzelf gekomen ten opzichte van de geloofskwestie, vaak na langen strijd, en zou voor het kind één dag genoeg zijn om aan te nemen of te veroordeelen? Want een kind ziet vaak schijn voor wezen aan, en verwacht zijn vluchtige aandoeningen met zijn diepere neigingen.

Het is een zeer verantwoordelijk ding, het kind met onze godsdienst in aanraking te brengen op onvoldoend grondige wijze, als bv. enkel door het de zeer op zijn gevoel werkende schoonheid van een orthodoxe Sabbath te onthullen, als men niet de zekerheid heeft dat ouders of vereenigingsleiders het na terugkeer uit het kamp verder kunnen steunen op den weg, naar wat eens voor hem zijn waarheid moet worden.

En ik vraag me af: „mogen de leiders den kinderen iets geven waarvan naar hunne overtuiging vaak de vorm niet de inhoud dekt?” Ik kom tot de volgende conclusie. „Zij moeten het kind alle vormen van het Joodsche leven leeren. Hij moet het in volheid kunnen omvatten. Dus ook het integreerend godsdienstig deel. En het is niet aan den leider hem te zeggen: „wij denken anders, zoo moet ook gij doen.” Maar wij moeten hem in aanraking brengen met alle vormen van het Jodendom, zoodat het kind, mensch geworden, kan kiezen welke vormen het zich tot eigen wil maken,

In onze kampen dus, wordt de Sabbath naar ouden trant gevierd en er wordt steeds zorg gedragen dat dien dag een bevoegde orthodoxe leider aanwezig is. En wat de meer liberale leiders betreft: — men kan de vormen ontgroeid zijn, maar spreekt niet het Joodsche wézen ervan tot allen gelijkelijk en voelen wij ons niet één als dit ons geopenbaard wordt, hoe dan ook?

Er zijn nog andere moeilijkheden. Twee wil ik daarvan aanduiden.

¹ Zie hierover het volgende artikel (Red.)

Onze kampen worden bezocht door kinderen uit verschillend maatschappelijk milieu. De leider moet dus zorg dragen, dat er ondanks dit verschil eenheid komt, en dit gebeurt als hij in alles het gemeenschappelijke dat de kinderen hebben, hun streven naar eenzelfde ideaal, accentueert. De andere moeilijkheid die wij hebben, behoef ik alleen bij name te noemen: de geldelijke!

Tenslotte nog iets over de inrichting van onze kampen. Jongens en meisjes kampeeren gescheiden, de jongens in tenten, de meisjes in een huis, dat we bij gebrek aan geld voor een eigen kampverblijf ieder jaar opnieuw moeten zoeken. Tot nu toe slaagden we steeds heel goed. Dit jaar wordt voor het eerst tevens een leiderskamp gehouden.

Natuurlijk hebben onze kampen ook de lichamelijke ontwikkeling ten doel. Iederen dag wordt een tocht ondernomen, allerlei spelen worden uitgevoerd, er wordt gezwommen enz. 's Avonds vereenigen wij onze menschen, en houdt een der leiders of een gast van buiten een lezing, bespreekt verschillende problemen en dit leidt vaak tot vruchtbare gedachtenwisseling. Er wordt voorgelezen, gezongen — tooneel gespeeld en voorgedragen zooals dat in ieder kamp gebeurt. Steeds echter dragen wij er zorg voor, dat deze ontspanning dienstbaar wordt gemaakt aan het doel van ons kamp, versterking van den Joodschen geest.

De kampen worden talrijk en gaarne bezocht en later, in het verenigingsleven, konden wij hun goeden invloed herhaaldelijk met vreugde vaststellen.

Technische gegevens betreffende de kampen:

Van 3—10 Augustus is er een kamp voor meisjes van 16—21 jaar, van 24—31 Augustus voor meisjes van 12—16 jaar. Kosten f 16. De hoofdleiding berust bij Mevr. E. Kaufmann—Spier, Klimopstraat 126, den Haag, van het tweede bij Mej. J. Pinkhof, Amsterdam.

Het jongenskamp voor jongens van 13—18 jaar wordt gehouden van 3—10 Augustus bij Loenen op de Veluwe. Kosten f 13. De hoofdleiding berust bij den Heer Leo Goudsmit, Jan Blankenstraat 3, den Haag. Het leiderskamp zal plaats hebben van 31 Juli—3 Augustus.

IV.

Het Jong-Mizrachiekamp

door S. LEUVENBERG.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van de redactie van dit tijdschrift, om het een en ander over het Jong-Mizrachiekamp te vertellen. Het zal zeker noodig zijn voor de meeste lezers, in het kort even mede te deelen, wat de Mizrachie is en van wien de Mizrachiekampen uitgaan.

De Mizrachie is de organisatie van wetsgetrouwe Joden, die het program van de Zionistische beweging onderschrijven, met deze bijvoeging, dat weliswaar zij voor het Joodsche volk wenschen een eigen tehuis in het eigen land, Palestina, maar dat de opbouw van het Joodsche land zal plaats hebben op grond van de Leer, de vijf boeken Mozes. De Mizrachistische richting in het Jodendom is in wezen geen nieuwe, zij is zoo oud als het Jodendom zelf. Door vele oorzaken van buitenaf heeft men vergeten, dat het Jodendom niet is, een groep menschen van een bepaalden godsdienst, maar een volk, een absoluut nationale éénheid, die zich richt naar haar wet. Iemand, geboortig uit dit Joodsche volk, zich wetend deel van het geheel en getrouw aan dat oude wetboek, moet beschouwd worden als de echte Jood. Dat is de Mizrachist.

Na bovenstaande zal het ieder duidelijk wezen, dat een kamp gevormd door kinderen uit gezinnen, waar men zoo juist zijn plaats in de wereld onder de andere volken bepaalt en zoo beginselvast door het leven gaat, reeds bij voorbaat geslaagd is. Een kampweek van de jeugdige Mizrachisten demonstreert een ideaal Joodsch huisgezin, ook doordat de Mizrachiekampen gemengd zijn. De oude Joodsche traditie van moraal maakt het mogelijk, dat er tusschen jongens en meisjes van 15—18 jaar een omgang is, zoo ongedwongen en toch zoo geregeld, dat bij wijze van spreken, het kamp best zou marcheerren, ook zonder leiders.

Bij voorkeur wordt er niet gekampeerd in den eigenlijken zin van het woord, in tenten, omdat dit voor meisjes wel wat bezwaarlijk is en bovendien het is niet noodig de gezondheid risico te laten loopen, wanneer het gedurende zoo'n heele kampweek regent. Bovendien het gaat er niet om, voor een week als soldaten in het leger te zijn, maar het doel is den kinderen een week natuurgenoet te geven, ze een week lang pret te laten hebben, en ze te leeren voor elkander iets over te hebben, waarvoor de gelegenheid zich in een kamp zoo goed voordoet. Voor dit alles heeft het Mizrachiekamp de beschikking gehad over verschillende landhuizen, op mooie punten van het land.

En juist voor een Jong-Mizrachiekamp is een huis beter dan een tentenkamp, omdat ook de viering van het mooiste feest, de Sabbath, het culminatiepunt van alle zes dagen, ook in het gewone leven, het beste plaats kan vinden in huis. De zedelijke kracht van het Joodsche volk gaat uit van binnen, het reservoir van het goede is het gezin, op Sabbath om de tafel geschaard. Op dien dag bereikt het Jong-Mizrachiekamp zijn positieve resultaten, dan weten de leiders en leidsters de kinderen mede te geven den moed om te strijden voor hun volk en land en den ernstigen wil om de wereld te schenken het beste dat zij kunnen geven, hun liefde voor de menschheid.

Buitenleven van de 2e School voor Vrouwenarbeid te Rotterdam
door E. C. P.

Gaarne wil ik aan het verzoek van de Redactie van dit blad voldoen, om iets te vertellen over ons naar buiten gaan met de meisjes van de 2e School v. Vrouwenarbeid te Rotterdam.

In het afgelopen jaar in Mei, heeft onze school voor het eerst een proef genomen met de leerlingen, $\pm$ 15 jaar oud, van de hoogste klasse.

Eerst werden plannen gemaakt, om iedere week met ongeveer 10 meisjes van Zaterdag tot Maandag te gaan kampeeren aan den Hoek van Holland, in een groote tent, die ik door toevallige omstandigheden zeer goedkoop had kunnen koopen. Toch kwamen steeds meer bezwaren opdagen: o.m. al de vele Rotterdamsche bezoekers op Zondag, de groote verantwoording om met meisjes in een open tent te overnachten.

Door bemiddeling van een van de leeraren, kwam ik in aanraking met mejuffrouw N. Molenaar, die gaarne onze zwakke leerlingetjes 's zomers tegen een geringe vergoeding wilde opkweken in haar buitenhuis te Nieuw-Soerel, bij Nunspeet. Al pratende ontspoon zich het plan, om haar huis met $\pm$ 24 bedden, in den voortijd van haar te huren tegen f 50.— per week, waardoor het plan-Hoek van Holland kwam te vervallen. Alleen voor linnengoed moest men zelf zorgen, verder is er alles.

En zoo gebeurde het, dat we half Mei met 3 achtereenvolgende troepjes van $\pm$ 22 leerlingen voor 5 dagen uit en thuis, naar de Soerelsche heide trokken, met twee leidsters, om de stadskinderen van buiten te laten genieten.

Om u eenigszins een indruk te geven van het soort leerlingen, dat onze school bezoekt, kan ik u zeggen, dat ze meestal afkomstig zijn uit de arbeidersklasse, soms in vrij goeden doen, soms uit zeer armoedige gezinnen, die niet meer als één kamer bewonen. In ieder geval zijn ze niet gewend aan het „naar buiten gaan”, uitgezonderd de enkele meisjes die familie elders hebben. Onze school staat open voor leerlingen van alle gezindten en politieke richtingen, zoodat we met onze gesprekken en lectuur daarbuiten, ook geheel neutraal moesten blijven.

Trouwens, met het voortdurend mooie weer kwam er niet veel van lezen; de kinderen waren van 's ochtends dat ze opstonden totdat ze naar bed gingen, buiten; alle maaltijden werden buiten gebruikt. En dit „volop van buiten genieten” was tenslotte ons eenige vooropgezette doel.

De kosten werden gedeeltelijk door de leerlingen zelf, gedeeltelijk uit een fondsje bestreden, terwijl we verder nog giften in geld en natura mochten ontvangen.

Waar het voor kinderen uit de meer gegoede klasse zoo uitstekend is bij het kampeeren in tenten zich te leeren schikken en behelpen met minder geriefelijke bedden, minder verzorgde maaltijden, enz., dan ze thuis gewend zijn, achten wij het voor onze meisjes juist van zoo groot belang, eens een weekje door te brengen in een huis, waar met de meest eenvoudige, sobere middelen, toch een degelijke, huiselijke sfeer geschapen is. Het huis Nieuw-Soerel, geknipt voor zoo'n gezelschap als het onze, bood voor al onze meisjes een eigen bed, eigen waschgelegenheid, een gezellige huiskamer, enz., waar ze thuis meestal niet aan gewend zijn.

's Ochtends na het ontbijt, konden de meisjes de opgedane kennis van de school in praktijk brengen, door zelf hun slaapkamers in orde te houden, het verdere huis op te ruimen, het eten te koken en behoorlijk tafel te dekken, hetgeen tenslotte maar een heel klein gedeelte van den dag vergde. Het overige gedeelte konden ze naar hartelust genieten van de mooie omgeving van hei en bosch in de omstreken van Nunspeet.

Voor het eten koken en verdere zorg voor het huishouden hadden we in het najaar de voortreffelijke hulp van twee adspirant-leerareessen van de Amersfoortsche huishoudschool. Hierdoor hadden de leidsters meer tijd en gelegenheid, zich met de meisjes bezig te houden, wat hun taak aanmerkelijk verlichtte. Ook de boerderij, die dos A dos met het huis ligt, was een bron van groote vreugde voor onze stads-kinderen.

't Was aardig om op te merken, hoeveel belangstelling de meisjes op wandelingen hadden voor allerlei planten en dieren, ze raakten niet uitgeput bij het zoeken naar bloemen; het zien van een eekhoorn deed een gejuich opgaan! Heerlijk toch is het op te merken, dat kinderen die opgegroeid zijn in het gewoel en de drukte van de groote stad, toch niet afgestompt zijn voor het natuurschoon. Na onze aankomst werd dadelijk het huis getooid met bloemen en takken, die ook nooit op de eettafel ontbraken.

Af en toe had hen de stilte van de groote, wijde hei te pakken; andere oogenblikken leefden ze hun jeugd uit, renden, draaiden naar hartelust of lieten hun fantasie in spelen den vrijen loop; één troepje voelde zich ware voudloopers.

's Avonds in 't vertrouwelijk samenzijn rond de tafel en op een rondwandelingetje onder den met sterren bezaaiden hemel, kwamen alle gevoelens aan thuis te voorschijn en viel de ware aard van de

kinderen pas goed te bespeuren. Zooals de leidsters tegen elkaar konden zeggen: „nu leer je de kinderen pas goed kennen“, zoo zeiden de leerlingen ook: nu leer je de juffrouw pas kennen.

U kunt zich niet voorstellen, welk een veelde het voor vele van de meisjes was, zich 's avonds in dat frissche schoone bed, op de flinke kamer met opengeslagen ramen uit te strekken. Dat feit van alléén in bed te liggen, zonder zusjes die de dekens wegtrokken of het gevecht om het lekkerste plaatsje, was al een genot op zichzelf.

Voor de leidsters was het een drukke, genotvolle tijd. Het samenleven als groot gezin, in die mooie omgeving, deed bij de meisjes allerlei aardige eigenschappen zoo sterk naar voren komen, die dikwijls verloren gaan of niet tot hun recht komen in het drukke school- en stadsleven. Juist voor de goede verhouding tusschen school en kind, den beschavenden invloed die van dit buitenzijn en samenzijn uitgaat, acht ik van groot belang bij de opvoeding van onze leerlingetjes. De geheele stemming was van 't begin tot 't eind goed, op een enkel geval van heimwee na. We verheugen er ons allen op, dit jaar weer naar de Soerelsche bosschen en heide te trekken!

* * *

Tegenover alle genoegens die ons dit buitenzijn heeft verschaft, bestaan ook nog eenige bedenkingen:

1e. Men moet goed weten, dat de leidsters geschikt zijn voor haar taak. Zij moeten een gepaste vrijheid bij de meisjes toelaten, die echter niet in losbandigheid mag overslaan.

2e. De verantwoording voor de meisjes. Een enkel meisje kan de overigen 's avonds op de slaapkamer of op de wandeling tot onreine gedachten brengen. Het eenige middel ter voorkoming is behoorlijke contrôle, als de meisjes naar bed zijn en niet toe te staan, dat enkelen zich voortdurend afzonderen van het troepje.

3e. De aantrekkingskracht van meisjes van bovengenoemden leeftijd voor het mannelijk geslacht. Gelukkig ligt Soerel zoo afgelegen, dat we daar geen moeilijkheden mee ondervonden.

* * *

Het adres van Mej. N. Molenaar is Balistraat 73, den Haag. De onkosten waren ± 75 ct. per dag (huur en reis niet meegerekend).

Velen van u zullen zeggen, na dit stukje gelezen te hebben, dat dit geen kampeeren is. Toch heeft het hetzelfde doel, waarom ik gemeend heb aan het verzoek van de redactie te moeten voldoen, om de door ons opgedane ondervindingen weer te geven.

VI.

Vrijzinnig Christelijke Kampen

door W. MACKENZIE.

De Vrijzinnig Christelijke Studenten-Bond en de Vrijzinnig Christelijke Jongeren-Bond organiseren, ieder voor zich en toch tesamen, hun jongens- en meisjeskampen. Voor hun kampwerk n.l. hebben zij zij zich met elkaar verbonden in de Vrijzinnig Christelijke Jeugd-Centrale, die dit jaar 33 kampen van verschillenden aard in verspreide deelen van ons land belegt.

Al deze kampen hebben één gemeenschappelijk doel: jongens en meisjes, ieder afzonderlijk, goede dagen te geven van zuiver kamp-leven, waarin de gehéele jonge mensch tot zijn recht komen kan, met zijn natuurlijke blijheid, zijn tintelende dwaasheid, zijn lust zich lichamelijk in te spannen en zijn, dikwijls verborgen, geestelijke verlangen; met zijn openheid voor de natuur, zijn vreugde zich in de vrije natuur uit te leven en zijn eerlijke ontvankelijkheid voor godsdienst en levensidealen, zijn zoeken van een levensrichting, zijn ernst; met zijn individualistischen strijd om zichzelf te vinden, zichzelf te worden en zijn drang naar jongens-gemeenschap en vriendschap.

Daarom leven wij, leiders en jongeren, in onze kampen *samen* in alle dingen. Een hoofdleider, meestal een predikant, een kamp-commandant, oudere en jongere leiders — zij samen beginnen den dag met een korte godsdienstige wijding, zij samen doen wandel- en fietstochten, zij samen doen velerlei sport met geestdrift, zij samen komen, meestal slechts 's avonds, in een kring bijeen om een geestelijk onderwerp te bespreken, zij samen laten den kampgeest leven, die het ondefinieerbaar geheim is van onze tiendaagsche vreugde, een geheim, dat wij niet zoeken en toch vinden.

Zoo is dit het gemeenschappelijk doel van al onze kampen: den jongeren dagen te geven van zuivere blijdschap, waartoe behoort hen geestelijk eerlijker, sterker, dieper te doen worden, hen aan zich zelf te ontdekken, hen aan zichzelf te doen bouwen, ieder zijn plaats en zijn roeping in het groote geheel bewust te maken, hem als het kan nader te brengen tot God. En dit laatste blijkt mogelijk, omdat het onopzettelijk geschiedt. En natuurlijk is voor ons de geest der leiding de geest van het vrije Christendom.

Toch onderscheiden zich onze kampen van elkander. De Vrijzinnig Christelijke Studentenbond organiseert op eigen terreinen in Diever en Sleen voor leerlingen, 15—18 jaar oud, van Gymnasium, Lyceum, H. B. S., Handelsscholen en daarmee gelijkstaande inrichtingen, drie jongens- en drie meisjeskampen. En daarnaast een oudere-meisjes-kamp voor hen die gaan studeeren en andere meisjes van 18—20 jaar; en

ook een jongens-novietenkamp. Natuurlijk komen in deze kampen vragen van studie, moeilijkheden, gevaren en vreugden van het studenten-leven en aanverwante vragen in het bijzonder op den voorgrond. De geestelijke opzet van deze kampen is anders, dan in die voor den leeftijd van 15—18 jaar; wij bedoelen daarmee, in onzen geest, een voorbereiding te geven voor het zelfstandige leven dat nu aanbreekt.

Terwijl in de kampen van den V. C. S. B. de jongens en meisjes niet zelf voor hun eten zorgen, belegt de Vrijzinnig Christelijke Jongerenbond zigeuerkampen, waarin alles door de deelnemers zelf wordt gedaan. Van de zeven jongens-zigeuerkampen, (leeftijd 16—18 jaar) zijn drie voor leerlingen van H. B. S. en Gymnasium, de andere voor niet-Gymnasiasten en niet-H. B. S.-ers. De 8 meisjes-zigeuerkampen zijn voor alle meisjes van 16—18 jaar. Daar er een bepaalde behoefte bleek te bestaan aan kampen voor jongeren, van 13—15 jaar, zijn er — eenvoudiger van opzet — 4 jongens- en 4 meisjes-„stalkampen”, (welke naam gekozen is omdat hier niet in tenten, maar in een of ander gebouw wordt geslapen). Al deze kampen zijn op verschillende terreinen. Nog is er bovendien een meisjeskamp in onze eigen „Blok-hut”, een mooi vast gebouw in Katwijk a. Zee. En dit jaar wordt een kamp voor oudere jongens (18—20) jaar in de Ardennen gehouden.

Of wij moeilijkheden hebben met deze kampen? Ik geloof dat het geen simplisme is wanneer ik zeg: groote moeilijkheden kennen wij niet. Er zijn in alle kampleven gevaren, maar die dienen vóórzien en dus vóórkomen te worden. De geest in onze kampen is voor ons een vreugde. Moeilijkheden met jongens of meisjes komen zoo goed als niet voor. Natuurlijk slaagt het eene kamp beter dan het andere — maar mislukt is toch nog nooit een kamp. En de Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale weet wel, wat een inspanning het kost, wat een verantwoordelijkheid het is al deze kampen te organiseren en zeker maakt zij ook fouten, maar die zich gelukkig niet te zeer wreken. Omdat onze kampen van uit het werk der jongeren zijn geboren en het werk der studenten en leden van den V. C. J. B. blijven, geven deze zich er geheel aan, terwijl zij steun van ouderen vragen en van harte ontvangen. Er is ook een Centrale Raad voor de kampen, waarin ouderen en jongere leiders samen zitting hebben.

Het groote probleem is voor ons, gelijk voor ieder die kampen organiseert, het leidersprobleem. In den V. C. J. B. doet dit zich uit den aard der zaak het meest gevoelen — waarom deze ook een Leidersblad, Leiderscursussen en -bijeenkomsten heeft. In het algemeen komen onze leiders voort uit oud-kampers, wat natuurlijk een groot voordeel is. Terwijl het voortdurend contact met ouderen ook als een voordeel wordt ervaren.

Tot heden zijn wij met de resultaten van onze kampen, innerlijk en uiterlijk, verheugd. Wij hebben geen moeite ze te „vullen” — het vorig jaar kwamen een 1200 jongens en meisjes en moesten meisjes afgewezen worden. Wij gelooven ook in de innerlijke kracht en de geestelijke vrucht van onze kampen. Er gaat iets van uit voor deelnemers en leiders. Op zichzelf zijn zij hoogtepunten in het jongerenleven en al is de nawerking en de doorwerking in het gewone leven dat volgt niet uit te rekenen, wij gelooven hierin en wij meenen er iets van te merken. En dat niet alleen in het enthousiasme voor hun kamp, maar ook in de geestelijke belangstelling die zij daarna dikwijls aan den dag leggen.

De wijze waarop jongens en meisjes in onze kampen in aanraking komen met godsdienst, is onopgeschoefd, natuurlijk en gezond. Het valt ons op, dat veel misverstand en wanbegrip en ook tegenzin ten opzichte van religie wegvalt en plaats maakt voor innerlijke deelname. Juist het geestelijk element van het kampleven wordt sterk gewaardeerd — en doet ons inziens zijn invloed op karakter en leven der jongens en meisjes gelden. Ouders en opvoeders getuigen het ons. En van uit de kampers zelf is het verlangen kenbaar gemaakt, na den zomer ook iets van den kampgeest te behouden: het winterwerk is het gevolg er van geweest, kampclubs, kampkringen, reünies worden geregeld gehouden, door zijn karakter het meest in den V.C.J.B. Zoo is van uit de kampen een Jeugd-gemeenschap groeiende. Wij gelooven in onze kampen en de beteekenis ervan en doen het werk er voor met groote vreugde!

Ten slotte een zakelijk overzicht van onze kampen, waarvoor men zich kan opgeven (of een geïllustreerd kampboekje aanvragen) bij den heer J. J. Colin, Morschweg 96a, Leiden.

LIJST VAN KAMPEN.

Groep I, georganiseerd door den V. C. S. B.

Kampen, voornamelijk voor leerlingen van H.B.S., Lyceum en Gymnasium.

Duur: 10 dagen. Prijs f 30.—.

Onder deze groep vallen ook het jongens-novietenkamp en het oudere meisjeskamp. Het Novietenkamp is voor hen, die van plan zijn, dit jaar aan een Universiteit te gaan studeeren en is bedoeld om daarin eenige oriëntering te geven. De duur is 5 dagen, prijs f 17.50.

Het Oudere Meisjeskamp is voor meisjes van 18—20 jaar, ook zij, die gaan studeeren, worden hier verwacht.

Een circulaire, die nader deze kampen beschrijft, wordt gaarne op aanvraag toegezonden.

A. Jongenskampen.

Kamp 1 van 21—31 Juli te Sleen.

Hoofdleider: Ds. W. Mackenzie, Rem. pred. te Amsterdam; K. C.: A. J. van Leusen.

Kamp 2 van 29 Juli—8 Augustus te Diever.

Hoofdleider: Ds. A. Trouw, Herv. pred. te Haarlem; K. C.: Dr. J. W. Berkelbach van der Sprenkel.

Kamp 3 van 10—20 Augustus te Diever.

Hoofdleider: Ds. W. J. Wegerif, Rem. pred. te Dordrecht; K. C.: G. Berkhoff.

Novietenkamp van 24—29 Augustus te Sleen.

Hoofdleider: Dr. L. J. van Holk, Rem. pred. te Utrecht; K. C.: G. J. ten Veldhuys.

B. Meisjeskampen.

Oudere Meisjeskamp van 1—11 Augustus te Sleen. Voornamelijk voor a.s. meisjes-studenten en meisjes van 18—20 jaar.

Hoofdleidster: Mej. J. L. van Hoorn; K. C.: Mej. E. A. S. van Bijlert.

Voor meisjes van 15—18 jaar.

Kamp 1 van 18—28 Juli te Diever.

Hoofdleidster: Mej. E. F. Bijddendijk; K. C.: Mej. E. W. A. Gooszen.

Kamp 2 van 12—22 Augustus te Sleen.

Hoofdleidster: Mej. B. Oort; K. C.: Mej. N. Appeldoorn.

Kamp 3 van 21—31 Augustus te Diever.

Hoofdleidster: Mej. C. M. Burger; K. C.: Mej. H. Bijddendijk.

DE V. C. J. B. ORGANISEERT DE HIERONDER VOLGENDE GROEPEN VAN KAMPEN.

Groep II. H. B. S.-Zigeunerkampen voor leerlingen H. B. S. en Gym.

Leeftijd 16—18 jaar. Prijs f 19.—.

Kamp 1 van 20—29 Juli te Hattem.

Hoofdleider: Mr. A. H. v. d. Giesen, K. C.:

Kamp 2 van 30 Juli—8 Aug. te Ulvenhout.

Hoofdleider: Ds. H. de Vos, K. C.: A. M. van Stipriaan Luisius.

Kamp 3 van 10—19 Augustus te Maarn.

Hoofdleider: J. P. A. Eernstman, K. C.: S. A. Dikstaal.

Groep III. Jongens-Zigeunerkampen voor alle jongens, behalve leerlingen van H. B. S. en Gymnasium.

Leeftijd: 16—18 jaar. Prijs f 17.—.

Kamp 1 van 20—29 Juli te Maarn.

Hoofdleider: Ds. D. Bakker, K. C.: Ir. A. Lodder.

Kamp 2 van 30 Juli—8 Augustus te Hattem.

Hoofdleader: Ds. E. Ruytenberg, K. C.:

Kamp 3 van 10—19 Augustus te Ulvenhout.

Hoofdleader: . . . ; K. C.: H. Hartstra.

Kamp 4 van 20—29 Augustus te Epen (bij Maastricht).

Hoofdleader: Ds. P. D. Tjalsma.

Kamp 4 is ook opengesteld voor leerlingen van H. B. S., Gymnasium en Handelsscholen.

Groep IV. Meisjes-Zigeunerkampen. Voor alle meisjes.

Leeftijd: 16—18 jaar. Prijs f 17.—.

Kamp 1 van 20—29 Juli te Norg.

Hoofdleidster: Ds. J. M. Eelman.

Kamp 2 van 20—29 Juli te Ulvenhout.

Hoofdleidster: C. A. Eijken; K. C.: N. van der Werff.

Kamp 3 van 30 Juli—8 Augustus te Maarn.

Hoofdleidster: Mevr. L. Moll van Charante—Jager.

Kamp 4 van 30 Juli—8 Augustus te Norg.

Hoofdleader: Ds. A. M. G. Frevel.

Kamp 5 van 10—19 Augustus te Epen.

Hoofdleidster: Willy Patmos; K. C.: L. ten Bruggenkate.

Kamp 6 van 10—19 Augustus te Hattem.

Hoofdleader: R. L. Barendregt.

Kamp 7 van 20—29 Augustus te Maarn.

Hoofdleidster: Mevr. D. Oostenburg—v. Steenis.

Kamp 8 van 20—29 Augustus te Ulvenhout.

Hoofdleader: M. Bloembergen; K. C.: E. Hartstra.

Groep V. Jongens-Stalkampen. Voor alle jongens.

Leeftijd: 13—15 Jaar. Prijs f 12.50.

Kamp 1 van 20—27 Juli te Austerlitz.

Hoofdleader: Ds. J. H. Groenewegen; K. C.: R. Oort.

Kamp 2 van 28 Juli—4 Augustus te Katwijk a. Zee.

Hoofdleader: Ds. D. H. Hoekstra.

Kamp 3 van 5—12 Augustus te Austerlitz.

Hoofdleader: N. Donkersloot.

Kamp 4 van 22—29 Augustus te Katwijk aan Zee.

Hoofdleader: Ds. J. F. Kruyt; K. C.: J. A. Dekker.

Groep VI. Meisjes-Stalkampen. Voor alle meisjes.

Leeftijd 13—15 jaar. Prijs f 12.50.

Kamp 1 van 20—27 Juli te Katwijk a. Zee.

Hoofdleidster: Mevr. C. Golferman—v. Dijk; K. C.: A. Bos.
Kamp 2 van 28 Juli—4 Augustus te Austerlitz.

Hoofdleidster: L. Stokmans; K. C.: C. Idenburg.

Kamp 3 van 15—22 Augustus te Katwijk a. Zee.

Hoofdleidster: Mevr. van Wageningen—'t Hooft; K. C.: Mevr. J. de Vos—Doeve.

Kamp 4 van 13—30 Augustus te Austerlitz.

Hoofdleidster: G. M. Boot; K. C.: J. C. van Alphen.

Groep VII. Blokhut-meisjeskamp. Voor meisjes van alle scholen.

Leeftijd 16—18 jaar. Prijs f 19.—.

Van 5—14 Augustus te Katwijk a. Zee.

Hoofdleidster: Ds. D. Groeneveld; K. C.:

Groep VIII. Oudere jongenskamp in de Ardennen.

Leeftijd 18—20 jaar. Prijs f 27,50 (reiskosten inbegrepen).

Van 21—31 Juli in de Ardennen (België).

Hoofdleidster: Dr. L. J. van Holk; K. C.: G. H. Moll van Charante.

Vrijplaatsenfonds.

Wij vestigen er hierbij de aandacht op, dat wij dit jaar overgingen tot het stichten van een fonds, waaruit wij financieel minder krachten in reis- en verblijfskosten tegemoet willen komen. Zouden ouders, die eventueel bereid waren geweest een hooger kampgeld te betalen, dit fonds in gedachten willen houden? Penningmeester is: H. Hartstra, Sweelinckstraat 4, Utrecht.

INHOUD VAN AFLEVERING 9.

Bladz.

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Nederlandsche fabrieken, V., door Dr. E. Bonebakker (Vervolg)	257
--	-----

Stemmen uit het Nederlandsche Kampleven.

I. De Kampen van de Gereformeerde Studenten- beweging, door G. J. Sizoo	269
II. Het Nederlandsch Jongelingsverbond en zijn Kampwerk, door H. Gordeau Jr.	272
III. De Kampen der Joodsche Jeugdfederatie, door E. Kaufmann-Spier	279
IV. Het Jong-Mizrachiekamp, door S. Leuvenberg . .	282
V. Buitenleven van de 2e School voor Vrouwen- arbeid te Rotterdam, door E. C. P.	284
VI. Vrijzinnig Christelijke Kampen, door W. Mackenzie	287

OUDERS!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

Vacant.

VOLKS ONTWIKKELING

1713 3867

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING
ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8,75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION

(Kamer 57-59), AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f8.75. FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40: BIJ ABONNEMENT LAGER.

Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
deering van buitenlandsche toestanden.
-

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

V. De Philips-fabrieken.

3)

door Dr. E. BONEBAKKER

Al naar gelang van omstandigheden worden technische cursussen gegeven aan menschen, voor wie dat, met het oog op hunne werkzaamheden, wenschelijk geacht wordt. Zoo is met goeden uitslag een cursus gehouden voor onderwijs in het *lezen van technisch Duitsch*. Deelnemers waren enkele technici, die niet anders dan lager onderwijs hadden genoten, maar door energie en bekwaamheid zich goede posities hadden veroverd, waarin voor hen de kennis van vreemde talen meer en meer onmisbaar wordt, omdat zij tijdschriften, prijscatalogi en dergelijke goed moeten kunnen verstaan; zoo ook de correspondentie, die bij de afdeling Inkoop over zaken, waarmede zij te maken hebben, inkomt.

Een vreemde taal te leeren lezen geheel zonder grammatica is niet mogelijk, maar spraakkunstige studie is voor praktijkmenschen, die de school al vele jaren achter den rug hebben, in hooge mate bezwaarlijk. Bovendien moeten zij spoedig resultaten zien van hunne studie in moeizaam uitgespaarde vrije uren.

De leeraar heeft, aan de hand van eenvoudige rijmpjes en gedichtjes, die gememoriseerd werden en daardoor eenig taalbezit verzekerden, de grammatica uiterst elementair behandeld, nadat hij was begonnen als lectuur een door zijn cursisten dagelijks geraadpleegd technisch handboek met hen te lezen. Deze lectuur had het groote voordeel, dat het clubje aanstonds het karakter kreeg van een bijeenkomst voor wederzijdsche instructie. De cursisten onderrichtten den leeraar over den technischen inhoud en de leeraar leerde hun 't Duitsch nauwkeurig verstaan. Al spoedig bleek, nadat op deze wijze een allerbehaaglijkst vertrouwen was ontstaan, dat die technische lectuur niet noodig was en uit taalkundig oogpunt rijkelijk zwaar. Men heeft zich daarna beperkt tot de lectuur van een zeer eenvoudig leesboek met afwisselende stof.

Dit is een van de talrijke voorbeelden uit Philip's onderwijsbedrijf van het frissche bad, dat men als onderwijsman krijgt, wanneer men niet voor de school, maar voor het leven onderwijst.

Er is verder een les van 2 uur in de week in technisch teekenen, geleid door een vooraanstaand opzichter uit de machinefabriek. Daar

kan ieder werkman zich voor laten inschrijven en daar teekent hij datgene, wat voor hem van belang is, of waarin hij belang stelt. Volstrekt individueel onderwijs dus.

Voorts zijn er, al naar gelang van omstandigheden van de verlangens, die van de bedrijfsleiding tot de afdeling „Onderwijs en Volksontwikkeling” komen, van de behoefte die door het een of andere deel van het personeel gevoeld wordt, verschillende cursussen. Zoo hebben enkele doctoren in de Wis- en Natuurkunde al een paar keer een cursus gegeven in *hoogere wiskunde* voor assistenten van het Natuurkundig Laboratorium. De hoofd-assistent van het Scheikundig Laboratorium geeft een verplichten cursus onder fabriekstijd in *analytische scheikunde* voor zijn assistenten.

Er zijn nog andere cursussen in voorbereiding, want het intensief levend en zich dus bij voortduring wijzigend bedrijf stelt telkens nieuwe eischen van kennis aan bepaalde leden van het personeel en daarin moet voorzien worden door het onderwijsbedrijf, dat dus onverpoosd werkt aan een „kruislessen-puzzle” vol verrassingen en nieuwe moeilijkheden waarmede het nooit klaar komt. Wat net goed is!

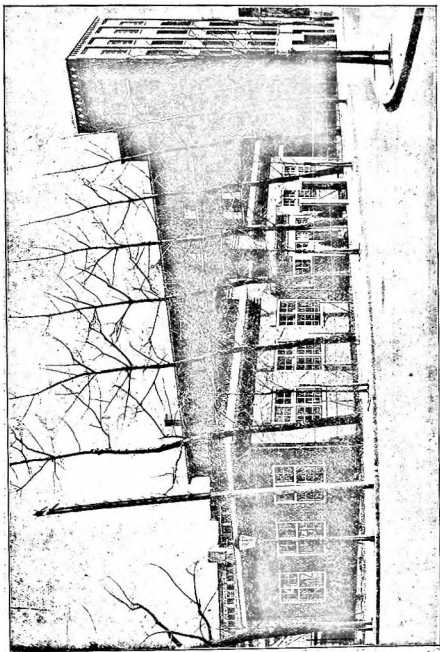
15. Wetenschappelijke voordrachten.

Vanwege de Directie worden sedert verscheidene jaren voor wat men noemt den staf, of deelen van den staf, bijeenkomsten georganiseerd, waar een hoogleeraar de leiding heeft en waar belangrijke onderwerpen op het gebied van natuurwetenschappen en bedrijfsorganisatie worden behandeld. Professor J. G. Ch. Volmer heeft gedurende twee winters voordrachten over dit laatste onderwerp gehouden; van de laatste serie is het stenogram door het Philips-onderwijsbedrijf in druk uitgegeven ten behoeve van de deelnemers en van hen, die later in het bedrijf in leidende posities gekomen zijn of zullen komen. Van dit boek is in alle wetenschappelijke bibliotheken een exemplaar aanwezig. Het wordt niet beschikbaar gesteld voor hen, die niet tot het Philips' personeel behooren.

De hoogleeraar Professor J. G. de Jongh heeft een serie avonden gegeven over de financieele politiek van de groot-industrie.

Reeds sedert meer dan 4 jaren komt Prof. Dr. P. Ehrenfest, uit Leiden, eens in de 2 à 3 weken over, om met den natuurwetenschappelijken staf van de laboratoria wetenschappelijke besprekingen te houden, waardoor deze deskundigen uit het Philips' bedrijf voeling houden met den algemeenen gang van het natuurkundig onderzoek.

Verder worden elken winter verschillende vooraanstaande geleerden uit het buitenland uitgenoodigd, om in denzelfden kring een voordracht te houden over een belangrijk onderwerp, waarin zij specialiteit zijn.

III. 19. De Huisoudschool en het gebouw voor onderwijs en eetzaal.

III. 20. Na den maaltijd in het gezellige hoekje.

Zoo werden lezingen gehouden door: Dr. W. Kossel, Kiel, Dr. Pringheim, Berlijn, Dr. J. Franck, Göttingen, Dr. O. Stern, Hamburg, Dr. S. Rosseland, Fräulein Dr. L. Meitner, Berlijn, Dr. A. Einstein, Dr. H. Kramers, Kopenhagen, Prof. Sommerfeld, München, Dr. Polanyi, Berlijn, Dr. Aston, Cambridge, Prof. Barkhausen, Prof. Landé, Tübingen, Prof. Debije, Zürich, Prof. Born, Göttingen, Prof. Pohl, Göttingen.

De voor- en nabesprekingen in het laboratorium zijn voor beide partijen natuurlijk ook van groote waarde.

Het afgelegen Eindhoven ligt, door deze bijeenkomsten, voor de deelnemers midden in de wereld der wetenschap.

Er zijn ook herhaaldelijk serieën van populair-wetenschappelijke voordrachten gegeven, met het doel, leden van de verkoop-afdeelingen, reizigers, de afdeeling reclame in beknopten vorm en aanschouwelijk op de hoogte te brengen van b.v.: de gloeilamp, zooals die in tal van types is samengesteld, zijn productiegebreken en verkeerde behandeling door de afnemers, die aanleiding geven tot gegronde en ongegronde reclames; een cursus over het nieuwste massa-artikel, de radiolamp; onderlinge beraadslagingen van zorgvuldig uitgekozen deelnemers uit verschillende takken van het bedrijf over de meest doelmatige voorlichting van afnemers aangaande het een of ander product, zooals Röntgenbuizen.

Dit alles wordt georganiseerd door het onderwijsbedrijf, in overleg met de betrokken diensten.

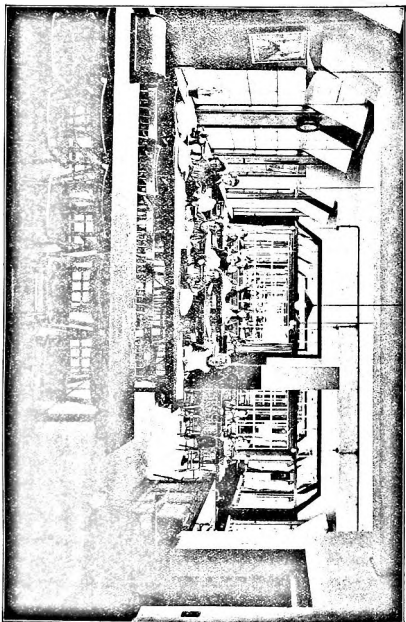
16. Opleiding voor de huisvrouw- en moedertaak.

Lang voordat er een afdeeling onderwijs was, bloeiden de naaien verstellen en de kooklessen voor meisjes en vrouwen, werkzaam in de Philips' fabrieken.

In de laatste paar jaren is dit deel van het onderwijs er belangrijk op vooruitgegaan, onder de leiding van Mevrouw Philips—de Jongh.

In de vroegere periode, toen de snelle expansie van het bedrijf oorzaak was, dat men voor alles eigenlijk ruimte tekort kwam, leden vooral ook de lessen onder het gemis van goede lokaliteiten, terwijl bovendien het bedrijf, dat op stuk van zaken altijd weer vóór moet gaan boven het onderwijs, als een vraatzuchtig monster aasde op de onmisbare onderwijsvertrekken.

In het vorig jaar zijn alle bezwaren van dien aard opgeheven, niet alleen voor het meisjesonderwijs, maar voor alle lessen. Het fabrieksterrein is geheel door het onderwijs verlaten; op 5 minuten afstand is het gebouw van een voormalige groote sigarenfabriek geheel ingericht

III. 21. De zaal- en verstellzaam in de socijschetsaal.

voor eetzaal van mannen en vrouwen, voor de naai- en verstellessen, verder voor het geheele Philips' onderwijs (behalve het lagere onderwijs en de kleutersschool), terwijl naast dat gebouw, onder de architectuur van den Heer Hanrath, een huishoudschool is gesticht. (III. 19).

De meisjes-eetzaal is door glazen schotten in 5 afdeelingen verdeeld; met schuifdeuren kan men elke afdeeling tot een afgesloten vertrek maken. Tijdens de etens-uren overziet men door de glaswanden de geheele zaal; 's avonds worden gordijntjes dichtgeschoven en heeft men een aangename kamer voor elke klasse of groep.

De eetzaal is vroolijk en smaakvol, maar uiterst eenvoudig ingericht. Er staan altijd bloemen in de vensterbanken, de tafels worden met wit-gemarmerd tafelzeil gedekt, de bezoekers eten hunne boterhammen niet meer uit een papiertje, maar van een bord met mes, en er staan stoelen met armleuningen, waar men tijdens het rustuur ook werkelijk van den arbeid kan bekomen.

De eene lange waud van het gebouw ligt op het zuiden; elke van de spaarzame Nederlandsche zonnestralen schijnt binnen in deze vertrekken.

Meisjes, die, als de boterham op is, willen blijven, vereenigen zich om een der huishoud-onderwijzeressen in een van de vertrekken, dat met zijn kleine tafeltjes en geruite tafelkleedjes er gezellig uitziet. Zij kunnen daar naar verkiezing een handwerkje maken, een boek te lezen krijgen, spelletjes doen, en vinden in haar, die er de leiding heeft, een aanspraak en de gelegenheid voor het wisselen van een hartelijk woord, een vertrouwelijk gesprek. (III. 20).

In de meisjes-eetzaal hebben 's avonds de naai- en verstellessen plaats, waaraan verbonden zijn twee onderwijzeressen in vasten dienst en verscheidene dames, die overdag andere werkzaamheden hebben (meestal onderwijzeressen) en 's avonds de naailessen geven.

Er zijn dezen winter 18 klassen of groepen, met 310 deelneemsters, waarvan 190 boven de 18 jaar.

Er wordt gedurende 53 uren per week les gegeven. De te verwerken stoffen worden tegen kostprijs beschikbaar gesteld. Er wordt lesgeld geheven. Het geheel staat onder de administratieve leiding van het hoofd der Philips' school voor lagere onderwijs, terwijl de financiële administratie door de eerste onderwijzeres wordt gevoerd in samenwerking met het bureau van de Afdeeling Onderwijs.

Het doel is: meisjes en vrouwen te leeren, degelijke, goed passende, eenvoudige kledingstukken te maken, zoodat zij als huisvrouwen ook voor dit belangrijke deel van haar taak in het gezin bekwaam zijn. Het geheele programma wordt afgewerkt in eenige jaren. (III. 21).

De huishoudschool geeft kookonderwijs en wasch- en strijkonderwijs. Het doel der kooklessen is, de leerlingen te oefenen in het smakelijk

Ill. 22. Kookias.

en oordeelkundig bereiden van den eenvoudigen huiselijken pot, afgewisseld met de lekkere hapjes, die het aardig element zijn in het gezellig huiselijk leven. (III. 22).

Er wordt geleerd, te koken op fornuis en op gas, de gevaren en voordeelen leert men praktisch kennen; huishoudelijke bezigheden worden ook verricht door het schoon en frisch houden van al het materiaal.

In een half jaar, met 1 les van 2 uur in de week, is de cursus afgevoerd. Dan krijgt elke deelneemster een smakelijk boekje mede, dat een kort begrip geeft van al het geleerde; want ook hier moet men weer bedenken, dat men met leerlingen te doen heeft, die weinig kennis en ontwikkeling bezitten. Werken aan de hand van een leerboek, het laten maken van notities onder de les, is uitgesloten. Vandaar dan ook, dat er niet aan kan gedacht worden om een methodisch aaneensluitende opleiding te geven voor meisjes, omvattende al de vakken, die zij als huisvrouwen behoeven. Er wordt zeer zeker naar gestreefd, dat de meisjes, die het eene vak geleerd hebben, zich laten inschrijven voor een ander vak, en het bezoek van de lessen wordt aangemoedigd, door het vooruitzicht van een gezellig avondje aan het slot, waar Mevrouw Philips de diploma's uitreikt, terwijl nu voortaan aan degenen, die zoowel de wasch- en strijk-, als de kook- en de naaien verstellen, met goeden uitslag hebben bezocht, een algemeen Philips huishoud-diploma zal worden gegeven, maar verder in de methodische richting te gaan, zou tot gevolg hebben de mislukking van dit onderwijs.

Het ware wenschelijk, dat de regelen voor toekenning van Rijks-subsidie zoo werden gewijzigd, dat dit onderwijs, proefondervindelijk geheel aangepast aan de plaatselijke toestanden en behoeften, daarvoor in aanmerking kon komen, want het vormt met den woningdienst, de zuigelingenverzorging met consultatiebureau en den geneeskundigen dienst, een belangrijk stuk ontwikkeling en beschaving in deze nog achterlijke streek.

Maar wij hebben nog niets vermeld van de wasch- en strijklessen. Deze zijn pas sedert eenige maanden aan den gang. Het onderwijs wordt in denzelfden geest gegeven, als het kookonderwijs en de naaien verstellen. Ook hiervoor wordt een boekje samengesteld, waarin de oud-leerlingen terugvinden zullen hetgeen zij in de praktijk hebben geleerd, d.i. de heele wasch- en strijkunst, ook de fijne wasch van blouses en het verven van blouses, het oppersen van dames- en heerenkleeding, het strijken van gewoon ondergoed en van fijn strijkgoed als overhemden, manchetten, kragen, enz. (III. 23).

Over de inrichting der huishoudschool zou nog veel te vertellen zijn maar wij moeten ons ook hier bekorten.

Herhaaldelijk zijn in de laatste jaren lessen gegeven aan vrouwen en oudere meisjes in de behandeling van zuigelingen en kraamvrouwen; de levenswaarde van deze en de bovengenoemde ermee samengaan- de zaken wordt uitgedrukt in de zeer lage zuigelingensterfte. In Eindhoven, met inbegrip van de Philips'-bevolking, was over 1922 en 1923 de zuigelingensterfte 8,96‰, onder de Philips'-bevolking 1,43‰.

17. De onderwijsgebouwen en -vertrekken.

Toen wij ruim 4 jaar geleden met het onderwijs aan onderbazen begonnen, zagen die volwassen menschen er tegen op, om weer op de schoolbanken te moeten zitten. De schoolbank! Triestige herinnering! Ons antwoord was: „Wacht dat nu maar af, het zal wel meevallen!”

Zij kregen les in de grootste van de kleine bovenkamers van de twee woningen, waarin ons eerste schooltje werd gevestigd. Daar stonden lessenaars en armleunstoelen en toen zij daarin zaten, keken zij elkander en ons vergenoegd aan en knikten eens en vonden, dat het geriefelijk en gezellig was.

Geen ongeschikter plaats voor onderwijs aan volwassenen, menschen die den geheelen dag gewerkt hebben in ongemakkelijke houding, gestaan, gelopen of gedribbeld, geen ongeschikter plaats, dan een schoollokaal met banken, zelfs aangenomen, dat de banken niet te klein zijn. Al was het alleen maar om het onderwijs voor halfvolwassenen en volwassenen aantrekkelijk te maken, zouden alle schoolbanken op den brandstapel moeten geworpen worden. Bij ons geheel nieuw in te richten Philips'-onderwijs was er niets om te verbranden en totnu toe is die brandstof niet aangeschaft. Wij hebben eerst, in de kleine bovenkamertjes boven de lagere school, daarna in een aantal zoldervertrekjes van andere gebouwen, de lessen die zich daarvoor leenden gegeven met niets dan een kring van stoelen en een tafeltje voor den leeraar. Die stoelen noemen wij „schrijfstoelen”. Men kan op de zeer breede leuningn een boek openleggen en zijn notities maken en op de andere leuning enkele andere boeken neerleggen.

Nu wij de jaren van tijdelijke huisvestingen en verhuizingen te boven en voor goed geïnstalleerd zijn in het eetzaalgebouw, worden de avond-kantoorlessen gegeven in de mannen-eetzaal, die geheel zoo is ingericht als de zaal voor de vrouwen. Daar zit men aan de tafels en in de armstoelen, hiervoor beschreven. Op deze wijze en verder zooveel mogelijk in elk opzicht wordt ernaar gestreefd, van elken cursus een studiegroep te maken, die voor genoegen bij elkaar zit en ernstig werkt en waar men vertrouwd raakt met de opvatting, dat arbeid voldoening geeft en sterk maakt.

Wil men levend onderwijs geven, dan moet men, van de kleuterschool af tot de wetenschappelijke gehoorzaal toe, die vreeselijke gestichtsgedachte laten varen, die het kenmerk is van ons heele onderwijs.

Het zou ons te ver voeren, in bijzonderheden aan onze verschillende gebouwen aan te toonen, dat een onderwijsgebouw een tehuis, een behaaglijk toevluchtsoord is uit den grauwen November-mist en uit het dikwijls sombere leven, een zonnig tehuis in een kamer met lage vensterbanken en openslaande ramen en een uitzicht op bloemen, die men liefst zelf heeft gekweekt.

18. *De Volksuniversiteit* is voortgekomen uit een diep, maar niet duidelijk doorziene behoefte.

Het woord universiteit is in hoofdzaak onjuist gekozen. Wij zouden het de „Hoogeschool” willen noemen, bestanddeel van de Hoogeschool, waarin wij, naar Beets 't uitdrukt, „saam verkeeren”, maar ze moet dan zijn een goede hogeschool, die in alle behoeften voorziet, en in dien zin wetenschappelijk, dat zij de voorziening geheel aanpast aan de ontwikkeling, de kennis en de vatbaarheid van de deelnemers, een school verder, in dien zin, dat men er meer werkt en leert werken dan luistert en aanleert.

Eenige jaren geleden hebben de Volks-Universiteiten, onder den bezielenden invloed van Mansbridge, een begin gemaakt met oefencursussen, maar, zooals wij destijds in een docenten-vergadering van de Rotterdamsche Volks-Universiteit hebben uiteengezet, was er nog iets heel anders noodig: een fijngevoelige groepeerings van cursussen naar de ontwikkeling der deelnemers. Wij hebben dat toen voor de praktijk uitgewerkt in de Utrechtsche verordening voor het onderwijs aan volwassenen. De ervaring van bijna 5 jaar in de Philips Maatschappij heeft deze opvatting ten volle bevestigd. Vandaar dan ook, dat ons onderwijs aan volwassenen omvat de nederigste oefeningen in het schrijven van duidelijke letters en de diepst doordringende discoursen van de beste natuurwetenschappelijke geleerden.

19. *Het Studiefonds.*

De grondlegger van de Gloeilampenfabriek, Dr. Ir. G. Philips en Mevrouw Philips-van der Willigen hebben in 1916 een Studiefonds gesticht, strekkende ten bate van kinderen van het personeel en van weduwen van dat personeel die, na de lagere school te hebben doorlopen, naar het oordeel der beheerders van het Fonds buitengewonen aanleg of buitengewonen ijver bezitten en ondersteuning behoeven om hun opleiding of studie voortzetten; deze ondersteuning kan gegeven worden voor iedere opleiding en iedere studie, uitgezonderd die in de theologie.

In het loopend seizoen bezoeken 64 pupillen de Eindhovensche Ambachtsschool, 10 bezoeken de H. B. school, 1 bezoekt de Normalschool, 1 is student aan de Technische Hoogeschool.

Deze belangrijke instelling, hoewel geheel staande buiten de bemoeienissen van het Onderwijsbedrijf, kan in deze beschrijving niet ontbreken.

II. Ontspanning.

Er zijn verschillende organen, die zich met ontspanning bezighouden. De Philips' Sportvereniging is in het geheele land bekend en werkt geheel zelfstandig. De Philips' Vereeniging telt honderden leden, voornamelijk meer-ontwikkelden en geniet gedurende het grootste deel van het jaar, op een vasten avond van de week, tooneelvoorstellingen, concerten, populaire voordrachten, filmvoorstellingen (b.v. de Leeuwenfilm, de vogelfilm, de lentefilm) en tegen het einde van het jaar een kienavond. Het kien is een geliefd volksvermaak in Brabant. In een groote zaal komen eenige honderden leden van de Philips' Vereeniging, van procuratiehouders tot eenvoudige arbeiders, met alles wat er tusschen staat aan heeren, dames, meisjes, juffrouwen, halfvolwassen jongens, en men kient, in een bijna Londenschen mist van tabaksrook, om krentenbrooden van een meter lang, hazen, konijnen, boerenjongens, vruchten op water, zalm in blik. Allergenoeiglijkste avonden van onschuldige vroolijkheid, scherts en spot.

Drie jaar geleden is, op initiatief van de Directie, naar aanleiding van een in Philipsdorp wakker geworden behoefte, een buurtvereniging gesticht, die de beschikking gekregen heeft over een groot speelterrein voor kinderen, aansluitende aan het terrein van de Sportvereniging en dat der Lagere School.

Deze buurtvereniging heeft zich laten inspireeren door het voorbeeld van die prachtige instellingen in Amsterdam, de Buurt-Speeltuin-Vereenigingen, die in alle wijken van de stad bestaan en bloeien door de werkdadige belangstelling van de leden, oud en jong. Wie dat werk kent, weet dat het beteekent een groot stuk levensgeluk voor de jeugd, rust voor de moeders, dat het, beter dan de politie, de straatschenderij bestrijdt, dat het aan het menschenmoordende verkeersmonster zoo menige prooi onthoudt, dat het de kiem is van een allergenoeiglijkst jeugd-clubleven, met medewerking van de groote menschen, knutsel-clubs, lees-clubs, brei-clubs, natuurgenet-clubs, zangclubs.

In Philipsdorp ging het net als in de hoofdstad: om de leden het heele jaar door bij elkaar te houden, moest er ook 's winters voor hen iets gedaan worden. Een vereenigingsgebouw bleek onmisbaar en

III. 23. Strijkes.

ook daarin kon worden voorzien, toen de lagere school uit haar houten hulpgebouw naar het nieuwe gebouw overging; een deel van de loods werd kleutersschool en het grootste deel kreeg de buurt-vereeniging.

Op winter-Woensdagavonden worden daar films of lantaarnplaatjes vertoond en daar tracht 't Bestuur verder een leventje te ontwikkelen net zoo fleurig als in Amsterdam.

De Directie geeft alleen het gebouw, den tuin en het loon van den opzichter-kindervriend. Al het andere is voor rekening van de leden.

Ten laatste noemen wij het Philips—De Jongh-Ontspanningsfonds, waarvan het bestuur, krachtens benoeming der Directie, bestaat uit 5 leden van het hogere personeel en dat tot taak heeft: lichamelijke en geestelijke ontwikkeling door ontspanning, vooral ook in de open lucht, onder leden van het Philips' personeel en hunne gezinnen.

Bedenkt men, dat de 8000 Philips' menschen met hunne gezinnen zeker wel 20 à 25000 personen tellen, verspreid wonende in en zelfs op verre afstand van Groot-Eindhoven en dat deze gezinnen uit menschen bestaan van zeer uiteenlopende ontwikkeling, smaak, aspiraties, liefhebberijen, levensgewoonten en leeftijd, dan is het duidelijk, dat de uitvoering van deze taak ook al weer zoowat een kruiswoordpuzzel is.

Het bestuur heeft er zijn best voor gedaan, om de jeugdige personen en de kinderen het veld in te krijgen, door het bevorderen van één- of meerdaagsche uitstapjes en het sparen daarvoor.

Er zijn nu ook al gedurende drie zomerseizoenen op vele Zaterdagmiddagen groote familietochten georganiseerd, in den eersten tijd naar de „IJzeren Man", in de buurt van Weert, waar men met een optocht van 10—12 groote vrachtauto's heentrok en later met extra-trams naar het dichterbij gelegen lustoord „Molenheide", tusschen Geldrop en Mierlo.

De kosten voor de deelnemers zijn heel gering en de menschen genieten er met hun kinderen onbezorgd van wandelen, roeien, dansen, rutschbanen en dergelijke dingen. (Ill. 2-4).

Tijdens de driedaagsche fabrieksvacantie in Augustus is meer dan eens een massa-feest voor alle gezinnen georganiseerd, de laatste maal op „Molenheide", waar tusschen de duizenden zich twee clowns bewogen, die, op hun kop staande, vonden, dat de geheele wereld ondersteboven was gekeerd, een minstreel met luit, die zingend groepjes om zich heen verzamelde, en waar in het openluchttheater de beroemde Amsterdamsche kindervriend, clown William, kostelijke voorstellingen gaf met zijn poppenkast; er waren heel veel wedstrijden, om in mede te doen, er werd hard gebeukt op den kop van Jut, en op den laatsten

III, 24. Boven: Openluchtdansje; onder: de extra-tram is aangekomen.

dag werd tusschen de suizende dennen door Mevrouw Aleida Roelofs en met haar gezelschap het weemoedige spel opgevoerd van „Lanceloet en Sanderjyn” en de dolle klucht van „Nu noch”.

III. Slot.

Meermalen is in onze mededeelingen gesproken van het *bedrijf* „Onderwijs en Volksontwikkeling”. Dit was opzet, maar het woord moet niet misverstaan worden. Het is een bedrijf, maar geen industrie die verkoopbare producten levert, geen handelszaak die omzet zoekt, geen onderneming om winst te maken. Geen winst, al draagt het in niet berekenbare mate bij in de winst van toekomstige jaren; geen winst, maar gewin. Gewin voor die bedrijven, gewin voor de heele omgeving, bij wier welzijn de industrie belang heeft. Geen geldwinstzoekend bedrijf dus. Maar toch een bedrijf; immers een hulpdienst, die duidelijk voor oogen heeft het doel en die efficiency beoogt. Efficiency van andere orde dan die van materiele bedrijven. — Schoolbesturen, met inbegrip van Rijk en Gemeenten als exploitanten van onderwijs-instellingen, zien het onderwijs uit een anderen hoek: het Rijk b.v. in de laatste 10 jaar vóór alles als een middel tot bevrediging in een staatsgeschil, gemeenten weer als iets anders. En geen van allen als een volledig *organisch* geheel van deelen, die elk een eigen leven leiden en tusschen wie toch onderling een door de bedrijfsleiding gelegd en onderhouden verband bestaat. Met het Philips onderwijs is dit wel het geval. In zoover heel typisch een bedrijf. Een bedrijf, ook in dien zin, dat het algemeene en incidenteele behoeften gadeslaat en erin tracht te voorzien, gelijk de bankdirecteur zoowel de wereldpolitiek als de beurskoersen volgt en daarnaar zijn algemeen beleid en zijn speciale handelingen inricht. In zoover sterk verschillend van het onderwijs elders. Een bedrijf voorts met zijn eigen boekhouding en administratie, een administratie die niet aandeel neemt in de leiding of medeleiding, maar de bedrijfsleiding dient en voorlicht. Dus een bedrijf, dat, gefundeerd op den bodem der maatschappelijke werkelijkheid, waarden bijdraagt aan het fabrieksbedrijfsleven en aan hen die erin arbeiden.

Indien de politiek eens ophield te bestaan, zou mogelijk zijn, wat o.i. voor onze volksontwikkeling het noodige is, een hervorming van het onderwijs in den lande tot een als organisch geheel geleid bedrijf van bijzondere orde. Het zou een stuk bezuiniging, welvaart en welzijn in hooger zin beteekenen. Na de herziening der onderwijswetgeving van de laatste jaren zou deze diepere ommantling van 't onderwijs op 't programma moeten staan voor de nieuwe wetgevende periode. De politici weten hiervan nog niets. 't Zal dus alles wel bij 't oude blijven.

III 25. Het avondonderwijs is aan den gang.

Men begint gemakkelijker over de Philips' fabrieken dan dat men erover uitscheidt. Zoo is het ook met het bedrijf van „Onderwijs en Volksontwikkeling". Wij hebben getracht, het beknopt te karakteriseren, maar, zou men het vele belangwekkende goed willen leeren kennen, dan zou een bezoek noodig zijn. Jammer genoeg dat 't intensief bedrijfsleven tijd noch gelegenheid laat voor 't telkens ontvangen van een' of twee personen; daardoor zal menig belangstellende bij een aanvraag aan de afdeling „Technische Propaganda" teleurgesteld worden. Toch is het niet uitgesloten dat deze dienst van tijd tot tijd aan belangrijken groepen of vereenigingen die b.v. in Eindhoven vergaderen, zooveel laat zien als de omstandigheden toelaten. Dit geldt ook voor hen die het Philips' onderwijs wenschen te zien. Men wende zich daarvoor tot genoemde Afdeling, die als gastheer optreedt voor de vele vogelen die uit Oost en West op het gloeilicht van de Philips' lamp aangevlogen komen.

Stemmen uit het Nederlandsche Kampeleven.

VII.

Het kampeleven in de Arbeiders Jeugd Centrale, door KOOS VORRINK.

Het wandelen en kamperen vormt een belangrijk onderdeel van het uitgebreide en veelzijdige werk van de Arbeiders Jeugd Centrale. Het kamperen heeft hoofdzakelijk in drieërlei vorm plaats. Er worden georganiseerd: *a.* Een jaarliks centraal Pinksterkamp; *b.* Week-end-kampen door afzonderlijke afdelingen of groepen van afdelingen; *c.* Weekkampen in het eigen kamphuis van de A. J. C. op de Paasheuvel bij Vierhouten.

In het *jaarlijkse Centrale Pinksterkamp* wordt het Lentefeest gevierd en het is gedacht als het hoogtepunt in de jaarkring van feestelijke samenkomsten. Van heinde en ver stromen de jongeren tesamen in het tentenkamp om deze hoogtij-dagen te vieren, om te getuigen van hun jong en vurig idealisme, om zichzelf te reinigen in de bruisende stroom van jonge, onbezorgde levenskracht en levensliefde. In 1925 waren er aldus meer dan 1400 jongens en meisjes in 160 leger tenten op een eenvoudig strolager ondergebracht. Een groep belgische jongeren, medeleden van de Sozialistische Jeugd Internationale gaf aan het feest een internationaal karakter. Door de leiding wordt doelbewust gestreefd naar het scheppen van een traditionele kern indeze massale gemeenschapsfeesten, waarrond zich dan verder het bonte kampeleven afspeelt. Als hoogtepunt geldt de opvoering van het openluchtspel

„*Goudvreugde's Ontwaken*“, van Marie W. Vos, dat ieder jaar opnieuw wordt opgevoerd.

De deelname aan het feest kost f 12.— per persoon, waarin reizen verblijfkosten zijn begrepen. Het feest wordt door deze regeling een waarachtig gemeenschapsfeest, omdat zij die weinig reiskosten zouden behoeven uit te geven, op deze wijze bijdragen in de reiskosten van de kameraden, die uit verafgelegen plaatsen moeten komen.

De *week-end-kampen* bedoelen kleinere groepen van het intieme kampeven op rustige, stille plekjes in de eigen omgeving te leren genieten. Zij worden gehouden van Zaterdagmiddag tot Zondagavond. Meestal wordt in tenten gekampeerd, soms ook in een boerenschuur of eenvoudig landhuisje. Op de Zaterdagavond wordt voorgelezen of een toespraak gehouden, afgewisseld met zang, muziek en dans. De Zondag wordt als regel gebruikt om een ferme wandeltocht te ondernemen.

De *vakantiekampen*, die gehouden worden op de Paasheuvel bij Vierhouten, duren van Zaterdag tot Zaterdag. Het kamphuis: *de Paasheuvel*, waarover straks nog iets meer, is gebouwd voor 20 jongens en 20 meisjes. Zonodig is er nog voor een tiental meer logeergelegenheid te vinden. De kampleiding berust gedurende de gehele zomer in handen van de heer en mevrouw *Sloovelaar*, waardoor een goede huisorde als vanzelf gewaarborgd is. De dagen worden doorgebracht met wandelingen over de Veluwe, openluchtspelen, botaniseren, enz. terwijl de avonden gevuld worden met voorlezen, zang, muziek en dans. Het Kamphuis bezit voorts een bibliotheek, waarin een zeer grote verscheidenheid van boeken aanwezig is, onder andere ook een aardige verzameling plaatwerken op het gebied van de beeldende kunst. Van deze bibliotheek wordt steeds een gretig gebruik gemaakt.

Alle deelnemers en deelnemsters ontvangen vooraf een kampboekje, (Bewijs van Deelname) waarin naast een aantal bijzondere mededelingen een groot aantal algemene aanwijzingen zijn gegeven omtrent de kampuitrusting, houding en gedrag tijdens de wandelingen en in het kamphuis, terwijl er verder gelegenheid is om in dit boekje te noteren, wanneer keukendienst en dagdienst moeten worden verricht, hoe de verschillende dagen werden doorgebracht, wat te doen als we weer tuis zijn, en het ten slotte ook ruimte biedt om er de handtekeningen van de deelnemers in te verzamelen.

De prijs bedraagt f 13.— per persoon en per week buiten de reiskosten.

De leidende gedachte, die het kampeerwerk in de A. J. C. beheerst, is kort uitgedrukt dezelfde als die al het andere werk beheerst:

versterking en opwekking van de gemeenschapsgedachte. In dit bijzonder onderdeel, het kamperen, komt het er op aan een zo gesloten mogelijke levensgemeenschap te vormen, waarin voor alle deelnemers het besef levendig wordt, dat van ieders goede wil, van ieders overgave het welslagen van de samenkomst afhankelijk is. Het is zonder meer duidelijk, dat om die reden geheel en al wordt afgezien van het gebruiken van betaalde hulp.

Alle arbeid wordt door de leden zelf verricht. Het grote Pinksterkamp van 180 tenten wordt door een voorkamp van A. J. C.'ers opgeslagen. Tijdens het kamp zelf verrichten werkploegen wacht-diensten en keukendiensten, een en ander onder leiding van volwassenen, die evenwel reeds voor een belangrijk deel zelf uit de jeugdbeweging zijn voortgekomen en dus geheel met de jongeren meeleven en meevoelen. Ook in het gebouw „De Paasheuvel” worden de huishoudelijke diensten, koken inbegrepen, door de jongeren zelf verricht. Het heerlijke is, dat niemand deze arbeid als een „karwei” beschouwd, maar dat het een grote teleurstelling is, als door omstandigheden deze of gene moet uitvallen.

In het kampleven zelf wordt de grootste eenvoud nagestreefd. De kost is degelijk maar sober. Dit sluit natuurlijk niet uit, dat steeds gepoogd wordt om de maaltijden tot een feestelijke gebeurtenis te maken. Dit is vanzelfsprekend het beste te bereiken in het kamp-huis „De Paasheuvel”. De tafels worden zorgvuldig gedekt. Er is een kleurig eet- en tee-servies, alpaca-eetgerei en er ontbreekt nooit een eenvoudige taferversiering van groen of bloemen. De opvoeding tot eenvoudige schoonheid als onuitputtelijke bron van levensvreugde is van het hoogste belang. De inrichting van het kamphuis, dat gebouwd is naar ontwerp van de architect, J. H. Mulder is tot in de kleinste bijzonderheden van de gedachte van soberheid en eenvoudige schoonheid doordrongen, zonder dat daarbij behoeft te worden afgedaald tot b.v. ongeverfde banken en dito tafels.

In het kampleven van de A. J. C. heerst een hoge graad van orde en tucht. De opvatting, die het kamperen beschouwt als een welkome aanleiding om es uit de band te springen en die er toe gevoerd heeft, dat allerlei oordeloze troepen de spoorwegstations en de buitenwegen onveilig maken of de rust in de natuur verbreken door nachtelijke fuifpartijen, wordt door de leiding der A. J. C. principieel afgewezen.

Het is ondertussen duidelijk, dat deze orde en tucht moeten worden begrepen als zelfbeheersing en zelftucht, die de jongeren zich in de jeugdbeweging hebben opgelegd en aangewend en die zoals de praktijk bewezen heeft niet het minste schade doen aan de spontane levens-

vreugde, integendeel, die de oorzaak zijn, dat de heerlikste uitbundigheid de grenzen met de baldigheid onbewust in acht neemt. In dit verband mag er ook op gewezen worden, dat in het orgaan van de A. J. C. *Het Jonge Volk*, dat in de *Kampkrant*, die ter gelegenheid van het Pinksterfeest verschijnt, in de *Jeugdalbumak* en verder op allerlei lezingen, vertelavonden en leiderskursussen, op het beschermen van het natuurschoon ernstig de nadruk wordt gelegd, terwijl tegen overtreders streng wordt opgetreden.

Zoals al het werk in de A. J. C. heeft ook het kamperen plaats met jongens en meisjes tesamen. De ervaringen daarmee opgedaan zijn hier, als elders, van de beste soort. De ongedwongen en kameradschappelijke omgang tussen de beide geslachten draagt juist in het kampleven zijn schoonste vruchten.

Met Kerstmis 1924 is een proef genomen met het organiseren van een winterkamp, dat uitsluitend voor de oudere leden (de leden van 16—21 jaar) toegankelijk was. Het kampleven konsentreerde zich toen rond het vuur in de grote open haard in de konversatiezaal.

Het huis was prachtig versierd. Het winterzonnenevend-feest is met een sobere lichtboom, die we zelf in het bos hadden gekapt, is bij kaarslicht en met feestelijke maaltijden gevierd. Na de maaltijden werd voorgelezen uit *George Duhamel's: Bezit van de Wereld*. 's Avonds werd gelezen „*Het Kerstlekind*” van *Struvels* en „*Een Kerstlied in Proza*” van *Dickens*. Eén avond waren de kinderen van Vierhouten in het huis te gast genodigd bij de brandende boom. Het waren onvergetelijke dagen voor alle deelnemers en deelnemsters.

Deze zomer is een aanvang gemaakt met het organiseren van z.g. konferentiekampen, ook weer voor de oudere leden. Het eerste kamp had plaats van 27 Junie tot 4 Julie en is uitstekend geslaagd. De organisatie is wat vrijer. Er is geen *verplichting* aan wandelingen of spelen deel te nemen, terwijl deze eerste cursus in de eenvoudigste zielkundige verschijnselen, de grondslag vormde voor velerlei besprekingen. Het kamp is uitstekend geslaagd.

Het zeer veelzijdige werk op het gebied van het kamperen wordt in de A. J. C. gefinancierd door het Kampfonds — een afzonderlijk beheerde instelling. Dit Kamp-fonds bezit een zekere vaste basis in de geregelde bijdragen die door een groot deel der leden hiervoor worden afgedragen. Naast de gewone kontributiezegels wordt namelijk een steeds groeiend aantal zogenaamde Kampfondszegels (2½ sent per week) in het diploma geplakt. Bovendien geeft de A. J. C. prentbriefkaarten en geschriften uit, waarvan de opbrengst voor het Kamp-

fonds bestemd is, terwijl ten slotte nog allerlei bijzondere giften en gaven toevloeien. De omvang van een en ander valt af te leiden uit onderstaande gegevens.

De bouw en de inrichting van „*De Paasbeuvel*” is mogelijk geweest door een gift van N.V.V. en S.D.A.P. van f 5000.—, een hypotheek van f 10.000.— en een bedrag van plm. f 5000.— dat door de A.J.C. leden was bijeengebracht. De exploitatie van het gebouw geschiedt overigens op commerciële grondslag.

Het kampfondszegeel bracht in 1923 op f 2002.47³, in 1924 f 3500.72³.

Het ligt in de bedoeling zo spoedig mogelijk te komen tot een tweede kamphuis, in het bijzonder voor de Noordelijke provinciën en een derde voor de Zuid Westhoek van het land (Haag-Rotterdam).

Tenslotte moge in dit beknopte overzicht nog gewezen worden op de *leiderskursussen* in wandelen en kamperen, waarvan de eerste centrale cursus werd gehouden Hemelvaartsdag 1923 en volgende drie dagen, terwijl de tweede op dezelfde tijd in dit jaar heeft plaats gehad. De eerste kostte aan de centrale kas f 2000.—, terwijl de tweede een bedrag van plm. f 1000 vergde. Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat de afdelingen voor iedere kursist in 1923 f 10.— als bijdrage in de kosten betaalden, en in 1925 een bedrag alnaar de grootte der afdeling van f 20.—; f 15.— of f 10.— per kursist.

De onderwerpen, die op deze kursussen werden behandeld, zijn de volgende: De opvoedkundige betekenis van wandelen en kamperen; De praktijk van wandelen en kamperen; Spelen en lichaamsoefeningen; Orde en tucht; Koken; Eerste Hulp bij ongelukken; Wat er buiten te zien is.

Naast de centrale kursussen in wandelen en kamperen, werden voorts in allerlei afdelingen plaatselijke kursussen georganiseerd.

VIII.

Iets over de P. I. A. Kampen

door Dr. F. C. GERRETSEN,

Alg. Leider der Pract. Idealisten Associatie.

Bliksemsnel schiet een eekhoorn de boomen is, nog even loert hij om een hockje en verdwijnt snel in het groene loover. Op weg naar onze kampplaats zien we nog andere rechtmatige bewoners overijld naar alle richtingen vluchten, hazen, konijnen, fazanten, marters, wat een dieren! Kennen ze ons nog niet, het is al de zesde maal dat we hun gebied binnendringen; tal van herinneringen bestormen ons, wanneer we de oude bekende plekjes weer terugzien, daar rechts het kleine kampvuurtje, waaromheen we tot laat in den nacht de

plannen beraamden voor de toekomst, onder het genot van bruine boonen en chocola. Ja, hier stond die fantastisch verlichte tent, waarin een klein gezelschap van uitverkoren vrienden een onvergetelijke verjaarsnacht vierde. En daarginds, in die wijde cirkel, nu begroeid, lag het groote kampvuur, waar we met honderden uit tal van verschillende landen omheen zaten, als kinderen van één groot gezin rondom het haardvuur.

Juist als ik terugdenk aan de stemming daar, voel ik dat het mij niet mogelijk zal zijn, U duidelijk te maken, wat eigenlijk een P.I.A. kamp is, omdat „dat“ waardoor het zich onderscheidt van tal van andere kampen. „het“ waardoor je in een enkele week moed, levenskracht en -blijheid herwint voor een heel jaar, zich niet in woorden laat uitdrukken.

Want afschoon ons groote kamp voor ons allen elk jaar weer de belangrijkste gebeurtenis is, is kampeeren voor den Pract. Idealist slechts middel en geen doel. En ons doel is, om *beziel'd door onze idealen, met alle gelijkgezinden samen te werken aan den opbouw van een betere samenleving, zonder ons daarbij door uiterlijke verschillen te laten verzeelen.*¹⁾

En voor ieder, wien het werkelijk ernst is met dit streven, biedt het leven zoo tal van moeilijkheden, dat het samenzijn met vrienden, voor wie idealisme nu eens niet gelijkstaat met idiotisme, een levensbehoefte is. Zoo'n kamp is tevens een buitengewone gelegenheid om dat idealisme in practijk te brengen op een wijze en tot op een hoogte, die in de gewone samenleving niet mogelijk zijn.

Daar merk je eigenlijk pas hoe betrekkelijk weinig er voor noodig is om de wereld gelukkiger te maken, wanneer de menschen maar wat meer aan elkaars geluk denken dan aan het hunne alleen, elkaar wat meer vertrouwden en vooral ook wat meer zochten naar het beste in anderen en het hoogere in zichzelf niet zoo angstvallig verborgen hielden, ach, wat zouden ze minder eenzaam zijn.

Wat je vooral ook leert in zoo'n kamp is het breken met de sleur van je dagelijksch bestaan; wanneer je eenmaal werkelijk genoten hebt van de heerlijke vrijheid van het buiten zijn, dan eerst begin je te ontdekken hoe knellend de banden zijn, die we in de samenleving als van zelf sprekend ons zelf en anderen aandoen. Het zijn niet alleen de glacé handschoenen, het keurige hoedje, ja zelfs de kousen en de schoenen die weldra ongebruikt in een hoek van je tent slingeren als relequien uit lang vervlogen tijdperken, maar het zijn vooral de geestelijke dwang, de angst voor de opinie van anderen, waar je je onderuit voelt komen. Dan kom je tot de

¹⁾ De gecursiveerde zinnen vormen te samen de beginselverklaring van de P. I. A.

ontdekking eenzijdig hoeveel verkeerd er in de wereld gedaan wordt enkel en alleen omdat onze grootvaders en betovergrootmoeders het ook verkeerd deden en anderzijds hoeveel moois en goeds er wordt nagelaten omdat het „geen gewoonte is“, omdat „'t gek zou staan“, omdat je „het niet doen kunt“ zonder voor een idioot of een onzedelijk individu te worden uitgemaakt. In het kamp leer je vooral om *in plaats van je te laten meeslepen door de verkeerde sleur* te laten verlammen door gewoonte, jezelf te blijven, waar je je ook bevindt.

En omdat de geest er zoo frisch is, de menschen zoo jong en zoo nieuw, wordt het gemakkelijker om *door den uiterlijken schijn van de dingen heen te zien en hun ware innerlijke werkelijkheid te ontdekken*. Dit maakt het leven oneindig veel mooier, omdat der dingen werkelijkheid Goddelijke schoonheid is, maar ook moeilijker, doordat je het contrast tusschen wat het leven is en zou kunnen zijn, zoo veel duidelijker ziet. Telkens na zoo'n kamp zie je hoe onnoodig veel er in de wereld geleden wordt, zie je helderder de taak die voor je ligt en aanvaardt je blijder de groote verantwoordelijkheid die je op je nam toen je, tot de P. I. A. toetredende, je heilig voornam *de Nieuwheid te dienen zonder eigen eer en voordeel na te jagen*.

Hoewel ieder geheel vrij blijft om zelf zijn weg te kiezen en te volgen, doet de nauwe aanraking, waarvoor een kamp de gelegenheid biedt, je alras ontdekken, dat er meerderen zijn, die in dezelfde richting streven en werken. Men moet het belang hiervan vooral niet onderschatten, omdat er zoo tal van jongeren zijn, wier idealisme in hun eigen omgeving, door ouders en kennissen, stelselmatig en met de beste bedoelingen vermoord wordt. („Mr. van der Leeuw noemt dit karakteristiek in zijn zeer lezenswaardig boekje „De Jongeren aan den Opbouw“ „de groote misdaad“). In het kamp ontmoeten heel vaak menschen elkaar, die voor het leven vrienden en medewerkers worden. Het blijkt echter dat zelfs geestverwanten wel eens een flinke zak zout met elkaar gegeten moeten hebben alvorens ze met elkaar in harmonie kunnen samenwerken, en juist om dit te leeren is zoo'n kamp bij uitstek geschikt. Duidelijk bleek dit in het voorkamp van ons eerste kamp, nu zes jaar geleden. Ieder voelde zich daar op en voor zijn beurt de leider: wanneer ergens een groepje in het zweet huns aanschijs een paar tenten hadden opgezet, dan ontdekten na een paar uur een ander groepje een veel idyllischer plekje, brak de zaak weer af en begon daar opnieuw op te zetten, wat natuurlijk tot conflicten aanleiding gaf.

Het volgend jaar ging alles direct veel beter, wie het meest geschikt was, kozen we als leider, en we deden ons uiterste best hem

met al onze krachten bij te staan, wel wetende dat wanneer we niet eens in staat waren om in vrede een kamp op te bouwen, we aan den bouw van een betere samenleving niet hoefden te beginnen. Elk jaar is die samenwerking intenser geworden; omdat ten slotte de geheele verzorging van een dergelijk groot kamp te veel omvattend werd, hebben we de leiding geplist in een geestelijke en een materiele leiding, die geheel zelfstandig hun werk doen, natuurlijk overleg plegend waar zulks noodig is.

Het internationale karakter van het P. I. A. kamp is voor velen een groote aantrekkelijkheid, omdat men hierdoor de gelegenheid heeft om met geestverwanten uit andere landen over allerlei onderwerpen van gedachten te wisselen, waardoor de blik verruimd en het inzicht in het menselijk karakter verdiept wordt. Verleden jaar waren er op de 250 kampeerders ongeveer 50 buitenlanders uit 14 verschillende landen, wat voor een deel kwam doordat ons kamp bijzonder geschikt aansloot bij verschillende internationale jongere bijeenkomsten in binnen- en buitenland. Een groote moeilijkheid in zoo'n internationaal kamp is de taal; alles wat gezegd wordt moet in minstens twee talen worden vertaald, wat buitengewoon tijdroovend en vervelend is. Een aantal van ons besloot dan ook Esperanto te leeren.

Naast het internationale kamp hebben wij tevens ons zgn. Pionierskamp, dat speciaal ten doel heeft het contact te bevorderen tusschen de idealistische hand- en hoofdarbeiders. Het is ons heel duidelijk dat een betere samenleving alleen kan worden opgebouwd wanneer *alle* idealisten, zonder onderscheid van klasse of stand daaraan medewerken en tot nu toe ontbraken de idealistische jongeren uit de handwerkers in ons midden.

Voor een eerste ontmoeting was ons groote internationale kamp volkomen ongeschikt, van weerszijden waren we opgevoed in vooroordeelen en het zou niet tactisch geweest zijn te ontkennen, dat er een muur bestond die we eerst moesten omverhalen, alvorens we elkaar de hand konden reiken.

Ik kan niet anders zeggen als dat onze Pionierskampen onze verwachting overtroffen; niet dat er zulke groote getalen kwamen opzetten, daarvoor was het wantrouwen nog veel te groot, maar het was toch bemoedigend te zien hoe ze van heinde en verre kwamen, vaak groote afstanden te voet afleggend en hoe of ze na afloop zonder uitzondering het eens waren dat er het volgend jaar weer zoo'n kamp moest wezen. Zooals we daar zaten, in een groote kring rond het kampvuur, de fabrieksjongen naast den ingenieur, het dienstmeisje naast den professor, alle bezielde door het intense verlangen

naar een vorm van samenleving die een betere uitdrukking zal zijn van het groote Goddelijke Plan dan de huidige, voelden we dat de innerlijke band die ons bindt van mensch tot mensch, duizend maal sterker is dan de uiterlijke verschillen die ons scheiden.

Mijn eigen indruk is dat er onder de jonge handwerkers een nieuwe geest aan het groeien is, die zich onderscheidt door een krachtige frischheid, door onbevangen zuivere kameraadschap, los van knellende conventies, die de slappe, lusteloze, ouwelijke en geblaseerde houding van zoo tal van jongeren uit de beter gesitueerde klassen wel heel sterk doet opvallen.

Het is dank zij de Pionierskampen dat er langzamerhand ook in het groote kamp meer jonge handwerkers komen en zich er thuis voelen, want het spreekt vanzelf dat het daarheen moet en hoe sneller de pionierskampen zichzelf overbodig maken, des te beter het zijn zal.

Vóór het groote kamp houden wij dit jaar ook nog een jongerenkamp. Degenen die aanvankelijk de jongeren in de P. I. A. waren, worden nu wat ouder en een beweging als de P. I. A. moet voortdurend aanvoer van jongere krachten hebben, die weer geheel nieuw en frisch de zaken aanpakken. Dit kunnen ze echter alleen, wanneer ze daarin volkomen vrijgelaten worden en zelf opnieuw de moeilijkheden doormaken, die wij ook gehad hebben. Ook is het duidelijk dat de problemen, die jongens en meisjes van 15 tot 18 interesseeren, geheel andere zijn dan die welke de ouderen van 18 tot boven de zeventig belang inboezemen. Want al heb ik in het bovenstaande steeds gesproken van jonge idealisten, dan is dat eigenlijk dubbel, de idealist is altijd jong, onverschillig of hij zwart, wit of geen haar op zijn hoofd heeft. In onze kampen komen dan ook menschen van allerlei leeftijden, ja zelfs heele huisgezinnen, de babies inclus. Hierdoor wordt het kamp een afspiegeling van het werkelijke leven, met al zijn moeilijkheden en mogelijkheden.

In het kamp doen we allen, zonder uitzondering, ons uiterste best ons ideaal te benaderen, met het gevolg dat we eigenlijk voor een korten tijd leven in een samenleving, die aan onzen tijd, ja ook aan ons zelf, ver vooruit is. Laat ik eerlijk bekennen dat het zelfs voor een practisch idealist een heele toer is om dit langer dan acht dagen vol te houden! Het is dan ook onze meening, dat het beter is een kort kamp te houden, waarin we de stemming volkomen beheerschen, dan een langer kamp met de mogelijkheid dat de stemming daalt. Want in geen geval willen wij riskeeren dat de enorme geestelijke steun verzwakt wordt, die het voor ons allen is, om te ondervinden dat een veel gelukkiger samenleving dan de huidige, al is het maar voor één week, werkelijk mogelijk is.

De harmonie, die blijheid, die vreugde en vóór alles het machtige gevoel van Eenheid, die wij in ons kamp ervaren, uit te dragen in ons dagelijksch leven, ziedaar hetgeen de P. I. A., zich met haar kampen ten doel stelt.

Dit jaar wordt door de Pr. Id. Aas. te Ommen gehouden het Jongerenkamp van 23 Juli tot 27 Juli, het Internationale kamp van 27 Juli tot 4 Aug. en het Pionierskamp van 7 tot 10 Aug. (Kamprijzen resp. f 9.—, f 19.— en f 5.) Inlichtingen kan men bekomen bij de kampadministratie. Verl. Heereweg 121a, Groningen.

IX.

De Kamp-Vereeniging van den Nederlandschen Gymnasiasten Bond

door L. J. 'T HOOFT.

In 't jaar 1909 werd de Kampvereeniging van den Nederlandschen Gymnasiasten Bond opgericht, oorspronkelijk als een soort ondervereeniging van dien bond. Deze Gymnasiasten Bond bestond zelf pas één jaar, en sommigen zijner oprichters meenden, dat 't een mooi veld van werkzaamheid van den N. G. B. zou zijn, om zomerkampen te organiseren. In den zomer van 1909 werd toen voor 't eerst een jongenskamp gehouden te Vierhouten, onder leiding van den tegenwoordigen eere-voorzitter der Kampvereeniging, Mr. E. H. von Baumhauer, toenmaals Amsterdamsch student. Dit eerste kamp was eigenlijk slechts een klein kampement van 26 jongens met eenige studenten als leiders, die bij de boeren waren ondergebracht en het dorps-schooltje in hun recreatiezaal hadden herschepen. Dit kamp had zóó 'n succes, dat nog in hetzelfde jaar de Kampvereeniging werd opgericht, wier eerste voorzitter Mr. von Baumhauer werd. In 't jaar daarop kocht deze Kampvereeniging een eigen terrein, prachtig gelegen in de buurtschap Vierhouten, temidden van hei en bosschen, één der mooiste plekjes van de Veluwe. Daar bouwde zij haar doelmatig ingericht Kamphuis, en door in den loop der jaren haar grondgebied steeds te vergrooten, is ook voor de toekomst, de vrije ligging van het Kamphuis verzekerd.

De Kamp-Vereeniging, oorspronkelijk opgericht als een ondervereeniging van den N. G. B., is in den loop der jaren tot een zeer onafhankelijke vereeniging gegroeid. De band, die haar ook nog heden ten dage aan den N. G. B. bindt, komt voornamelijk tot uiting in 't feit, dat de K. V. haar kampen in de eerste plaats openstelt voor gymnasiasten. Maar deze zijn al lang niet meer de eenigen, die ons kamp bezoeken; immers, tegenwoordig worden behalve gymnasiasten, ook leerlingen van alle met het gymnasium gelijkgestelde inrichtingen

van onderwijs, als lycea en H. B. S.-en, opgenomen, en dat zonder onderscheid van richting. Werd dit neutrale karakter der kampen in de eerste jaren als iets vanzelfsprekends aangenomen, waarbij men verder niet stilstond, langzamerhand werd dit een moeilijk vraagstuk voor onze vereeniging, toen overal kampen werden georganiseerd, waar een bepaalde ethische richting werd gepropageerd. De K. V. stond toen voor de vraag: heeft een neutrale vereeniging als de onze, nog reden van bestaan naast zooveelen, die hetzij op Christelijken, hetzij op Katholieken grondslag zijn gebaseerd.

Gelukkig kunnen we constateeren, dat men nu op dit punt tot een oplossing gekomen is, want zeer sterk leeft gedurende de laatste jaren de meening in de K. V. op, dat wel degelijk kampen, op geheel neutralen grondslag gebaseerd, bestaansreden hebben. Wel is algemeen 't verlangen opgekomen, om ook in onze kampen wat meer aandacht aan de geestelijke ontwikkeling der jongelui te besteden, dan in de eerste levensjaren der K. V. gebeurde. Dit gebeurt nu dan ook, doordat zoowel in de jongens- als in de meisjeskampen een hoofd-leider(-ster) is, die allerlei onderwerpen inleidt en met de jongelui bespreekt, en dit is een methode, die veel instemming vindt.

Het doel onzer kampen is en blijft echter het bevorderen van een gezonde ontwikkeling, zoowel lichamelijk als geestelijk, zonder te vervallen in 't propageeren van één bepaalde ethische richting. Dit standpunt is gegrond op de toestanden in de studentenwereld, waar een zeer belangrijke (veelal vooraanstaande) categorie van personen is, die zich niet bij één bepaalde geestelijke richting aansluit. Een heel belangrijk voordeel van de kampen is daarbij de nadere aanraking, die zij brengen tusschen studenten en aanstaande studenten.

De tegenwoordige staat der Kamp-Vereeniging is uitstekend, evenals de vooruitzichten. Jaarlijks organiseert de K. V. in haar Kamphuis te Vierhouten drie meisjeskampen en twee jongenskampen, bovendien nog op een apart terrein, ook in Vierhouten gelegen, twee meisjes-tentenkampen. De kampen worden geleid door een commandant(c) bijgestaan door een staf van ongeveer tien leiders(-sters). Hun aantal hangt af van 't aantal deelnemers, dat ongeveer 60 per kamp is. De leiders en leidsters worden gekozen uit de studenten van al onze universiteitssteden.

In 't kamp wordt zoo ongeveer om den anderen dag een groote fietstocht gemaakt. Heel vaak wordt op deze fietstochten een paar uur pauze gehouden, om te zwemmen in 't Uddelermeer, te Epe of Apeldoorn, of in zee bij Elburg. De avonden worden doorgebracht met voetbal-, hockey-, cricket-, piano-, mandoline- of gitaarspel. Is er vandaag een groote fietstocht gemaakt, dan wordt morgen de dag

in de buurt van het Kamphuis doorgebracht met allerlei sport (een voetbal- en een hockeyveld behooren bij 't kampterrein; materiaal, ook voor cricket, is aanwezig) en met wandelingen in 't prachtige Vierhouterbosch; terwijl men bij leelijk weer zijn toevlucht in 't Kamphuis kan zoeken, waar in de eetzaal een piano staat, en men allerlei spelletjes doet.

In de laatste helft van den kamptijd worden meestal onderlinge voetbal- en hockeywedstrijden gespeeld, terwijl in de jongenskampen een vossenjacht, een cross-country en een nachtelijke tocht bijna nooit op 't programma ontbreken.

Wie nadere inlichtingen wil hebben, kan gratis een meisjes- of jongenskampboekje aanvragen bij Drukkerij Semper Avanti, Kleine Veenkade 40, Den Haag.

Dezen zomer worden in 't Kamphuis gehouden: van 11—21 Juli het eerste meisjeskamp; van 21—31 Juli het eerste jongenskamp; van 31 Juli—10 Augustus het tweede meisjeskamp; van 10—20 Augustus het tweede jongenskamp; van 21—31 Augustus het derde meisjeskamp; bovendien van 13—23 Juli het eerste meisjestentenkamp; en van 1—11 Augustus het tweede meisjestentenkamp. Deelneming staat open voor ieder, die op gymnasium, lyceum of H. B. S. gaat, ook al heeft hij of zij eindexamen gedaan. De kosten bedragen voor de meisjeskampen f 27.50 per persoon met f 2.50 inleggeld, voor de jongenskampen f 30,— met f 2.50 inleggeld.

Opgaven voor alle meisjeskampen richtte men aan Mej. C. van Kerkwijk, Riouwstraat 135, Den Haag, en voor alle jongenskampen aan Mr. E. A. Bontekoe, Wijde Burgstraat 14, Sneek, en verder kan een ieder, die iets meer over onze kampen wil weten, zich wenden tot den Secretaris, den heer L. J. 't Hooft, Steenschuur 18 te Leiden.

X.

De Kampen der A. M. V. J. (Amsterdamsche Maatschappij voor Jonge Mannen)

door Dr. G. W. OBERMAN.

Daar ergens ten Zuid-Oosten van Ermelo, waar het bos ophoudt en de heide begint, ligt het kamp der A. M. V. J. bij de Paalberg. Voor dat het fietspad langs dennenbos en over de heide U voert in 't kamp, moet ge een heuvel over. Heel voornaam en heel oud de Paalberg genaamd. Het is de hoogste top van de heuvels rond het kamp, dat op een helling ligt. Oudheidkundigen beweren dat hier eens een meer was. Gindse kleine heuvels zijn stille, geheimzinnige hoogten, overgroeid met heide, verbergend historie van eeuwen terug. Opgravers vertellen, dat zij ontstonden in de tijden, toen de Hunnen doolden over de vlakte. Het waren grafheuvels.

Zo stil en geheimzinnig als die hoogten voor de wandelaar en zo boeiend voor den kundigen onderzoeker, is het kamp voor wie in Juni wandelend langs verboden wegen op eens voor 't kamp staat, nu verlaten, rustig, zwijgend, dood.

Maar de houten barakken, de eetzaal, de keuken, de spreekzaal, de velden zijn voor den ingewijde vol verhalen en leven uit vorige jaren.

Hij meent achter het dennenbosje Drost te horen aankomen met zijn stotende Veluwe kar — de geregelde postillon d'amour tusschen het kamp en de beschaafde wereld.

Ginds vluchten enige verraste hazen en een moedig achtergebleven konijn kiest ook het hazenpad. Want gedurende twee maanden is hun konijnen- en hazenrijk uit. Immers 's avonds, zelfs 's nachts is er geen rust op de heide meer. Zij meenden, dat die eenzame wandelaar de padvinder der Kampers was.

Reeds een jaar of zes bestaan de kampen der A. M. V. J. voor ouderen en jongeren. Voor H.B.S.'ers en Gymnasiasten, zelfs worden er kampen georganiseerd voor jongens uit het Opvoedingsgesticht „Valkenheide“.

Een kamp, indien goed bezet, telt een honderdtal deelnemers met een staf van 10 „officieren“. De jongelui komen meest uit Amsterdam en Rotterdam. De oudere deelnemers zijn meest op de bank- en handelskantoren werkzaam.

's Morgens — de eerste dagen is de Kampcommandant keurig op tijd — als het half acht is op zijn horloge, wordt het reveil geblazen.

Dan wijken de deuren der barakken die half gesloten waren, wijd open. De zon over de verre heide schijnt naar binnen. Ook ietwat nieuwsgierig naar die nieuwe gasten en maakt het den slapers uit de drukke stad makkelijk om wakker te worden. Het slapen valt anders dien eersten nacht niet mee. Al slapen we in Ermelo niet in tenten, al zijn de barakken goed dicht tegen het Elfenbrengende Westen, het is er fris en open genoeg en de „slaapsteden“ ongewoon hard, zodat het moeilijk is, voor de meesten, lang te slapen. Trouwens daarvoor zorgen je kameraden wel. Met negen man onder leiding van een officier slapen we in een tent, en wie vroeg opstaat, om het goud te delven, dat de morgenstond, volgens den dorpeling, in de mond heeft, jaagt den armen, zwakken, lang slapenden broeder snel de hei op.

Het ontbijt brengt allen — gedouchd — te samen. Nog jagen haastig enkele laatkomers over de heide naar de eetzaal. Hun angst, als van het verjaagde konijn, waarvan ik zo juist vertelde, is niet zonder oorzaak. Immers het ontbijt is begonnen. De deur gesloten.

Een gespierd corvée staat klaar bij een groenten-badkuip. Hun ernstig gelaat, onderdrukkend een wreden glimlach, doet dubbel ernstig aan, verraadt, hoe zeer zij zich bewust zijn van de ernst hunner taak, die wacht. Gindse laatkomers, aanrennend, maar te laat, zullen in de kuip gedompeld worden. Er moet n.l. orde heerschen, ook in een kamp. En de menigte etend hun boterham met kaas, drinkende grote koppen warme heerlike thee, verheugt zich als eens de Romeinse burgers in het arena, dat dien dag bijzonder veel bloed zou vloeien.

Het ontbijt wordt gesloten met het lezen van een stukje uit den Bijbel en een godsdienstig lied, dat graag gezongen ver over de heide klinkt.

Vlak na 't ontbijt, na de tent-inspectie, volgt de sportverdeling: cricket, voetbal, hockey, korfbal, fietsen, zwemmen, wandelen, ja wat voor spelen kunnen wij niet kiezen. En al trekken we 's middags vaak met elkaar het bos in, waar iemand een onderwerp inleidt of iets voorleest, de sport is hoofdschotel.

Maar als de wolken grauw en grijs, dreigendlaag hangen over de donkere heide, die nog niet bloeien gaat en haar purper preuts verbergt; wanneer de lucht „hopeloos“ staat, zonder de geringste belofte dat het in weken goed weer wordt — spelen we binnen, worden geïmproviseerde toneeltjes in elkaar gezet, musicceert een orkestje zonder pauze en is de lach niet van de lucht. Wij amuseeren ons alsof er achter de heuvelen geen maatschappij meer is, geen **LEVEN**, vergeten we banden, die ons bonden, meesleurden in dat leven, waar alles zo gewoon gaat en zonder waarlik leven, waar de verleiding zo groot is en de demon: „Ik kan niet anders en niet beter“, het bestaan van vele jonge mensen tyrantiseert.

Ja, daar heb ik eigenlijk genoemd ons kamp-doel. Wij pogen hoger te mikken, dan „aan jonge mensen een gezellige vakantie weer te geven“. Al erkennen wij dat dit reeds veel is.

Ook niet willen wij geven gezonde ontspanning alleen — zelfs niet een flinke boterham, een gezellige sportweek, niet 's Zondags een preek van een geschikte Dominé en elken avond een toespraak — als de jongens moe gespeeld zijn en wat sentimenteel gestemd door 't uitzicht over de heide bij avond.

Want heel bewust en beslist gaat het der leiding om de sfeer die alleen ontstaat waar jonge mensen, in volkomen vrijheid en loutere vreugde samen zijn en samen zoeken God.

Blijvend vertrouwen, en terstond een band, ontstaat er, waar leiders jonge mensen voorgaan op den weg, waarvan zij zich wel bewust zijn, maar dien zij nog niet vinden konden, den weg, die naar Christus voert. De jonge mensen voelen het terstond of de leider — behalve „een geschikte vent“ ook iemand is, die een helpend woord voor hen

heeft in den strijd van allen dag, waarin de zonde vaak hun leven versombert.

En blij zijn wij als jonge mensen, die anders ver leven van de Heilige Vragen, in onze kampen komen, en (en dat zijn er verscheidene!) daar voor het eerst horen van Jezus Christus, die van hun leven nog alles maken wil.

Wij zijn dankbaar in het kampwerk zo Christus te mogen dienen. „Deze last is waarlijk licht“, al zijn wij soms bekaf als een kamp eindigt.

En als de Chef van 't station Ermelo, die zo langzamerhand officieus honorair-oud-kamper geworden is, zijn ijzeren scepter omhoog heft, en de trein weg trekt en de zingende kamper, wuivend uit de raampjes hangen en terug reizen naar de grote steden, die gedrochten der beschaving, dan zijn we allen tevreden, als de jonge mensen meer mee nemen dan de herinnering aan een fijnen tijd van pret — als zij hebben kunnen horen Gods stem op de heide, waar het bos wijkt en de stille heuvelen liggen.

De leiding der A. M. V. J. berust bij Dr. J. Eykman en W. van Vliet, Bureau Wanningstraat 10, Amsterdam. Inlichtingen omtrent de kampen worden gaarne gegeven.

Ook worden er vacantiereizen georganiseerd en dit jaar een vacantieluis geopend te Mechelen (Limburg).

Persoverzicht.

Bibliotheekvragen en problemen.

Hierover schrijft Mr. J. B. du Buy in een vorig nummer van *Stemmen des Tijds*. Schr. geeft daar voornamelijk 'n samenvattend overzicht van 'n geschrift van de bibliothekaris Paul Ladewig, getiteld *Die Bibliothek der Gegenwart*. 't Is niet m'n bedoeling om van dit overzicht hier noch eens 'n overzicht te geven: belangstellenden verwijs ik dus naar 't artikel zelf. Maar de schr. vindt hier gelegenheid iets te zeggen naar aanleiding van de oplossing van de gerucht makende amsterdamsche bibliotheek-kwestie. Schr. schakelt 'n eventueel persoonlijk element in die oplossing volkomen uit: en spreekt dan als z'n mening uit, dat hij de oplossing niet de juiste acht. De oorzaak van de strijd was gelegen in 't feit „dat de taak der beide bibliotheken — de Universiteitsbibliotheek en de Openbare Leenzaal — nog niet scherp genoeg is afgepaald“. Un.-bibl. en Op.-leesz. staan tegenover elkaar. De eerste, de wetenschappelijke,

moet ook aan de toekomst denken, en naar 't verleden zien; de tweede, de gebruiksboekrij, heeft slechts te zorgen voor 't heden. „Op een gegeven oogenblik zal de wetenschappelijke boekrij allicht achterstaan bij de gebruiksbibliotheek, maar „tijdloos“ gezien, wint zij het. Moet het ideaal der wetenschappelijke bibliotheek zijn in haar boekenstand een totaalbeeld van elke periode uit te drukken, dat der gebruiksboekrij is van elke periode en voor die periode een totaal te geven“. De schr. konstateert 't feit dat de handels-economieboekrij in Amsterdam is gekomen „niet in de Universiteitsbibliotheek, waar zij thuis behoorde, doch in de Openbare Leenzaal“, als gevolg van 'n miskenning van de onbepaaldheid van beider taak. Op den duur zou de vereniging van de leiding van beide instellingen in één hand, zeker schadelijk zijn. 't Zouden slotte — 'n dergelijk proces werkt slechts langzaam — kunnen voeren tot „ont-aarding van één of zelfs van beide instellingen.“ v. E.

INHOUD VAN AFLEVERING 10.

	Bladz.
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Nederlandsche fabrieken, V., door Dr. E. Bonebakker (Slot).	293
Stemmen uit het Nederlandsche Kampleven. (Vervolg)	
VII. Het kampleven in de Arbeiders-Jeugd Centrale, door Koos Vorrink	310
VIII. Iets over de P. A. I. Kampen, door Dr. F. C. Gerretsen	314
IX. De Kamp-Vereeniging van den Nederlandschen Gymnasiasten-Bond, door L. J. 't Hooft	319
X. De Kampen der A. M. J. V. (Amsterdamsche Maatschappij voor Jonge Mannen), door Dr. G. W. Oberman	321
Persoverzicht, Binnenland.	
Bibliotheekvragen en problemen, door v. E.	324

OUDERS!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

Vacant.

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING
ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
W. EMMENS, A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz.,
IDA HEYERMANS, J. HOVENS GREVE, Secr.

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

VOLKSONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

REDACTIE EN ADMINISTRATIE CENTRAAL STATION
(Kamer 57-59). AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f3.75. FRANCO PER POST.

ADVERTENTIËN PER REGEL f0.40; BIJ ABONNEMENT LAGER.

„Dit tijdschrift is het orgaan van het Nutsinstituut voor
Volksontwikkeling, welk instituut is ingesteld door
de Nutscommissie voor Onderwijs.

Het Instituut stelt zich ten doel mede te arbeiden aan de verheffing
van het onderwijs en de opvoeding van het Nederlandsche Volk.

Het tracht dit doel te bereiken:

1. door in een centraal bureau van advies gegevens te verzamelen, welke
eenerzijds zullen strekken tot het doen kennen der behoeften, die op het
gebied der Volksontwikkeling bestaan en anderzijds dienstbaar gemaakt
zullen worden aan de beantwoording van vragen hierop betrekking hebbend.
 2. door het bevorderen van de oprichting van neutrale bijzondere
scholen, in die streken van ons land, waar hieraan behoefte blijkt te bestaan.
 3. door het uitzenden van sprekers, welke in de departementen der
Maatschappij en eventueel ook daarbuiten propaganda maken voor die
werkzaamheid op het gebied van Volksontwikkeling waaraan plaatselijk
behoefte bestaat.
 4. door het beleggen van openbare besprekingen of congressen ter be-
handeling van problemen van volksontwikkeling.
 5. door uitgave van een orgaan, dat uiting zal geven aan alle in ons
land levende oude en nieuwe vruchtbrengende gedachten op het gebied der
volksontwikkeling.
 6. door het contact op het gebied van onderwijs en opvoeding tusschen
Nederland en het buitenland te versterken, eenerzijds door bevordering van
het bezoek van vooraanstaande buitenlanders aan ons land, anderzijds, waar
dit noodig en mogelijk blijkt, door uitzending van Nederlanders ter bestu-
dering van buitenlandsche toestanden.
-

Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Ned. fabrieken.

VI. De Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwagematerieel genaamd „Werkspoor” te Amsterdam

door M. G.

Gaarne maken ook wij gebruik van de ons geboden gelegenheid, om een en ander mede te deelen van hetgeen door „Werkspoor” gedaan wordt, ter bevordering van de ontwikkeling en ontspanning van haar personeel. Dat daarbij de bevordering der ontwikkeling een grootere plaats inneemt, dan het aanmoedigen van ontspanning, vindt zijn oorzaak daarin, dat er in een stad als Amsterdam zooveel gelegenheid is om zich ontspanning te verschaffen naar ieders eigen aard en wensch, dat er van een bepaalde behoefte aan ontspanning, speciaal voor het personeel onzer fabriek, niet gesproken kan worden. Toch ontstonden in den loop der tijd onder het personeel eenige ontspanningsvereenigingen, welke gesteund door „Werkspoor”, de tusschen de leden van het personeel bestaande band trachten te versterken. Werd gemeend, dat — wat het bevorderen van ontspanning betrof — door de fabriek slechts gestreefd moest worden naar het steunen van hetgeen zich uit eigen initiatief onder de leden van het personeel ontwikkelde; waar het de bevordering der ontwikkeling betrof, werd daarentegen het standpunt gehuldigd, dat hierin wel degelijk het initiatief van de fabriek had uit te gaan, om waar noodig een aanvulling te verkrijgen op de talrijke cursussen en avondschoolen, welke in onze stad georganiseerd worden.

De leerling-opleiding, zooals deze aan onze fabrieken geregeld is, is een uiting van dezen wensch. Het is een algemeen bekend en verklaarbaar verschijnsel, dat een vak niet geleerd kan worden op een school of cursus, maar de hiervoor vereischte vakbekwaamheid in de praktijk verkregen moet worden. Op geen school, hoe goed ook ingericht overigens, wordt de leerling geplaatst voor werk, zooals dat in de werkplaats pleegt voor te komen. Komt een jongen als jongste maatje in een werkplaats, dan zal hij in de meeste gevallen als hulp of voor boodschappen gebruikt worden. In de eerste jaren komt dan van het leeren van het vak weinig. Terecht werd daarom reeds bij de oprichting der fabriek ingezien, dat een geregelde vakopleiding noodzakelijk was, wilde men bekwame werklieden kweken. Aanvankelijk bepaalde de fabriek zich tot een practische opleiding. De leerlingen werden bij een anderen werkman geplaatst, die de jongens moest

voorlichten en helpen. Zoowel deze wijze van opleiden als de belooning van die diensten, leidde tot moeilijkheden, zoodat in 1895 werd overgegaan tot het aanstellen van vaste leermeesters, wier taak het is een groep leerlingen in de practijk van het werk te onderrichten. In de verschillende werkplaatsen vindt men thans deze leerlingen in groepen van 25 tot 40 jongens bijeen, die onder leiding van den leermeesters hun practische opleiding ontvangen. De algemeene machinebouw brengt tal van werkstukjes mede, die een uitgezocht oefenmateriaal voor leerlingen vormen. Bij het onderricht wordt op den voorgrond gesteld, dat de leerling in de eerste plaats komt om te leeren. Het gaat er dus niet om, om een bepaald werk in een bepaalden tijd gereed te maken, ook is het niet zoo vreeselijk als er wat verknocid wordt, maar wel moet het werk ten slotte goed zijn. De leerlingen blijven tot hun 19de jaar in de leerschool en gaan daarna over in de werkplaats zelf. Om te voorkomen, dat het doel — het leeren werken — uit het oog verloren wordt, mogen leerlingen van 17 jaar en jonger niet in stukwerk werken. De andere leerlingen worden naar mate ze ouder worden, al langzamerhand werklieden met een zekere mate van bekwaamheid, zoodat het werken in stukwerk voor hen in sommige gevallen kan worden toegestaan. Daar het algemeen ontwikkelingspeil der leerlingen bij het verlaten der Lagere school veel te wenschen overlaat, werd aan de practische opleiding, een cursus voor herhalings-onderwijs verbonden, welke in de werkuren wordt gehouden. Het onderwijs op deze herhalingscursus wordt in aansluiting van het practisch onderwijs gegeven. Zoo wordt speciaal aandacht gewijd aan eenvoudige meetkundige constructies, het maken van uitslagen, het berekenen van inhouden en gewichten. Er wordt een leesboek op technisch gebied gelezen en eenige elementaire natuurkunde onderwezen. In aansluiting aan dit herhalingsonderwijs, wordt een teekencursus in de avonduren gegeven. De practische opleiding onder leiding van de leermeesters, heeft plaats in 13 leerscholen of groepen, n.l. 3 voor draaiers, 3 voor bankwerkers, 1 voor modelmakers, 1 voor ketelmakers, 2 voor smeden, 1 voor vormers, 1 voor wagenmakers en 1 voor timmerlieden. In 't algemeen blijft een leerling in de eenmaal gekozen leerschool. In hoogst enkele gevallen, bij bijzonderen aanleg, kan overgang naar een ander vak plaats vinden. Het theoretisch herhalingsonderwijs wordt aan elken leerling gedurende 2 jaar, 5 à 6 uur per week gegeven. De leerlingen krijgen ieder kwartaal een rapport-boekje mede, ter afteekening door de ouders. Er worden cijfers gegeven voor de practische vorderingen, theoretische vorderingen en voor ijver. De leerlingen, die goede cijfers op hun kwartaal-rapporten behalen, ontvangen een leerlingen-premie, die op

een boekje wordt tegoedgeschreven en hun uitbetaald wordt, als zij op 25-jarigen leeftijd nog in dienst van „Werkspoor“ zijn.

Vóór een jongen als leerling wordt toegelaten, moet hij geneeskundig zijn goedgekeurd. Bovendien moet hij zich aan een onderzoek naar zijn ontwikkeling onderwerpen, waarbij tevens wordt nagegaan, of de voorwaarden aanwezig zijn om naar alle waarschijnlijkheid zijn opleiding in het door hem gekozen vak te volbrengen.

Aangezien een groot deel der leerlingen te ver van de fabriek af woont om in den schafttijd naar huis te kunnen gaan en het minder gewenscht geacht kan worden deze jongens gedurende den schafttijd zonder toezicht en zonder bezigheid te laten, werd aan de fabriek te Amsterdam een leerlingen-leeszaal verbonden. De bibliotheek omvat een 500 jongensboeken. De leeszaal biedt 118 plaatsen, welke door de leerlingen besproken worden. Iedere jongen heeft zijn vaste plaats en vindt bij het begin van den schafttijd, het boek waarin hij aan het lezen is, op zijn plaats liggen.

Aangezien ook vele volwassen werklieden zich in den schafttijd niet naar huis kunnen begeven, is er voor de werklieden een schaftlokaal ingericht, waar vanwege den Volksbond melk en koffie wordt verkrijgbaar gesteld. Voor de beambten zijn in het kantoorgebouw koffiekamers aanwezig. Zoowel in het schaftlokaal als in de koffiekamers wordt — zij het op beperkte schaal — ontspanningslectuur (weekbladen en tijdschriften) verstrekt.

Het lidmaatschap der Volksuniversiteit geeft „Werkspoor“ recht op een aantal toegangskaarten voor cursussen. Jaarlijks worden deze onder een aantal gegadigden bij loting verdeeld.

Aangezien onder het personeel de wensch opkwam, nader ingelicht te worden over de werktuigen en machines, welke in het bedrijf gemaakt worden of in bedrijf zijn, werd in de laatste jaren getracht, in voordrachten over deze onderwerpen in de avonden, het principe en de werkwijze van deze werktuigen te verklaren.

Zooals in den aanvang van dit artikel werd medegedeeld, ontstonden onder het Personeel enkele ontspanningsverenigingen. Zoo werd in 1920 een Harmonie-gezelschap „Werkspoor“ opgericht, dat circa 30 leden telt en een overigens bloeiend bestaan leidt. De Amsterdamsche Sportvereniging „Werkspoor“ beoogt naast het voetballen, ook de bevordering der atletiek onder hare leden. Haar elftallen nemen aan verschillende competities deel, terwijl jaarlijks door haar een atletiek-wedstrijd voor leden van kantoor-voetbalverenigingen wordt georganiseerd.

Ten slotte zij nog vermeld, dat door de fabriek een fabriekscourant „Werkspoor“ wordt uitgegeven, welke eens per maand verschijnt en waarin verschillende voor het personeel van belang zijnde onderwerpen worden besproken. Naast artikelen over sociaal-economische onderwerpen, over onderhanden- en afgeleverd werk en beschrijvingen van technischen aard, vinden publicaties en verslagen van fabrieksfondsen en verenigingen in deze fabriekscourant plaatsing.

Het derde jaar van De Arend

door W. E. VAN WIJK.

De ontvangst van „Het tweede jaar van De Arend“¹⁾ heeft een diepen indruk op me gemaakt, daar zij mij duidelijker dan iets anders de groote belangrijkheid heeft getoond van den arbeid, die mede in het Clubhuis De Arend wordt verricht en van de andere onderwerpen, die in dat verslag zijn aangeroerd. Met het beantwoorden van de opmerkingen en tegenwerpingen, die me zijn gemaakt, heb ik lang gedraald; op verscheidene vragen moet ik het antwoord nog schuldig blijven, inzonderheid op die, die betrekking hebben op de doelmatigheid der eindigheid van geestelijken groei. Twee vormen van critiek wijs ik echter terug.

De eerste heb ik voornamelijk van dames gekregen, als zoude ik n.l. schandelijk gehandeld hebben door in aristocratische hooghartigheid mijn jongens in hun schamele bloetheid aan de nieuwsgierige blikken van het publiek prijs te geven. Dit nu heb ik volstrekt niet gedaan; ik heb slechts neergeschreven, wat een ieder die oogen heeft om te zien, kan zien.

En vervolgens kan ik niet meegaan met hen, die mijn ontboezeming verklaren als te zijn ingegeven door een politieke overtuiging, die ik zou aanhangen. Zoo schrijft De Kommunist (als Venkel met een k) van 23 December '24, dat ik een fascist ben, maar de (fascistische) Vaderlander van 24 October '24 had reeds gezegd: „..... geen wonder dat de Heer Van Wijk zich afvraagt, of het wel goed is mee te doen aan de pogingen om beschaving aan de massa te brengen“.

Wel echter heb ik in de oorspronkelijke verhandeling reeds erkend, dat mijn zienswijze niet zonder invloed kan zijn op onze verwachtingen van menschen en derhalve ook b.v. onze waardeering voor meerderheidsstemrecht niet kan verhoogen.

Uit de kringen der paedagogen ontving ik verscheidene blikken van instemming, doch ook wel van stellige afwijzing. Inzonderheid heeft men me gevraagd, of mijn oordeel over de jongens niet geheel anders zou hebben geluid, indien ik er meer naar had gestreefd om in De Arend een „sfeer“ te scheppen en indien ik meer aan de jongens zelf had overgelaten.

Nu laten wij echter in De Arend zooveel aan het initiatief van de bezoekers over als maar eenigszins met de goede orde verenigbaar

¹⁾ Volksontwikkeling, October 1924.

is en inderdaad is het de alles doordringende idee van het clubhuis, om er een sfeer van hartelijkheid en onderling vertrouwen te laten groeien. Het is waarschijnlijk, dat dit uit mijn verslag niet duidelijk bleek. Te lang echter is m.i. de paedagogische literatuur als stichtelijke literatuur beschouwd. Ook de paedagogiek moet worden gebouwd op waarnemingen, waarop naar den eisch der wetenschap langs zuiver inductieven weg een theoretischen grondslag voor den verderen arbeid kan worden verkregen. Zij moet ten slotte antwoord kunnen geven op zeer gewichtige en voor onze samenleving principiële vragen, zonder zich daarbij te laten leiden door overwegingen van gevoel of van sociale rechtvaardigheid. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan deze vraag: heeft de theorie van het milieu wel die algemeene geldigheid, die men er gewoonlijk aan toeschrijft, is voortgezette geestelijke ontwikkeling van den mensch als regel wel mogelijk, heeft het — om de lijn door te trekken — wel zin, om maar steeds hogere burgerscholen, lycea, hogere handelsscholen, enz. op te richten en om den toegang tot de Universiteit voortdurend wijder open te zetten?

Een woord van bijzondere erkentelijkheid ben ik aan Professor Gunning verschuldigd, die mijn Tweede Jaar een uitvoerige bespreking (in Volksontwikkeling van Dec. '24) waardig heeft geoordeeld. Het heeft me — in zeker opzicht althans — een beetje plezier gedaan, dat ook hij niet iets weet aan te wijzen, dat den meerderheidsjongen boeit en tegelijkertijd geestelijk beteekenis heeft. Want dat wij, werkers in De Arend, inderdaad veel moeite doen (en van meet af aan ook hebben gedaan) om een heldere voorstelling te krijgen van het dagelijksche werk van onze jongens, dit durf ik gerust verzekeren.

De ervaring leert dan ook dat het vermoeden van Prof. Gunning, als zoude men de jongens n.l. het best kunnen pakken door zich met hen over hun vak te onderhouden, zeer juist is. Inderdaad kan men dikwijls van jongens, die men er niet licht op aangezien zou hebben, een aardige opmerking over hun dagelijksch werk te hooren krijgen. Maar — dan blijft het ook weer daarbij; iedere poging om op de zaak door te gaan mislukt steeds. Het is alsof men zou trachten door blazen tegen het nog gloeiende eindje van de pit van een reeds uitgeblazen kaars die kaars zelf weer aan 't branden te krijgen.

Inderdaad heeft deze waarneming mij juist doen schrijven, dat 't niet mogelijk is om met de meeste jongens over iets anders te spreken, dan over het allernaaste; inderdaad is deze waarneming, die ik waarlijk niet alleen aan jongens van De Arend heb verricht, doch ook aan dienstpersoneel, studenten, onderwijzers, leeraren, musici enz., enz. voor mij al jaren geleden de aanleiding geweest om de theorie op te stellen, die men in het derde gedeelte van het verslag kan vinden. Het

feit alleen, dat bijna iedereen op zijn eigen vak smaakt, maar de fut mist om zich boven zijn beroep te verheffen, om zijn beroep op te werken tot iets van hoogere orde of om er van onder vandaan te komen — dit is voor mij een krachtig bewijs voor de juistheid dier theorie. Zie b.v. eens wat een man als Ligthart heeft weten te maken van het hoofdschap eener school voor gewoon lager onderwijs.

Deze korte inleiding meen ik aan mijne verhandeling vooraf te moeten laten gaan, om polemiek zooveel mogelijk er buiten te houden. Mijne bedoeling met dit stuk is niet zoozeer, om een zakelijk „verslag van commissarissen aan aandeelhouders” uit te brengen, dan wel om mede te werken tot het leggen van een wetenschappelijk fundament voor den arbeid onder de rijpere jeugd. Dat ik hierbij dikwijls in herhalingen zal moeten treden en dat het sensationele er af is spreekt vanzelf; ik kan het niet in alle opzichten betreuren.

II.

Toen ik de kopij van het Tweede jaar aan den Heer Hovens Greve had gezonden, heeft hij me gewaarschuwd, dat ik mijn betoog zoo kort had opgesteld, dat er kans bestond dat het tot misverstand aanleiding zou geven. De ervaring heeft hem gelijk gegeven en wel op een punt, waar ik het in 't geheel niet had verwacht: vele menschen toch hebben gemeend, dat ik het uitsluitend over de jongens en hun stand of kring of klasse heb gehad en niet over iedereen of bijkans iedereen.

Ik zal daarom ditmaal den omgekeerden weg bewandelen en trachten eerst mijn theorie nogmaals onder woorden te brengen, dan daarop een stelsel baseeren voor een vruchtbaren arbeid onder de rijpere jeugd, om ten slotte te beschrijven hoe of we in De Arend hebben getracht dit in practijk te brengen. Als ik hier van „mijn” theorie gewaag, dan is dit slechts eenvoudigheidshalve. Het lijkt me n.l. niet slechts mogelijk, doch zelfs in hooge mate waarschijnlijk, dat soortgelijke overwegingen reeds door anderen zijn ten beste gegeven en dat ik hier dus niet veel meer doe dan een meening van een denker, die ons is voorgegaan, in andere woorden weergeven.

Ik houd dan den groei van den aardschen mensch voor ten minste drievoudig. In drieërlei opzicht is er groei, volwassenheid en afsterving: te weten lichamelijk, geslachtelijk en geestelijk. Deze drie groeiprocessen hebben alle een verschillende duur, maar voor het grootste gedeelte verlopen zij gelijktijdig. Zij beïnvloeden elkander over en weer en het moet derhalve moeilijk zijn om hunne symptomen goed uit elkaar te houden. De volgorde van volwassen-worden is voor de meerderheid: geestelijk, geslachtelijk, lichamelijk; voor velen geslachtelijk,

geestelijk, lichamelijk en voor de weinigen: geslachtelijk, lichamelijk, (of omgekeerd) geestelijk.

De symptomen van den lichamelijken groei zijn voornamelijk de toeneming der lichaamslengte en de verandering in de onderlinge proportiën der lichaamsdeelen. Die van den geslachtelijken groei zijn o.m. de stijgende belangstelling voor de geslachtsdeelen, de ontwikkeling van het schaamtegevoel, de behoefte om op een of ander wijze de geslachtelijkheid te uiten, welke behoefte steeds meer gedifferentieerd wordt. Uitwendige lichamelijke symptomen van den geslachtelijken groei laten zich ook aanwijzen, b.v. beharing, muteeren der stem en dgl. Symptomen van geestelijken groei zijn de ontwikkeling van het intellect, dus van het vermogen om iets te begrijpen en tot andere dingen in verband te denken, het bezit van een geheugen, de drang om iets te weten alleen om der wille van het weten, dus wetenschappelijke zin of belangstelling, *curiositas*.

De symptomen van de volwassenheid des lichaams zijn natuurlijk het ophouden van den lengtegroei en het constant-blijven der verhoudingen tusschen de verschillende deelen. Die van geslachtelijke volwassenheid zijn niet zoo eenvoudig vast te stellen. Men mag ze uit der aard niet uit lichamelijke teekens afleiden; ten hoogste zou hier van een constateeren eener innige correlatie sprake kunnen wezen.

Een van de gezochte symptomen zal echter wel zijn de behoefte om te trouwen, om zich een gezin te stichten. In 't algemeen zou men kunnen zeggen: de behoefte om op één bepaalde wijze aan zijne geslachtelijke begeerten te voldoen.

Het aangeven van symptomen der geestelijke volwassenheid is uit den aard der zaak moeilijk, daar de tijd, waarop verschillende individuen geestelijk volwassen zijn en daarmede het geestelijk peil, waarop zij voor de rest van hun leven zullen blijven, zoo zeer verschillend kan zijn. Zoo zal b.v. iemand heel best een behoorlijk wiskundige kunnen zijn, zonder dat door zijn leven en werken de wiskunde als zoodanig er ook maar het minste of geringste door wint. Maar wat deze man gedurende een fietstochtje oplost, staat mijlen boven het peil van den denkbaarheid van anderen. Men moet toch vooral niet denken, dat geestelijke volwassenheid een soort van afstandsheid is; het gaat hier meer om een erkenning van onze menschenlijke eindigheid, ook in geestelijken zin. Van de symptomen, die hoezeer ook gradueel verschillend, het bereikt hebben van een bepaald geestelijk niveau aanwijzen, meen ik te kunnen noemen: in de eerste plaats het constant-blijven van het intellect. Iemand, die geestelijk volwassen is, kan nog wel iets leeren — dit bewijzen b.v. de Volksuniversiteiten — maar het geleerde wordt zijn eigendom niet meer, daar het zijn eigenlijk denken niet beheerscht.

Men kan dit zoo dikwijls opmerken bij menschen, die tot een of andere politieke partij zijn „bekeerd“; men waant dan Ephraïm Jenkinson uit den Vicar of Wakefield te hooren met zijn „the world is in its dotage“.

Vervolgens: het onvermogen van velen, om in een gesprek voet bij stuk te houden en de eindelooze herhaling van wat reeds is gezegd, meestentijds zelfs in onveranderde bewoordingen.

Daarna: het gemis aan critischen zin en een hooge mate van licht-geloofigheid; van daar komt het b.v., dat er telkens weer een schare gereed staat om een of ander Hindoe als nieuwe profeet te begroeten, om zich het tijdstip van het vergaan der wereld te laten voorrekenen, om een nieuwe kwakzalverij te koopen en dgl.

Een belangrijk symptoom is ook het verdwijnen van het geheugen, dit is van het vermogen om terstond iets wat men vroeger heeft gezien of ondervonden of gelezen, zich in een of ander verband voor den geest te kunnen brengen. Geheugen is dus iets anders dan herinnering; deze is niet dan het vermogen om van een of ander feitelijkheid na jaren nog verslag te kunnen uitbrengen. Het is een feit, dat de meeste menschen, zelfs op hoogen leeftijd, nog heel wat uit hunne kinderjaren kunnen vertellen, maar heel weinig van hun verder leven. Dit komt doordat een kind in de gebeurtenissen leeft, maar een oudere daarin slechts bestaat.

Een ander symptoom is het verdwijnen van den zin voor verwondering, van het inzicht, dat het mogelijk moet zijn om door eigen, noeste inspanning misstanden en redenen tot ontevredenheid te doen verdwijnen, van het geloof of bewustzijn dat ieder mensch tot iets hoogers is voorbeschikt. In de plaats daarvan treedt een verlammende genoegzaamheid met het eigen Ik, een onbestemd gevoel van wrevel, haast een wrok tegen „ze“. Hulp, verbetering wordt van de anderen wel niet verwacht, maar immer gevergd; de uitdrukking „ze moste“ heeft iedereen toch wel eens gehoord.

Ten slotte: de behoefte tot consolidatie, die zich in haren besten vorm uit als spaarzaamheid en degelijkheid. Hierbij kan men noemen de begeerte om een „vaste“ betrekking te bekleden of in een „gevestigde“ zaak te komen, ¹⁾ het maken van stamboomen en reglementen, kortom alle mogelijke vormen van canonisatie.

Een buitengewoon belangrijke vraag acht ik deze: zou er bijaldien ook eenig lichamelijke criterium kunnen zijn dat tot geestelijke volwassenheid kan doen concluderen? Ik geloof het niet, of het zou de blik der oogen moeten zijn. Maar in een anderen zin zou er verband

¹⁾ Men leze in dit verband eens het meesterlijke slot van Daudet's *Le petit Chose*.

kunnen bestaan. Het is n.l. volstrekt niet ondenkbaar, dat het tijdstip, waarop de geestelijke volwassenheid wordt bereikt voor de verschillende rassen, die onze samenleving kent, verschillend ware ¹⁾. Het is mij althans niet ontgaan, dat mijne beschrijving van den meerderheidsjongen zich vrijwel dekt met die van het hier te lande veel voorkomende ras, dat naar zijn herkomst het Baltisch-Slavische wordt genoemd ²⁾.

Volwassen worden is dus nu in alle drie gevallen het bereiken van een periode van stilstand; zij gaat ongemerkt in die van de afsterving over. Lichamelijk sloopt de natuur en het leven den mensch geleidelijk. Langzaam beginnen de zintuigen hun diensten op te geven. Zijne krachten gaan hem begeven en zoo keert de mensch ten slotte tot het stof weder, waarover hij een korte spanne tijds als koning heeft te gebieden gehad. Geslachtelijk is hij veelal voor den dood reeds verschrompeld. Meestentijds echter zal zijn geestelijk Ik bij zijn dood niet alreede in den nacht zijn verzonken.

Het nieuwe in deze beschouwing is nu gelegen in de verruiming, die zij geeft aan het begrip: puberteitsleeftijd. We waren eraan gewoon geraakt, om daaronder alleen de rijping op geslachtelijk gebied te verstaan en al het overige daaraan onderworpen te verklaren. Doch die beschouwingswijze verlangt juist een groei van de energie in alle mogelijk opzicht na omtrent het 16de jaar en dit is in de groote meerderheid der gevallen niet in overeenstemming met de feiten: het gemiddelde kind is veel energiever dan de gemiddelde jongeling.

Nu heeft men mij, na mijn vorige ontboezeming, uit den treure voorgehouden, dat mijn theorie in 't geheel geen rekening houdt met het maatschappelijk milieu van den mensch, dat ik geen rekening heb gehouden met de economische en sociale wantoestanden, waaronder we leven. In deze voorstelling van de zaak komen m'n Arendjongens dan ook altoos uit een talrijk gezin, dat in een ellendig krot woont; een onmenselijke huisjesmelker laat elke week door een bloedhond, die kruiperig bang is voor zijn meester, de exorbitante huur ophalen. De vaders zijn aan den drank, de moeders zijn afgesloofde doetjes,

¹⁾ Zie b.v. H. F. K. Günther, *Rassenkunde des deutschen Volkes*, München 1925, pag. 196 sqq.

²⁾ Een aardige illustratie hiervan kan men vinden in een artikelje van den Heer H. Gordeau Jr. in het tijdschrift *The World's Youth* van April 1925, waarin de schrijver als „the dutch boy” den jongen uit de middenstandskringen beschrijft: *The Dutch boy is stout, clear-skinned and rosy; he has blue eyes and fair hair etc.* De blauwoogigen zijn onder mijn jongens verre in de minderheid. Op de afbeelding, die bij het artikel is gegeven, zijn trouwens ook reeds meer donkerharigen dan blonden.

die nochtans tegen hare kinderen snauwen. Op hun veertiende jaar gaan de jongens de groote fabriek in, waar zij als slaven van gevoellooze machines gedurende lange arbeidsdagen, den meest geestloosen arbeid verrichten voor zich vetmestende bezitters, natuurlijk tegen hongerloon.

Zoo is echter de werkelijkheid niet; de werkelijkheid is veel erger; in dit gruwelijke beeld is de verschrikking van het lijden te onderkennen, waaruit het licht van een beteren dag zou kunnen glore. Maar de werkelijkheid is grijs van klein-burgerlijke, benepen, enghartige zelfvoldaanheid.

Dat echter een slecht gezinsleven niet dien neerhalenden invloed heeft dien men er allicht van verwachten zoude, zal ieder onderwijzer, die met volkskinderen te maken heeft, dikwijls hebben opgemerkt. Dat niet de arbeid de aanleiding is van het verdwijnen van den zin voor belangstelling, toont in de eerste plaats de snelheid waarmede het proces der geestelijke volwassenvording voor de meerderheid verloopt, maar ook het gedrag van die jongens, die om een of andere reden geen werk vinden, doch werkeloos thuis blijven zitten.

Ik vestig er de aandacht op, dat de hier wedergegeven beschouwing een biologische theorie pretendeert te zijn. Dit beteekent dus, dat we naar mijn meening dan, te maken hebben met onontkoombaarheden, waaraan wij menschen niets kunnen veranderen, evenmin als wij er iets aan doen kunnen, dat het gras groen is. Ik zou me heel wel een kring van sierkunstenaars kunnen voorstellen, die het gewenscht zouden achten, dat het gras b.v. paars ware en niemand zal dien menschen verbieden om schilderijen te maken, waarop het gras paars is en waarop desverlangd de boomen met de wortels naar boven groeien. Niettemin is het gras groen.

Het beteekent ook, dat zij aan een belangrijke zijde van het menschelijke leven niet raakt, want zij houdt zich slechts bezig met den mensch als natuurproduct, met verschijnselen, die gaandeweg tot meetbaarheden te vervormen zullen zijn. Maar zij gaat aan het eigenlijke zieleleven voorbij.

Wat men onder zieleleven te verstaan heeft, is niet gemakkelijk onder woorden te brengen; maar we moeten het toch probeeren, wegens het belang dat dit onderdeel voor het geheel heeft. Het uit zich in de hoogste menschelijke gevoelens, b.v. die voor schoonheid, recht, religie. We hebben hier met ontwikkelbaarheden en niet met aanleerbaarheden te doen en in dien zin zal ook het allergebrekigste ethische werk, dat wij voor onze naasten doen, op resultaten kunnen bogen. Daarom durfde ik ook schrijven, dat er geen reden is om niet te verwachten, althans niet te hopen, dat het goede voorbeeld eer

navolging zal vinden dan het slechte. Hier ook heeft de theorie van het milieu geldigheid. Men zou zich b.v. heel goed een fijngevoelig kind van een poelier kunnen denken, dat toch aan een gans geen andere voorstelling kan verbinden dan van een voorwerp, waarvan men den nek moet omdraaien, doch in wien later, door welken invloed dan ook, het zachtere — hier dus het eigen — gevoel gewekt wordt. Maar daarom blijft het ook een zinlooze arbeid, om langs rationeelen weg aan een bestaand individu gevoelens te willen bijbrengen. Voorbeelden hiertoe biedt de propagandistische literatuur, b.v. die voor het vegetarisme door op de schadelijkheid der vleeschvoeding te wijzen, voor rein leven door de gruwelijkheid van de geslachtsziekten af te malen, voor godsdienstigheid door apologetiek, enz. „Zoek”, zegt Comenius, „zoek alles met het orgaan, dat daartoe bestemd is: de wereld met het licht des verstands, den geest met het licht der rede, God met het licht des geloofs.”¹⁾

* * *

Thans heb ik zoo duidelijk als ik kon, mijne theorie geschetst; hare geldigheid of onhoudbaarheid aan te toonen is een levenstaak.

Hare eerste en voornaamste conclusie is, dat men de menschen in drie groepen zal kunnen indeelen, naar gelang n.l. dat zij geestelijk volwassen zijn vóór dat zij lichamelijk en geslachtelijk rijp zijn, dat zij geslachtelijk of lichamelijk volwassen zijn vóór dat zij geestelijk rijp zijn en ten slotte, dat zij pas tot volle geestelijke rijpheid komen ná dat hun lichamelijke en geslachtelijke groei tot staan is gekomen.

Tot de eerste groep behooren dus menschen, die in hunne jonge jaren een tijd zullen doormaken, waarin de onstuimige begeerten des lichaams niet door den geest in evenwicht worden gehouden. Verreweg de meerderheid der menschen behoort tot deze groep; zij zijn het, die de massa vormen.

Zij kan oogenblikken van verheven grootscheid beleven, als zij als massa optrekt om eenen leider te eeren, gelijk o.a. geschied is bij de begrafenis van Paul Singer.

Men zal de menschen uit de eerste groep voornamelijk onder de arbeiders moeten zoeken en onder hen, die 't in de wereld, maatschappelijk gesproken, niet ver hebben gebracht.

De menschen van de tweede groep zullen over 't algemeen in hunne jonge jaren een evenwichtiger beeld vertoonen. Tot haar behooren de burgerij en het gros der intellectueelen. Ook de weinige gelukkige stervelingen, die dit ondermaansche oplevert, moet men in deze categorie zoeken: menschen die voldaan zijn over wat zij bereikt

¹⁾ Unum necessarium, vi, 12.

en gedaan hebben en geen blijvenden drang (tot scheppen bezitten).

In de derde groep moeten de eigenlijke denkers der menschheid worden gerangschikt, geleerden en profeten. Zij zullen zich zelden gelukkig kunnen voelen ¹⁾ daar hun scheppingsdrang hen verhindert om ooit met het bereikte te volstaan. Zij zijn daardoor ook bruikbaar als bezielers en voorbeelden dan als leiders of heerschers.

De menschen van de tweede en derde categorie zullen in hun jongelingsjaren een tijd van geestelijke inzinking vertoonen, n.l. dan als hun geslachtelijke rijping en lichamelijke groei de beste sappen behoeven. Voor die van de tweede groep zal echter de herleving slechts tijdelijk zijn. Daar de meeste waarnemingen omtrent den puberteitsleeftijd aan leerlingen van middelbare scholen, die grootendeels juist tot de tweede groep behooren ²⁾, zijn verricht, is de gangbare opvatting omtrent den puberteitsleeftijd ontstaan.

De fout, die hierbij dus wordt gemaakt, is dat men de niet onopgemerkt gebleven verschillen met jongelingen van lagere stand zonder verder onderzoek aan den invloed van het milieu toeschrijft, hierbij de eigenschappen van den geest met die der ziel verwarrend. Wij weten, dat in de eenvoudigste, schijnbaar zoo weinig gecompliceerde persoonlijkheid, b.v. van een „wilde“, de schoonste ziel kan huizen.

III.

Indien men de wereld en de menschen beziet door den zooveen geconstrueerden bril, zal men zich geneigd voelen tot een zeer bescheiden verwachting van de mogelijkheden, door opvoeding, inzonderheid bij de rijpere jeugd en bij volwassenen te bereiken. Men moge dit pessimisme heeten — en dit heb ik heel wat keertjes moeten hooren — het tegengestelde van dit pessimisme is dan toch niet een zielsvergenoegd optimisme doch een star illusionisme.

¹⁾ Vergelijk hier: Goethe (in Eckermann, 27 Jan. 1824) „Man hat mich immer als einen vom Glück besonders begünstigten gepriesen; auch will ich mich nicht beklagen und den Gang meines Lebens nicht schelten. Allein im Grunde ist es nichts als Mühe und Arbeit gewesen, und ich kann wohl sagen, dass ich in meinen fünfundsiebzig Jahren keine vier Wochen eigentliches Behagen gehabt. Es war das ewige Walzen eines Steines, der immer von neuem gehoben sein wollte. . . . Der Ansprüche an meine Tätigkeit, sowohl von aussen als innen, waren zu viele“.

²⁾ Zoo kan dan ook b.v. Romain Rolland in l' Adolescent schrijven: „La plupart des hommes meurent à vingt ou à trente ans; passé cet âge ils ne sont plus que leur propre reflet: le reste de leur vie s'écoule à se singer eux-mêmes, à répéter d'une façon de jour en jour plus mécanique et plus grimaçante ce qu'ils ont dit, fait, pensé ou aimé au temps qu'ils étaient. . . .“

(Jean Christophe.)

Bij den meerderheidsmensch echter treedt dit verschijnsel vrij wat eerder op.

Dit laatste brengt mede dat men — eer in toenemende dan in afnemende mate — met onbeschrijfelijke tenaciteit, door middel van onderwijs in iets heel anders een bepaald resultaat tracht te bereiken. Hierbij geldt de vraag naar rentabiliteit als ten eenenmale ontoelaatbaar. Gepersoniseerd wordt dit type door den eerwaarden, grijsen, doch nog zoo levenskrachtigen predikant (pastoor, rabbijn, drankbestrijder, leeraar, enz., enz.), die bij zijn veertigjarig jubileum als zoodanig verklaart, dat hij zich voor zijnen inspannenden arbeid genoegzaam beloond zou achten, indien hij in dien tijd slechts aan eenen den weg tot een hooger leven had gewezen. De omvang van de uitrusting, die daartoe vereischt is geweest, aan papier, notulen, gebouwen, torens, klokken, kosters, portiers echter wijst onverbiddelijk op een fout in de methode.

Pygmaeen zijn heele korte menschjes; wij zullen niet mogen verwachten dat zij langer worden indien in Pygmaea de portretten van reus Goliath in de scholen worden gehangen of de daden van den reus van Sparrewoude op meetings worden voorgedragen.

Niettemin verwachten wij allen wel min ofte meer zulke wonderbaarlijke uitwerkingen b.v. voor het logische denken van onderwijs in meetkunde, voor eerlijkheid door verhalen van eerlijke lieden.

Ten aanzien van de resultaten van onderwijs heeft men wel een zekere stilzwijgende overeenkomst getroffen: we verklaren deze voor voldoende, indien iemand op een gegeven tijdstip een aantal phrases kan herhalen en het type van een opgegeven vraagstuk herkent. Of een candidaat het geleerde werkelijk in zich heeft opgenomen — daarover breken we ons volstrekt het hoofd niet. De groote meerderheid der jongens b.v., die eindexamen H.B.S. aflegt, zou zelfs niet verbaasd zijn indien het vernam, dat de Wet van Avogadro veranderd ware geworden, of indien uit de nasporingen van een professor in Amerika bleek, dat Avogadro een tijdgenoot van Pythagoras was geweest.

Geen wonder, dat er immer stemmen zijn opgegaan van menschen, die op tekortkomingen van het onderwijs gewezen hebben; grootendeels echter wordt de verbetering van wijzigingen in de methode verwacht. Inderdaad moet men al zulke pogingen loven, daar zij kunnen bijdragen tot vermindering van de saaiheid der scholen en ter vermeerdering van de inspanning van leermeesters. Een verhooging van het gemiddelde peil onzer beschaving is daarvan dan ook wel degelijk te verwachten; niet echter van dat der geestelijke vermogens.

Nogmaals: in onderwijs en vrije jeugdvorming trachten wij naar resultaten door gevolgen als middelen te bezigen. Zoo zal b.v. „blijheid” tot dansen kunnen voeren en trachten wij door dansen „blijheid”

te brengen. Daarom is het nog niet verkeerd om iemand dansen te leeren: men denke b.v. aan den dans op het schip van Mijnheer van Koek.¹⁾

Wetenschappelijke zin is niet aanleerbaar.

* * *

Over de toepassing van wat ik hier heb beweerd op de practijk van het onderwijs in 't algemeen wil ik me niet uitlaten: dit durf ik eenvoudig niet. Zij zou tot de consequentie leiden, dat een heel groot gedeelte van onze lesgeverij, zelfs aan onze hooge scholen, een totaal zinledige, vruchteloze tijdvermorsing is en ik zou me moeten wagen in mij onbekende gebieden, waar de bewoners me alles behalve vriendelijk zouden ontvangen. De huidige ontwikkeling van ons onderwijs, die door sommigen heel welwillend met den verzamelnaam van „onderwijsverslechtering (s.v.v.)” wordt aangeduid, moge echter te denken geven.

Over de opvoeding van de rijpere jeugd uit de volksklassen echter durf ik wel wat zeggen; in de eerste plaats, omdat ik hen jaren lang aandachtig in groote genegenheid heb gadegeslagen en vervolgens ter rechtvaardiging of toelichting van de wijze, waarop we in het afge-loopen jaar in De Arend zijn te werk gegaan, gelijk men nader in het eigenlijke verslag daarover, in het vierde gedeelte van deze ver-handeling, kan aantreffen.

De opvoeding dan van den volksjongen moet ten doel hebben hem voor het heden en voor het komende gedeelte zijns levens gelukkiger te maken. Daartoe moet men de ontwikkelbare mogelijkheden tot ontwikkeling trachten te brengen en niet trachten hem iets bij te brengen, wat hij niet bevatten kan en dat hem slechts tot een waan-wijsheid kan voeren, die hem op den weg tot welslagen den pas afsnijdt.

De vraag is dus nu slechts: wat is het ontwikkelbare?

Dat dit niet het intellect is (of hoe men anders het vermogen om schoolsche kennis op te doen moge noemen), heb ik nu toch wel ge-noegzaam betoogd. Zonder twijfel zijn de intellectuele vermogens een maat der geestelijke en zoo komt het ook, dat men nog immer tracht iemands geestelijke vermogens te vergrooten, door hem een grootere feitenkennis op te dringen. Met dit schenken van een Liter in een maatje, houden zich de leeraren van ons middelbaar onderwijs dan ook een groot gedeelte van hunnen tijd op.

Vooralsnog moet dit zoo blijven ook, want we beschikken niet over

¹⁾ Heine, *Das Sklavenschiff* (Romanze, 10).

hulpmiddelen, om uit te maken of een of ander weinig-belovend leerling zich nog niet later weer tot iets van belang zal kunnen ontwikkelen. Dit is een opgaaf voor de „toekomstige eeuw der psychologie”. Men meene echter niet een stuk verder te zullen komen door verlaging van exameneischen; men zal hierdoor het geestelijk vermogen evenmin kunnen verhoogen als het stoffelijk vermogen door inflatie.

Maar waar de mensch steeds rijker aan wordt, dat is aan ervaring en wat het clubhuis nu allereerst voor zijn jongens kan doen, is zorgen, dat die ervaringsschat voor hen steeds kostelijker wordt. Het clubhuis moet den jongens in alle mogelijke opzichten tot een standaard strekken, zoodat zij in hun later leven zullen zeggen: „in 't clubhuis deden ze zoo — dus zóó hoort 't”. Een standaard van plichtsbe-trachting, van werkzaamheid, van orde, van betamelijkheid. In dien zin is dan ook iedere uiting, iedere handeling van een clubhuismeester van belang, gelijk ik talloze malen bevestigd heb gevonden. Ik breng dit hier nog eens naar voren om twee redenen:

Ten eerste omdat ik hierop mijne meening grondt, dat het wel degelijk zin heeft om zooveel jongens tezamen te brengen en aldus massaal te werk te gaan. Opzettelijke exhortaties hebben geen uitwerking; doelbewuste handelingen echter des te meer.

En vervolgens omdat men er uit af kan leiden, dat ik volstrekt niet als een gedesillusioneerde pessimist tegenover mijn taak sta, doch integendeel van het werk van het clubhuis rijke resultaten voor mijne jongens niet alleen verwacht, maar dankbaar dagelijks aanschouw.

Wij kunnen in ons werk een zekere vormelijkheid niet ontberen en ouderen mogen zich wel eens terdege rekenschap geven van de vraag, of hun gedrag tegenover de jeugd wel immer tot het aankweeken van den onmisbaren eerbied bijdraagt. Zoo weet ik van mannen, die een plaats in de maatschappij te bekleeden hebben, die zich niet ontzien om in jongenskampementen de pap rond te dienen in hun nachtpak gekleed, en ik heb zelf een hoogleeraar van 's Lands Eerste en Oudste Hoogeschool gezien en gehoord, die zich door een troep jongens en meisjes eener jeugdvereniging liet tutoyeeren en bij den achternaam noemen. Zulke excessen leiden tot verstoring van het evenwicht in de jeugdigen.

De lagere school laat de meeste kinderen los als zij 13 of 14 jaar zijn. Daar de wet den arbeid van personen beneden de 14 jaar verbiedt, gebeurt het dikwijls, dat een kind eerst nog een tijdlang thuis rond hangt, voordat het gaat werken. In deze lacune heeft men door een zevende leerjaar willen voorzien, hetgeen echter weer voorloopig is uitgesteld. Het is merkwaardig, dat niemand eigenlijk een juiste

voorstelling heeft van wat men in zoo'n zevende leerjaar wel zou kunnen onderwijzen.

Dat de school juist bij dien leeftijd blijft staan is niet toevallig; juist in die jaren toch treedt — naar ik meen met zekerheid te kunnen volhouden — het verschijnsel, dat hierboven als het bereiken der geestelijke volwassenheid is aangeduid, voor de meerderheid der menschen op. Aan den meerderheidsmensch kan men na zijn 14de jaar geen geestelijk bezit meer bijbrengen. Wat hij dan nog leeren kan, moet hij leeren door ervaring en gewenning.

Deze stelling is, behalve voor de vrije jeugdvorming, voor het ambachtsonderwijs van belang. Want het mag niet ontkend worden, dat het verkeerd is, om den nog niet manbaren jongen op zijn veertiende jaar al de wereld in te zenden en hem dan reeds als ondergeschikte collega van volwassen werklieden in fabrieken en werkplaatsen aan hun veelal ruwen omgang bloot te stellen. Geen opvoeder kan zulks voor zijn kind begeeren en de ware beteekenis van icederen vorm van voortgezet onderwijs, voor zoover het overdag wordt gegeven, ligt juist hierin, dat het de jongens kinderen houdt in den tijd, dat dit voor hen zoo noodzakelijk is. Daarentegen heeft voortgezet schóólonderwijs het bezwaar, dat de groote meerderheid der jongens er volstrekt niets meer van kan opsteken en dat het de jongens los moet laten op een leeftijd, waarop bij hen voor geen enkele zaak meer belangstelling te wekken is en dat het onderwijs hun — althans onder de huidige omstandigheden, nu het voortgezet onderwijs nog steeds uitzondering blijft — een inbeelding geeft, die hun steeds in den weg zal staan. De beste uitweg uit deze moeilijkheid zou daarom een algemeene en verplichte leerlingsopleiding zijn. Waar dit nog niet te verwerkelijken is, is de ambachtsschool het beste surrogaat. Maar hiervoor is het noodzakelijk, dat het ambachtsonderwijs zich terdege rekenschap geve van zijn mogelijkheden. Naar mijne meening geschiedt dit niet steeds voldoende en grijpt het te hoog. Het ligt zoo voor de hand, dat men het ambachtsonderwijs zoo inricht, dat het zijn leerlingen zooveel mogelijk handvaardig maakt en dat het hun zooveel theoretische kennis meegeeft, als het in den beschikbaren tijd mogelijk is. In dezen gedachtengang echter wordt zonder meer voorondersteld, dat kennis macht is en blijft het critisch onderzoek naar de uitwerking van het bijbrengen van kennis op geestelijk volwassen menschen achterwege.

De ambachtsschool moet de meerderheid harer jongens niet meer dan anderhalf jaar na het verlaten der lagere school vasthouden; dan kan men nog op goede gronden verwachten, dat zij met ambitie hun levenswerk zullen aanvangen en daarin voldoening zullen vinden

De vraag naar de inrichting van het leerplan, is hierbij van geheel ondergeschikte beteekenis.

Doel van alle opvoeding, zij het onderwijs of vrije jeugdvorming, moet zijn het ontwikkelbare te ontwikkelen; daartoe moet zij den jongens het besef bijbrengen van de oppermachtigheid der werkelijkheid. Zij moet leeren nederige, gehoorzame plichtsvervulling, zij moet leeren, dat alleen nimmer rustende inspanning den mensch kan baten en dat geboorte noch diploma hem daarvoor kan vrijwaren.

IV.

Thans wil ik dan nogmaals een jaar levens van De Arend beschrijven. Ik zeg er terstond bij, dat ik niet voornemens ben om op deze wijze jaar na jaar van het gebeurde te vertellen. Ik hoop slechts, dat anderen er zich door aangespoord zullen voelen om ook hun boeken eens open te leggen, zooals b.v. de heer Postuma in Volksontwikkeling van April j.l. verdienstelijk heeft gedaan. De ontwikkeling der massa is niet een zaak van jaren of menschenlevens, maar van eeuwen en honderdtallen daarvan. Maatschappelijke werkers moeten in de eerste plaats in staat zijn om hun eigen nietigheid te beseffen en niet verwachten, dat hun eigen woord of daad al in hun leven wonderen te weeg zal brengen. Als dus iemand (gelijk ook een inzender in dit blad heeft gedaan) het over de mislukking van De Arend heeft, dan zegt hij een dwaasheid. Als er iets is, dat een succes mag heeten, dan is De Arend een succes. Elken avond, die over deze grauwe stad daalt, verzamelen er zich tientallen en nogmaals tientallen van jongens, die zonder het huis niets zouden weten te bedenken dan doelloos langs de straten slenteren of die als zoutzakken tegen een raamkozijn zouden leunen. Al deze jongens ondergaan den invloed van het interieur naar de mate, dat zij daarvoor toegankelijk zijn; zij stellen zich zelven door hun komst in een huis reeds min of meer onder appèl, zij brengen een klein geldelijk offer, zij krijgen de gelegenheid om eervolle opdrachten te vervullen of daden voor anderen te verrichten, zij ontmoeten in hunne meesters hunne meerderen in kennis en idealen als tastbare realiteiten — kortom al het goede en nobele, dat voort kan komen uit „la fréquentation du monde” ¹⁾ wordt door een clubhuis geboden.

Ik vind van mezelf, dat ik in menig opzicht te kort ben geschoten; ik bedoel dit hier niet zoo, dat ik eigenlijk een beetje hoop, dat een ander zeggen zal, dat dit toch nog wel mee zal vallen of zoo iets. Neen, ik ben er me van bewust, dat ik ~~me er~~ heel dikwijls over

¹⁾ Montaigne, I 25.

geïrgerd heb, dat de meeste jongens de kleine dingen des levens, die aan het leven zijn waarde geven, daar zij de sfeer, waarin wij ademen bepalen, zoo volstrekt verwaarloozen. Eenige voorbeelden: een paar jongens gaan samen biljarten, anderen, die op 't oogenblik niet aan de beurt zijn, zitten op stoelen er om heen. Ze rooken sigaretten en gooien de peukies, asch, papiertjes en leege doosjes op den grond. Ze eten sinaasappels en laten de schillen voor hun voeten vallen. Ze bedenken dan in eens, dat ze een afspraak hebben, leggen de keuen op het biljart en verdwijnen. Er komen anderen: ze nemen de biljart-stokkeu ter hand en spelen hun potje te midden van al die hot en haar gesmeten stoelen, over de schillen en peuken loopend. Als ik er dan aanmerking op maak, dan kijken ze op 't rooster en toonen me, dat zullie dien dag niet aan de beurt zijn om de kamer aan kant te maken. Anderen zullen een lokaal in gereedheid brengen voor een damsance; er zijn veertig stoelen in het lokaal en ze hebben er maar twintig nodig. Dan stapelen ze eenvoudig de rest op elkaar met de pooten naar boven, waardoor het lokaal er uit ziet als een koffiehuis 's morgens voor achten. En als dan de meester er wat van zegt, dan antwoorden zij verbaasd: „wā geef dāt nou?“ Weer een ander zal een douche nemen; hij brengt een handdoek en kleeren mee in een krant gewikkeld. Na alloop komt hij weer een papier vragen om de boel mee terug te nemen, maar zijn eigen nat-geworden krant ligt op den vloer van het badkamertje. Komt nu een volgende jongen in het hokje, dan merkt hij de rommel naar 't schijnt zelfs niet op en als men hem zegt, dat hij, voordat hij begint, toch wel eerst eens mocht opruimen, dan zegt hij verontwaardigd: „dat heb ik hier toch niet neergesmete!“ De voorbeelden laten zich onbeperkt vermenigvuldigen: de jongens denken altijd terstond over de schuldvrage en nimmer over hun eigen waardigheid. Het verschijnsel is helaas algemeen; men ziet b.v. in het groote boek van Russell and Rigby over Boys' Clubs¹⁾ een afbeelding van een gymnastiekuitvoering, waarvan de achtergrond ook weer uit opgestapelde stoelen bestaat. Het is wonderlijk welke lugubere omgeving de mensch voor zich gepast schijnt te oordeelen; men lette eens op belastingkantoren, kroegen, politieposten, brugge-wachtershuisjes en — helaas! op woonhuizen en nog niet eens van de allerarmsten.

En nu moet ik erkennen, dat ik me over zulke dingen dikwijls kregel en nijdig gemaakt heb; dit is verkeerd en ondankbaar. Verkeerd is het omdat men van een leerling niet mag vergen, dat hij zal weten of kunnen, wat wij hem juist moeten leeren en ondankbaar is het, omdat ik de vele en dikwijls aandoenlijke verbeteringen en pogingen

¹⁾ Russel and Rigby, Boys' Clubs. London 1907.

daartoe niet voldoende op prijs stelde. Maar men wil nu eenmaal — alle theorie ten spijt — snel resultaat van zijn streven zien, zooals die Spanjaard, die tien jaar in Amsterdam woonde en naar huis schreef: nu woon ik al tien jaar in Holland en nóg spreekt dat domme volk geen Spaansch.

In den aanhef van dit relaas past dan ook allereerst een woord van erkentelijkheid jegens hen, die ik immer in onwankelbare trouw klaar heb gevonden om raad te geven en te schragen. Want waarlijk, de zaak is niet eenvoudig en met een paar machtspreuken af te doen. Men kan toch bij wijlen op jongens stuiten, die toch eigenlijk nog geen Menschen zijn; een dichte nevel is er tusschen hen en de rijke, kostelijke Aarde. Zou er nu niets zijn wat deze scheuren kan?

Unto this last!

De taak van een clubhuis als De Arend is niet in de eerste plaats om een aantal cursussen en clubs op gang te brengen, maar om een antwoord te vinden op de vraag: wat boeit de ongeboeiden? Dit is de moeilijkste vraag, die er is en het deed me dan b.v. ook een beetje komiek aan, toen ik in een blad boven een bespreking van ons vorige jaarverslag met groote letters gedrukt zag: Geef den jongens wat hen pakt.

Het strekt nu De Arend tot een groote eer, dat hij reeds drie lange jaren door onophoudelijk vele en alle mogelijke (en ik zou haast schrijven: onmogelijke) jongens heeft getrokken. Velen, het is waar zijn maar kort gebleven en toen weer in den mist verdwenen. Doch telkens en telkens weer, komen ook van dezen weer verscheidenen opdagen; het is alsof zij zoeken naar een steuntje, naar het andere. Gaandeweg verzamelt zich ook een schare van menschen, die het ervolle van het pionierschap beseffen. Ik beschouw het als een groote onderscheiding voor een man om in De Arend te hebben meegewerkt en om zoo tot de eersten te behooren, die aan een werk, dat voor de toekomst steeds meer zal beteekenen, deel gehad te hebben. Thans echter gelden we nog niet geheel voor vol en voor lof moeten we tevreden zijn met den meewarigen groet van den politie-agent, die voor onze deur geposteed wordt en daar verwonderd peinst, wat of al die heeren toch wel in die jongens zouden zien....

In Augustus is De Arend gesloten geweest; dit was nog nooit gebeurd en er is misschien wel iets tegen ook. Maar er komen in den zomer toch nooit zooveel jongens en we verlangden erg naar een ouderwetsche vacantie, niet verstoord door de gedachte dat daarginds wellicht iets scheef kon gaan. „'n Maand is wel een heele tijd“, zeiden de jongens.

2 September ging het weer open. Een lang van te voren aangekondigde nieuwe regeling ging op dien dag tevens in: het clubhuis zou voortaan niet meer gratis toegankelijk zijn, doch er moest een dubbeltje per week worden betaald. De aanleiding voor het nemen van deze maatregel is duidelijk. In de eerste plaats moest het aantal der bezoekers worden verminderd en in de tweede plaats verwachtten wij ervan, dat het peil onzer bezoekers er door zou worden verhoogd. Jongens, die tot een klein offer in staat zijn, zijn ongetwijfeld meer dan die, die alles maar voor niets willen hebben. Wij beschouwden de zaak dus inderdaad zoo, dat er een laag is, waarvoor men eigenlijk niets doen kan, waarmede geen contact te krijgen is. Hier schuilt natuurlijk juist de moeilijkheid: het is eenvoudig genoeg om het onbruikbare materiaal uit te sluiten; de kunst en de hoogste taak is het echter om hen toch te bereiken. Is dan waarlijk alles beproefd, is er niets anders te verzinnen?

Om het voor jongens, die vinden dat ze heusch geen dubbeltje kunnen missen, mogelijk te maken De Arend althans te leeren kennen, bepaalden we, dat er des Zaterdags en des Zondags geen toegangsgeld zou worden geheven en dat er op die dagen ook zou mogen worden gekaart (wat op de betalende dagen verboden is en blijft). De muziekuivoeringen bleven, zooals van den beginne af geweest was op Zondagavond, vastgesteld.

De bepalingen werden rigourees gehandhaafd. In de eerste dagen van September, toen het nog lang licht was, gaf ik zelf de kaarten uit, maar toen het weer wat drukker werd en al de drie verdiepingen van het huis weer in gebruik kwamen, werd er een tijdelijke portier aangesteld. Deze had de mentaliteit van een tourniquet en geen jongen kon er door, die niet aan de eischen voldeed.

Nu het resultaat. Inderdaad is het aantal der bezoekers heel sterk gedaald; we hebben herfstavonden gehad, dat er niet meer dan een zestigtal jongens in huis was, dat het verkwisting zou zijn geweest om het volle licht te ontsteken in de groote zaal, dat er op de „groote” gymnastiekles maar een paar jongens waren. In de leeskamer kwam dikwijls dagen achtereen geen mensch. De jongens, die wél kwamen, waren voor 't meerendeel jonge, die met een dubbeltje, dat ze van hun moeder van 't huishouden kregen, den toegang betaalden. En de grooteren, die kwamen, waren in hoofdzaak echte Hallemannetjes.

Er waren natuurlijk ook wel verheugende dingen hier tegenover. Zoo vormden zich een paar vaste clubs onder hun eigen leiders, die werkelijk een hooger levensstandaard nastreefden. En de lessen, die in huis werden gegeven, als die voor voortgezet onderwijs en in het Engelsch, werden behoorlijk en vooral regelmatig bezocht. Maar

voldoening gaf mij de gang van zaken niet, omdat ik van meening, was dat het reusachtige werktuig, dat De Arend is, op die manier niet economisch werd aangewend. Bovendien rijst natuurlijk ook terstond de vraag of niet in de (ontegenzeggelijk bestaande) behoeften, die nu werden bevredigd, niet alreeds op een andere wijze was voorzien.

Maar toen het eenmaal goed en wel October was en toen de theoretische en werkelijke zomertijd voorbij waren, toen begonnen toch de jongens weer op te zetten. Maar zooveel als er vroeger geweest waren, zijn op een gewonen avond niet meer verschenen. En het waren niet meer geheel dezelfde als vroeger. Er had een haast onmerkbaar verschuiving naar boven toe plaats gevonden; er waren zelfs wezens bij met breedgerande brillen, die „meneer Van Wijk” tegen me zeiden. Het is heel moeilijk om precies te zeggen, wat of het verschil tusschen dezen en de echte volksjongens is. De dubbeltjesjongens waren, om te beginnen, zeker minder spontaan; vele liepen rond met 'n gezicht van „is dat nou alles wat ik voor m'n geld krijg?”. Maar ze hadden niets in hun mars. In 't geheel zijn er in den afgelopen winter op de betalende dagen omtrent 800 jongens gekomen, die er tevoren niet geweest waren; er zijn echter betrekkelijk weinig blijvers onder. Het gemiddelde bezoek van Dec. tot Maart was ongeveer 150 jongens; niettemin bleef tusschen den volksjongen en De Arend het dubbeltje staan. Ik geloof, dat het hier niet zoozeer het bedrag is, dat hem hinderde, maar veeleer het onbestemde gevoel van nettigheid, dat voor hem het huis plotseling had gekregen. Papier is een zeer bijzondere stof; men kan er veel steviger hekken van maken dan van ijzer. Als men b.v. ergens alleen wandelen of kampeeren mag, als men een kaart bij zich heeft, dan is het avontuurlijke, vrije, er ook plotseling af. Ik vermoed, dat hierin eigenlijk de oorzaak ligt van de belemmering, die het dubbeltje voor zooveel jongens ontegenzeggelijk is geweest.

Waar waren onze jongens toch heen gegaan?

Whither? I dread to think.

Het dubbeltje heeft hen eenvoudig weer de straat op gestuurd. Want dat zij stonden te wachten om weer binnen te kunnen komen, bleek duidelijk uit de Zaterdagen en Zondagen. Zooals ik reeds heb gezegd, was op die dagen het bezoek vrij gebleven; op die dagen was er ook geen concierge. En, waar de Zaterdag tot dusver altijd de slapste dag was geweest, wat het bezoek aangaat, dezen winter was het nog niet kwart na zessen of de geheele zaal zat berstens toe vol met jongens. In het begin mochten ze kaarten en ze zaten dan ook allemaal te kaarten. Men hoorde ze niet en ze zagen niets. 't Was een heel ander soort en we hadden tot de meesten ervan

volstrekt geen acces. Ze speelden uitsluitend een doodeenvoudig kaartspel, dat ze petoet noemen en waarvoor men slechts twintig kaarten behoeft: de prentjes en de tieners. Iedere poging om een groepje er toe over te halen het met een althans eenigszins moeilijker spel te probeeren, mislukte. Tegen een behoorlijk spelletje whist kan, dunkt mij, geen enkele paedagoog bezwaar hebben; maar dat geestlooze rondgedeel van die vieze kaarten stond ons tegen. De regels van het spel zijn zoo eenvoudig, dat men — naar ik uit ervaring kan mededeelen — gerust mee kan doen zonder ze te kennen; niemand zal 't merken. Ofschoon ze allemaal volhielden, dat ze niet om geld speelden, speelden ze inderdaad allen om geld. Soms kwam er zelfs een bij me „of ik een dubbeltje kon wisselen; hij moest nog vijf centen aan die jonge geven voor 'n pakkie Flag". De bedragen, die omgezet werden, waren zeer gering. Hierin ligt het bezwaar tegen kaarten niet. Maar de heele kroeg-achtige atmosfeer, die 's duivels prentenboek omzweeft en het volkomen gesloten-zijn van spelers voor welken anderen invloed dan ook (het bezoek aan lees-kamer en gymnastiek b.v. was op Zaterdagen niet grooter dan op weekdagen): deze zijn de bezwaren van het kaarten. Wij kondigden dus aan, dat van een bepaald tijdstip af kaarten in huis niet meer zouden worden toegelaten. Kaartspelen is een werk voor menschen, die er rijp voor zijn en die de moeite ervoor over hebben, die elke zaak tot waarde kan maken.

In 't eerst waren de Zaterdagsche klanten door het verbod leelijk in hun wiek geschoten. Ze kwamen evenwel naar gewoonte terug en zaten met groote petten op en met de hoofden door de gekruiste vingers gesteund aan leege tafels elkander wezenloos aan te staren. „Wat mot je dan doen as je niet eens kaarten mag". Hoe dikwerf heb ik die vraag gehoord. Om hun bekeering tot braafheid te toonen, kwam een stel met een ganzenbord (een bijzonder aardig stuk drukwerk); na een paar ostentatieve worpen begonnen ze de dobbelsteen te gebruiken om te dobbelen. Ze gingen of om geld ganzenborden of met de dobbelsteen kassie spelen. Deze zijn de regels van het kassiespel: Men werpt met drie steenen. De worp, die een één en een vier bevat heet kassie; het aantal oogen van de derde steen bepaalt de (of het) kassie. Zoo heet de worp 1-4-5: kassie vijf. Iedere beurt bestaat uit drie worpen; is bij de eerste of tweede worp een één of een vier, dan mag men met twee steenen verder gooien. Wie in een bepaalden tijd, b.v. in twee uur (!) het grootst aantal malen kassie heeft geworpen is winnaar en mag den medespelers een kleun (= een stomp) geven.

Ook dobbelspelelen vonden we in het Clubhuis ontoelaatbaar. Niet-

temin bleven de jongens Zaterdagavonds komen totdat het buiten 's avonds weer licht was. Velen grepen naar een beter spel; enkelen kwamen tot een boek. De meesten echter lieten slechts de nimmerkeerende uren vergaan en waren tevreden met in het huis te zijn.

Wonderlijk; daar zitten jongens zonder tal temidden van de mooiste boeken, tusschen timmergereedschap, teekenmateriaal, gymnastiekwerktuigen, zij verkeerden temidden van menschen, die met hen kunnen en willen spreken; alles staat voor hen klaar en zij tasten er niet van.

Blaest in dese gedoodde, opdat sy levendigh worden. ¹⁾ Dit zie ik als het probleem der rijpere jeugd. Al het overige is détailwerk.

Een zeer grooten invloed op het bezoek heeft de nieuwjaarsbrief gehad, die het Clubhuis dit jaar weer aan alle jongens, die vroeg of spa zich hadden laten inschrijven, heeft gezonden. Dit epistel kwam uiteraard in menig opzicht overeen met hetgeen dat ik voor 1924 had opgesteld en dat indertijd in Volksontwikkeling is afgedrukt (Mei 1924). Over 't algemeen hadden de jongens wel eenigszins begrepen wat of ik wilde betoogen en dat men zou kunnen condenseeren tot: je hebt in je leven slechts een betrekkelijk korten tijd van voorbereiding en je besteedt dien tijd practisch geheel aan ontspanning; maar als je er niet een belangrijk deel van voor inspanning bestemt, dan is de kans gering, dat je 't in de wereld ver zult brengen. Toch waren er gemakkelijke voorbeelden van slecht lezen ook: een komt op me af en zegt: Meester, je hebt me 'n brief thuis gestuurd dat je hier biljarten ken; waar is nou je biljart?

Van de tallooze gevallen van slecht lezen is het volgende wel het sterkst: Op een Dinsdagavond stapt een jongen op me toe en zegt: Meester, het Clubhuis is zeker morgen dicht? — Niet van gehoord, zeg ik, waarom? — Ja daar staat toch, dat we morgen om half acht naar de Circus-schouwburg gaan.

Daar, dat wil zeggen op het berichtenbord, hing de volgende mededeeling: De cursus Natuurkunde wordt voortaan gehouden des Woensdags om half acht.

Een verheugend gevolg van het gaandeweg rijzen van het peil der gewone bezoekers was de consolidatie van alle clubs, die zich een bepaald doel voor oogen stelden; in 't bijzonder de taalles en de Engelsche les. Deze worden beide door bezoldigde krachten gegeven, met een toewijding, waarvoor leerlingen en clubhuis erkentelijk moeten zijn.

Voor al op de lessen in Nederlandsche taal ziet men soms oudere jongens zich machtig inspannen om een hooger geestelijk niveau te

¹⁾ Ezech 37, 9.

bereiken. Deze les behoort tot het beste wat het huis een jongen heeft te bieden. Tegen een, die volhoudt, staan er tien, die 't opgeven en honderd, ja duizend, die er nog niet aan toe zijn. Voor den onderwijzer is het niet gemakkelijk, om met een sterk vlottende klassebevolking door te gaan; maar er is dit jaar duidelijk een vaste kern gekomen. De taalles moet in stand gehouden, zooals een bestormde vesting haar vlag laat wapperen.

Voor de gymnastieklessen is de contributieheffing een bezwaar gebleken; een club, die zich de algeheele vorming harer leden ten doel stelde daarentegen, kon in de gewijzigde atmosfeer eerst recht goed bloeien. Deze club, die zich met den bescheiden naam van de Adelaars tooide, heeft veel voor de andere jongens gedaan, door het organiseren van voorleesavonden, van week-end-camps, enz. Op allerlei wijzen reikt De Arend langzamerhand in het leven van zeer vele jongens in deze stad; er wordt gewandeld, gefist, gezwommen, getuind, getimmerd, hout gesneden, gedebatteerd, werk verschaft, gecorrespondeerd, enz. enz. Inzonderheid wat de arbeidsbemiddeling aangaat kan een clubhuis nuttig werken, daar wij voor bepaalde plaatsen jongens kunnen aanbevelen, die wij persoonlijk kennen. Voor het verschaffen van ongeschoold personeel, loopjongens en dgl. zijn we niet zoo ingespannen. Er is een onbeperkt aanbod van jongens, die een boot willen. In den regel is het geen aanbeveling voor een jongen lang „zonder“ te zijn; de gelegenheid tot werken voor jongens is nog immer ruim. Er is evenwel veel blind-alley-werk bij en de loonen zijn laag. Afgezien van andere overwegingen — voor de jongens zelf is het goed als er een aanmerkelijk verschil bestaat tusschen jongens- en mannenloon, als zij zelf in de beurs voelen, dat zij nog slechts leerlingen zijn. Er zijn geen treuriger slampampers denkbaar dan die jonge mannen, die een tijd geleden in de bouwvakken onzinnig hooge loonen verdiend hebben en waarvoor nu, althans tot die koersgeen werk meer is. Ze pakken niet meer aan (je ken toch niet voor zeve gulde gaan werke), teren jarenlang op de verdiensten van vaders en broers en zitten om de stad op werkdagen te visschen. Zij ook leveren de groote contingenten, die immer terstond bereid zijn om naar een gevallen paard te kijken.

De jongens, die De Arend tot heden heeft weten te plaatsen, hebben allen behoorlijk voldaan; den meesten van hen is het ook duidelijk, dat zij mede een verantwoordelijkheid dragen voor zooveel anderen, die na hen om een plaatsje zullen komen vragen.

Het leven van den stadsjongen vergaat kleurloos en is zoo grauw en zelfgenoegzaam als het huis, als de straat, waarin hij wordt geboren. Verheffing zal hij alleen in gemeenschap kunnen beleven. Daarom

beteekenen de clubs zooveel voor de jongens en voor de wereld. Hij moet zijn club echter als zijn eigen club voelen en daartoe moet hij opgevoed worden; hetgeen langzaam gaat. Uit het verslag van onze groote-jongens club, de club De Arend, moge dit blijken.

Zooals men zich wellicht herinneren zal, is deze een poging ter organisatie van onze groote jongens. Het al dan niet welslagen van deze club is ten slotte de mant van het welslagen van het gansche werk. Het is dan ook wel duidelijk, dat ik in het Clubhuis het meest in mijn schik ben als ik zie op te doen. 't Begon anders treurig. We hadden n.l. vorig jaar, juist voor de vacantie, een biljart gekregen; biljarten is nog veel prettiger dan kaarten en zoo werd het een door het ander verdrongen. Maar de mot zat in 't laken en na een maand of zoo stak iemand, die zich nooit bekend heeft gemaakt, zijn keu er doorheen. 't Geval werd eerst een beetje geplakt, maar het gat werd hoe langer zoo grooter en tenslotte was het biljart onbespeelbaar. Zoo gingen we de Augustusmaand in. In September kwamen de leden langzamerhand terug, om te kijken of de stukken al aan elkander waren gegroeid; geen der jongens had fut om het geringe werk te doen voor een inzameling der gelden ter herstelling benodigd. Ik liet het ding weghalen en de weinige leden, die daarna kwamen, zaten toen als zakken zemelen wezenloos naar de plaats te staren, waar het gestaan had....

Tenslotte is de zaak door hen zelf in orde gebracht; ze hebben een tweedehands laken gevonden en het is er opgeplakt. Die geringe inspanning was de aanleiding, om de club weer nieuw leven in te blazen en toen een paar maanden later ook dit laken weer ter ziele was, was het noodige geld voor een geheel nieuw laken binnen de week bijeen. De club De Arend heeft van den winter werkelijk geléefd; heel langzaam groeit zij tot iets, dat voor de leden van grooter beteekenis is dan een eenvoudig biljart- of dansclubje. Haar weg gaat over bergen en door dalen. De Slough of Despond¹⁾ echter is zij door.

Tot de aardigste bijeenkomsten hebben zeer zeker de Zondagavonden behoord; de jongens mogen dan hunne meisjes meebrengen. Op zulke avonden wordt er thee gedronken, geconverseerd, gedanst enz.; alles met inachtneming van een streng decorum. Het is evenwel nog heel lastig gebleken om hen te leeren om van te voren eens een en ander te bezorgen; gewoonlijk moest staande de bijeenkomst, als de meisjes er al waren, geld bijeen worden gebracht voor thee en melk. Dat het mogelijk is, om op Zondagavond zulke artikelen te koop, verbaast me hier nog 't meest.

De meisjes hadden over 't algemeen al even weinig idee als de

¹⁾ Bunyan, *The Pilgrims Progress*, 20.

jongens om eens iets gezellig te maken en om wat op te ruimen. Voordat die huismoeders kunnen worden, moeten ze nog heel wat leeren. Aan de opvoeding van vele der hedendaagsche huismoeders heeft helaas heel wat ontbroken.

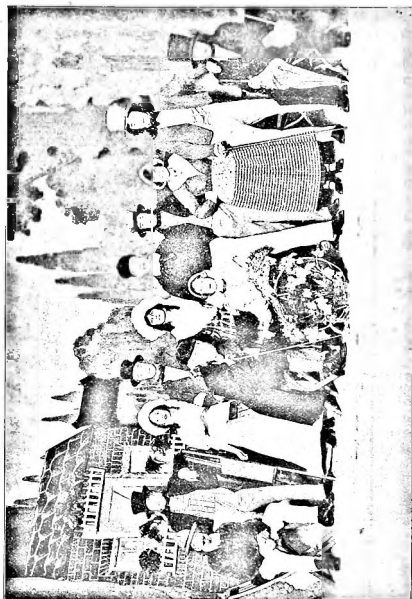
Sommige menschen vinden het raar, dat we ook meisjes toelaten. Bij een gelegenheid zelfs, dat ik het huis aan een excursie vertoonde, die grotendeels uit dames bestond, vertelde ik in de clubkamer: „... en in deze kamer mogen de groote jongens Zondagsavonds hunne meisjes meebrengen.” Er ging toen een gemompel van ontsteltenis op. Dit verbaasde me toch even. Het is struisvogelpolitiek om te meenen, dat men op 't leven der jongens eenigen invloed zou kunnen uitoefenen, als men doet alsof er geen meisjes op de wereld zijn.

Onder de „jongens van de Kamer” bestaat ook een bokscub. Ik weet alle verhalen over bloedneusproleten en over het beestachtige gedrag van de op sensatie beluste menigte, die toeziet hoe of twee mannen elkander voor een goudbeurs van zooveel miljoen dollars dood slaan. Dit neemt niet weg, dat het boksen, dat onder uitnemende leiding geschiedt en dat geheel buiten bezwaar van onze kas plaats heeft, op de jongens een voortreffelijken invloed heeft. Publiek wordt in de bokscub niet toegelaten.

Van de geestelijke prestatien van de club noem ik in de eerste plaats hare opvoering van Potgieter's: Hoe het Weeuwte uit het Hof van Holland gevrijd werd, in de bewerking van Nolst Trenité. Op nevenstaand prentje kan men zien, hoe of de spelers zich in hunne rollen hadden ingeleefd.

Veel minder slaagden de pogingen om den jongens werkelijk iets bij te brengen, wat hun voor 't leven van waarde kan zijn. Een van onze medewerkers, die vorig jaar met hen onderwerpen van algemeene strekking had besproken, was dit jaar zakelijker geworden en behandelde onderwerpen uit de gezondheidsleer; een ander medewerker las met hen om de veertien dagen uit Sven Hedin's Van Pool tot Pool. De jongens kwamen wel en als ze er waren luisterden ze wel, maar een behoefte aan zulke bijeenkomsten hadden ze allerminst. Toch zullen zij hebben te leeren, dat de wereld grooter is dan de Schiekade.

Op allerlei manieren trachtten ze van de verplichting tot het bijwonen der bijeenkomsten ontheven te worden. Moeders werden altijd op Dinsdagen ziek en tantes bleken veertig jaar getrouwd en fabrieksvereenigingen kozen steeds dien avond voor hare uitvoeringen; ja er werden eenmaal zelfs remplaçanten gestuurd. Als meneer maar een voldoende aantal jongens had om zijn boek tegen voor te lezen — wel dan had hij toch niets aan te merken!

Op verzoek van de jongens heb ik ook een spreekbeurt in de Kamer vervuld over het sexueele vraagstuk; dit was vanzelf aan de orde gekomen bij de voordrachten over gezondheidsleer. Op zich zelf vond ik het reeds aardig, dat zij voelden, dat de behandeling van dit onderwerp eer bij den leider van het huis behoorde, dan bij welken anderen medewerker ook. Ik heb de zaak aldus ingekleed: In de eerste voordracht besprak ik de bijzondere plaats van ons onderwerp tegenover onverschillig welk ander, verder de inrichting der mannelijke geslachtsorganen en de onanie; bij dit laatste had ik het over een gebruik, dat ook onder Rotterdammers wordt aangetroffen en niet uitsluitend onder de Denkawi in Opperegypce, of zoo. In de tweede voordracht, veertien dagen later, besprak ik de vrouwelijke organen en geslachtsziekten. Alles verliep zonder gegnuif of flauwigheid en toen ik uitgesproken had gingen de jongens niet biljarten; maar ze gingen stil naar huis als mannen, die iets te overdenken hadden.

Niemand heeft me er later nog over aangesproken en ik heb er ook niet meer naar gevraagd. Dat zulke avonden mogelijk zijn geweest bewijst, dat we toch wel gevorderd zijn. Over 't algemeen — wil ik hier nog aan toevoegen — houd ik het bespreken van sexueele zaken in jeugdvereenigingen voor buitengewoon ongewenscht. Als het eens plaats heeft, dan moeten in elk geval getrouwde medewerkers die taak op zich nemen.

Er is nog een ander onderwerp geweest, dat in het afgelopen jaar tot besprekingen in alle lagen van ons volk aanleiding heeft gegeven en waarover in het clubhuis ook heftige discussies zijn gevoerd. Dit is de vraag over de wenschelijkheid der ontwapening, waaraan zich die over de wenschelijkheid der dienstweigering aansluit. De meeste jongens waren erg voor de ontwapening, daar zij meest van dienen verlies van betrekking duchten. Dat er met de leus voor eenzijdige ontwapening iets niet in den haak was vermoeden ze wel; ik zal de vox populi niet lichtvergeten: Het steekspel Van Embden-Snijders had plaats gehad en ik las uit de krant het verslag aan m'n jongens voor. Toen hun ten slotte bleek, dat de professor ons land ontwapend wilde zien te midden der gewapende bureu, zei er een: dan vind ik het onzin. De dienstweigering kwam aan de orde, doordat er omstreeks denzelfden tijd onzen jongens een blaadje in de handen werd gestopt, met het opschrift: Mobiliseeren! In dit geschrift, dat door niet-dienstplichtigen (voor een groot gedeelte zelfs door vrouwen) ondertekend was, werden onze jongens opgeroepen, niet slechts om den dienst te weigeren, dus aan 's Lands wetten ongehoorzaam te zijn, doch ook, om indien een oorlog mocht uitbreken, het Vaderland in den rug aan te vallen. De jongens verachtten deze leer; ik zelf moet er ook niets

van hebben, daar ik meen dat het uitsluitend in het belang van onze jongens is hun voor te houden, dat zij in alle omstandigheden des levens hun plicht hebben te doen.

* * *

Nu is het verslag van De Arend weder ten einde; voor meer détails zien men ons bericht De Arend, dat van tijd tot tijd verschijnt en dat aan de leden der vereeniging Instituut voor de Rijpere Jeugd wordt gezonden. Ik hoop, dat uit bovenstaand relaas den lezer duidelijk is geworden, dat we niet bezig zijn met een onverzetbaren last te willen verzetten, doch dat we net zulk verstandig of onverstandig werk, althans planmatig werk, verrichten als ieder ander. Als we bezoek krijgen en men vraagt ons, zooals te doen gebruikelijk is, „of 't niet een heele opoffering is met die jongens, zoo iederen avond,” dan kunnen we zonder eenige ijdelheid verklaren van niet. Ik heb zeer sterk het gevoel, dat we een gebouw aan 't optrekken zijn en dat we langzamerhand den tijd van experimenteeren achter ons zullen krijgen. Onk het werk der vrije jeugdvorming begint zich boven het geliefhebber te verheffen. De Arend heeft in dit proces zijn deel gedragen. En wel mag ik met een ouden schrijver ¹⁾ zeggen: ... il n'y a point de si bons ni si certains enseignemens que ceux que l'expérience donne. Or, l'expérience qu'on fait du mal sur autrui est moins ennuyeuse; mais celle qu'on fait sur soi-même enseigne plus et imprime mieux.

¹⁾ La Boétie, Mémoire touchant l'Edit de Janvier 1562.

De Arend, Januari-Juli 1925.

Letterkunde op de volksschool

door D. WOUTERS

Men hoort uit den treuren, dat we in een merkwaardigen tijd leven; dat tijden als nu vóór ons niet geweest zijn. Ik wil niet zeggen, dat in deze woorden geen tikje overdrijving schuilt, en er in niet geringe mate eenige aanstellerige zelfoverschatting door openbaar wordt, en ook niet, dat zulk spreken gebrek aan historie-kennis verraadt, maar wel meen ik, dat men dergelijke uitspraken niet zoo maar heeft aan te nemen. Het bekende klaaglied over de verdorven mensch van heden, over verworden zeden, heeft, voor wie dieper schouwt, een ondertoon, die voortkomt uit het egocentrische. Het is een justificatio ten bate van zich zelf.

Het is zoo erg niet; of beter gezegd, 't is Altijd erg geweest!
De onwetende massa heeft alleen oog voor het meest-nabije en verzaakt de lessen, die de historie gaf.

De ten-beste-gevers van de straks genoemde phrasen, moeten meest in den conservatieven hoek gezocht worden. Deze lieden cultiveeren gaarne de — gedachte! — oude rust; ze blijven gaarne bij de — droom-verbeelde — vleeschpotten van Egypte.

Ik ben er van overtuigd, dat de geestelijke werkers, die arbeiden uit het altruïstisch motief, met mij zeggen: het is een prettige tijd om te leven. Niet om een koppie koffie te drinken, een sigaartje te rooken, een vrouw te trouwen en je naast-bije plicht — om den broode! — te doen. Maar het is goed, het doet deugd, den mensch weer eens echt te kennen, te zien; het heele maatschappij-leven in zijn wedergeboorte mee te leven. En in zekeren zin hebben de conservatieven dan gelijk: het *is* een merkwaardige tijd; maar terstond daarop: een bijzonder heerlijke tijd, zelfs beter dan er voorheen was.

Conserveeren is goed werk: in musea, in bureau-laadjes, in brand-kasten, in 18de eeuwsche rariteiten-kabinetten. Maar Louise de Coligny's reiskoets laant men niet meer op onze straatwegen rammelen, en Boerhaave's en Tulp's geneeskundige werken staan niet meer op de boekenlijst der tegenwoordige candidaat-medici.

Conserveeren *is* goed, indien dat ten doel heeft historischen kijk op de zaken te geven, ons inzicht in leven en streven onzer voorouders te verruimen, te verdiepen, mede ten bate van de eigen maatschappij.

Al bekoort mij een Dagobert-stoel, door lijn en versiering, ik zit liever in een Chesterfield, met veering rondom; al vermooi ik mijn woonvertrekken met oud gedreven koperwerk: ik gebruik — zoo noodig — een electricchen bedwarmer, een lucifer, en dit artikel schrijf ik 't liefst bij electricch licht, al vind ik de oude tuitlamp ook nog zoo aardig van vorm en lijn.

Wat zou ons leven onherroepelijk vastloopen, als we weer gingen leven, gelijk onze overgrootouders voor honderd jaar.

Voor het onderwijs behoef ik dit niet nader uiteen te zetten. Dienomtrent is er een communis opinio. Helaas! Want iedereen heeft er een meening over en doktert er aan mee. Van overal komen de meeningen over leerstof en tucht en elk heeft zoo zijn stokpaardje.

Allerlei politici vinden in de onderwijszaken geregeld-door aanlei-

ding, om hun stem voor het kiezersvolk te laten hooren; een kamerlid die haar hart aan 't Fransch verpand heeft, komt te pas en te onpas voor 't Fransch in de lagere school op, en... ze *wint* het: 't is als met een kwakzalversmiddel: veel adverteeren, veel op de groote trom slaan: dan slikt de domme menigte het ten slotte. Onlangs zelfs vroeg een kamerlid aan den minister van onderwijs om afschaffing van het strafrecht van nablijven!

Natuurlijk, daar kwam niets van, maar het teekende de onevenwichtige toestand van ons onderwijsstelsel — is het wel een stelsel? — dat dergelijke zaken mogelijk zijn?

Wanneer de salarissen — die nog niet eens op peil waren — achteruitgaan, komen er artikelen over onderwijsverslechtering: alsof ten slotte het *geld* den geest zou beheerschen!

En dan wordt alles van het intellect verwacht.

Al 40 jaar — sinds het tijdschrift *Olympia* in 1883 — is er critiek van onderwijsdeskundigen tegen het zonderlinge opdrijven der feitenkennis, tegen wonder huiswerk-gedoe, tegen inhoudloos-verbalisme; het is 30 jaar geleden — 1893 — dat J. H. van den Bosch zijn nog steeds niet verouderd *Pleidooi voor de moedertaal, de jeugd en de onderwijzers*¹⁾ deed hooren, maar... nog steeds werkt de Herbartiaansche zuurdeesem na en voor een groot gedeelte is onze lagere school practisch nog in handen van hen, die alles van het weten verwachten, hoewel we theoretisch ons aan de Duitsche Kraft und Stoff-periode hebben ontworsteld.

Vind ik dan alles bij ons onderwijs zoo te loven?

Integendeel. Met wijlen prof. Kalff ben ik het eens, waar hij in 1895 schreef²⁾: „Ondertusschen valt in ons onderwijs en onze opvoeding veel te verbeteren. Wij zouden wel dom zijn, indien wij niet wilden leeren van anderen, die in een ander opzicht hooger staan dan wij; maar even dom, indien wij bij navolging geen rekening hielden met onze toestanden.”

En men mag onze Nederlandsche onderwijzers de eer niet onthouden, dat zij steeds kennis namen van alles wat in het buitenland aan den paedagogischen hemel verscheen.

Tadd-teekenmethode, Berlijner-leerplan, Zweedsche gymnastiek, slöjd, 't Mannheimer-stelsel van dr. Sickinger, Kerschensteiner's arbeitsschule, Foerster en zijn moraal-paedagogiek, Montessori — reeds in 1912 en een onderwijzer vroeg toen: Is er niet wat na te doen? — en ten slotte Dalton.

¹⁾ P. Noordhoff, Groningen.

²⁾ *De gids* I, bl. 521.

Van verschillenden geldt: zij waren nauw verschenen en gingen weldra henen; alleen Ragaz liet een dik boek achter; maar... het is voorbij. We leven snel na 1918. Te snel! Er is geen rust meer; men is te ongeduldig en vergeet, dat een groote maatschappelijke ommekeer niet plaats heeft met de kracht en snelheid van een gasbom.

Als de Onderwijs-wet van 1920 niet zoo had gestaan in het teeken der politiek en der ambtenaarderij, als men met die wet het onderwijs — 50 jaar lang de speelbal van de politiek — eens een *tienjarige rust* had gegeven, dan,.... maar 't heeft niet zoo mogen zijn en ik meen dat de Nederlandsche onderwijzer den dank van ons volk verdient, waar hij onder veel leeghoofdigheid georee in de kamers en op ouderavonden, onder de phrases van hoogere en lagere vrijgestelden, onder het neerdrukkende van een onbillijke salarisverlaging rustig doorwerkt en op vergaderingen en in de vakpers geregeld aan zijn belangstelling toont voor de vragen van onderwijs en opvoeding.

Dat de Nederlandsche onderwijzer niet meer van het onderwijs terecht brengt, is niet zijn schuld allereerst. *De* fout schuilt bij hen, die met allerlei reglementen, staten en voorschriften hem in een gareel spannen, waarin hij moet loopen als een paard met oogkleppen.

„De ware vrijheid luistert naar de wetten,” ik ben het er roerend mee eens, maar de dichter legt de wet zich zelf op; en.... als de Nederlandsche onderwijzer eens vijf minuten langer dan leerplan of lesrooster voorschrijven een vak aanhoudt, omdat er stemming is, omdat het levende oogenblik gevoeld wordt, omdat er „dat ik en weet niet wat” is, wat den waren onderwijzer zegt met dat onderwerp door te gaan, of een bepaalde zaak er op te doen aansluiten, dan.... is het subsidie voor de bijzondere school in gevaar, en de openbare onderwijzer, die aldus met de oude, ijzeren wet spot, zal er zich voor geen tweede maal aan wagen.

Daarom juich ik van harte toe de Montessori-propagandisten en zie ik in het werken voor het Dalton-stelsel een vreugdevol verschijnsel. Deze propaganda voert ons onderwijs tot de vrijheid. Wel wil ik hier zeggen, dat die vreugde niet onvermengd is, waar Montessori, die toch werkelijk kwalitatief en kwantitatief nog niet zooveel voor het Nederlandsche kind gaf, officieel werd gehuldigd en haar scholen een groote mate van vrijheid werd toegezegd, terwijl er tal van Nederlandsche onderwijzers zijn, die het beste deel van hun leven gaven in gestadigen en prachtigen arbeid voor het kind, maar die slechts in zeer kleinen kring waardeering en autoriteit vonden.

De deskundige lezer begrijpt, dat ik hier geen enghartig chauvinisme voorsta, maar wel, dat ik maar niet terstond, in onbegrepen bewondering, alles wil toejuichen, wat uit den vreemde komt.

Voor het onderwerp, dat bijzonder mijn belangstelling op dit oogenblik heeft, bestaat dat gevaar ook niet. Juist daarvoor zou men wenschen: had men maar eerder naar het buitenland gezien.

Oosterlee memoreerde reeds in 1899¹⁾, hoe de minister van onderwijs in Italië, Correntie als leesstof Dante, Boccaccio, Macchiavelli en de nieuwere dichters voorschreef. Emile de Laveleye kent geen volk welks litteraire smaak zoo is geoefend, dat zulk een liefde voor de poëzie bezit. Verzen lezen, verzen leeren is daar niet belachelijk!...

„Onlangs”, schreef prof. Gunning in zijn Dante-studie, „trof ik in Gelderland in een spoorweg-coupé derde klasse een gezelschap aan, die elkander door muziek en druk gesprek in een onverstaanbaar patois den tijd kortten. Na gehoord te hebben, dat het Italiaansch was, sprak ik, als voor mij zelf, een paar terzinen van de divina *Commedia* uit. Oogenblikkelijk keerde hun woordvoerder met een „Ah, Dante!” zich tot mij en begon een gesprek. Ik kon niet nalaten met zekeren weemoed daarbij in stilte te vragen: Indien iemand een paar van de uitstekendste verzen van Vondel of Bilderdijk citeert, zullen dan de kinderen onzes volks hun hoofddichters herkennen?”

En in de levensschets van zijn vader, prof. G. Kalf, in het 2de deel van zijn *West-Europeesche letterkunde*²⁾ vertelt Kalf Jr.: „In een zaal als een kerk hoorde hij — prof. G. Kalf — een bewegelijk en tamelijk droog collega uit Padua het 17de canto van den *Inferno* bespreken voor een publiek van 3 à 400 menschen uit den middenstand en goede burgerij.

De heer Odé schreef in *Vragen van den dag*³⁾: „Ik heb mij tegenover de Skandinaviërs, 't zij Noren, Zweden, Denen of IJslanders altijd beschaamd gevoeld. Wat kenden die de gedichten uit hun moedertaal van buiten. Wat wisten die op wandeling of in gezelschap ze flink en mooi voor te dragen.”

Sinds de invasie der Duitsche „fräuleins” hebben we allen min of meer kunnen opmerken, hoe de Duitsche school reeds lang nationaal-litterair was. Reeds een 15 jaar geleden schreef dr. J. H. Gunning Wzn.: „Neem welk Duitsch leerboek gij wilt, en gij zult zien, dat zij geheel of bijna geheel bestaan uit zorgvuldig gekozen gedichten en prozastukken, van de klassieke dichters en schrijvers der natie. Geen Duitsch kind wordt 10 jaar, of het heeft al wat, soms vrij veel, uit zijn hoofd geleerd van Uhland, Rückert, Paul Gerhardt en Schiller”.⁴⁾

¹⁾ *Pedagogische bijdragen*, XXVI. 1899, bl. 187.

²⁾ bl. LXVII.

³⁾ 1918, bl. 367.

⁴⁾ *Over oorspronkelijkheid, navolging en nag wat*, Baarn 1909.

En een van onze Nederlandsche onderwijzers, die de Engelsche scholen bezocht, en aan het *Dalton-rapport* meewerkte, vertelde mij hetzelfde van de Engelsche school.

Nu weet ik wel, dat sedert enkele jaren een onbegrepen idealisme al spoedig een afkeuring voor zulk werk klaar heeft met het woord *nationalisme*, en dit woord dan alleen chauvinistisch verstaat, maar het is gelijk dr. Gunning schreef: „Wie van een Nederlander werkelijk iets maken wil, moet hem opvoeden als Nederlander“, wat hij nader verdedigde: „Indien voorts mijn paedagogiek hoe langer hoe meer nationalistisch getint werd, zoo was dat niet in de laatste plaats het gevolg van het toenemend inzicht, dat slechts een op nationale grondslagen rustende paedagogiek werkelijk goede vrucht kan afwerpen, dewijl elk wezen moet behandeld worden naar zijnen aard, indien men er iets goeds van maken wil.“¹⁾

Het is mij een genoegen te mogen zeggen, reeds in 1789 gaf de maatschappij *Tot nut van 't algemeen* een 2de verb. druk uit van *Verhandeling over het kunstmatig lezen*, de voorrede is van M. Nieuwenhuijzen en 't is bestemd voor kinderen „welke reeds boven de tien jaren zijn.“ De voorredenaar zegt: „'t onderwerp is geheel nieuw, waarin ik geen voorgangers had“, en dan geeft hij een theorie over 't lezen; daarbij een boekje met enkele verzen, o.a. zelfs van Poot en Vondel!

Ruim 50 jaar later gaf dezelfde maatschappij een gouden eerepenning voor een *Bloemlezing uit Nederlandsche dichtwerken*²⁾ door J. R. Eilers Koch, Ev. Luth. pred. te Wildervank en J. R. Eilers, Ev. Luth. prop. te Nieuwe Pekela.

Dit werkelijk aardige bundeltje is voor de hoogste schoolklasse bestemd. Het geeft van 15 dichters der 17de en 10 der 18de eeuw proeven en het besluit: „Zoo hebt gij dan nu, lieve lezers en lezeressen, dezen bloemtuint doorwandeld.“

De bedoeling is smaak voor de Nederlandsche poëzie.

Die bedoeling en de keuze waardeerend, wordt de kinderlijke geest erin te hoog aangeslagen en voor het meerendeel zijn de gekozen stukken te zwaar; men was nog niet ingesteld op de kinderpsyché, en de proza-lectuur voor de jeugd uit dien tijd is al evenmin ons bekorend.

Maar . . . welk een verbetering in korten tijd, waar eigenlijk het leesonderwijs van 1600—1800 zoo goed als niet veranderd was en *Haneboek en Trap der jeugd* wedijverden in onkinderlijke taal.

¹⁾ *Volkskracht en opvoeding*, 1915.

²⁾ Leiden, D. du Mortier en Zoon, 1847.

Veel, veel beter is het bundeltje van dr. W. Gleuns Jr.¹⁾ een leesboek „tot bevordering van den goeden smaak en tot oefening in het kunstmatig lezen.” Naastde alom bekenden, Vondel, Hooft en Huygens vinden we ook Jonctijs, De Decker, Luiken, zelfs D. P. Pers!

Reeds eer had de geestelijke vader van den *Braven Hendrik*, N. Anslijn, Nz., in 1828 een *Schets van de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde van den hoogleeraar M. Siegenbeek met een voorbericht van bovengemelden hoogleeraar* uitgegeven, voor de lagere scholen.

Maar dit boekje is een met namen overvuld werkje, dat geen geestelijke waarde had.

Het is wel verwonderlijk, dat men zoo lang doolde, voor het rechte pad gevonden werd, waar toch voor het voortgezet onderwijs van de hand van verzamelaars als Ouwersloot en Zeegers tamelijk goede bundels verschenen in die jaren.

De heele 19de eeuw is voor het leesonderwijs echter een zonderlinge tijd geweest. Men had feitelijk alleen *aanvankelijk* en *voortgezet leesonderwijs* en niet zonder reden vroeg J. A. van Roosendaal in het *Paedagogisch tijdschrift*²⁾ ietwat ironisch, waar toch bij die verdediging het leesonderwijs was terecht gekomen.

Een leesboek voor het kind moet geboren zijn uit het kind, uit zijn gedachten, overleggingen, zijn vreugd, zijn verdriet, zijn lach en zijn spel. Het leesboek moet het kind doen ademen in zijn sfeer. Het kind moet in het leesboek vinden zichzelf, zijn eigen vleesch-en-bloed, zijn eigen verbeelding en leven in allerlei vormen. De opvoeding door het leesonderwijs in Nederland wordt heden door dit beginsel gedragen. De strijd is lang en moeilijk geweest. De meesten onzer weten nog wel, hoe we gezocht hebben onder de leer-leesboeken der oude nuttigheids-theoretici van het vorige geslacht, die ons van alles in het leesboek hebben voortgezet, tot een zuivelbedrijf en behangsel-papierdrukkerij toe. Doch . . . laten we de geesten der dooden niet oproepen.

Het is de onvergankelijke verdienste van L. Leopold geweest, dat hij gebroken heeft met de materialistische tendenzen en gegeven heeft wat des kinds was: vertellingen, verhalen, sprookjes, sagen, legenden, kinderverzen enz. Hij begreep, dat het leesonderwijs het machtigste middel was om het kind op te voeden tot gevoel voor het schoone, tot vorming van den goeden smaak, en het is alléén te wijten aan de armoede der eigen litteratuur, met name der proza-kinderlitteratuur vóór 1880, dat Leopold bedelen moest bij het buitenland. Thans is het pleit vrijwel gewonnen. Ná 1906, toen de goede begin-

¹⁾ Groningen, 1845.

²⁾ 1913, afl. 5 en 6.

selen van Leopold meer op den achtergrond waren geplaatst door het kennis-leesboek, hebben T. van Buul, met *Zonneschijn*¹⁾, Theo Thijssen met zijn vele critieken in de *Nieuwe school*²⁾ en ondergeteekende met de reeksen *Nederlandsch leesboek* en *Neerlandia*³⁾ en opstellen en critieken in de vakpers⁴⁾ het pleit voor het goede leesboek weer opgenomen en . . . gewonnen.

Het is voor ons onderwijs een zegen, dat wij van deze meening in het onderwijs zijn losgekomen, dat het onderwijs er alleen om de kennis is. Het intellectualisme heeft zijn tijd gehad. Men versta mij echter niet verkeerd.

Zonder kennis kan niets bestaan, niets bereikt worden. Maar de meening, dat het al maar inpompen van — om bij de taal maar te blijven — geslachtsregels, „voegwoordelijke bijwoorden“ en „bijwoordelijke voegwoorden“, het partikel *dat* in verschillende grammaticale functies, de klassen van de werkwoorden en wat dies meer zij, de leerlingen *levend* maakt voor ons Nederlandsch, is nu wel voor goed prijs gegeven. Een principiele fout der paedagogiek van voor 30, 40 jaar was van *psychischen* aard, nl. dat de hersens der ouden en jongeren kwalitatief gelijk werden geacht, terwijl toch voor den kindervaarnemer duidelijk is, dat de jeugdhersens *phantaseeren*, waar de meeste ouden *combineeren nadenken, vorschén*. *Vorscher* te zijn en *vragér* te zijn is niet hetzelfde. *Het kind vraagt*, de *oudere* vorsch, zoekt zelf, wil klaarheid, helderheid, begrip.

Toen in de onderwijzerswereld ingezien werd, dat de oudere mensch begrip, klaarheid zoekt, deduceert en combineert, toen *moest* dat, volgens de schrijvers der handleidingen, die op Herbart's voetspoor het kind inzicht wilden geven in alles door logische redeneering en een complex van aldoor werkende voorstellingen en begrippen, ook in de school toegepast en *geleerd* worden.

Maar wetenschappelijk inzicht met deduceeren en combineeren is op de lagere school nooit te bereiken. Wie op die wijze zijn taalonderwijs inricht komt bedrogen uit.

Het nieuwere taalonderwijs, op beter inzicht gegrond, geeft den leerlingen veel uren van echt moedertaal-onderwijs.

Het *visuele* beeld, dat bij 't leesonderwijs zoo krachtig werkt, waarbij alle wetenschappelijkheid ten slotte bleek onwetenschappelijk

¹⁾ Van Dishoeck, Bussem, 1906 en v.v.

²⁾ Amsterdam, 1906—1917.

³⁾ Groningen, 1914 en 1917.

⁴⁾ *Paedagogische revue*, Zeist 1912—1917 en 't *Correspondentieblad*, Groningen, 1914 en 1916.

voor de jeugd te zijn, en de onwetenschappelijkheid der nuchtere praktijk in overeenstemming met de experimenteele psychologie, moet ook aan het taalonderwijs consequent ten grondslag worden gelegd. Eigenlijk zou dus *overschrijven, overschrijven, corrigeren, corrigeren* het middel tot zuiver schrijven zijn, en het is dat ook, maar, op de gewone wijze toegepast, ietwat vervelend. De groote kunst is voor een methode vele oefeningen te phantaseeren, die alle eenvormigheid, dus verveling, verslapping van de aandacht, uitsluiten, maar die in *toeren* toch berusten op het visuele beeld.¹⁾

Met het stellen is het feitelijk niet anders.

Zijn de *opstellen* naar plaats, de *opstelverhaaltjes*, eigenlijk iets anders dan uitwerkingen van visuele beelden?

Bij het vorige taalonderwijs werd grammaticaal niets duurzaam bereikt en van wat anders dan spelling wist men op de lagere school niets of al heel weinig. Al de oude taal — spelling¹⁾ — methodes waren geëxcerpeerd uit de grootere werken en de z.g.n. stijlboekjes gaven alles, behalve stijl.

Nu kan met de nieuwere spellingboekjes voor de lagere school, die ingesteld zijn op de kinderpsyché, en bij welke de onderwijzer in de eerste plaats nagaat of de te onderwijzen leerstof niet te ver van de kinderziel gedistancieerd is, om werkelijk aanraking te krijgen, veel tijd gegeven worden aan het echte taalonderwijs.

Niemand zal meer zeggen, dat ons nationaal taalonderwijs gediend wordt met de regels voor de scherpe en zachte é's en ó's!²⁾

Bij een en twee é's, bij oorzakelijk, meewerkend en lijdend *voorwerp* en *den* in den derden naamval meervoud, verhongeren de geesten, die niet bij brood alleen leven! En.... dat zijn vooral de kinderen. Het wordt te veel vergeten.

Het grammatica-juk is gelukkig op de lagere school weg! Daardoor is veel tijd voor beter onderwijs gewonnen!

Er worden nu methoden samengesteld voor onze moedertaal, voor de lagere school, waarbij de leerstof niet uitsluitend intellectualistisch is. De aesthetische en ethische vorming staan niet meer bij de verstandelijke ten achter.

De leidende mensen op paedagogisch terrein zijn het er over eens, dat onze kinderen in de eerste plaats noodig hebben liefde, be-

¹⁾ Consequent toegepast in *Ons Nederlandsch*, methode voor het spel- en stelonderwijs in 13 deeltjes, voor de lagere school door D. Wouters, W. G. van de Hulst en A. L. van Hulzen; voor de kopschool in 7 deeltjes: P. Noordhoff, Groningen.

²⁾ Prof. Casimir schreef Juli in de *Telegraaf* een art. met de verzuchting, dat wat aan Kuyper en De Visser mislukt was, n.l. een nieuwe, vereenvoudigde officiële spelling te geven, aan een nieuwe minister zou gelukken. Wij helpen het hem wenschen.

wondering, geestdrift; „liefde", zooals Oosterlec zegt, „de bron van ware kennis, geestdrift, de beweegkracht van elke grootte daad."

De overvloed van geleertrapte, geleesweekte, gecentraliseerde methodiek — de tijd Douma-De Raaf — had ons gebracht een groot aantal methodes, die steeds meer onze school tot een paradeschool maakten en ten slotte het resultaat gaven, dat niemand en niets meer tevreden was.... het kind zelf had „natuurlijk" niets te zeggen.... Dalton zou het verlossen, als niet reeds veel echte kinderkenners in de vaderlandsche school de gehoorzaamheid aan de Duitsche tuchtigheid hadden opgezegd.

Wat is het toch om dankbaar voor te zijn, dat wij eindelijk verlost zijn van de dorre taalwetenschap — wetenschappelijk, en zelfs ethisch — wel van waarde voor de ouderen en oudsten, maar pijnigend en doodend den geest van het kind.

Velen interpreteeren *voor het leven*, als voor het *beroep* en dolen daarom bij het onderwijs van het goede spoor.

De Christenen zeggen: *alle onderwijs moet heenwijzen en voeren tot het zich afhankelijk voelen van den Onzienlijke*, „moet in dienst staan van het ethisch-religieus ideaal, ons in Christus gegeven."

En het materialisme is al wel zoo verstorven, dat voor de niet Christus-belijders minstens de categorische imperatief van Kant grondbeginsel van hun levenswet is, en.... ook dan is voor het *leven* leeren, iets anders dan voor het beroep.

Kennis kan opvoedend zijn, indien het 't hart beroert. In de eerste plaats geeft dat het *godsdienselijke onderricht*, en daarna komen *lezen, taal en geschiedenis* op de voornaamste plaats. Deze vakken van onderwijs bezitten de opvoedende waarde bij uitnemendheid, omdat zij het leven weergeven in al zijn op- en ondergangen, omdat zij ons den mensch beelden naar zijn *wézen en wêrk*.

Het is heel gemakkelijk te zeggen: *kunstonderwijs op de lagere school is uit den boze*: het jonge kind is er ongevoelig voor. Volkomen juist. Maar iets anders is het van jongsaf het kind in aanraking te brengen met het schoone, dat voor hem bekoring heeft. Het primitieve kan wonderschoon zijn, als het *écht* is. Het ongeacheveerde kan zich uiten op zoo eenige wijze, dat het pakt; omdat het *écht* is.

Als we de keuze hebben in leesstof voor het kind, tusschen slechte, kinderachtige verhaaltjes en rijmelarijtjes, middelmatige en goede, dan zouden we toch wel dwaas en onverantwoordelijk handelen, door het slechte te kiezen.

Gewenning is ook iets, en al is de spreuk: jong gewend, oud gekend reeds al oud, ze is er niet minder waar om.

Zeker, we weten het ook wel het leesgrage kind accepteert alles, als het maar te lezen is. Met een boek is elke kinderhand gevuld, indien er maar letters in staan. Het kind stelt geen eischen aan den vorm. Een kind is een kind. Maar zoodra het weergeven moet, wat het gelezen heeft, dan blijkt, hoeveel ze mislezen hebben, omdat de vorm te gecompliceerd, te moeilijk is. En het wordt een hakkelen en stooten en afbreken van zinnen, omdat het spreken feitelijk nerkomt op het paraphraseren van de lange, moeilijke, samengestelde zinnen uit het leesboek in de eenvoudige kindertaal. En dat is haast een onmogelijk werk. Daarom moet de *woordenkeus* der leestof zoo zorgvuldig gekozen zijn. Voor de spreekorganen moeilijk liggende woorden, moeten contrabande zijn.

Het kleine kind hezit nog het rhythmisch accent. Helaas, in de oudere jaren verdwijnt dit vaak, omdat het of geen voedsel meer krijgt, of de bekende schaamte het heeft gewonnen van de natuurlijke vrijmoedigheid.

Al de oude z.g.n. bakerrijmpjes zijn vol van rhythmische schoonheid.

Zóó beginnen we met onze letterkunde — het kinderrijmpje is het *nationale lied voor de kinderwereld* — reeds in het eerste schooljaar, wanneer bij het eerste leesonderwijs aardige, oude rijmpjes ingevlochten werden. Het is mij onbegrijpelijk, dat niet reeds voor jaren knappe paedagogen van dien schat in onze litteratuur gebruik hebben gemaakt. Waardelooze rim-ram is het niet, J. van Well, S. J. haalt aan¹⁾:

En Piet die luie jongen,
Die wou niet uit zijn bed,

hoe dat door een „slecht-lezertje” werd veranderd in

En Piet, die luie lummel,
Bleef liggen in zijn bed.

Is het niet echt!

De leestof is vaak te moeilijk, met ongemakkelijk voor de kindertong en kinderlippen liggende woorden. Maar die oude rijmpjes loopen alle van zelf. En hebben ze allitereerende moeilijkheden, als het bekende van den Biblebonschen berg, dan is de phantastische leukheid van het „onzin”-versje zoo pakkend, dat ze met vuur volhouden om die moeilijkheden te overwinnen.

Wij moeten niet de kinderen omhoog willen trekken reeds in de eerste schooljaren, en hen dwingen door z.g.n. uitleggen en verklaren — voor hen phraseologie — mooi te vinden onze verzen; we moeten

¹⁾ De ontwikkelingsgang van het rhythmisch gevoel in de schooljaren; de eerste R. K. paed. week te Den Bosch, 23 Augustus, 1921.

beginnen bij het begin, de oude volksdeun, het rijmpje vol zotheid en tragiek vaak; wij moeten tot ze afdalen met

Un dun dip
Inne kanne kip
Inne kanne dobbelmanne
Un dun dip,

en luisteren naar wat ze zelf zingen in hun onvertroebelden schoonheidszin, in hun nog ongerept rhythmisch gevoel. Elk, die nauwkeurig het ontwakend meeleven van een klein kind begrijpend aanschouwt, zal niet zeggen, dat ik hier overdrijf.

Ligthart schreef het reeds: „Begrippen groeien met de jaren;” en inzicht komt langzamerhand; zeker niet voor de puberteitsleeftijd.

Een enkele maal „zoo een aardigheidje” is natuurlijk van geen waarde. Een langzame, gedurige, voortgaande inwerking, stap voor stap, maar ongemerkt, en niet lesmatig, geheel als met de leesstof saamgeweven zal vruchtdragend zijn.

Wie zijn eerste leesonderwijstaal gevoelig voor woordklank en rythme, kiest, komt tot tal van goede vondsten:

dit is de bal — en dat is de put,
dit is een huis — en dat is een hut.

Ik durf niet.
Waarom niet?
Om de booze wolf niet!

Loop je mee?
Roep je mij?
Doe je mee?
Roep je oom?

Leen je mij je pop?
Leer je mij de les?
Weet je, wat ik zeg?
Keek je wel naar mij?

Een haantje en een hennetje
Die woonden in een rennetje! ¹⁾

Werkelijk taalinzicht is vóór de puberteitsjaren uitgesloten. Bij inzicht moet vergeleken worden. Het jonge kind vergelijkt abstracties niet. Het phantaseert, het neemt op, het doet na, maar verwerkt niet met wetenschappelijke logica; het is steeds wel bezig met

¹⁾ Zie uitvoeriger Wouters en Van de Hulst, *Lezen leeren*, I—8. P. Noordhoff. Groningen 1919 en v.v. en Wouters, *Lezen*, m. 3 uit de reeks *Verdieping en belijning*; uitg. idem. 1921.

daarom's en zie je wel's, maar die logica is alleen begrijpelijk en aanvaardbaar voor de jeugdige gelijkgestemde zielen. Juist deze passiviteit van het kind, gevoegd bij zijn gevoeligheid voor rythme maken het tot een gemakkelijk voorwerp, wanneer men intensief tracht op te kweken belangstelling voor onze taal. Dan geldt te meer de stelling: niet *wat* het bewondert, maar *dat* het bewondert.

In de studie van professor Gunning over *Navolging* staat deze zin, die door de Herbartiaansche methodiek voor dompersche onderwijsstechniek gescholden kan worden: „Nabootsing is de basis van alle cultuur.”

En hier komen Dalton en Montessori ons te hulp, omdat alleen dat nagevolgd dient, wat strookt met den aanleg van het kind, en dat juist daardoor zijn krachten oefent.

En dit inzicht doet hier ook als eisch stellen *individueel* handelen. Niet alleen hetzelfde. De smaak van het kind, zeker oncultiveerd, maar meer natuurlijk gelukkig, mag niet aan banden gelegd, moet geleid worden. Goed onderwijs voert tot vrijheid. Maar slechts onderwijs in vrijheid kan dit. Het is dan ook een zaak van onderwijskundig inzicht en kinderpsychologie elk kind te geven, wat er in hem leeft.

Men kent de gevallen van meisjes, die absoluut niet van het *spelen* met poppen houden; hoe dwaas zou het zijn, ze er toe te willen dwingen.

In de eerste leerjaren geven de oude volksrijmen een schat van kindervreugde, voor die leerlingen, die er op ingesteld zijn. En dan is er zeer veel moois te doen. Maar dit eischt een meer dan gewone kennis van folklore, rijmen en poëzie; maar de studie er voor zal dan tevens het groote nut hebben, dat de jarenlange werkzaamheden van dr. Boekenooen, A. de Cock, prof. Jos. Schrijnen e. a. niet meer uitsluitend in de wetenschappelijke kringen waardeering vinden.

Ieder belangstellend onderwijzer of ouder zal opgemerkt hebben, dat de zucht naar het romantische het jonge en oudere mensch blijft. Men kan het camoufleren, maar het blijft.

Oosterlee schreef in zijn jongste werk *Over de phantasie, haar waarde en gevaren voor onderwijs en opvoeding*: ¹⁾

„Van waar komt de hang naar het romantische, bij volwassenen en kinderen beiden? Is het geen poging, om hun leven te onttrekken aan den invloed der alles mechanisch makende causaliteit, uit zich daarin niet de behoefte, om te ontkomen aan de vaalheid, de platvloersheid van een bestaan, dat in sleur, in ziellooze regelmaat is verward? Het is gemakkelijk te weklagen over de verwildering der

¹⁾ P. Noordhoff, Groningen, 1925.

jeugd door prikkellitteratuur en sensatie-bioscoop, maar het is rechtvaardiger, een opvoeding te beschuldigen, die door onkunde, ijdelheid, practisch materialisme, zelfvoldaanheid, gezond verstand in het kinderleven zooveel heeft ontluiserd. Ook het vee breekt uit, als het in de weide aan voedsel ontbreekt; om gelijke reden, zegt Hermann Kutter in *Das Unmittelbare*, zijn onze opgeschoten jongens en meisjes zoo bandeloos. Hun jeugd is tot een lang gerecht eten van den boom der kennis gemaakt. Zij werden onthaald op het substantieele, dat misschien bij volwassenen gedijt, maar hun slecht bekwam. In de jaren, waarin de schildering van heldenlevens hun geestdrift zou hebben ontvlamd, aan hun phantasie vleugelen zou hebben gegeven, is hun leerstof geboden, die hun misschien later stoffelijke voordeelen bezorgt, maar die geen levenswaarde heeft, omdat de oneindigheid en het mysterie er uit weg zijn genomen."

Dit woord is een aanklacht.

Elk kind is een phantast. In de practische opvoedkunde werd veel te weinig met dit feit gerekend. Het hoofd, het hoofd en nog eens het hoofd, daarop was de geheele schoolmethodiek gericht. En daarvoor werden het hart, het gemoed en de verbeelding geweld aangedaan. Als we de verbeelding van het schoolkind niet leiden, maar verwaarloozen, dan zal ze vertroebelen en andere, vunze banen zoeken en zich uitleven tot verworping en ontaarding. Dat de reine, klare fantasie een zielskracht is in den mensch, die een volk kan opvoeren tot hooge cultuur, blijkt toch wel genoegzaam uit de kunst- en beschavingsgeschiedenis. Wijlen dr. Van der Valk schreef ergens: „De phantasie, de verbeeldingsdroomen der dichters en van het mythenmakend volk gaan aan de wijsbegeerte en de wetenschap vooraf."

Het is typisch hoe de moderne wetenschap die „hang naar het romantische" niet buiten de schoonheid plaatste.

Het wezen van het schoone bestaat volgens de hypothese van Heymans ¹⁾ in niets anders dan in de kwalitatieve overeenstemming tusschen de ontvangen indruk en den zieltoestand waarin hij valt, — dat is het gevoel van welbehagen — wanneer ook beide ongeveer dezelfde mate van psychische energie in beslag nemen, dus kwalitatieve en intensieve overeenstemming.

Eerstens is er dan de *formeele schoonheid*: kleurenharmonie, alliteratie, metrum, eenheid van stemming.

Men zal steeds vinden, dat aansluiting van het waargenome aan het in het bewustzijn bestaande aan al de hier bedoelde gevallen van aesthetische aandoening gemeenschappelijk is. Waar die aanslui-

¹⁾ Naar dr. C. Pekelharing. *Het wezen van het schoone*, in *De gids*, 1914 bl. 548 en v.v.

ting ontbreekt, treedt dadelijk een eenigszins onaangenaam gevoel op.

Dan volgt de *associatieve schoonheid*. En hier is de eigenaardige romantiek, die ons de hartstocht der onontwikkelden voor de drakerige colportage-romans doet begrijpen. Het lezen van moordgeschiedenissen, de gruwelen van den oorlog, het bijwonen van een hevigen twist, het zien en hooren van de uiterlijke openbaringen van hevige hartstochten, van hevige teleurstellingen, en wanhoop en alle dergelijke verschrikkingen veroorzaken bij ieder *eenig aesthetisch genot*. Dit genot is zeker niet bij alle menschen even groot. De teergevoelige mensch b.v. geniet van deze dingen minder dan een straatjongen. Bij den teergevoelige is het mishagen aan de ellende dezer dingen te groot, dan dat het aesthetisch welbehagen, dat uit de waarneming dezer dingen voortvloeit, bij hem van eenige beteekenis en van eenigen duur zou kunnen zijn. Maar het aesthetisch welbehagen is er bij hem toch ook, zooals b.v. hieruit blijkt, dat het hem, als ooit dingen van dezen aard bij toeval door hem worden waargenomen, het hem altijd eenige moeite kost zijn aandacht er van af te wenden. Hoe kunnen nu zulke verschrikkelijke dingen aesthetisch behagen? Het is moeilijk deze vraag te stellen en niet te denken aan de bekende klassieke woorden van Lucretius:

„Het is aangenaam om, op het strand staande, den hevigen strijd van een ander met de woedende golven gade te slaan; niet, omdat het aangenaam is te zien, dat een ander gekweld wordt, maar omdat het aangenaam is om die rampen te zien.”

Maar deze opvatting van Lucretius kan niet waar zijn.

Immers, bij het aanschouwen van den grooten nood van Lucretius' zeeman denken wij niet aan onze eigen veiligheid; en, bovendien, ook wanneer deze dingen ons op het tooneel worden vertoond, aanschouwen wij ze met welbehagen, iets, wat, volgens Lucretius' opvatting, toch moeilijk kon plaats hebben, daar die opvatting werkelijkheid veronderstelt.

Veeler moeten wij over het hierbedoelde aesthetisch genot op de volgende wijze denken: De worsteling van Lucretius' zeeman met de golven associeert zich spoedig met de voorstellingen van den angst van den man, van een mogelijk verdrinken, van de mogelijke komende ellende voor vrouw en kinderen en met de voorstellingen van andere dergelijke zaken. Nu is elk dezer voorstellingen begeleid door een zeker gevoel van mishagen. De som van al die gevoelens van mishagen is nog al beduidend en het resultaat daarvan is, dat de opmerkzaamheid gespannen wordt. Daar nu de voorstellingen, die door die gevoelens van mishagen worden begeleid, geassocieerd zijn met de waarnemingsvoorstelling, verschaffen zij aan die waarnemingsvoor-

stelling psychische energie, zooals omgekeerd ook, de waarnemingsvoorstelling psychische energie verschaft aan elk der geassocieerde phantasievoorstellingen, volgens een bekende associatielwet.

Hierdoor is het begrijpelijk, dat velen onzer Nederlanders in handen vallen van de colporteurs met de stuivers-afleveringen-romans, van *De lampenprinses, of het geheim van den vierden December*, e.a., en hoe de zonderlinge detective-verhalen der Wilsons en consorten oplagen van duizenden hebben en de menschen er van zitten te smullen, dat ze hooren en zien vergaat. Ze willen toch iets; ze hebben het ook noodig, en waar hun geest ruw en ongevormd is, en de goede tendenzen voor ander geesteswerk niet in de jeugd werden gewekt, verslingeren ze zich aan de nonsens-lectuur, die het wezen vergroot. Maar... deze genietters van de „achtertraplectuur“ hebben toch wel zielsontroering, staan in den ban der schoonheid, al is deze ook rudimentair.

Daarom „ook, als wij erkennen, dat wie zich vergaapt op wat niet veel anders dan berijmde stichtelijkheid en alledaagsche rijmelarij moet heeten, op *zijn* wijze deel heeft aan het verlangen van den mensch naar poëzie, een verlangen dat zich door de groote dichters naar de hoogste toppen van hun klare schouwen voeren doet, dan nog is het vrijwel onweersprekelijk dat het toch steeds de betrekkelijk weinigen zijn, die naar de hoogten vragen“. Maar „*het blijft voortdurend de kultuurarbeid dier weinigen hun kring te verwijden en op te nemen allen die zij zelve tot hun gemeenschap trokken*“, zeggen wij met Thomson in zijn *Nieuwe dichtkunst*.

Waarachtig genot, echte genieting maakt ons beter, doet ons naderen het Christelijk ideaal: al wat lieflijk is, al wat waarachtig is, al wat wel luidt.

Geen kunst in school, zeiden vele onderwijzers uit de Herbartiaansche school. Geen letterkunde op school, zeggen aesthetici, die altijd de volle maat willen en die niet begrijpen, dat we ten slotte allen voor een groot gedeelte zijn vruchten van milieu, omgang en ervaring.

Mijn vriend en medewerker in veel arbeid op het terrein van het leesonderwijs, de heer W. G. van de Hulst, heeft het eens zoo uitnemend gezegd: „Litteraire kunst!... En dan denkt men dadelijk aan Vondel, en Huygens, en Hooft en Van Lennep en Potgieter — menschen, wier schimmen onherkenbaar zouden verbleeken, indien er eens geen schoolmeesters en geen hoofdafte-examens meer in Nederland waren. — We denken aan Perk en Kloos... en misschien aan De Mérode en Gossaert. Helaas!

Litteraire kunst!... En men ziet opdoemen zoo'n beetje exotische

wereld, vèr buiten ons gewone allendagsch leven, — we zien zoo'n wondertuin, zoo'n land van luxe, waar men, — vóór zijn hoofdakke — eens is doorgespoord, en waarvan men nu, voor zijn fatsoen, er nog een Baedeker op na houdt, — in de kast!

Litteraire kunst!... En men ziet en hoort een wondere taal-virtuositeit, ietwat gekunsteld, en zekerlijk exprés, — een wereld alleen voor de groote begenadigden.

En dan — litteraire kunst èn het kind?

Ja, als men de combinatie zóó maakt, — en dat wordt vaak gedaan door menschen, die veel minderwaardig geschrijf verdedigen, omdat het maar voor 't kind is — als men zóó combineert, stem ik dadelijk in: „Onzin“.

Maar zóó moet men litteraire kunst niet alleen verstaan.

Men ziet goede litteratuur te veel als ding-an-sich, als iets gansch bijzonders, als iets staande buiten ons. En kunst, meent men, zou zoo iets zijn als een zeldzaam bijmengsel, in onze gewone huis-, tuin-, en keukentaal, iets wat dadelijk te onderscheiden valt als rum in de pudding, — althans iets buitenissigs en voor onze schoolwereld contrabande.

Maar zóó is het niet!

Kunst is niet bijzonder in den zin van scheidbaar bijmengsel. Schuilt de grootste rijkdom soms niet in de simpelste taal?

Kunst is iets anders. Kunst is als een licht, als een schijn, als een glans, die komt van binnen uit en straalt door alles en óver alles heen maar — als het zonlicht — ontastbaar, ongrijpbaar.

Wat m.i. óók litterair zijn kan? — Een brief van een bedroefde moeder, die de bewogenheid van haar hart uitschreit in woorden, simpel, vol z.g.n. stijlfouten misschien, maar zóó, dat de lezing ons ook tot bewogenheid brengt.

Litterair kan zijn: een krantenartikel, maar een, waarin b.v. heilige verontwaardiging brandt; zóó brandt, dat wij dien gloed voelen weerkaatsen ook in ons.

Litterair kan ook zijn het blad uit een heel eenvoudig jongemeisjesdagboek, waarop ze haar schuchtere woorden van een eerste jonge liefde schreef.

Litterair kan zijn — zelfs een geschreven preek, al is hij van een vergeten dorpsdominee met zeer beperkte gaven.

Het element van *opzettelijke* kunstbedoeling, — als ik het zoo noemen mag, — behoeft heusch niet te bestaan. Juist de meest pretentieuze is de meest gave kunst.

Maar — het element van de *wárreheid* moet wèl bestaan. D.i.: Het hárte moet spreken; dat is de eerste eisch, en dan zóó spreken, dat een ander hart die sprake verstaat.

De waarheid van een boek is dus, — als ik het zoo zeggen mag — niet een objectief, maar een subjectief element.”¹⁾

Gewenning geeft herkenning. Oosterlee haalt aan: „Arthur Bones vindt in zijn boekje *Vom Kulturwerk der deutschen Schule* het brengen van kunst in de school iets voortreffelijks, onder één voorwaarde echter dat aan elken explicator een volmaakt zwijgen opgelegd wordt. Ik heb den indruk, dat mevrouw Bellinfante zijn opvatting deelt. „Voor de ontwikkeling der phantasie,” schrijft zij, „kan de opvoeding *zijdelings* iets goeds doen, door slechte modellen zooveel mogelijk te weren en het kind ter navolging aan goede te helpen, waaraan het zich oefenen en zoo zijn geest sterken kan.”

Meer resultaat verwacht ik echter van een anderen raad, dien zij geeft, „een zekeren kinderlijken rijkdom in het jeugdleven te brengen.”²⁾

Maar — helaas — onze nationale school stond door den druk der examens zoo zeer in het teeken der dorre kennis, dat ons moedertaalonderwijs decennien lang niets anders was dan verbuiging, vervoeging, ontleding.

En de *leesboeken* — ik zeg *lees*-, geen leerboeken — onzer scholen droegen het demoraliseerende karakter dezer materialistische kennis-theorie, die alles van uit het nuttigheidsprincipe wilde beschouwd zien. Moet ik dit bewijzen? Zijn u niet als mij de befaamde leesboeken-series bekend, waarin over alles en nog wat tot in millimeters nauwkeurig werd geschoolmeesterd, waarin men — zoo men méende — volledig op de hoogte kwam met allerlei vak en bedrijf.

Alles binnen gebouwde muren en de schoolmeester was het manusje voor alles, dat alles wist, alles verklaarde; hij was de technicus van ongeëvenaarde, algemeene ontwikkeling.

Het is toch ook ridicuul, dat men over een boterfabriek een lesje schreef, waarmee men meende op de hoogte te zijn, terwijl in werkelijkheid een deege studie van een paar jaar aan de Rijkszuivelschool slechts dit inzicht kan geven, alleen nog nadat er jaren van voorbereiding in het bedrijf zelf zijn geweest.

Och, zoo is het met alles. Een bedrijf is niet in eenige bladzijden voor kinderen goed uit elkaar te zetten. Ja, oppervlakkig kan men er wat over praten, maar... men kweekt daardoor betweters, die met dat schijntje oppervlakkig weten méenen nu heele pieten te zijn. En noodig is dat allemaal niet. Integendeel. Aan de meeste ouderen interesseert het al bitter weinig, hoe een schoen of lange pijp gemaakt wordt, maar den kinderen nog minder.

¹⁾ '1 Correspondentieblad, jg. 1922. blz. 316.

²⁾ De phantasie in het kinderleven, Groningen 1925.

Dergelijke kost mondt den kinderen niet, en aan wie ze wel smaakt, moeten we beklagen, waar deze kinderen door een averechtsche onderwijsmanier hun kinderlijke genoegens en begeerten en verlangens voor watergeleerdheid hebben geruild.

Het is reeds door prof. Is van Dijk in zijn *Vota academica* gezegd hoe de overmaat der verstandelijkheid de schoonheid doet versterven. Ten bewijze ervan citeert prof. Van Dijk niemand minder dan Darwin¹⁾: deze „heeft in zijn autobiographie met edele openhartigheid de kwalen van zijn innerlijk leven en haar oorzaken ons blootgelegd. Hij vertelt, hoe hij begon met veel van poëzie te houden; reeds als schooljongen werd hij bijzonder door Shakespeare, voornamelijk door diens historische drama's geboeid. Ook vond hij veel behagen in mooie schilderijen en vooral in muziek. Maar later was dit alles gansch anders geworden, onder en door veelvuldige en weldra uitsluitende bemoeiing met de wetenschap. „Het is mij niet meer mogelijk,” zegt hij, „een enkelen regel poëzie te lezen. Ik heb het laatst nog weer met Shakespeare beproefd, maar ik vond alles zoo onuitstaanbaar vervelend, dat ik er van walgde. Ook heb ik zoo goed als geheel mijn smaak in muziek en schilderijen verloren. Mijn geest schijnt geworden te zijn een soort van machine, om uit reeksen van feiten algemeene wetten te maken. Een intelligentie, hooger georganiseerd dan de mijne, zou daarvan, meen ik, niet zoozeer hebben geleden. Bij zulk een zouden de deelen der hersenen zijn blijven werken, die bij mij geatrofieerd zijn.”

Darwin heeft dat verlies gevoeld als een droef gemis, als een vermindering van zijn geluk, als een niet geringe schade voor zijn geestelijk kunnen, als een verzwakking van zijn zedelijk karakter door de onderdrukking der gevoelszijde van zijn natuur. Als iemand van zijn zeldzame gave zich „een verdord blad” moet noemen in betrekking tot alles, wat geen wetenschap is, als hij klagen moet over „zijn uitgedroogde ziel”, is toch zeker het gevaar niet denkbeeldig, dat verstandsoverschating en daardoor verstandsisoleering bij minderen aanleg krachten doen verwaarloozen, „die eerst buiten werking worden gelaten, weldra buiten werking worden gehouden en ten slotte buiten werking worden gesteld.”

Een groote massa menschen leert uitsluitend dat, wat hun iets geeft, iets tastbaars. Zij lezen alleen om stoffelijk voordeel. Zij doen het als zaak. Zij doen niets voor niets. Van schoonheid, woordkeus, stijl, rythme hebben ze geen begrip. Wie daarover met lof spreken, vinden ze niet heelemaal goed wijs. Zij zijn het best op hun gemak met vermaningen op rijm, sermoenen in steen, predikaties in olieverf,

¹⁾ Gezamenlijke geschriften, II: *Vota academica*, bl. 152; ook aangehaald bij Oosterlee t. a. p.: Groningen 1917.

handelsberichten in feuilleton-vorm en beursnoteeringen in roman-affleveringen. Zij willen overal wat aan hebben. Maar zegt Herman Robbers: „O, het oordeel van deze soort lezers is nog lang niet het meest barbaarsche. Bepaald heilig is het zelf, vergeleken bij dat Jan-en-alleman, van de altijd en overal spanning en sensatie-zoekende, de bioscoop-maniakken en de liefhebbers van lord Lister-romans, van hen die zich — om met Van Looy's Zebedeus te spreken — met „feuilletons en kiekjes“ de ziel plegen te voeden van de talrijke voortreffelijke Hollandsche zakenmensen ook, die „nu eenmaal“ geen gedichten kunnen waardeeren, niet omdat zij zelf er te nuchter of te laag bij den grond, maar omdat gedichten er te opgewonden of te aanstellerig voor zijn.“¹⁾

Litteratuur op school is genot op school, genot van geest en schoonheid. Meerderen hebben opgemerkt, wat ook H. Robbers releveert, hoe de rijpere jeugd, de jongelui van tusschen 1880 en 1890 in doorsnee beneden de geestelijke maat zijn. Het is een periode die achter staat bij andere periodes.

Maar dat ook het onderwijs er schuld aan had, staat bij mij vast. Het onderwijs, dat trouwens zelf zoo zeer verkeerde onder den druk der dorre economisch-maatschappelijke opvattingen der negentiende eeuw.

De verbeelding werd niet meer geoefend, de verbeelding was in den steek gelaten. Men had kennis meegedeeld, of liever gedacht mee te deelen: aan de verbeelding hadden weinig gedacht. Dr. Doorenbos dacht aan schoonheid en verbeelding — en werd de leider der jonge litteratoren, de vader der *Nieuwe-Gids-beweging*. Zoo waren er anderen, goeden, levenden. Maar de meeste onderwijs-krachten uit de jaren van tachtig . . . och, ze waren immers dood en gemummificeerd, ze hadden zelf geen verbeelding meer — hoe zouden zij dan trachten die bij anderen te ontwikkelen.“¹⁾

„Onze verbeelding ontwikkelen, zouden wij het op eenige manier beter kunnen dan met geschiedenis en litteratuur? Sommige ouders, in mijn tijd al, werden daar zelf wat angstig voor; zij wilden niet dat hun kinderen zooveel lezen, het vond hen maar op; het maakte hen zenuwachtig, overspannen! O, zeker, dat kan ook voorkomen — est modus in rebus.“²⁾

„Onderzoek ook eens hoe het dien anderen verging, die niet van lezen hielden, zich enkel met voetbal- of rijwiel-wedstrijden amuseerden. Nu, ja, ze slaagden misschien in een fietsen- en autohandel. Maar de kunstenaars en geleerden van beteekenis, de uitvinders en ontdekkers,

¹⁾ H. Robbers, *Litteraire smaak*. Amsterdam 1924.

²⁾ Robbers, *Litteraire smaak*.

de groote handelslui en industrieelen, allen, die iets bijzonders praes-terden, iets voortbrachten, iets bouwden, zij hebben in hun jeugd hun verbeeldingskracht geoefend.¹⁾

Als doel van het taalonderwijs formuleerde prof. Kalff reeds in 1893²⁾, de leerlingen te oefenen in het mondeling en schriftelijk ge-bruiken der moedertaal en de bevordering van de algemeene ontwikkeling der leerlingen. Maar dié algemeene ontwikkeling is een andere dan de massa bedoelt. Kalff bedoelt het zeer zeker in den zin van Herman Robbers: „en deze ontwikkeling men zoekt haar, volstrekt niet in een werkelijk *ontwikkeling* van hetgeen, als de bladen van een bloem-knop, reeds in onontwikkelden staat aanwezig was, maar in het aanbrengen van zoogenaamde kennis, een heerlijkheid die men zich dacht als een combinatie van weten, onthouden en verstandelijk be-grip³⁾.”

Men vergat en vergeet nog te veel, — en de groote industrieelen als Deterding geven het ook om materieel te slagen grif toe: niet op wéten komt het aan, maar op *lust* tot weten. Het weten is tech-nisch, de *lust* er toe is de ziel, de gloed, de ijver.

Niet opzettelijk, lesrooster-matig zij het letterkunde-onderwijs. Tegen alles wat opzettelijk het kind opgelegd wordt, komt het in afweerstelling. Een kind aanvaardt wel op gezag, maar die leerstof vergroeit dan niet met zijn ziel.

Onopzettelijk, als natuurlijk moet het schoone geproefd worden. En dat kan, als men het leert zien, overal. „De schoonheid,” zegt dr. J. C. de Moor,³⁾ is niet een aparte gave Gods, maar ligt over heel zijn schepping verbreid, en vervult hemel en aarde. Alleen het dui-velsche is leelijk, dat alleen is opzettelijk, wijl van buitenaf in de menschheid ingedrongen. Daarom moet tegen het kwade gewaakt en het goede, wat God nog overliet, moet van onder de asch te voor-schijn worden gebracht, doch zoo, dat het kind niet in twijfel ver-keert, of dit wel tot de normale wereld behoort. Het moet van jongsaf opgevoed worden in de gedachte, dat alleen het aesthetische van zelf spreekt, en dat het leelijke een inkruispel is, te verwerpen door wie waarlijk God vreest;” en bij uitbreiding mogen wij zeggen, door hen die de eenig goede distancieering vonden ten op-zichte van zich zelf, hun medemensch en het metaphysische.

Mag ik het met een practisch voorbeeld eens toelichten? Uit de

¹⁾ Robbers, *Litteraire smaak*.

²⁾ *Het onderwijs in de moedertaal*; De Bussy, A'dam 1893.

³⁾ *Betekenis van den schoonheidszin voor het goddiensdig leven*; rede voor de vereeniging *schoonheid in opvoeding en onderwijs*; z. j.

schoolpers? In de *School met den Bijbel* ¹⁾ stond het volgende; geschreven door A. K.:

„Ik herinner me een leesles in een klas, waar de onderwijzer een man was hard en scherp van woord en gemoed, waar de kinderen voor een deel ruw en onordelijk waren. Ik had te lezen uit het *Nederlandsch leesboek: Mientje* van W. G. van de Hulst. Ik wachtte, tot het heel stil was. Al bij de eerste regels merkte ik, dat ze vonden, dat ik „gek” las. Sommigen keken elkaar lachend aan. Ze voelden, dat anderen het mooi gingen vinden, maar zij hielden zich groot, dat ze 't flauw vonden! Toen Mientje begon te praten over den hemel, proestte er één, zachtjes, gemaakt! Toen hield ik op.

Ik zei, dat het net was, alsof er iemand lachte. En dat bij een stukje, waarbij ikzelf en de heele klas eigenlijk moeite hadden om niet te huilen!

Over die arme oude grootvader, over dat arme lieve weesje, dat wist, dat haar moeder in den hemel was! Ik beweerde, dat de andere kinderen niet konden begrijpen, dat er één onder hen was, die niet snapte hoe verdrietig, maar ook hoe mooi het lesje was. Het betere „ik” zegevierde als bij tooverslag. Toen ik opnieuw van vooraf begon, was er de stemming! Toen ik kwam aan de gescheurde pet, gluurden er wel een paar naar makkers rechts of links, maar toen we aan 't eind waren, hadden ze allen den indruk te pakken. Een klasse-zucht steeg op!

Het lezen door de kinderen leverde toen ook geen bezwaar meer. Ik zei eerst nog, dat het veel gemakkelijker was een vroolijk stukje voor te lezen, dan iets ernstigs als dit! Ze lazen, zooals ze althans in die klas, nooit gelezen hadden. Bij 't sluiten van de boeken zei ik met een zucht: „Wat is lezen toch prettig.” „Ja,” fluisterden ze allemaal.

Arm is toch hij, of zij, die nooit eens in zijn klas wat van *eine gehobene Stimmung* ervaart!”

J. Eijkema de Roo schreef eens: „Lectuur is het tooverland, dat voor ons allen openligt,” en verder, „de gewoonte van het lezen moeten wij ons eigen maken; als de druk van de levenswerkelijkheid zwaar is, is daar het boek, die ons den tegendruk geeft, de vergeetelheid ons schenkt, ons leert en sticht.” ²⁾

Men wachtte zich voor de intellectualistische behandeling; het lezen van mooi proza in een schoon vers, mag niet in een intellectuele behandeling of in een grammaticale smulpartij ontaarden.

Eerste eisch is goed voorlezen. Dat is van groot belang voor de trefkans van het te lezen.

¹⁾ Jaargang 1926.

²⁾ *Letterk. bijbl.* van de *N. R. Crt.*

Mevr. Tartaud—Klein heeft eens gezegd: „Verzen en poëzie verstaan maakt een mensch gelukkig en rijk; het geeft je zooveel moois in je verdere leven.”

En dat is heusch wel reeds bij het schoolkind in beginsel te bereiken, mits men er zelf oor en tong voor heeft. Mevr. Boldingh—Goemans getuigde er van in *Volksontwikkeling* ¹⁾ hoe de leerlingen eener school keurig voordroegen.

Zelf heb ik een 15 jaar geleden de vroegere directeur der tooneelschool, de overleden heer S. J. Boubert Wilson, eens in mijn tweemanschooltje op de hei gehad en daar hoorde hij — tot zijn genoegen — de bedeesde heikindertjes van Bredero, Guido Gezelle e. a. voordragen.

J. B. Meerkerk sprak uit zijn ervaring, toen hij schreef: „Laat iemand b.v. goed zeggen, voor een zaal vol menschen, een versje, als: *Er waren twee koningskinderen*, — en bijna allen, zoo niet allen, zullen bewogen worden. Een mijner leerlingen zei het op voor een stampvolle zaal, en de menschen luisterden ademloos — ze waren bewogen.

Mejuffr. dr. Nijland heeft verleden jaar, meen ik, te Rotterdam voor allereenvoudigste menschen veel succes gehad met Vondels meesterwerk *Lucifer*. Avond aan avond ben ik opgetreden voor volle zalen van werklieden, hun vrouwen en kinderen, en ik droeg er voor verzen van De Genestet, Staring, Beets, Ten Kate, Pol de Mont, Hélène Swarth, Van Eeden, Vondel, Brederode e. a.; indien ze zich vervreemd hadden, waren ze weg gebleven.

De eenvoudige omgang met het volk bewijst ieder mensch met een ontvankelijk gemoed, dat er poëzie schuilt in die duizenden. Maar men moet rekening houden met hun ontwikkeling — en als men ze wil doen genieten, moet men ze *inleiden*, langzaam en voorzichtig. En doet men dat, dan leeren ze heel spoedig hooren. Een vers, niet boven de bevassing gaande der menigte, wordt heel spoedig populair, als het heel welluidend is. Volkspoëzie, die dien naam verdiend, is altijd welluidend.

Precies zóó gaat het met de jongelui: ze moeten worden *ingeleid*. Ik heb heel, heel weinig jongelui leeren kennen, die niet ontvankelijk bleken voor waarachtige poëzie. Ik zou ze kunnen opnoemen, zoo weinig waren er.” ²⁾

Goed voorlezen, gevoelig, innig, met begrip en warmte — ziedaar een hoofdzaak; er is misschien geen beter middel om kinderen, en groote menschen, in contact te brengen met de schoonheid der literatuur.

„..... Lees goed voor. Geef den schrijver wat hem toekomt. Doe

¹⁾ Juni 1922.

²⁾ Over poëzie, inbeelding en nog wat; Groningen 1900.

van hem genieten, niet van uw eigen stem of van uw eigen phatistisch gevoel.

Als men mij in het algemeen zou vragen, wat voor de opvoeding en ons volk mijn liefste wensch is, ik zou antwoorden: dat de smaak voor geestelijk genot moge worden ontwikkeld en versterkt, de gewoonte van geestelijk genieten algemeen aangemoedigd en gemakkelijker gemaakt.

..... *En begin met de jeugd.*"¹⁾

Een ding wordt eerst tot een schoon ding voor het individu door zijn inwerking op den menschelijken geest; ook op den kindergeest. Het *uitwerksel* is dus schoon. Absolute schoonheid is er eigenlijk gezegd niet.

De klank, de voordracht, het meevoelen en meeleven geeft de zuivere ontroering.

Zoo ook leeren ze het rythme als van zelf, als de schooldeun niet van meet-af de kinderen heeft bedorven..... zoo gaat het ook met onze elf- en twaalfjarigen: Taalgevoel krijgen ze, wanneer ze de mooiste gedichten en mooie stukken proza *uit hun hoofd kennen*, wanneer het rythme van het gedicht, de deining van het proza in hen weerklank vindt. Hoe meer ze uit hun hoofd leeren, hoe meer hun taalgevoel ontwikkeld wordt. Ze gaan de gedichten steeds beter opzeggen, langzamerhand beginnen ze er meer gevoel in te leggen, gaandeweg krijgen ze een beter vermogen tot waardeering.²⁾

Oosterlee in *Over de phantasie* zegt: „Levendige, melodieuze voordracht brenge het gedicht onmiddellijk en ongestoord tot gemoed en verbeelding en eerst, wanneer het op de ziel van het kind een meer dan voorbijgaanden indruk gemaakt heeft, kome een sobere, verstandelijke behandeling, die zich tot het strikt noodzakelijke bepaalt.

Natuurlijk wordt een enkele maal wanneer een vers het kinderhart heeft gepakt, wanneer de goede stemming er is, iets van den *maker* van dat schoons verteld. Maar.... alleen om eere te geven wien eer toe komt, en de leerlingen eenigszins *letterwijs* te maken in onze geschiedenis.

„In de litteratuur wordt over alles wat er te zien is en wàs, wat er roert en poert in de wereld, over alles wat er aan groots gebeurt, geopenbaard en afgedacht is, ontdekt en uitgevonden, gesproken op een wijze, die er warmte, belangstelling voor wekt. Zoo ontstaat een vrije en verrassende kennismaking, geen kil-plichtmatige, — dáár schuilt het groote geheim.“³⁾

¹⁾ H. Robbers, *Litteraire smaak*; A'dam 1924.

²⁾ A. M. W. Ode, *Ons moedertaalonderwijs in Vragen van den dag*, 1918.

³⁾ Robbers, *Litteraire smaak*.

En hoe komen we nu aan die leesstof, die de leerlingen van jongsaf, mits bij de goede leiding, smaak en genot leert in goede lectuur, ze belangstelling geeft voor onze dichters en schrijvers?

Voor een 20-tal jaren zou dit geen vragen naar den bekenden weg geweest zijn. Thans echter is er een werkelijke goede voorraad leesboeken, die uit onze nationale litteratuur hebben saamgelezen wat des kinds is. En verzen? Van Alphen is voor ons gelukkig niet meer de eenige kinderdichter, al stellen wij hem met Willem Kloos nog hoog. Bij onze modernen vinden we gevoelige kinderverzen genoeg. Enkele ervan zijn haast reeds klassiek geworden — als *De wilgen* van Adama van Scheltema — en komen in elke serie voor.

Wel is er nog een euvel. De onderwijzer moet zich toeleggen om het vers, om het stukje proza zoo te lezen als het behoort. Dat eischt studie en inzicht; dat vraagt van den onderwijzer zelf allereerst gevoel voor taalschoonheid en . . . *technische vaardigheid*. En ook hier is leiding van vakmensen geen weelde. Mevrouw Boldingh—Goemans en Balthazar Verhagen gingen reeds voor met hun volksuniversiteit-cursussen. Van den laatste verscheen een practisch werk, *Prosodie der voordrachtkunst*,¹⁾ waarin goede leiding aan alle vragers gegeven wordt. In de reeksen *Nederlandsch leesboek, I-XIII, Neerlandia I-VI* en den *Neerlandia slotbundel*¹⁾ werden door den heer Balthazar Verhagen tal van verzen van aantekeningen voor de goede voordracht voorzien.

Niemand kan dus meer zeggen: ik kàn het niet en ik wéét niet, waar ik leiding vinden zal.

Natuurlijk wordt in de hoogere klassen der lagere school bij het geschiedenis-onderwijs en occasioneel ook bij het leesonderwijs iets verteld van onze dichters en schrijvers.

Zoo kàn en zál ons lager onderwijs dan meewerken de nationale litteratuur meer tot het volk te brengen en daardoor open te leggen schatten van schoonheid, lang verborgen voor de massa.

Wie geen taal heeft
Is geen naam weerd,
Waar geen taal leeft
Is geen volk."

En dit dichterwoord van Gezelle zingt ons de heerlijke waarde van de kennis onzer letteren voor.

Ons verdroomen in algemeene menschenmin is gemakkelijk, en te spreken van wereldburgerschap is goedkoop humanisme, maar naast *Nederlander te zijn*, de gemeenschap te voelen van het gansche menschdom, het ver-afte niet te minachten om het nabije, dat juist wordt gewekt en gesterkt door de goede kennis van litteratuur en schoonheid.

¹⁾ Groningen, 1924.

Bij schoonheidsontroering alleen kunnen wij niet leven, maar het maakt het *eerlijke* leven mooier, blijder.

Over de verhouding tusschen het lees- en taalonderwijs is reeds veel geschreven in vroeger en later tijd.

Wie twijfelt er nog aan den invloed van onze lectuur op onzen stijl? Alleen wezenlijk-onafhankelijke stylisten en de absoluut-gevoelloozen staan er misschien los van. Maar het kind zeker niet. De literatuur heeft vormende waarde door zijn inhoud, maar ook door zijn stijl. Hoe komt een leerling van de zesde klas aan de taaie zinswendingen met: *bovendien, hoerwel, aangezien, tengevolge van*, en meer dergelijke beslist onkinderlijke woorden in zijn opstel? Natuurlijk uit zijn leesboek of taalboek zijn ze als herinnering gecopieerd.

Eenvoud siert den stijl van het kind, bewaart het bij zijn natuurlijkheid. En het echte kind, dat met zijn stok graag hoge en verre sprongen maakt, moet gehouden worden bij dien eenvoud, opdat het later geen aanleiding geve tot het verwijt, alleen wat opgelegd schoolbanken-Hollandsch te bezitten.

Wanneer het kind van jongsaf leesstof krijgt naar *zijn aard*, en er een prettige, vrije, opgeruimde stemming in de klas heerscht, zonder de bekende schaamachtigheid, zonder de van ouds beruchte Hollandsche bedremmeldheid en verlegenheid, dan zal het kind op de natuurlijke, d.i. juiste wijze, de leesstof, die tot zijn levenskring spreekt, zeggen. Het was de consequentie van het Herbartianisme, dat in zijn uitingen hiér te lande volkomen materieel was, te hooren, dat de kinderleeftijd wars is van schoonheid en poëzie.

Daarom beijverden zich de Herbartianen ook, om 8-jarigen het begrip *tijd* aan te brengen, het begrip *voorouder*, het begrip *gisteren*, enzovoort. Maar vergaten ze de phantaisie voedsel te geven.

Natuurlijk ging aan de propagandisten voor Herbart's psychologie geheel voorbij het wondere bedrijf van Moeder de gans, het singuliere bestaan van Roodkapje, van de Gelaarsde kat en dergelijke „herschimmige“ vertelsels.

Maar die tijd, die zwárte tijd onzer onderwijskunde, zijn we voorbij. En nu!

Nu hebben we in onze leesboeken tal van *opzegversjes*, nu roepen we onze beste voordragers en kenners van ons taalschoon te hulp, om de kinderen te *helpen* — niet te *lêeren* — de versjes en verzen op zijn best te zeggen.¹⁾

¹⁾ Zie: Balthazar Verhagen, *Proodie der voordrachtskunst*; P. Noordhoff, Groningen: 1924. Zie ook: *Nederlandsch leesboek voor de Christelijke scholen*, I-XIII, met in elk deeltje verzen door B. Verhagen beloonzet; uitg. idem.

Dat komt nu ons taalonderwijs ten goede. En daarbij past het Nederlandsche vers, de *echte* kinderpoëzie, die er tegenwoordig, gelukkig, is; en die er was, voor hen die zoeken wilden.

Dan is er ook soms aanleiding over de bijzondere taal van zoo'n versje te praten, daarvan wat met elkaar op te merken, door *vragen* de aandacht te vestigen op het bijzondere, het boven het gewone uitgaande, te hooren de schoonheid van klank en woord, de pracht soms van het rythme.

Wanneer slechts van de eerste schooljaren af gezorgd wordt het kind bij *Lezen* en *Taal* het beste te geven voor zijn leeftijd getigend, dan zal men verbaasd staan over de bevattelijkheid, de aandoenlijkheid van het jonge kind voor *eenvoudige* taalschoonheid.

Wie in het kind *werkt* liefde voor zijn taal, gevoel voor taal, gevoel voor taalschoon, heeft een prachtig werk verricht.

Als men *gevekt* is, is men nog niet in de kracht van den levensdag. Langzamerhand, bij voldoende verzorging, zal die liefde sterker worden, het gevoel dieper, en zoo voor het volle-dag-leven van groote, sterkende, levens-blijde waarde zijn.

Zoo is er met de uren, die gewonnen worden van het technische, onvruchtbare bedrijf van het grammaticale taalonderricht, heel wat vruchtdragends thans te doen.

Die uren zijn niet verloren, maar beteekenen rijke winst, winst aan schoonheid en winst aan volkskracht; het laatste ook, want hoe meer een volk zijn taal liefheeft met kennis en inzicht, des te meer zal het als natie een moreele eenheid zijn.

Een volk dat aan zijn taal vasthoudt, gaat nooit verloren; het moge lange jaren onderdrukt zijn, als de knellende band springt, dan barst het nationale uit en komt tot nieuwen bloei. En de beste dragers van onze nationale kracht zijn de schrijvers en dichters, die het *leven*, *denken* en *streven* van ons volk weergeven in hun werk, hun proza, hun liederen.

Daarom moeten onze leerlingen reeds in hun jonge jaren, niet in de eerste plaats met naam en geboorte-eeuw onzer woordkunstenaars oppervlakkig bekend zijn, maar vooral met hun werk eenigermate vertrouwd zijn. Dat kan door het *nationale leesboek*, maar moet ook bij het onderwijs in *ons Nederlandsch* geschieden. Waar vroeger daarvoor geen tijd over was, omdat alle mogelijke grammaticale regels met deszelfs uitzonderingen en toepassingen den tijd nutteloos in beslag namen, kan thans de tijd, door een doeltreffende, natuurlijke methode, die *hooren* en *zien* als wapenspreuk voert, uitgespaard, daarvoor gebruikt worden, en zoo vormend werken voor hoofd en hart beide.

Het onderwijs in *ons Nederlandsch* moet breed en sterk als fundament van *onze nationale opvoeding* in ons onderwijssysteem staan.

De diere moedertaal, wie of haar ooit kleineere, „de klare Nederlandsche spraak, met al haar variatie's in kleur en klank, mag niet langer de Asschepoester onzer scholen zijn. En *dat is ze, tot op heden, voor de meeste scholen*, waar niet de persoonlijke gave van den onderwijzer zich ontworsteld heeft aan boekjes en handleidingen. Men zal dan ook meer aandacht geven aan het *lezen* — de uitspraak — het *spreken*, — de uitspraak —, het *weervertellen* — de *uitspraak*!!

Zie goed, hoor goed, doe goed, deze trits is voor de Nederlandsche taal bij de jeugd eigenlijk het een en het al.

We vergeten te veel — door al de dagelijksche beslommeringen van leerplan en lesrooster worden we er niet bij bepaald — dat onderwijs in taal onderwijs is in *geestesleven*, en wie daarvan een stuk meekrijgt, verrijkt is voor zijn heele leven.

Wijlen ds. G. F. Haspels hield in 1910 een rede in het *Klein auditorium* der rijks-universiteit te Leiden tot de leden van het *Tweede Groot-Nederlandsche studentencongres*, over de *Nieuwe Nederlandsche letteren*¹⁾ en zei daar o.m. het volgende: „Maar onze eigenlijke volksleiders, als daar zijn onderwijzers, dominees, sociaal-democraten, journalisten, hoe spreken die over onze nieuwe letteren?“

Hoe het in België en Zuid-Afrika is, weet ik niet — maar ik heb eens gelezen, dat er in Denemarken *Folkeshogskolen* zijn voor boere-kinderen, ik denk zoowat als onze m.u.l.o. — of h.b.s.-scholen — op het land, en... dat de *ationale letterkunde* op die scholen *wel* in het leerplan is opgenomen, dat daar *heel weinig* aan *buitenlandsche* talen wordt gedaan, maar *zooveel te meer* aan de *eigen letterkunde*, oude, nieuwe en allernieuwste, en *liefst acht uur per week*, zegge *acht per week*. Groote goden, wat ben ik blij, dat ik Nederlandsch onderwijzer ben en geen Deensch! Men zou trotsch op zijn natie gaan worden, hoewel dat eigenlijk wat bekrompen is!

„Maar heusch, men zou het worden! Want tot zulke dwaasheden zullen wij in Nederland nooit komen. *Acht uur* in de week aan Nederlandsche letteren, van de oudste tot de nieuwste, *acht uur in de week*! Reken dat eens uit voor één leerjaar — het is om een rilling op je lijf te krijgen! Maar gelukkig, bij ons is het niet eens een *examenvak*!“

Haspels zou thans gelukkig anders moeten spreken en dankbaar erkennen, dat er een verandering ten goede is, in nationalen zin. Maar het kan nog beter!

In geen der besprekingen over mijn werkje *Lezen* is de aandacht

¹⁾ Opgenomen in *Toespraken*, Nijkerk 1911.

gevallen op 't geen daarin gezegd werd over het spreken onzer taal, en over de *grammophon*.

Het doet deugd, als een niet-onderwijzer, een begaafd dagblad-schrijver,¹⁾ opkomt voor een belang van ons onderwijs, dat het *hoogste*, onze taal geldt. Helaas, wie zijn oor te luisteren legt in de vergaderzaal en kerk, in de *huiskamer* en in den trein, hoort vele wangeluiden, die zich dan diets maken het Nederlandsch uit te beelden!

Met den heer Brouwer acht ik, dat de school hier de macht ten goede moet zijn! Maar *allereerst* moeten de *onderwijzers* dan bewust zijn van hun eigen fouten in het *spreeken* en *zeggen* onzer *moedertaal*.

Cursussen in slújd worden met rijkssubsidie gegeven, studeerders in Fransch, Engelsch of Duitsch kunnen vacantietoelagen verkrijgen van de regeering om auslândisch te gaan. Ware het niet nationaler gedacht, indien van regeeringswege spreekcursussen voor onderwijzers werden gegeven, en met toelagen en grammophoons de studie — want *studie is het* — der goede, *beste* Nederlandsche uitspraak en de goede voordrachtskunst werden bevorderd?

Ik geloof wel, dat onder onze onderwijzers deze gedachte weerklank zal vinden! Ik weet ook wel, dat meerderen der onderwijzers van de fouten hunner uitspraak overtuigd zijn. Maar . . . zij kunnen niet anders, uit onvermogen! Wanneer eens met kracht propaganda gevoerd werd en de middelen ter verbetering werden aangegeven — door rijkscursussen e.d. als bij slújd — dan zou de Nederlandsche onderwijzerswereld hiervan stellig een dankbaar gebruik maken. Welke autoriteit spant zich hier eens voor?

Met vreugde *mogen* wij constateeren, dat de laatste jaren een kentering plaats heeft in de inzichten der onderwijzers over de methodiek der leervakken, vooral van lezen en taal. Er wordt *aan* gewerkt.

Laten wij dan voortvaren, waar het gaat om mee van het beste wat wij bezitten.

Op onze scholen wordt reeds meer aandacht aan het echte *Lezen* geschonken, en de nieuwste reeksen leesboeken hebben een zuiver nationaal karakter. Aan *voordragen*, aan gearticuleerd luid-lezen, „met gevoel”, wordt intensief door velen gewerkt.

Goede voordragers als Balthazar Verhagen, Rooyaards, Albert Vogel, Boldingh—Goemans e.a., bejiveren zich den Nederlander de kracht, de schoonheid van zijn taal te leeren kennen.

¹⁾ A. J. Bothenius Brouwer, *Een dierbare patiënt, die genezen moet worden*; een art. in de *Leeuwarder Courant*, 1922.

Goed spréken, goed lezen, goed laten spreken, goed laten lezen, ziedaar het belangrijkste van het moedertaalonderricht, *waarvoor men tijd genoeg krijgt*, als men het minst belangrijke van die taal — de spelling-zuivere uitdrukkingswijze — met de gemakkelijke en doelbewuste methode behandelt.

De taal-opvoeding is er een van hoog-practischen, tevens hoogst zedelijken aard. Nationaal, vrij van geleerd-doenerij, maar op zijn best moet het taal-, lees-, en *geschiedenis-onderwijs* zijn. Daarvoor mogen geen moeite noch kosten te veel zijn. Dat *allereerst*, dat nummer één. En is dat safe, dan kunnen ook de andere vakken naar den overgebleven tijd en dan ook op hun best verzorgd worden.

Ik meen, dat bij de onderwijzers en leeraars deze woorden instemming vinden, dat velen van hen op deze wijze werken, en dat anderen het wel zouden willen, maar óf uit didactisch onvermogen niet kunnen, óf om de examenvrees niet durven.

Met kracht moet dan ook door elk in eigen kring de propaganda gevoerd worden voor het alleen goede, nationale, echte onderwijs in *Ons Nederlandsch*, opdat onze kinderen in later jaren, meer algemeen dan tot nu toe, zullen genieten voor leven en hart, wat in de boeken hun gegeven wordt door de dragers van de groote en schoone gedachten, die het leven verinnigen en verrijken.

Zullen wij den nieuwen mensch der twintigste eeuw kunnen geven wat hij thans noodig heeft, dan móét het leesonderwijs op nieuwe banen, dan moet de leesstof anders bekeken worden, en moet meer zorg aan de schoonheid ervan worden besteed.

Ik ben het eens met prof. R. Casimir, die schreef, dat we „in de opvoedingstaak een eeuwigheidswerk hebben te zien. Elke kleine verandering en verbetering werkt iets mede tot de groote taak, die van de menschheid gevraagd wordt. Aan den arbeid en den wil van elk onzer ligt het mede, wat er van de wereld wordt, en . . . hoe spoédig zij dit wordt.”¹⁾

Zal voor ons in schóól straks rijzen de lach van het kind, dat de jeugd-litteratuur voelt, niet als zeggen van woordjes alleen, maar als levensbeeld; zal de blijde schijn van half-wetende oogen voor ons komen, als onze leerlingen iets voelen gaan van ziel en zin, van schoonheid en kennis, van kracht en stilte?

Zullen wij straks kunnen lachen den stralenden lach der overwinning als onze leerlingen, ouder geworden, toepassen en waar-maken wat hier is betoogd?

Velp, 29 Mei 1926.

¹⁾ *Gezuld en kracht*, Groningen 1916.

Inhoudsopgave voor den zesden Jaargang.

VERHANDELINGEN EN BESCHOUWINGEN.

Bladz.

Het tweede jaar van de Arend, door W. E. van Wijk	1
De organisatie van een Nederlandsche school met losser klasse-verband, door P. A. Diels	22
Wells als volksoopvoeder, door Ida Heijermans	33
Een plan tot Daltoniseering, door R. A. Overdiep	42
Over Volksontwikkelingswerk in Leipzig, door P. L. van Eck Jr.	46
De meerderheidsjongen, door J. H. Gunning, H. Gordeau en de B.	65
De meerderheidsjongen, door J. C. Wirtz Czn.	178
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Nederlandsche fabrieken	84, 97, 129, 161, 200, 225, 267, 293, 325
Het Amsterdamsche Speeltuinwerk, door Anth. F. K. Parée	110, 141
De Onderwijzersopleiding in Engeland, door L. C. T. Bigot	120
„De Opvoeding tot Arbeider”, door A. H. Gerhard	162
Proeven door ons gedaan op het gebied van het meisjes- vakonderwijs naar Daltonbeginselen, door Ida Heijermans	167
Het Kennemer Lyceum te Bloemendaal, door Dr. A. de Vletter	181
Volksontwikkeling per Radio, door J. Hovens Greve	193
Het Congres voor het onderwijs aan de niet-leerplichtige jeugd	206
Eerste Jaarverslag van „de Havik”, door R. G. Posthumus	214
Verkwisting aan de H. B. S. met 5-j. c. door W. v. Stockum	220
Over de beteekenis van den Volksdans, door Line Tiggers	250
Stemmen uit het Nederlandsche Kampfeven	269, 300
Het derde jaar van de Arend, door W. E. van Wijk	328
Letterkunde op de Volksschool, door D. Wouters	353

FEITEN EN POGINGEN.

Roomse jeugdorganisatie in ons land, door v. E.	29
De breede opvoedingsweg, door Ida Heijermans	93
Het Bioscoopvraagstuk, door Ph. K.	94
Lichamelijke Opvoeding, door Ph. K.	95

't Stedelijk Schoolmuseum te Antwerpen, door v. E.	190
Internationaal Congres voor Opvoeding te Heidelberg.	191
Het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, door P. V.	191
Museum ten behoeve van het buitengewoon onderwijs.	224

PERSOVERZICHT.

BINNENLAND.

Onze Roomse Jeugd, door v. E.	60
Jeugdkonserten, door v. E.	256
Bibliotheekvragen en problemen	324

BUITENLAND.

Bestendigheid in opvoeding en politiek, door Ida H.	63
---	----

BOEKBESPREKING.

Fr. v. Foerster. Jugendseele, Jugendbewegung, Jugendziel, door P. L. van Eck Jr.	31
Hendrik v. Loon. De Geschiedenis der Menschheid, door Ph. K. id. De Bijbel naverteld, door Ph. K.	95
J. Strikwerda. Individueel en klassikaal onderwijs, door Ph. K.	96
Lothrop Stoddard. In opstand tegen de beschaving, door Ph. K.	128

INHOUD VAN AFLEVERING 11-12.

	Bladz.
Werk ten behoeve van ontwikkeling en ontspanning van het personeel van Nederlandsche fabrieken, VI, door M. G.	325
Het derde jaar van „de Arend”, door W. E. van Wijk . . .	328
Letterkunde op de Volksschool, door D. Wouters	353

OULDERS!

Kent gij SCHOOL EN HUIS,
het Orgaan van den „Bond van Nederlandsche
Onderwijzers”, onder Redactie van Th. J. Thijssen?

Prijs f 0.90 per kwartaal.

Abonneert U Heerengracht 56, Amsterdam
of vraagt proefnummer.

Vacant.

Vacant.